

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ORDU ÜNİVERSİTESİ

ISSN: 1309 - 9302
SOSYAL BİLİMLER
E N S T İ T Ü S Ü

ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
(OÜSBAD) MART 2014

ISSN: 1309 - 9302

SAHİBİ

**Ordu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına**

Doç. Dr. Serhat YENER
(SBE Müdürü)

EDİTÖR

Doç. Dr. Mehmet YILMAZ

EDİTÖR YARDIMCISI

Yrd. Doç. Dr. Filiz ZAYİMOĞLU ÖZTÜRK

YABANCI DİL DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Cüneyt ÖZATA

E-DERGİ SİSTEM DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Talip ÖZTÜRK

İçindekiler

Ayşe ÇELEBİOĞLU	5 - 14	Şeyh Latifi ve Esrar-Name Adlı Risalesi(5 - 16)
Emek Aslı CİNEL	15 - 26	Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri
Emel ARIK	27 - 35	Demokrasi Paketi Bağlamında Medya ve İdeoloji İlişkisinin Haber Metinlerine yansımaları
Engin YURDASEVER Seyfi TOP	36 - 43	Nitelikli Çalışanlar arasında Mesleki Tükenmişliğin İç Motivasyona Tepkisi ¹
Fatih AKBULUT	44 - 51	Klasik Gitar Deşifresinde Kalıp Organizasyonunun Önemi
Fetnan DERVİŞ	52 - 60	Yugoslavya Krallığı’nda Müslümanların Statüsü ve İlköğretim Hakları
Köksal APAYDINLI	61 - 66	Türkiye’de Koro Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezler Bir Bakış
Salim KÜÇÜK Samet CANTÜRK	67 - 70	Yapı, Anlam ve Kökenleri Bakımından Azerbaycan Türkçesindeki Renk Adları
Oğuz Serdar KESİCİOĞLU Fatma ALİSİNANOĞLU	71 - 77	Doğrudan Öğretim Modeline Göre Hazırlanan Eğitim Uygulamalarının Okul Öncesi Çocuklarının Geometrik Şekil Öğrenmelerine Etkisinin İncelenmesi
Ayşad GÜDEKLİ	78 - 84	Kan Kusup Kızılıcak Şerbeti İçtim Diyen Kadınlar: Aile İçi Şiddet Üzerine Göstergibilimsel Bir Çalışma

8. Sayının Hakem Kurulu

Prof. Dr. Ata Yakup KAPTAN	Ordu Üniversitesi
Prof. Dr. Bilgehan GÜLTEKİN	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Füsun ALVER	Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal KARTAL	Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Leyla KARAHAN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut KAPLAN	Fatih Üniversitesi
Prof. Dr. Nezihe ŞENTÜRK	Gazi Eğitim Fakültesi
Prof. Dr. Süleyman TARMAN	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Yaşare Aktaş ARNAS	Çukurova Üniversitesi
Doç. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. H. Elif DAĞLIOĞLU	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. İlhan EKİNCİ	Ordu Üniversitesi
Doç. Dr. İsmail DOĞAN	Ordu Üniversitesi
Doç. Dr. Kağan KORAD	Bilkent Üniversitesi
Doç. Dr. Selçuk BALI	Ordu Üniversitesi
Doç. Dr. Sibel KARAKELLE	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Doç. Dr. Yeter DEMİR USLU	Ordu Üniversitesi

ŞEYH LATİFÎ VE ESRÂR-NÂME ADLI RİSALESİ

Ayşe ÇELEBİOĞLU¹

ÖZET

İranlı mutasavvıf Feridüddin Attar'ın yazmış olduğu Esrâr-nâme adlı mesnevi tasavvuf çevrelerinde çok beğenilmiş ve birçok şair tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. En çok bilinen manzum "Esrâr-nâme"ler Tebrizli Ahmedî ve Huzûrî'ye ait olanlardır.

Mensur "Esrâr-nâme"lerin en bilinenleri ise Molla Abdullah Simâvî (İlâhî) ve Şeyh Latîfî'ye ait olanlardır.

İnceleme yaptığımız ve metnini neşrettiğimiz Şeyh Latîfî'ye ait olan mensur Esrâr-nâme adlı eserin isim benzerliği ve ana fikri dışında Attar'ın eseri ile her hangi bir ortak tarafı bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Latîfî, Esrâr-nâme, risâle, mesnevi, tasavvuf

ŞEYH LATİFÎ AND HIS RISALE "ESRÂR-NÂME"

ABSTRACT

The masnavi called as "Esrâr-nâme" written by Persian sufi Feridüddin Attar was admired by those in sufism environment and was translated into Turkish by numerous poets. The most known poetical "Esrâr-nâme"s are of Tebrizli Ahmedî and Huzûrî.

The most known prose "Esrâr-nâme"s are of Molla Abdullah Simâvî (İlâhî) and Şeyh Latîfî.

Our study, which is a prose work called "Esrâr-nâme" and belonging to Şeyh Latîfî, does not have any common ground with the work of Attar except for name resemblance and identical sense of unity of existence.

Keywords: Şeyh Latîfî, Esrâr-nâme, risale, masnavi, sufism.

GİRİŞ

Didaktik bir eser olan Esrâr-nâme, Attar'ın ilk mesnevilerinden biridir. Tasavvufi ilkeleri hikâyeler ve efsanelerle açıklayarak ele alan eser, Türk Edebiyatında başta Mevlâna olmak üzere birçok şaire ilham kaynağı olmuş, tercüme ve nazireleri kaleme alınmıştır.

Türk edebiyatında "Esrâr-nâme" yazan şairlerden biri, XV. yy. da yaşamış olan Tebrizli Ahmedî'dir. Manzum olarak yazılmış olan Esrâr-nâme'nin Attar'dan tercüme edildiği söylenmiş olmasına rağmen aralarında 3 hikâyenin aynı olması dışında fazla bir benzerlik bulunmamaktadır. Attar eserini mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün kalıbıyla yazmış, Ahmedî ise sadece 6 yerde bu kalıbı kullanmış olup, eserin geri kalan kısmını fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla yazmıştır. Yapılan araştırmalarda Attar'ın eserinin 3000 beyit civarında olduğundan bahsedilmektedir ancak Tebrizli Ahmedî'nin eseri 1865 beyitten oluşmuştur. Tebrizli Ahmedî'ye ait 19 nüsha tesbit edilmiştir (Ayan1996: LXII).

Attar'ın Esrâr-nâme'sinin bir başka tercümesi de Lâmekânî Hüseyin tarafından yapılmıştır. Kaynaklarda "İnsan-ı Kâmil" mesnevisi olarak geçen eserin "Esrâr-nâme" tercümesi olduğu Milli Kütüphanedeki nüshasından anlaşılmaktadır. Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün kalıbıyla yazılmış olan bu eser 537 beyitten oluşmaktadır (Tuğluk 2008: 818).

Attar'ın Esrâr-nâme'si ile büyük oranda benzerlik gösteren eser ise, XVI. yy.'da Huzûrî tarafından yazılmıştır. Huzûrî'ye ait farklı kütüphanelerde 7 adet nüsha tesbit edilmiştir

Abdullah Simavî (İlâhî)'nin yazmış olduğu Esrâr-nâme'nin Attar'ın Esrâr-nâme'si ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Mensur olarak yazılmış olan Esrâr-nâme, tasavvufi ahlak kitabıdır ve müellifin talebelerine yol göstermek amacıyla kaleme aldığı bir eserdir. Nüshaların büyük bir kısmı Süleymaniye Kütüphanesi'nde olmak üzere 43 adet nüsha tespit edilmiştir (Özkan 2006).

Esrâr-nâme yazarlarından biri de Şeyh Latîfî'dir. On altıncı yüzyılda kaleme alınan Esrâr-nâme'nin müellifi Latîfî'nin kimliği konusunda çok kesin bilgilere sahip değiliz. Müellif eserinde kendisi hakkında pek fazla bilgi vermediği gibi tezkirelerde de Şeyh Latîfî'ye ait bir Esrâr-nâme tercümesinin varlığından bahsedilmemektedir. Bununla beraber, G. Ayan'ın Tebrizli Ahmedî, Esrâr-nâme (İnceleme-Metin) çalışmasında Esrâr-nâme mütercimi olarak zikrettiği Şeyh Latîfî'nin, elimizde mensur eseri olan şahıs olduğu anlaşılmaktadır.

Edebiyatımızda başka Latîfî'ler de, ad bırakmışlardır. Bunlardan en meşhûru, Tezkiretü's-Şuarâ sahibi, Kastamonulu Latîfî (1490-1582)'dir. Latîfî'nin Esrâr-nâme yazdığına dair kaynaklarda her hangi bir bilgiye rastlanamamıştır. Diğer Latîfî'lerden birisi, genç yaşta ölen ve doğum yeri bilinmeyen Latîfî, birisi de, Acemden gelip Haleb'e yerleşen ve Şeyh İbrahim'e bağlanan, Türkçe ve Farsça şiirler söyleyen, müzikde maharet sahibi olan Latîfî'dir. Bunlar arasında Esrâr-nâme yazanı, büyük bir ihtimalle, Bursalı Latîfî olmalıdır (Ayan 1996: XXXII). Bazı tezkirelerde Latîfî hakkında tesbit edebildiğimiz bilgiler ise şöyledir:

Aşık Çelebi'nin Meşa'irü's-Şu'ara'sında bulunan bilgiler;

¹Yrd. Doç.Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, aysecele@gmail.com

Tüt-i Latîf Çelebi dirler rind ü @arif laîf ve yâr-ı ğarîf ü şâ'ir-i şerîfdür. Burusalıdır. Bir hâcenün oğlu ve 'Ulvi Yegânzâdenün li-ümm qarındaşıdır. Mevâli hîdmetinde huşûşa Kemâl Paşazâde-i merġüm terbiyyetinde olup kızî-askerlükden müteķâ'id Gürz Seydiden mülâzım olmuştur. Ba'dehü tarîķ-i kızâyâ 'âzım olmuştur. Zemân-ı cevânide şırde ġüsn-edâya ve laġnda luţf-ı şadâya mâlik olduġuçün bülbül gibi pür-şür u şaġab gördiler Tüt-i Latîf diyü laķab urdılar. Zemân-ı kızâda eline girdüġi Allah virdüġi mâlı cem' idüp İstanbulda Yenibâġçede bir medrese binâ idüp hayli meblaġ vakf idüp kendüye şart itmiştür. Rümilinde vü Anaţolıda yüz elli aķçelük kızâ zabt itmiştür. Ğâliyan teķâ'üd idüp medrese-i mezkûre ile kıanâ'at itmiştür 'ilm-i taşavvufuñ 'alemisinden ve 'amelisinden zevķ idüp ihtiyâr-ı 'uzlet ü vaġdet itmiştür. Ancaķ üç dört kimesne muşâġabet ider mâ'adâdan nefret üzredür ve yolda râst gelse döner izin şapıdır selâm virmekden bile vaġset üzredür ve bi'l-cümle Haķ Te'âlâ ekâbir-i sa'âdete tevfiķ virmiştür ki ümîddür ki anda dâ'im bâķm ola sâ'irlere daġı ol ġâl sarî vü mülâķi ola (Kılıç. 1994:374).

Kâf-zâde Fâ'izi'nin Zübdetü'l-Eş'âr'ında sadece ölüm tarihi ve bir beyitle bahsedilmiştir.

Tüt-i Latîf toķuz yüz yetmiş iki'de fevt olmuştur. Bu beyt anuñdur.

Gerekmez tevseni çarġuñ meh-i nevden firâġum var
Bu ġalem kıştzârında ne çâķum ne oraġum var
(Kayabaş.1997:480).

Kınalı-zade Hasan Çelebi'nin Tekiretü's-Şu'arâ adlı eserinde ise Latîfi'den şu şekilde bahsedilmektedir.

Hevâsı la'îf ve âbi hoş-güvâr olmañla mümtâz-ı büldân u emşâr olup nümüne-i cennâtin tecri min taġtihe'l-enhâru olan şehr-i Burusadan bir hâce-i mâldârüñ oñlıdır ki %ûfî La'îf dimekle şöhre-i vazîķ ü şerîf idi. Merġüm Gürz Seydiden mülâzemet olduġdan soñra manşib-ı kızâdan ġâzz-ı vâfi ve naşib-i evfer alup kesb-i sim ü zer ve taġil-i emvâl-i bî-ġadd ü mürr itdükde İstanbulda medrese binâ idüp kendüsi müderris olmuştı idi. Niçe müddet şalâġ u taķvâ ile ġuşegir-i ġalem-i fenâ olduġdan soñra ųûfî-i büstân-saray-ı mülket-i beķâ olmuştur. Bu şıjr anuñdur. Gerekmez tevseni çarġı meh-i nevden ferâġum var
Bu ġalem kıştzârında ne çiftüm ne oraġum var (Ey-duran.1999:872).

İpekten'in yukarıda orijinal metinlerinden yazdığımız tezkirelerden sadeleştirerek aktardığına göre Tüt-i Latîfi hakkındaki bilgiler ise şu şekildedir.

Latîfi (Ö. 972/ 1565) Bursa'da doğdu. Zengin bir tüccarın oğludur. Gürz Seydî'den mülâzım oldu. Müderrislik yaptı. Bir ara kadılıkta bulundu. Kazandığı para ile İstanbul'da Yenibahçe'de bir medrese yaptırıp vakıf kurdu. Mezarı medresesi bahçesindedir.

Gençliğinde güzel şiirleri sebebiyle Tüt-i Latîf diye anıldı. Tasavvufa eğilimlidir(İpekten, İsen, vd.1988:320).

Şeyh Latîfi zaman zaman Şeyh İlähî ile de karıştırılmaktadır. Latîfi'ye ait olduğu kesin olan bazı Esrâr-nâme nüshalarının, kütüphanelerde İlähî adına kayıtlı olduğu tesbit edilmiştir.

Emir Buharî'nin müşşidi olan, Abdurrahman Câmî ile dostluğu bulunan ve Nakşibendî büyüklerinden Şeyh Abdullâh İlähî'nin Latîfi adlı Esrâr-nâme müellifi ile karıştırılması, belki de

Latîfi'nin eserinin ona daha lâyıķ görölmesinden olabileceği gibi, İlähî'nin "şeyh"liđi de Latîfi'ye eklenmiş olabilir (Ayan 1996: XXXIII).

Tespit edilen Esrâr-nâme nüshalarının tamamı "Hamd ü sipâs..." şeklinde başlayıp farklı cümlelerle bitmiştir. Ayrıca, metin aralarında yer alan gazellerde Latîfi mahlasının kullanılması da bu eserlerin Şeyh Latîfi'ye ait olması ihtimalini güçlendirmektedir.

Latîfi adına kayıtlı bulunan, Esrâr-nâme nüshaları şunlardır:

- 1.Topkapı Sarayı Müzesi Bağdat Kitapları Kütüphanesi No: 401.
- 2.Topkapı Sarayı Müzesi Emanet Hazinesi No: 1745.
- 3.İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY No: 2246.
- 4.İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY No: 950.
- 5.İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY No: 6417.
- 6.Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah Sultan Kitapları No: 195.; Milli Kütüphanede MFA No: 3760/2.
7. Millet Kütüphanesi 34 AE Şeriyeye 940/5
8. Konya Yusufâġa Kütüphanesi D No: 693

Kütüphane kayıtlarında Feridüddin Attar adına kayıtlı bulunan ancak, Attar'ın Esrâr-nâme'si ile ana fikri dışında bir benzerliği bulunmayan bu eserin edebiyatımıza kazandırılması amacıyla metnin transkripsiyonu ve incelemesi yapılmıştır.

Kültür Bakanlığı Yazma Eserler kataloġunda Risale-i Esrâr-nâme adıyla kayıtlı bulunan eserin künyesi: Arşiv No: 42 Yu 693. Yazar adı: Ferid ed-din Attar. Bulunduğu yer: Konya Karatay Yusufâġa Kütüphanesi. Yazı türü: Arap-Nesih. Boyut: Tam meşin, şemseli, ıstampajlı, miklepsziz şirazeli.

İç düzen: Birinci sayfada Yusuf Aġa Kütüphanesi D No:693 kaydı, ikinci ve son sayfalarda ise Konya Milli Kütüphane Müdürlüğü'ne ait mühür bulunmaktadır.

Metin sayfa itibariyle 2a'dan başlayıp 24b'de bitmiştir. Eserin ilk sayfası 12 satır, diğer sayfaları 15 satırdan oluşmuştur. Başıġı "Hazâ Risâle-i Esrâr-nâme" olarak verilmiştir. Eserde istinsah tarihi ve müstensihî ile ilgili her hangi bir kayıt mevcut değildir.

Müellif, sebep-i telif bölümünde eseri yazma nedenini şu şekilde anlatır: Allah âlemleri kendi sırrını bildirmek amacıyla ve habîbi Hz. Muhammed'in aşkına yoktan var etmiştir. Yaratılıştan murat, Allah'ı bilmek ve tanımaktır. Her şey O'nun sıfatlarından surete gelmiştir, mana ve madde âleminde her ne var ise O'nun bir yansımasıdır; kurtuluş, bu bilgiye ulaşmak ile olur. İnsanlar yanlış yollara sapmaya ve bu gerçekten uzaklaşmaya başlamışlardır. Âlemin yaratılış hikmetlerine dair bu tarz ifadelerin ardından, Latîfi eserin kaleme alınış sebebini, hak yoldan uzaklaşmaya başlayan, yanlış inanışlara kapılıp iman hakikatinden uzaklaşan çağın insanlarını hakikat bilgisiyle uyarmak olarak açıklar.

Eser Arapça, Farsça kelime ve terkipler ile dînî terimlerin mevcudiyetine rağmen sade ve her seviyede okuyucunun anlayabileceği açık ve akıcı bir üsluba sahiptir. Eserin bütünü göz önüne alındığında şairin tasavvuf anlayışının üzerinde Mevlâna ve Muhyiddîn-i Arabî'nin etkisi açıkça görölmektedir.

Vahdet-i vücud düşüncesinin bütün merhalelerini eserde görmek mümkündür. Kitapta bölümleri ayıran başlıklar mevcut olmayıp, konular birbirini takip etmektedir. Vaaz şeklinde anlatılan dînî akîdeler ayet ve hadislerle desteklenmekte, bunların yanı sıra bazı dîn ulularının sözleri, isimleri ile birlikte zikredilmektedir. Metinde alıntılanan ayetlerin bazıları hatalı veya eksik yazılmıştır, tesbit edilen hatalar düzeltilerek metinde doğrusu yazılmış ve bu düzeltmeler dip notlarda göstermiştir. Eserde isimleri geçen bu âlimler şunlardır: Hz. Ali, Şeyh Mahmud Şebusterî, Mevlânâ, Yunus Emre, Seyyid Nesîmî, Hallac-ı Mansur, Bayezit-ı Bestamî ve Muhyiddîn-i Arabî. Elimizde bulunan nüshada, 5'i Latîfî'ye, 1'i de Şeyh Mahmut Şebusterî'ye ait olmak üzere 6 adet gazel mevcuttur. Yine Şebüsterî'ye ait birkaç beyit ile Yunus Emre'ye ait bir dördlük bulunmaktadır. Gazellerin son veya makta beyitlerinde Latîfî mahlası geçmektedir. Ayet ve hadislerin yazılmasından sonra konunun açıklanmasına geçilmiştir.

Hâzâ Risâle-i Esrâr-nâme

Hamd ü sipâs ol 'âlimü'l-ğaybü'l-ğuyûba sırr-ı hafâda olan kemâlât-ı kudretini haqîkat-i Muhammediyye münâsebeti sebebiyle gaybdan vücûda getirdi. Ve şalât ü selâm ol nûr-ı pâk-i nefis-i nâtiqaya ve âline olsun kim sebep-i kevineyndür, vücûd-ı 'âleme yndür. Ve dahî vücûd-ı şerîfleri nizâm-ı 'âleme sebebdür. Ve dahî ben zâ'îf-i fakîr gördüm ki halk-ı 'âlem şüret-i ma'nânun ve dahî nefis-i nâtiqanın ma'rifetinden almışlar dürlü dürlü mezâhibler ve ahbâr-ı muhâlifler peydâ oldı. Ben zâ'îf dahî gayret-i Haqq cûşa gelüp cânib-i feyyâza müteveccih olup bu Esrâr-nâme'yi şürete getirdüm. 'Âlemde talib-i Haqq olana yâdigâr ola. İy 'azîz evvel bil kim hilkat-ı 'âlemden murâd z uhûr-ı Haqq'dur kim 'âlem-i gaybü'l-ğuyûbda sırr-ı hafâda olan şifâtları münâsib vücûdlar ile şürete getirdi. Tâ kim 'ayân-ı Haqq ola. Pes ma'lûm oldı ki bu hilkatden murâd ma'rifetullahdur. Ve dahî hadîş-i kudside buyurdılar kim; "küntü kenzen mahfiyyen feahbebtü en u'rafe fe-halaktü'l halka li-enne u'rafe" hâmil-i evvel 'ayân olan vücûd-ı ahaddur, zât-ı mu'tlakdur. Varlığıñ 'aynıdır ol sebebden evvel mü'mine farzolan Haqq'un varlığın ve birligin bilmekdür, zîrâ evvel Haqq varlığın ve birligin 'ayân itdi. Ammâ vücûd-ı vâhid şifâtı münasebetiyle çok göründi. Haqîkatde zât-ı vâhiddür. Kâbil-i inkisâm degüldür. Mişlî yok, şerîkî yok, mânendî yok, zıddı hem-fâsî yok. Zîrâ vücûd-ı mu'tlak şifâtdan kaç-ı nazar zıddı yok. Zîrâ vücûduñ zıddı 'ademdür, mişlî şerîkî yok. Bu ma'nâyâ kim vücûd-ı mu'tlakdan gayrı esmâ'î şifâtı câmi' olmak mümteni'dür ve ammâ zât şifâtle 'ayân olur, şifât dahî zât ile 'ayân olur nitekim cânsuz ten vücûd bulmaz ve tensüz cân vücûd bulmaz. Elbetde ten vücûd bulmağa cân gerekdür ve cân vücûd bulmağa zâtında olan kemâlâtun izhâr itmege ten gerekdür. Öyle olsa zâhire bâtin gerek ve bâtinâ zâhir gerek, evvele ahîr, ahîre evvel gerek şürete ma'na gerek ve ma'naya şüret gerek hâlîka ma'hlûk gerek, ma'hlûka hâlîk gerek. Elbetde biri birisüz olmaz, öyle olsa şüret ü ma'na birdür. Meşelâ zübde-i ten cânla bir zübdedür ten ü cân itibârda ikidür ve haqîkatde birdür. Bâtin-zâhir, evvel-ahîr haqîkatde birdür ammâ itibâr-ı merâtibde çokdur. Zât-ı mu'tlak dahî esma-i şifâtle birdür ammâ zât-ı mu'tlak zuhûr itibârınca her mertebeden bir ad bulur. Meşelâ bâtin-zâhir diriz, evvel-ahîr diriz ve ammâ bâtinde gerçi meşâyîğ merâtibe itibâr iderler ammâ itibârdur, zîrâ bâtin nûr-ı şafâdur bî-renk ve bî-şifât ve bî-nişândur, bî-nihâyetdür. Nûru'l-envâr "lâ-tüdrîkühü'l- ebşâr" sırrı Hu'da'dur. Zemân andan, ol

zemândan degül, mekân andan, ol mekândan degül ola merâtib-i ehadîyyetdür. Cemî' şüretten ve şifâtdan ve esmadan ve resimden münezzehtür. Andan mertebe var demek emr-i itibardur. Bî-vaşf vaşfa gelmez ammâ şüretün menşe'idür. Çün 'âlem-i bâtin hafâda olan sırları 'ayâna getürmek diledi. Evvel ta'ayyün buldı. Aña ta'ayyün-i evvel dirler ve 'âlem-i ceberût ve baħr-i a'zam ve ism-i a'zam ve ezel-i izâl ve zât-ı muhît ve 'aql-ı küll ve haqîkat-i Muhammediye ve Âdem-i haqîkî dirler. Ol sebebden Hzret-i Muhammedü'l-Mu'ştafa şallallahu 'aleyhi vesellem buyurur; "evvelu mâ-haleķ- a'llâhu-rühî, evvelu mâ-haleķ- a'llâhu-'aqlî" buyurdu ve Haqq sübhânehu ve te'âlâ anuñ haqqında buyurdu; "Lev-lâke lev-lâke le-mâ-halaktü'l-eflâk" zîrâ menşe-i vücûd-ı 'âlemdür, zât-ı ekberdür esmâ'î zât-ı şifâtı câmi'dür. İkinci mertebe ki taayyün buldı aña taayyün-i şânî dirler ve nefsi küll ü zâtü'l-bürüc ve ilm-i 'âlem-i ervâh ve hevâ-yı haqîk at dirler. 'Ayn-ı āyan şâbite dahî dirler. Andan soñra felek-i müşteri zuhura geldi. Andan soñra felek-i şems zuhura geldi. Andan soñra felek-i Zühre zuhura geldi. Andan soñra felek-i 'utârid zuhura geldi. Andan soñra felek-i kamer zuhura geldi. Andan soñra küre-i nâr ve küre-i havâ ve küre-i hâk ve humât ve nebât ve hayvân ve insân zuhura geldi. İmdi iy talib-i Haqq v' iy şâhib-i başret fehm eyle bu ma'na(yı) kim bunca zühüratun evveli haqîkat-i insânîdür ve vücûd bulmak için tenezzül itdi. Esfel-i sâfilinde ahîr oldı, vücûda geldi, zâhir oldı. İtibâriyle taayyün-i bâtin idi. Pes bu ma'nadan evvel, ahîr, bâtin ve zâhir olan hemân haqîkat-i insânîdür. Ol sebebden Hzret-i risâlet şellallahu 'aleyhi vesellem Hzretleri buyurur " men 'arefe nefsehü fekad 'arefe rabbehü" buyurdu. Hzreti Mevlânâ; "Ayn-ı zâtam, 'ayn-ı zâtam 'ayn-ı zât, benem müstecmi-i zât-ı şifât" didi. Mañşür āyinesi şâf olup zâtını esmâ-i şifâta câmi' getürdü "Ene'l Haqq" dirdi. Ve Hzret-i 'Ali kerrem e'llahuvechehü câmi' hazrete "Ene'llâh u ene'alî ve ene'alî" didi. Ve Bayezid-i Bistâmî rahmetu'llâhi 'aleyh buyurur; "leyse fi-cübbeti siva'llâh" didi. Ve nice evliya-yı kâmil bu ma'rifet-i nefste çok sözlere işâret eylediler. Mecmu'ınun sözleri birbirine muvâfıkdur. Hiç aralarında muhâlefet yokdur. Pes bu 'âlem-i esbâb vücûd-ı insândur. Nitekim bir zerdâlu çekirdegün diksen evvel adı çekirdedür ve bitdügi gibi küçük diyü ad virirsün büyüyecek uzun diyü ad virirsün ve budaklanıcağ budak dırsün, yapraklanıcağ yaprak dırsün ve çiçeklenicek çiçek dırsün ve hamlığına çağla dırsün ve kemâline irincek zerdalü dırsün. Her mertebede bir ad dırsün, ammâ haqîkatde bir çekirdekdür. Pes ağacdan ve budakdan ve yaprakdan ve çiçekden murad zerdalidür. Şöyle kim bâğbân eytse olur kim "iy zerdalü eger sen olmasan bu ağacı dikmezdim." Zîrâ ağacdan murad zerdalidür. Pes bu 'âlemün dahî çekirdegi haqîkat-i Muhammediye'dür ve hilkat-i 'âlemden murad oldur, ol sebebden Haqq te'âlâ şânında "Lev-lâke lev-lâke le-mâ-halaktü'l-eflâk" buyurdu, hadîş-i kudsidir.

Evvel ahîr sendedür sırr-ı 'ayân
Sen de iste bulasun genc-i nihân

Cümle 'âlem eşiginde bendedür
Sensün ol Mısr-ı 'azîz şâh-ı cihân

Haqq iken bâtinde ideñ sen ezel
Ahîrinde zât iken oldın 'ayân

¹Metinde "...ılmışlar" şeklindedir.

²"Ben bilinmeyen bir hazîne idim, bilmek istedim, bilineyim diye âlemi yarattım." Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 208, İstanbul, 2002.

³"Gözler O'nu görmez, O gözleri görür; O latîf (gözle görülmez veya lütuf sahibi) ve her şeyi haber alandır, En'âm, 6/103.

Senden özge cism-i cāndan nesne yok
Kim ide kim vaşf-ı hālını beyān

Bî-nişān idün ezel bezmüñde sen
Kimse virmedi nişānuñdan nişān

Lā-mekān tahtunda sultān-ı hafā
Hükümüne rām olmuşıdı kun fe-kān

İbn-i Kenānum bini qardaşlarum
Bu cihān cāhında kıldular nihān

Şatdılar Mışır-ı ‘aziz bende firār
Kılluğ itdim nice yıl nice zemān

Hıdmetile Mışır’a sultān olmuşam
Ol dem azād bulmuşam emn-ü emān

Laṭīf lutf u vefā olsa nola
Çün ezel bezminde olmuş şād-mān

Senden özge cism-i cāndan nesne yok
Kim ide kim vaşf-ı hālını beyān

Bî-nişān idün ezel bezmüñde sen
Kimse virmedi nişānuñdan nişān

Lā-mekān tahtunda sultān-ı hafā
Hükümüne rām olmuşıdı kun fe-kān

İbn-i Kenānum bini qardaşlarum
Bu cihān cāhında kıldular nihān

Şatdılar Mışır-ı ‘aziz bende firār
Kılluğ itdim nice yıl nice zemān

Hıdmetile Mışır’a sultān olmuşam
Ol dem azād bulmuşam emn-ü emān

Laṭīf lutf u vefā olsa nola
Çün ezel bezminde olmuş şād-mān

Ve amma kağı zerdelu ham olsa ağaç yaprak andan yegdür. Zîrā ağaç yaprak sebebiyle nice zerdelu hâşıl olur amma ham zerdelu yimege yaramaz eger yire düşse fānī olur andan nesne hâşıl olmaz eger insān-ı nākış dağı esfelde qalsa cānunu ṭabī‘at zulmetlerinden kırtarmazsa hayvandan beterdür ve dağı Hakk te‘ālā anların hakkında “ulāike ke’l-en‘āmi bel-hüm eđal” buyurdu. İmdi sen dağı insān iseñ şıfāt-ı hayvandan cānuñı kırtar şıfāt-ı Hakkla mevşüf ol. Zîrā şıfāt-ı insānı oldur ki bu bābda ḥazret-i risalet-penah şalla’llahu ‘aleyhi ve sellem buyurur: “taḥallaqu bi-aḥlāki’llāh” zîrā ḥilkāt-ı ‘ālemden murād vücūd-ı insāndur. Vücūd-ı insāndan murad zühür-ı Hakk’dur ve zühür şıfāt-ı Hakk’dur. Zîrā insān Hakk’uñ emnīdür. Kenz-i maḥfūñūñ

cevāhirleri insānuñ zātında emānetdür ve gizlidir. Nādāndan yürüdüğü cevāhirler şıfāt-ı Hakk’dur ammā şıfāt-ı Hakk iki kısmi üzerinde; biri lutfdür ve biri qahırdur. Bu iki şıfāt aqsām-la mü‘minde gerekdür. Eger qahir maḥallinde şarf olursa ‘ayn-ı lutfdür ḥazreti Mevlāna kudise sırrahu bu bābda buyurmuşdur “Allahü’l-‘aziz kendözin bilene atası qanı helāl ve kendözin bilmeyene anası südi ḥarām olur”. Bu ma‘nāya kim anası sözünden murād vücudı ḥasıl olup tā kim şıfāt-ı insānla mevşüf ola ve eger olmasa anası südi ve mecmu‘i yedüğü ‘abeş olur, ḥarām olur zîrā helāl loğmadan murād ve ‘amel-i şāliḥden murād bunlardur. Toḥm şıfāt-ı Hakk’dur ve şıfāt-ı vesīle-i Hakk’dur. Pes ma‘lum oldı kim ol kişi ma‘rifet-i nefis-i nāṭıka‘i kesb itmese anadan doğaldan berü cem‘i yedüğü ḥarām imiş ve ‘amel-i riyā imiş zîrā ‘amel-i riyā ve ‘amel-i taḳlīd sebeb-i ‘azābdur maḳāmı veyl ṭamusıdır ammā helāl loğma ve Hakk için ḥuzur-ı qalble ‘amel gönül āyinesini pāk içindir bunların ḥaşıyyeti şöyledür. Ol sebebden Hakk Te‘ālā emrū nehy eyledi Hakk Rabb’dür ve ḥekīm-i ḥazıq dur kağı loğmadan ḥâşıl oldugın bilür ve her marāza bir dürlü şerbet bağlamışdur ve her kağı mariz-i ṭabī‘at ṭabīb-i ḥazıkuñ marāzasına münāsib şerbet içse ve ‘azāb-ı muḥālifden şākınsa elbetde şıḥḥat bulur. Meger ki marāz-ı mevṭ ola veya ṭabīb-i ḥazuk didüğü gibi itmemiş ola Ḥazret-i risalet ‘aleyhi’s-selām buyurdu ki; “kırk şabah her kim ki ḥālîş ve muḥliş ḥuzur-ı qalb ile Hakk’a ‘ibādet eylese gönünden ḥikmet çeşmeleri deline aqa” demiş. Ol sebebden meşāyih ṭarıkında kırk gün ḥalvet oturlar. Şıfāt-ı qabīḥelerden perhiz iderler ve marizlerine münāsib ‘amel iderler çünki perhiz ve ‘amel-i şāliḥ iderler mizāclarındaki marāzlar za‘if olur çün müşşid-i kāmile göre ki vākı‘a benzinden bile kim marāzları neden za‘if olmuş hemān ki kendülükxen şerbetün içüben hemān-dem evşāf-ı beşeriyetden ḥalāş ola şıfāt-ı Hakk’la muttasıf ola her kağı ḥasta kim ṭabīb-i ḥazıka varmasa ve ḥikmet kitāblarıyla ‘amel itmese marāzları arta mizācun azdura ‘āk ibet ol marāzlar anı helāk ide. İmdi iy ‘aziz kendü bilgüñle ‘amel-i ḳo, var müşşid-i kāmil iste. Bul ki kendülüğüñ ve bilürlüğüñ marāzından kırtulasun eger kim marāzum bilürüm ve ‘amelin kılrurum dirseñ evvelā ol kendü bilürlüğüñ ‘ayn-ı marāzdur ve ‘acayibdür. Şıfāt-ı şeytāndur. Bundan olur marāz olmaz. İmdi iy ‘aziz gizli marāzlar vardır ki sen anı bilmezsiñ ve ḥaḳ şāğ sālīm didüğüne aldanırsun şāğ ve ḥasta bilmege girü ṭabīb-i ḥazuk gerek yoḥsa ‘avam marāzi ve marāzuñ aslı nedendür ne bilür vay ol ḥastaya kim ṭabīb-i ḥazuka varmaya ve ḥikmet-i kitāb ile ‘amel itmiye. İmdi iy ‘aziz insāfa gel eger ‘ibādet Hakk için olsa gerek kim ḥazret-i risalet ‘aleyhi’s-selām kırk şabah ṭā‘at idenüñ gönünden ḥikmet çeşmeleri deline aqa demiş ve ḥazret-i risaletiñ ḥod sözi gerçektür. Elbetde didüğü olur ve hem saña bu şāhid yitmez mi? Kim bunca evliyālar ve ṭalibler ol söz ile ‘amel kıldılar ve murāda irişdiler. Pes ma‘lum oldı kim murād ḥâşıl olmasa, itdüğüñ ‘amel riyā ve taḳlīd imiş. İmdi iy inşāfsuz gel inşāf eyle bunca ṭā‘at kılduñ ḥiç netice ḥâşıl olmadı her kişi ḥod kendü sözünü bilür, ḡayra şormak ne ḥacet sözünü uzatduñ inşāfı olana bu qadarı yiter. İmdi iy ‘aziz bilesün ki ten marāzları gibi cānuñ dağı marāzları tenle fānī olur ammā cān marāzları cānla bāḳıdır ve ten marāzlarınıñ dağı-ı nihāyeti yoğdur. Ammā enbiyā ve evliyā ḥazeratı yedi bābdur didiler, buyurlar

⁵Allah önce ruhunu yarattı, Allah önce aklımı yarattı. S.147 Yılmaz.

⁶“Sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım” Mehmet Yılmaz, Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler, s.113.

⁷Enasır-ı erbainin dördüncü unsuru olan sudan bahsetmektedir, ancak yazım hatası yapılmıştır.

⁸“Kendini bilen Rabb’ini bilir.” Yılmaz, a.g.e., s.122.

⁹(Sırtımdaki) cübbemin içinde (Allah’tan başka bir şey) yoktur.” Yılmaz, a.g.e. s.114. Bkz. Dipnot 4.

¹⁰“Ol, hemen oldu” Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47-59; En‘âm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Mü‘min, 40/68.

¹¹Metinde “kefân” şeklindedir, ancak yazım hatası olduğu düşünülmektedir “kenân” kelimesi daha uygundur.

¹²“Onlar hayvanlar gibidir, hattâ daha da sapık (daha da aşağı)” A‘râf, 7/179.

¹³Allah’ın ahlakı ile ahlaklanınız. Münâvî, Et-Teârîf, s. 564.

ki cehennemün kapusu yedidir pes bize daği lâzım geldi ki anlara muvafakat idüp yedi bâb üzere söyleyelim tâ kim mü'minler ve tâlib olanlar bunlardan şakınalar ve anlardan kurtulmağa çäre ideler, imdi bil ki iy 'azîz ol yedi duyuyu didiler yedi şıfatdur. O şıfatlar(a) meşâyih iştilâhatda şıfat-ı nâriye dirler ol şıfatların evvelî kibirdür, ikinci 'ucubdür, üçüncü kîndür, dördüncü şehvedür, beşinci gâzabdur, altıncı hırşdur, yedinci nazardur. Ve daği bu kapının miftâhı muhabet-i dünyâdur. Hazret-i risâlet 'aleyhi's-selâm buyurur; "Hubblu'd-dünyâ, re'isi külli hıttı'e" ma'nâsı "Dünyayı sevmek cemî' günâhların başıdır ve hazreti şeyh Muhyiddîn 'Arabî quddise sırrahu buyurur kim "yedi şıfatı gezdüm hiç birinde od bulmadum cehennem mâlikine şordum ki şıfatının odı nice oldu?" cevab virüp eyitmiş ki "tamuda od olmaz her kişi dünyâdan odını kendü getirür. Ol od ile tamu kızır, ol od içinde girü kendözünü yakar" ve hazret-i risâlet buyurur "ed-dünyâ mezra'âtü'l- ahireti" ma'nâsı budur gibi, "dünyâ âhiretün ekin yiridür". İmdi her kişi 'ameliyle cennet bulur ve meşâyih daği buyurdılar ki nefis-i emmâre yedi başlı ejderhâdür, ya'ni nefis-i emmârenün yedi şıfatı vardır. Ol yedi şıfat kim zikr olundu. İmdi iy 'azîz gâyet pehlivân er gerekdür kim yedi başlı ejderhâ ile çakışa meger Haqq'dan 'inâyet ola tâ mürşidler nazaruna yetişe zîrâ mürşid-i kâmil nefisün cellâdır. Zinhâr mürşid etegin elden koma kim dünyâdan mahrûm gitmeyesün. Girü mürşid Rabbi Rabb'ü-l 'âlemîndür. Andan gayrı mürşid yok. Vesile'i terbiyyet ider ve ba'zılara vesile'i şüretsiz 'âlem-i gaybdan terbiyyet ider. Meczûb sâlikler gibi şunlar kim meczûb sâlik degüldür. Mürşid-i kâmile ihtiyacı var. Gerçi tâlib Haqq'a kendü kendünün gayret eylese ve tebdil-i ahlâk eylese riyâzetle ve terk-i 'azâbla zaman ile câ'izdür. Eflâtun gibi ammâ kendü kendüliginden geçmege mümkün degildir. Öyle olsa mürşid lâzımdur, mürşidsüz olmaz. Haqq'atda tebdil-i ahlâkdan murâd evşâf-ı beşeriyetden kurtulmağdur. Mâ-dâm ki beşeriyetden kurtılmaya şıfat-ı Haqq'la mevşûf olmaya Şeyh Maḥmūd Şebusterî quddise sırrahu Gülşen-i Râz'da buyururlar ki;

"Beşer vaşında ol bilgili fânî
Ki Haqq evşâfının budur nişânî"

Meşâyih buyurmuşlar ki Haqq'a varınca yol iki adımdur. Birisi kendüliginden giçmekdür ve birisi Haqq'a beḳâda bulunmağdur. Mâ-dâm ki kendüyi ve 'âlemî ol ki gayr-ı Haqq'dur, unutmaya hergiz ma'nâ kapusu aña açılmaya kendü beşeriyetinden giçmege fenâ-fi'llâh ve Haqq'la beḳâ- bi'llâh olmağa beḳâ billah dirler ve haqq'atden tebdil-i ahlâk buña dirler ve meczûb sâlike daği mürşid lâzımdur. Bâḫını zâhire taḫbîk için zirâ ekser meczûb sâlikler tecelliy-i zâta mazhar düşerler. Ol halde ne 'ilim ve ne 'âlim ve ne şüret ve ne ma'nâ ve ne âhret ve ne dünyâ ve ne haqq ve ne bâḫıl ve ne küfrü ve ne îmân ve ne şıfat ve ne nişân ve ne beyân kıılır. Kâne bir avuc toz idi Haqq'ın tecelli yerlerine karşı düşdi ve şavruıldı gitdi hic kendinün varlığı tozlarından nesne k almadı, hemân haqq kalur gerçi anda 'ilm olmaz ammâ 'ayn-ı ilimdir, 'ilim olmaduğı bu ma'nâyadur zirâ 'ilme 'âlim ve ma'lûm gerek vücûd-ı 'âlem mahv olsa ne 'ilim kalur ve ne ma'lum kalur eger haqq aşarlarından tecelli-i şüri vaḳî' olsa ve bâ-şıfatından tecelli eylese ma'ârif ol tecellilerde bunca ma'rifet hâşıl olur ve her tecelliyeye cihet-i münasebet nedür? Ve buna ne tecelli dirler ve envâr-ı muhtelif renk, renk olmağa cihet-i münasebet nedür? Bilmege mürşid gerek meczûb sâlik olsun elbetde mürşid lâzımdur. Şunlar ki iki cihâna kafa çevirdüler muhtâcdur yâ şunlar ki taḫbî'at zulmetleri içinde muhabet-i dünyâ münasebetiyle dürlü dürlü oddan nûrânî zincirlerle bağlamışlardır. An-

lara havf farz-ı 'ayinedür. İmdi iy 'azîz bu dünya bir bâkire k abîh sehḫâre ve mekkâre qarıdur. Yüzi niḳâblıdur dürlü dürlü libâslar âltun incü la'l yâḳut ile müzeyyendür ve sihr-i çubuğı altundadır. Kendüyi mekkârelikle maḫbûbe gösterür. Her kim ki bunuñ mekr ü hîlesine aldandı hemân sihr çubuğı ile çarpar kimün eşek ve kimün it ve kimün hınzur ve kimün ilâ ve kimün ayu ve kimün maymün ider ve'l-hâşıl cemî'-i şıfatı hayvânla mevşûf ider. Ammâ oğlanları bu sihrün te'îşirinden mest olup kendü hâllerinden bî-haberlerdür. Ah eger bu hâlde iken Hızr-ı zemâniye yetmez ise ve hayât âbîn içürmez ise ve âb-ı hayât ile vücûdlarına olan mekirleri yumaz ise şöyle bu hâl üzre kalsalar ol zaman ki şubḫ-ı kıyâmet ola bu dünyânın gafletinden uyananlar kendülerün bu kabîh şüretle göreler, feryâd-ı âha düşeler çok bişmânlıklar ideler. Ammâ fâ'idesi olmağa zirâ tebdil-i şıfat bundadır. Ol 'âlem beḳâdur anda tebdil olmaz illâ meger ki bu dünyâda iken bir üstâd-ı kâmile yetişe aña ma'rifet âbîn içüre ve cemî'-i vücûdlarında olan mekrleri ma'rifet âbî ile yuya ve eynine libâs-ı pādşâhî giyüre ki şıfat-ı Haqq'dur eger temâm evşâf-ı beşeriyetden kurtulup evşâfı Haqq'la mevşûf oldıysa ya'ni fenâ fi'llâh beḳâ bi'llâh oldıysa ol mâ'nâ ki şubḫ-ı kıyâmet ola kendüyi Haqq'a bākî göre ve Haqq'dan gayrı iki cihânda nesne görmiye şeyh Maḥmūd Şebusterî quddise sırrahu buyurur; "şıfatı terk it, er iseñ şıfatı heman tebdil idersin" zâta zâtı îmân getirse ve enbiyâ ve evliyâyı sevse ve ikrâr eylese ve evliyâ himmetiyle şıfat-ı kabîheden kurtılma ve şıfat-ı haseneleri kendüye 'âdet eylese ve tarîḳ-ı enbiyâ ve evliyâyı ri'âyet eylese kendüyi hûb nûrânî maḳâmlarda ve köşlerde ve sahrâlarda ve gülzârlarda ve pağçalarda göre. Şoḫbetleri hûb-rû melekler ve ḡilmânlar ve hürilerle ola ammâ ne miḳdâr ihlâş ve itimâdı var ise maḳâmı ve müşâhibleri aña göre ola zirâ Haqq te'âlâ cenneti ve cehennemi insânın şıfatından yaradur. Nâriyyeden cehennemi halk ider ve nûriyyeden cenneti halk ider. Haqq te'âlâ Kelâm-ı Qadim'inde buyurur "femen ya'mel mişḳâle zerrâtin hayrân yerah ve men ya'mel mişḳâl zerrâtin şerrân yerah" Meselâ bir kişi bu dünyâda taḳvâsına göre nûrânî libâslar giye ve ne miḳdâr gayr-ı Haqq'dan gönlini şâf eylese ol miḳdâr yüce maḳâmlardan ve vâsî' sahrâlarda kendüyi göre ve ne miḳdâr kendüyi şıfat-ı hasenede 'âdet itse şıfatlarına münâsib gülzârlar göre ve ne miḳdâr ihlâşla zikr-i 'âdet eylese ol miḳdâr bağlar ve bağçeler ve yemişler kemâliyle olmuş göre. Ve ne miḳdâr ihlâş-ı haseneyi kendüye 'âdet eylese ol miḳdâr hûb-rû meleklerle ve ḡilmânlarla müşâhib ola. Ve ne miḳdâr bunda bîkr-i esrârlara sır-ı Haqq'dan vâḳif oldıysa ol sırlar hûb-ı hüriler olalar ve ne miḳdâr namâz kıldıysa farz olan namâzı aña göre laḫîf atlara bine ve eger namâzın sünnetlerin huzûr-ı kalble ri'âyet eylediye aña göre laḫîf egerlenmiş ve uyatlanmış ve laḫîf gömüldürük ve kuşḳun ve laḫîf 'ibâyası ola ve eger namâzda gönlinde Haqq'dan gayrı olmasa aña göre Burâklar ve envâr berḳ lâmi'ler Haqq'dan tecellî eyleye ve eger 'ışḳ-ı ilâhî gönlinde ḡalebe eylese ve Haqq'dan gayrıyı unutsa Haqq'a aña sâḳî ola nûrdan kadeḫler ve nûrdan şarâb-ı ḫâhür şunu vîre içecek. Haqq'ın tecellilerinden mest ola ve Haqq'dan gayrı görmeye. Ol nurlara şarâb-ı ḫâhür dirler bu ma'nâyâ kim şarâbdur mest idicidir ya'ni Haqq'dan gayrıyı unutturucudur ve ḫâhürdür ya'ni Haqq'dan gayrıyı gönlinde arıdıcudur. Eger bu dünyâda gönlinde ırmağı aḳdıysa köşḳ altında süd ırmağı aḳa kalbinden k onan şefâdan bal ırmağı aḳa Haqq'dan gayrıyı unutsa şıfat-ı haqq la mevşûf olsa anda taḫtı altında âb-ı hayât aḳa bunda itdüğü fikr-i haḳâyîḳ-ı eşyâ cevâhîrler ve la'l ve yâḳut ve mercân ola eger bu didiğünüz şıfatlar kalb-i şâfide olsa her ne kim görinse nûrdan maḳâmlar ola ve eger bunda Haqq'dan gayrıyı unutdıysa anda Haqq'dan gayrıyı fânî göre. Kendüyi Haqq'la bākî göre. İy tâlib

¹⁵"Dünya âhiretin tarlasıdır". Yılmaz, s.36.

¹⁶"Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir" Zilzâl, 99/7-8.

var. Meselâ şîfât-ı Haqq evvel, âhîr, bâtın, zâhîr, hayy, mürîd, mütekellim, ‘alîm, hâlim, kerîm, rahîm, semî‘, başîr, kâhhâr, gâffâr ve şîfâtlardan gayrı ne kadar şîfât var ise mecmû‘i insânun vü‘üd şehrinde vardır. Meselâ evvel hilkat-ı ‘âlemden Hazret-i risâlet buyurur “evvelâ mâ- hâlak Allâh rûhî” dedi. Nazar-ı bi-hâkîkat evvelsün ve şüretde âhîrsün “lekad hâlaknâ’l-insâne fî ahseni takvîm şümme redednâhu esfel-i sâfilin illellezine âmenü” ilâahirihî ve zâhîrin vü‘üdüle ve bâtın sen rûhuñla rûh gizlüdür. Gizlülerden aşikâredür, sen seni görürsün kim dirisün, cânun varlığından şek yok gizli olduğu cândandır ve nicedür görmezsin. Öyle olsa hâkîkatde evvelsün ve şüretâ âhîrsün, vü‘üd ile zâhîrsün ve cânun bâtındır, gizlüdür ve hayâtla hayysun ve irâdetle mürîdsün ve mütekellimsün ve hâlimsün ‘alîmsün ve rahîmsün ve semî‘sün ve kâhhârsun ve gâffârsun. Eger bu ma‘rifetun var ise gönül gözüñ aç ve iste, bul cemî‘i şîfât sende ‘ayân olupdur. İmdi iy tâlib-i Haqq şîfât-ı câmi‘-i zât gör kıandan imiş ammâ kıandesin sen de ‘âcizsün cehlile ve fâlimsün hâkîkı örtmekle, kâfire dağı Haqqı örttüğü için kâfir didiler. İy Haqq’un varlığıñ ve birliğıñ ‘ayân görücü şehâdet idici mü‘min cân gözüñ aç ve gör ki şîfâtâ câmi‘ zât kıandedür ve Hazret-i risâlet buyurur “men arefenefsehü fekad arefe Rabbehü” ve Mevlâna Rûmî buyurur “‘ayn-ı zâtem ‘ayn-ı zât benim ol müstecemî‘-i zât-ı şîfât” ve Yunus Emre hâzretleri buyurur

“Ben bunda seyr iderken ‘aceb sırta irdüm ağı
Siz de, görün bu sırrımı Haqqı bende buldum ağı
Bende buldum bende gördüm, benimle Ben olanı
Şüretime cân olanı, Kimdüğüñ bildim ağı”

İmdi iy tâlib-i Haqq gel gözüñ aç cismüñe ve cânuñna nazar eyle gör kim cismün aşlı kıan ve şafrân ve balğam ve sudadır. Ve bu dört çâr ‘anâşır-ı kâ’imdir. Ve çâr ‘anâşır dört tabi‘atla kâ’imdir, harâret, bürüdet, yabüset, ru‘ûbet, bu dört tabi‘at-ı bürüdet isimle kâ’imdir. Bürüdet ism-i Haqq’un zâtıyla kâ’imdir ve zât isimlerindendir. Ve ol dört isim bunlardır, hayy, semî‘, kâdir, merîd. Şeyh Mağmûd Şebüsterî Gülşen-i Râz’ında buyurdılar ki; “‘anâşır şüretdür dört ismiñ bulardur ağvâli cân ve cismün ‘anâşırdan görmedi hüsn ü eşyâ ki zât-ı Haqq anuñladur, müsemâdur.” İmdi iy tâlib için cismün zâtı Allah ile kâ’imdir rûhuñ rûhu Allah ile kâ’imdir. Kıavlihi te‘âlâ; “hâlkê’l-insâne min fîyn. Şümme ca‘ale neslehu min sülâletin min mâ’in mehîyn. Şümme sevvâhu ve nefeha fîyhi min rûhîhi” diyü buyurdu. İmdi iy tâlib zâtun zâtullah ile kâ’imdir, rûhuñ rûhı Allah ile kâ’imdir. Ve Seyyid Nesîmi kıuddise sırrüh bu ma‘nâda buyurur: “Zât ileyim şîfât ile Kıadr ileyim Berât ile

Gül-şekerim nebât ile piste-dehâna sıgmazam”

Vü‘üd-ı ‘âlem Haqq’un nûruyla mevcüddür. Kıavlihi te‘âlâ; “Allahu nûr’us-semavat ve’l-ard” ve hâzret-i risâlet penâh buyurur; “inne’llahe te‘âlî hâlake’l-hâlık fî zulmete şümme reşş ‘aleyhi min nûra” nûr-ı şîfât vücuddur ve zulmet-i şîfât ‘ademdür ve ehad-ı sırrullah, vü‘üd-ı zâtullah, mevcüd-ı nûrullah’dur. Vü‘üd-ı ‘âlemden üç nesne toğdı anlara mevâlîd-i selâse dirler. Ol mevâlîd-i selâsentün biri nebâtdur, biri hayvândur, biri insândur ve gök ata ve yer ana menziledendir. Ve mevâlîd-i selâse münâsebetiyle zühûra gelür. Münâsebetün aşlı bu kim Haqq dilediğün ‘ayân ola heman kim cemâlınden niķâbıñ göttürdü ve cemâl-i nûrıñdan ‘arş vü‘üd buldı. Ve şavkıyla harekete geldi. Ve Haqq’un cemâl-i nûrıñun pertevinden felekler vü‘üde geldi. Cünbişinden küre-i nâr germ olub harâretün yeryüzüne şaldı. Bu harâretün germiyetinden deryâdan buhar hâşıl oldu. Havâyâ ağdı ve havâda ru‘ûbetle cem‘ oldu bürüdet hâşıl oldu yağmur oldu yire indi. Hemândem yirde nebât zühûra geldi ve güneşün ru‘ûbetiñ havâyâ çekdi ol nebâtdan fazla olan yağmur şu oldu ve şu havâyâ ağdı. Güneş germ olıcağ nebâtda olan ru‘ûbeti dağı havâyâ çekdi ru‘ûbet münâsebetiyle nebâtı dağı bile çekdi. Nebât büyüdü hayvâna gıda oldu. Ve nebât ve hayvân insâna

gıda oldu. Vü‘üd-ı insâna gıda oldu, vü‘üd-ı insânda kıan oldu ol kıan ana rahmine düşdü kırık günde et oldu ve yürek yirinde bir damla kıan zâhîr oldu. İllâ gönül dirler mürür ile a‘zâ oldu ve a‘zâ bağladı, kıan a‘zâyı yudar. Hemândem dirilü müddetle toğar ve büyü, ‘âkıll olur. A‘zâ büyüüp terakķî itdikçe ‘âkıll idrâk artı kırık yaşına varunca kırıkında her ne miķdâr zâtunda kemâle kıabil ise zühûra gelür. Ammâ nice zemân hayvânla me’nûs olup dururduñ şîfât-ı hayvânlar saña tabi‘at olubdur dedi. Ve hâkîkatun ki cânundur. Haqq’un ‘âlî hâzinesinde iken Haqq’la me’nûs idi. Ve şîfât-ı Haqq cânuñda tabi‘at olmuş idi. Amma anda icmâl idi. Ol sebebden tenezzül idüp vü‘üde geldi. Tâ ki ol icmâl olan şîfâtlar vü‘üd sebebiyle kemâl bulaydı. Ammâ bu şîfât-ı hayvânlar ba‘zı şîfât-ı Haqq’a hicâb oldılar cân dağı bu tabi‘at-ı hayvânlar ile mağpûs olmuşdı. Çün kendözini bu zulmetler içinde gördü ünsiyet-i ezellî ağdı ve zâri kıılıp, Haqq’dan dermân diledi. Haqq te‘âlâ er-rahâmu’r-rahimindür. Rahm idüp esirgedi ve bunda revânâm müjdeciler ve haber-ciler göğündürdü ve nâme dağı buyurdu kim şîfât-ı kıabîhelerle mevşûf olan gıdâlardan yimeyevüz ve şîfât-ı rezile olan ins ve cinden kaçıp hâkîka şıgıñup ve muğabbet-i dünyâyı gönülden giderevüz, Haqq’dan gayra muğabbet itmiyevüz. Muğabbet-i dünyâdan başdan ayağa değin gısl idevüz tâ ki bir kııl dibi kıalmıya yunmadan ve günde beş kez muğabbet-i dünyâdan el yuyavüz ve muğabbet-i dünyâdan yüz çevürüp Haqq’dan yaña müteveccih olup cemâl-i kıable sana yüz kıutup Haqq’dan istimdâd taleb idevüz. Şeyâtinün şerrinden şükr-ü senâlar idüp, tabi‘at zulmetlerinde kıalmayup vü‘üd-ı dünyâdan kıurtılıp, vü‘üd-ı hayvândan kıurtılıp, insâna yetişüp, insân olduğumuzu bilevüz. Libâs-ı pâdişâhî alavüz. İki cihâna pâdişâh kıılıp, vü‘üd-ı insân memleketinde gönül şehrin taht-ı sultâna hâlife kııldı. Gine ‘âkıll vezir ve gözi cäsüs ve kıulağı kıaraol virandâr kıılıp ve kıudretün leşkerün ma‘âdin virüp, işbâtı kıılıç kıuşandı ve buyurdu kim bu iki cihânda benden gayrı hâkim-i mülk hâfızları virdüğüne hâmd-ü senâlar ve dağı buyurdu kim Haqq’dan şîrâf-ı mustakîm ve enbi-yâya virdüğü ni‘metleri istiyevüz ve gâdabsuz ve dâlâletsüz ola ve dağı kâmile bil büküp ve kâh yüz yire urup bu şîrâf-ı mustakîmde olan ni‘metleri istiyevüz. Tâ ki ni‘metlerimiz arta ve şîfât-ı nâriyye zulmetlerinden ve şîfât-ı nûriyye hicâblarından kıurtara ve kendinün muğabbetünden gayrı gönülümüzden gidere bu niyyetün üzerine nemâz kıılavuz. Ve oruç kıutavüz ve hâcca arzû ve zekât virevüz. Tâ ki dileğimiz kıabul ola. Bu fî‘âllar Haqq’dan bize revâdur. Her kim tabi‘i hâzıķun nehy itdiğünden perhîz itse ve emr itdiğini yire getirse bu zulmetlerden kıurtıla, Haqq’a vaşıl bula. İki cihânda hâlife-i Haqq olup, pâdişâh olavüz ve dağı buyurdu kim ‘ibret-i nazar ile yiryüzine nazar idevüz. Yiryüzinde olanlar nice ölürlere ve nice dirilürlere görevüz. Kıavluhu te‘âlâ; “Fenzur ilâ âşârî rahmetu’llahî keyfe yuğyî’l-ard ba‘de mevtiha” ve hâzreti resül ‘aleyhi’s-selâm buyurur; “men lem ya‘ref el-hikme fehü ganî fî ma‘rifeti’llah” ya‘ni her kim ki hikmet bilmesse ma‘rifetu’llah’da aru degildir. Pes ma‘lûm oldu ki hikmet bilmiyen Allah’ı bilmez imiş. İmdi bize lâzım geldi ki hikmet-i ilâhiden Haqq bildürdü ki kıaderi mü‘minlere bildürüp hayr idevüz. Tâ ki fâ‘ide ideler. İmdi iy tâlib-i Haqq yirleri ve gökleri ve çâr unşûrı mecmû‘-i vü‘üd-ı ‘âlemî, esbâb-ı ilâhiden kııldı ve kâr-hâne-i ilâhiden üç nesne işlenür, biri nebât, biri hayvân biri vü‘üd-ı insân, bu üçinün vü‘üdlarınun menşe‘i şudur Hâzreti risâlet penâh ‘aleyhi’s-selâm buyurur; “külli şey’in mine’l-mâ‘i hayy” menşe‘i hayatdur ve şîfât-ı Haqq’dur ve bitiricidir ve yel tazeleyicidir, ve od büyüdürücüdür ve pişiricidir ve gökler sa‘âdetün ve şekâvetün ve ‘ömrün ve hüsnün güzel mi yâ çirkin mi ola? ve kıaddi uzun mu ola veya kıışa mı ola? ecnâs ve eşnâlık veya delķ ve muğabbet ve gâvga ve hareket ve sükût ve faqr ve gıñâ ve küfr İmân bu mecmû‘ kim zıkr olundu gökler harekâtından ve yıldızların cünbişinden hâşıl olur. Hâzreti Mev

ای فی خیران مبدئو فاقو برا بانه

lāna kuddise sirruh buyurur; “yazı dimegün aşlı budur. Ammā gökler toğuzdur berk-ı sākī nürdür. Hiç yıldız, ay yokdur aña felek-i aţlas dirler zāte’l-burücdür ve iştilāh-ı meşāyihda ‘ālem-i ervāh ve ‘ayn-ı ‘ayān-ı sābite dirler bu felek yāb yāb döndüğüne felek-i şevābitdürler üçyüz altmış biñ yılda bir kez devr ider nük üş-ı ‘ālemün naqqāşıdır. Mā-bākī felekler vücūd-ı ‘unsur diyu dividī dürşu mürekkebdür ve ‘ālem kitāb-ı Hāqdur dest-i kudretle bu eflāk harekete gelüp bu dört ‘unsur kitābında bu şüretler kim huţuf-ı ilāhīdür nice dirlerse yazar, mā’ni yok Hāq sühbāna ve te‘āla bu eflāk-ı nücümüñ seyyarātı sebebiyle bu ‘ālemi yılda bir kez öldürür ve dirgürür bu ‘ālemün bir yılı felek-i şevābitün bir kez devridür. Ammā Hālık-ı ‘ālem hesābların bilmek için güneşin bir devrine bir yıl dirler. Güneş devri hesābınca felek eviniñ biñ yılı bir gündür yedi biñ yıl bir haftasıdır. Ve otuz biñ yıl bir aydır. Ve üç yüz altmış günü bir yıldır. İmdi iy (sahib-i) başiret gel hikmet-i ilāhiye nazar eyle Hāq te‘ālā vücūd-ı dünyā güneş devri hesābınca her yıl öldürür yine mişalen hālık ider. Ammā mecmu‘ı ‘ālemi felek-i şevābitün devri hesābınca her gün ve her yıl öldürür yine mişalen hālık ider Kāvle te‘ālā; “E ve lem yerev enna’l-lahe’llezi hālaķa’s-semāvātı ve’l-arḍa kādırun ‘alā en yaħluķa mişlehum” ve Kāvle te‘ālā; “min-hā hālaķnā-kum ve fihā nu’idu-kum ve min-hā nuħricu-kum tāreten uħrā” k ādire, kudret ve maķdūr lāzımdır. Nitekim fa’ile fi’ıl ve mef’ül lāzımdır. Hāq Te‘ālā yeñi yeñi ‘ālemi yaradur, hālık hādīd didiğünden murād olur bu felek-i şevābit on iki burç üzeredir. Ve yedi yıldızdan gayrı mecmu‘ yıldızlar bu felek-i şevābitde sābitdürler. Eflāk cism-i basıtdür. Ol sebebden dünyā göğünden her bir tā’ife mensubdur ve mürebbidür. Ve her biriniñ bir hikmeti vardır. Ve her biriniñ bir dürlü adı vardır. Yidinci felekde olan yıldızuñ adı zühaldür, meşāyihā ve kalem ehillerine ve hastalara ve bendelere mensubdur, ve mürebbidür. Şol vakit ki zuhal hoş hāl ola. Aña mensüb olan tā’ife daħı hoş hāl olur. Altıncı felek yıldızına müşteri dirler, ‘ulema, fuzala ve müftilere ve müderisler ve kādılara ve imāmlara mensubdur ve mürebbidür. Beşinci felek yıldızına mirrih dirler. Ümerāya ve sipāhilere ve uğırlara ve hāramilere ve cellādlara ve kaşāplara mensubdur ve mürebbidür. Ve dördüncü felek yıldızına şems dirler. Pādişāhlara mensubdur. Üçüncü felek yıldızına zöhre dirler. Ve oğlanlara ve çengilere ve sāzendelere ve güyendelere mensubdur. Ve ikinci felek yıldızına uţārid dirler. Hāzinedārlara ve defterdārlara ve ehl-i kalem ve naqqāşlara ve şā’irlere mensubdur. Ve birinci felek yıldızına kāmerr dirler. Vüzerāya ve ‘avām-ı nāsa mensubdur. Ve yıldızın ikişer burcı vardır. Şems ile kāmerr birer burcı vardır. Her kañğı seyr iderken kendüye mensüb burçlara gelse sırf sa‘ādet bulur ol yıldızlara mensüb tā’ife refāhiyyet içinde olur ve her kañğı seyr iderken zıddı burcında vāķı‘ olsa şağıf, vebāl ve nekbet olur. Ve aña mensüb tā’ife ‘āciz ve zor zelīl olur. Ve iki yıldız birbirine düşse ve nā-terbī’de bulunsalar anlara mensüb olan tā’ife birbirlerine ‘adāvet iderler meşelā zühāl müşteri ile mükābilde veya terbī’de bulunsalar meşāyih ve ‘ulemā arasında ‘adāvet ola ‘ulemānuñ ekseri tālib-i fakr ola ve eger terbīde bulunsalar aralarında yarım dostluk ve ba’zı ‘ulemā fakr meyl ide ve iki yıldızbir burcda vāķı‘ olsa aña kırān dirler. Ol iki tā’ifenüñ aralarında kıtāl ola bu eflāk-ı encüm yaradılardan berü bu hāl üzre seyr iderler. Emr-i Hāq’ı yerine getirürler bu yıldızlar seyr idicidir. Bir birine muhālif dönerler ve birbirleriyle gāh teslis ve gāh terbī’de ve gāh muķābeledede olurlar. Ol

sebebden aħvāl-i ‘ālem daħı bir karār üzere olmaz. Ammā bir kişi kim ‘ālemde vücūda gelse ol toğduğı vakıtden kañğı burcda toğsa ol burc kañğı yıldız mensüb ol kişiniñ settāresi olur ol yıldız ne tā’ife mensüb eylese bu kişi ol şıfata meşğul olur ve aña tālib olur ve eger tāli‘i sa‘d-i ekber ise ol tā’ife arasında ‘aziz olur. Ve eger tāli‘i naħs-i ekber ise zelīl olur. İllā meger ol toğduğı vakit mā-bākī yıldızlar şarkda ola, eger şarkda olsa bu kişi yidi iklim pādişāh ola ve eger ba’zı şarkda ve ba’zı cenūbda ve ba’zı eminde ve ba’zı nükbede ve ba’zı kuvvetde ve ba’zı vebalde ve ba’zı farzda olsa bu kişiniñ ‘ālemde hāli muhālefetde gāh sa‘ādet-i devlet yüz göstere. Ol şarkda olan yıldızlara mensüb tā’ifelerden istifāde göre, gāh ola ki devlet yüz çevire ol nükbet vebalde olan mensüb tā’ifelerden çok cefalar göre ve devletine māni‘ olalar, devletinüñ şebātı olmaduğına sebep olur. Her kişi settāresine göre devlet sa‘ādetin bulur gerçi bu bābda hikmet-i ilāhī çoķdur. Ammā kelām-ı maħzar olmağ için bu miķdār zıkr olundu. İmdi Hāq te‘ālā hāzretleriniñ iki şıfatı vardır ve hadde muķābilidür, laţifedür ol leţāfet münāsebetiyle bātında olan şıfat-ı maħzı zühūr buldı mecmu‘-ı şıfat Hāq’la meşūf oldu ve bir yüzü ‘ālem-i keşredür bu ‘ālem-i keşretde olan yüz münāsebetiyle maħz-ı zühūr bulup vücūda geldi ve bu vücūd münāsebetiyle mecmu‘-ı şıfat-ı Hāq münāsib vücūdlar ile ‘ayān oldu ve ‘ālem-i keşret oldu. Her şey’ bir şıfatuñ maħzarı oldu. Her şıfat bir şey’e māhiyyet oldu. Ol sebebden Hāzreti risālet buyurur “Allahümme erine’l-eşyāyi kemāhi” ya’ni cemī‘ şıfatlarıñı bañā göster dimek olur. Öyle olsa bātında ve zāhirde olan Esmā-i şıfat, hāmi‘ olan zāt-ı hāķıķat-i Muħammediyye’dür. Allah bir ism-i zāt-ı müstecmi‘-i cemī‘ şıfatdır ve şıfat-ı müstecmi‘-i zāt-ı hāķıķ at-i Muħammediyye’dür. Ve zāhirün varlığı oldur ne bātın vücūd bulur ve ne zāhir vücūd bulur ansuz, zīrā sebep-i kevneyndür, vücūd-ı ‘ālemindür, iy sāhib-i başiret bir garrā ma’ni diñle kim hāq niye dirler ve bātın niye dirler. Tā bu ma’niden Hāq’ı kendüñde bulmağa yol ola, bil ki iy ‘aziz hāq varlığı dirler ve bātın yokluğa dirler. Varlık şıfat-ı ziyādur, yokluk şıfat-ı zulmetdür. Varlık şıfat-ı hayātdur, yokluk şıfat-ı memātdur. Varlık şıfat-ı ‘ālemdür, yokluk şıfat-ı cehldür. Haşıl-ı kelām ‘adem-i maħz aña dirler ki anda zāt ve şıfat olmiya zāt şıfat, varlık şıfatdır. Varlık şıfatınıñ nihāyeti yokdur. Ammā sekiz şıfat vardır ki zāt anlar ile kā’imdir. Nür vara dirler. İştilāh-ı meşāyihda bunlara şıfat-ı semāniye dirler, hayy, beķā, ‘alīm, kādīr, merīd, mütekelim, semī‘, başīr, mā-bākī şıfat-ı ef‘ālīdür. Meşelā kerīm, gāffār ve settār ve rezzāk vedūd gibi ve bunlardan ne kadar şıfat var ise ef‘ālīdür. Zāt ol sekiz şıfat ile kā’imdir. Mā-bākī şıfat-ı zāt ile kā’imdir. İmdi iy tālib-i Hāq sen seni iste gör. Hāq şıfatla sende ‘ayāndur ve her niye kim baksañ Hāq’dan özge nesne yok ve her ne kim vardır, Hāq’uñ varlığıyla vardır. Varlık Hāq’ıñ nürüdür. Kāvle te‘ālā “Allahu nūru’s-semāvātı ve’l-arḍı” nūr aña dirler ki evvel kendü ‘ayān ola, mā-bākī anuñla ‘ayān ola, nūr varlığı dirler ziyā anuñ şıfatıdır, varlıktan özge nesne yokdur. Cemī‘-i eşyā varlığıla var oldu. Kāvluhu te‘ālā “Vallahi ‘alā külli şey’in şehīd” her şey vücūdsuz ‘ayān olmaz çün eşyā vücūda ‘ayāna geldi öyle olsa her şey’i sāhid oldu ya’ni ‘ayān idici oldu. Şeyh Maħmūd Şebūsteri kuddise sırrahu vişāl bābında buyurur;

“Kārib oldur ki şāçıla aña nūr,

Bā’id oldur ki varlıktan ola dūr”

ya’ni Hāq’a kārib vişāl bulan oldur ki varlığı ile var oldu ya’ni vücūda geldi. İmdi iy tālib Hāq’ın şerīķi ve zıddı ve misli ve hemtāsı yokdur zīrā varlığıñ zıddı ‘ademdür. Hāzret-i risālet-penāh şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurur; “inne’l-lahe tebārek ve te‘ālā hālaķe’l-hālık fī zulmete reşş ‘aleyhi min nūra” iy

²⁷Rum 30/50 (ayet metinde yanlış yazılmış.)

²⁸İsra 17/99 (ayet metinde hatalı hem de eksik yazılmış)

²⁹Tā’hā 20/55 (ayet metinde hatalı yazılmış)

³⁰“Allah’ım bize eşyanın hakikatlerini olduğu gibi göster”

tâlib-i Hakk yokluk içinde görünen Hakk'ın varlığı nürdür, eşyâ zıddıyla bilindi varlığın zıddı yokluğudur. Ve dirinin zıddı ölüdür. Mahmud Şebusteri buyurur;

‘Adem bir âyinedür, ‘aksi âdem
Ne nesnedür bu ‘aksiün ‘aynı âdem

Cihānuñ çünkü ‘aynı oldı insān
Olur bir ‘ayn içinde şahş nihān

Niye kim bakar iseñ gören oldur
Hemān bir gün arada qurı yoldur

Gören gözden diriseñ göz degildür
Gören gözde bebekde göz degildür

Cihānuñ sensin [nürü] gözün aç bak
Ki göz bebeginiñ nürüdür ol Hakk

Cihān insāndur, insān cihāndur
Söz aňlayana bu söz pes hemāndur

Sadefdür bu cihān dürrüdü insān
Velî dür eyleyen ana ‘ișyān

Bî-hamdi’llāh ‘ayān oldum Hakk’ın ‘ayn-i ‘ayānından. Vücüdüm küllî nür oldı yāriñ hüsnî çerāğından. Muşavver ‘ayn-ı naqqāşum bir gün ‘ālem uş fāşum yāzıldum bir kitāb oldum anuñ şerh-i beyanından. Uruldu şür-ı rahmānî çalındı tabl-ı sultānı Hakk’a şükür ehl-i münkirler çekildiler hisāniden. Tecellî tutdı afākî cemāl-i hüsn-i tābından Götürdi perde-i zulmet ‘ayān oldı niķābından. ‘Adem hergiz vücüd bulmaz vücüd olan ‘adem olmaz saçları nür ile envār bu gün ‘izz ü celālinden. Göründi cümle gözlerden bilindi cümle sözlerden. Ne ferdādur ‘aceb bilsem yārīn vaşl-ı vişālinden. Laţîfî vaşlına irmiş cemalini ‘ayān görmüş kuşanmış ‘ışk zünnārūn geçübüdü kıl ü kalinden. Cemālün āyinesinden ‘ayān ‘ayn-ı zāt oldı. Görünen zaţta hüsnünde kamu hüsn-i şifāt oldı. Göründi nür-ı zātından ‘ayān oldı şifātından Vücüdün imtihanuñda kamū eşyā nebāt oldı. Cihānuñ varlığı senden hayāt-ı nefħa’i cāndan kamu eşyā cihānuñdan cemālīne ‘ayān oldı. Gören sensin, görünen sensin bu eşyānıñ vücüdında Celālīnle cemālīniden dideler çeşm-i cān oldı Bu zulmet içre her kim ki içübdür āb-ı hayvānı Olubdur Hızır-veş zinde ki āhır cāvidān oldı. ‘Araz cevherle cān oldı ki ğayrı küllî kān oldı. Karışdı nür ile zulmet zemīn ü āsumān oldı. Laţîfî’nüñ sözi haķdur gerek anla gerek dur bak İçinde bir ‘araz yokdur kamu şıdķ-ı imān oldı.

Gel imdi iy tâlib-i Hakk cān kulağın aç anla kim bu tafşıl ‘uşşāk uñ tarīķidür. Bu tarīķ seni Hakk’a vaşl mümteni’dür, tarīķ-ı enbiyā ve tarīķ-ı evliyā ol tarīķ kim yukarıda zikr eyledik ‘amel-i cennet idi. Meselā zikir gibi fikir gibi ve mişāl-i hayat ve abdest ve nemāz ve oruc ve zekat gibi bu mecmū ‘amel idenler sebeb-i cennet ve yahūd sebeb-i cehennemdür. Meselā tarīķinde gusl oldur ki gönülünü Hakk’dan ğayrıdan yuya, hiç ‘ālem-i şuretden gönülünden eser kalmıya ve illā bir zerre hayırdan ve şerden gönülünde nesne kılursa cennet haķikatdır bu cenābetle yüz biñ yıl başı secdeden kaldırmasa maķbūl hażret degildür ve ‘ışk abdesti oldur ki iki cihānuñ muħabbetini gönülünden gidere bu iki ‘ālemden gönülüne nesne gelürse abdest ve yine abdeste çāre ide çün abdest yeñi ola iki haķdan ğayrıdan bağlıya sađ elin bağın ve

şol elin zāhir gibidür ve sađ āhıret ve şol dünyā gibidür ya’ni bunların fikrin-den el bağlıya kible’i haķiki ki mü’miniñ kalbidür. Yüzünü kible’-i haķiķine döne ammā Mekke ‘ışk-ı ilāhidür. Aña uya ya’ni tavzīh-i haķda sākin ola bu nemāz maķbūl olduĝın ‘ālameti oldur ki Hakk Te‘ālā cemālīñ ‘ayān ide Kavlulu Te‘ālā; “vā‘bud Rabbeke hattā ye’tiyeke’l-yakūn” ve ‘ışk orucı oldur ki Hakk ğayrıdan dilin ve gövden ve kulağın kese ve ‘aşıkların haccı oldur ki vaţan muħabbeti dünyādan mü’miniñ kalbi ki tekye-i haķiķidür. Aña müteveccih yedi kez tavāf ide her mertebede bir ‘ālamet zāhir ola evvelki mertebede yeşil nür göre ikinci mertebede gök nür göre üçüncü mertebede kıvıllı nür göre dördüncü mertebede şarı nür göre beşinci mertebede aķ nür göre altıncı mertebede kara nür göre yedinci mertebede bî-renk nür göre her kaņı ‘aşık Mekke’-i haķiķiyi bu tertib şay tavāf itmeye haccı maķbūl degildür ve ‘aşıkların āhiri Hakk’dan ayrı olmamaķdur ve imānı Hakk’a vaşl bulmaķdur. Hażreti Mevlānā ķuddise sıruh buyurur; “her kim zülfünü gördi kāfir ve her kim yüzünü gördi mü’min oldı”. Zülfünden murād ‘ālem-i keşretdür. Yüzünü görmekten ‘ālem-i vaħdetdür” Hażreti Risālet ‘aleyhis-selām buyurur; “Ed-dünyā harām ‘alel ehli el-āhıret vel-āhret harām ‘alī ehli ed-dünyā ve hümā harām ‘alī ehli Allah” dünyā ehline āhıret harām āhıret ehline dünyā harām ve ehli Hakk’a dünyā ve āhıret harāmıdır. Ve her kim Hakk için dünyānuñ ve āhıretüñ murādlarından geçe ve kendinüñ varlığından geçe vişāl bula bî-şek.

Cihānı terk eyle cānan gerekse
Unut ğayrıyı Hakk’a imān gerekse

Gönül evinde koma ğayrı sev
Gider aĝyārı mihmān gerekse

Kuşān ‘ışk kuşāğın zünnārı terk it
Cemāl-i nürıyla sübhān gerekse

Vücūdun cihān pür-nür olubdur
Ve “in min şey” oķu bürhān gerekse

Fedā kıl cānını ‘ışkıñ yolında
Bu ‘ıyde Hakk için kurbān gerekse

Saňa sensin cemālīn ‘arz eyler
Bu zulmet içredür hayvān gerekse

Laţîfî ‘ışk pāzarı koma elden
İrişe rahmet-i Rahmān gerekse

İmdi iy ‘aziz, tâlib dağı üç kısımdur bir kısmı ‘aşık meşrebdür. Bir kısmı muħabbet meşrebdür. Bir kısmı muķalliddür. Ammā anlar ki ‘aşık meşrebdür tâlib-i Hakk’dan kaħırlar ve belālar olsa hiç ‘aynında degildür. Belki cezāsı artıķca şevķi ve zevķi dā’imā ziyāde olur vuşlat arzusındandır. Dāreyn anlara harām olur, muħabbet-i āhıret perde-i nür olur. Ve muħabbet-i dünyā perde-i zulmātı olur ve kendi varlığına niķāt-ı dost dirler ki beşeriyetdür. Anı Hakk Te‘ālā yedi ķudretiyle getürtür aña cāzib-i Hakk dirler mādām ki cāzibe-i Hakk irişmiye ol kimse ķurtulmaz. şunlar ki muħabbet meşrebdür ekser anlara perde’-i nürānı hicāb olur. Meselā zühd ve tāt gibi. Ve ‘ilme maĝrūr

³¹Nur 14/35

³²Buruc 85/9

³³Vezin gereĝi eklenmiştir

³⁴Hicr 15/99 (metinde hatalı yazılmış.)

olmak gibi. Ve Hakk yolunda cevri ü cefâyâ fâkât getirmezler yine Hakk'ın muhabbetin terk iderler ammâ şunlar kim muğ alliddürler, aşığı zevk, şevk, şefâ içinde görürler ve bu yolu asân şanup heves iderler ve görürler kim bu hevesden dünyâları şüglından kalurlar ve her şey'i terk iderler anlar perde-i zulmeti hicâb üzerine ölürler. Bu zulmetde kalurlar ammâ şunlar kim ne aşkı var ne muhabbet var, ne hevesi var, dâll-ı muğillidürler ve merdud-ı Hakkdurlar ve şeytânîdürler Allâha şıgınuruz anlarınşerrinden, kim anların gönüllerinde Hakk muhabbeti yok dur alâmeti şekâvetdür. Ne'üzü- billâh ışık olmayan gönülde cân olur mı? Şol cân ki ışksız ola olur mı? İy aziz aşıkların nazarı kimyâyı sa'âdetdür şöyle muğallid aşık ile muhabbet eylese aşık olur ve eger aşık müşâhabet eylese maşûk olur derd-mend, olmak dilersen iste şahib-i derd bul. Şöyle ki cemî' âlemlerde aşıkla müşâhabet eylemek efdaldür. Zîrâ a'mel-i şâlihe sebebdür, cennetdür ve aşıkla müşâhabet eylemek sebebi vişâldür. Ammâ bu iki taşrası şekâvetdür. Her kim iki cihânda tevâzu' ve muhabbet ve rahim ve şefkât ve halim ve lafif ve kerim ve müveddet ve takva ve kanâ'at ve tevekkül ve şıyâm ve kıyâm ve gayret-i hak ve her kim bu şıfatları kendüye âdet eylese kâmil ile müşâhabet eylesün. Andan gayrı çâre, dermân yokdur vesselâm.

SONUÇ

Ferîdüddin Attar'ın Esrâr-nâme adlı eseri, Anadolu'da başta Mevlâna olmak üzere birçok mutasavvıfa ilham kaynağı olmuştur. Bu çalışmada, edebiyatımızda tespit edilmiş olan Esrâr-nâme'ler ve müellifleri kısaca tanıtılmıştır. Metin incelenmesi yapılmış olan Esrâr-nâme'nin yazarı Şeyh Latîfi ve ona atfedilen nüsha hakkında bilgi verilmiştir. Eser, Latin harflerine transkribe edilerek okuyucuların hizmetine sunulmuştur.

Latîfi'ye göre tüm insanların kalplerinde maraz vardır ve bunun çaresi de Allah'ı zikretmek ve taatini eksiksiz yapmaktır. Dinî vecibeleri tam olarak yerine getirmek için mutlaka bir mürşide ihtiyaç vardır, insan ne kadar bilgili olursa olsun, bu bilgiyi kullanmak için kâmil bir klavuz gerekmektedir. Kurtuluş ancak bu şekilde olur. Bu risale de bu tez üzerine kurgulanmıştır.

KAYNAKÇA

AYAN, Gönül. (1996). Tebrizli Ahmedî, Esrâr-nâme (İnceleme-Metin). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. AKDITYK.
AYAN, Hüseyin. (1990). Nesîmî Divânı. Ankara: Akçağ.
AYVERDİ, İlhan. (2005). Kubbealtı Lügatı, Misalli Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul: KubbealtıNeşriyat.
ÇELEBİOĞLU, Ayşe. (2011). Huzûri ve Manzum Esrâr-nâme Tercümesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
DEVELLİOĞLU, Ferit. (2003). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat. Ankara: Aydın Kitabevi
DİLÇİN, Cem. (2009). Türk Dil Kurumu Yayınları, Yeni Tarama Sözlüğü, Ankara.
ELMALILI, Hamdi Yazır. (1996). Kuran-ı Kerim ve Yüce Meali, İstanbul.
GÜZEL, Abdurrahman. (2006). Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı. Ankara: Akçağ.
İBRÂHİMİ, Dâvud. (1991). DİA, c.XI, İstanbul.
EYDURAN (SUNGURHAN), Aysun. (1999). Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-şu'arâ, İnceleme-Tenkitli Metin. Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
İPEKTEN, Haluk, Mustafa İSEN vd (1988) Divan Edebiyatı İşimler Sözlüğü, Ankara : Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları

KAYABAŞI, Bekir. (1997). Kâf-zâde Fâ'izi'nin Zübdetü'l-Eş'âr'ı, Doktora Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KILIÇ, Filiz. (1994). Meşa'irü-Şu'ara İnceleme Tenkitli Metin. Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

LEVEND, Agah Sırrı. (1984). Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar. İstanbul: Enderun Kitabevi.

ÖZKAN, Ahmet. (2006). Abdullâh-i İlahî'nin Esrâr-nâme Adlı Eseri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SAMİ, Şemsettin. (2002). Kâmûs-ı Türkî. İstanbul: Çağrı Yayınları.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri. (2005), Eski Türkiye Türkçesi, Ankara: Akçağ.

TUĞLUK, Halil İbrahim. (2008). Lâmekânî Hüseyin'in Esrâr-nâme Tercümesi. Turkish Studies, Volum 3/4, 818-865.

ULUDAĞ, Süleyman. (2002). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Kabcacı Yayınları.

YILMAZ, Mehmet. (1992). Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözlük (Ansiklopedik sözlük), İstanbul : Enderun Kitabevi.

Münâvî, et-Teârif. Erişim Tar. 20.10.2013. www.altinoluk.com. Gönül Bahçesinden Osman Nuri TOPBAŞ.

TÜRKİYE'DE EKONOMİK BÜYÜMENİN BELİRLEYİCİLERİ (1980-2011)

Emek Aslı CİNEL¹

ÖZET

Bu çalışmada, ekonomik büyümenin belirleyici unsurları arasında yer alan sermaye birikimi, teknolojik gelişme, nüfus artışı, istihdam, beşeri sermaye, gelir dağılımı, enflasyon, işsizlik ve ithalata dayalı ihracat değerlerinin 1980-2011 döneminde ekonomik büyümeye katkısı incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada aynı zamanda Philips Eğrisi Analizi'nin ve Okun Kanunu'nun Türkiye ekonomisinde geçerliliği araştırılmıştır. Sonuç olarak 1980-1999 dönemi için Türkiye ekonomisinde Philips Eğrisi uyum gösterirken, 2000-2011 dönemi için Philips Eğrisi geçerli çıkmasına rağmen belirlilik katsayısı çok düşük olduğundan kesin bir sonuca varılamamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik oranı, ithalat, ihracat.

DETERMINANTS OF THE ECONOMIC GROWTH IN TURKEY (1980-2011)

ABSTRACT

The determinants of economic growth are the following: Accumulation of capital, technologic development, population increase, employment, human sources, income distribution, inflation, unemployment and amount of export depended on imports. In this article, the contributions to economic growth of the above-mentioned determinants are studied between the years 1980 and 2011 in Turkey. In addition, the validity of Philips Curve Analysis and Okun Law in Turkish economy is examined. The result is that between 1980 and 1999 Philips Curve in Turkish Economy is suitable; on the other hand for the 2000-2011 period Philips Curve acceptable but its certainty level is very low, therefore a reliable result can not be obtained.

Key Words: Economic growth, inflation, unemployment, import, export.

GİRİŞ

Ekonomik büyüme, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ön plana çıkmıştır. Günümüzde de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından ulaşılmaya çalışılan önemli bir araç olarak görülmektedir. Ekonomik büyüme, iktisat literatüründe genel olarak bir ülkenin milli gelirinde belli bir dönemde ortaya çıkan artış olarak ifade edilmektedir. Diğer bir ifadeyle, ülke ekonomisinin temel değişkenlerinde kişi başına daha yüksek bir reel hâsıla sağlayacak şekilde genişlemeler olarak da tanımlanabilir. Ekonomik büyümeyi sağlayacak olan bu artışlar, bir ülkenin üretim ölçeğinin genişlemesi veya mevcut üretim potansiyelinin daha verimli hale getirilmesiyle sağlanabileceğinden dolayı, ekonomik büyüme sorunu uzun dönemde çözülebilecek bir sorundur. Buna bağlı olarak ekonomik büyüme ekonominin arz cephesi tarafından belirlenebilmektedir. Daha açık bir ifadeyle bir ülkenin üretim olanakları eğrisinin yukarı doğru veya uzun dönem toplam arz eğrisinin sağa doğru kaymasına yol açan durumlar, ekonomik büyümenin konusunu oluşturmaktadır. Bu eğrilerdeki kaymaları sağlayacak durumlar, hükümetlerin, üretim faktörlerinin verimliliğini artırıcı politikalar veya fiziki sermaye stokunu artırıcı eğitim ve teknoloji politikaları ya da fiziki sermaye stokunu artırıcı alt yapı yatırımları olabilir. Bir ülkenin gayri safi milli hâsılası, gayri safi yurt içi hâsılası, safi milli hâsılası, kişisel gelir düzeyi, kişi başına kullanılabilir gelir düzeyi ve kişi başına milli gelir rakamı gibi değerleri ülkenin ekonomik büyüme düzeyi üzerinde etkilidir.

İlgili dönemde ekonomik büyümenin belirleyici unsurlarını ise sermaye birikimi, teknolojik gelişme, nüfus artışı, istihdam, beşeri sermaye, gelir dağılımı, enflasyon oranı ve işsizlik düzeyi temel olarak oluşturmaktadır. Kısa dönemde girdiler henüz

tam ve etkili istihdam edilemezken, ülkenin mal ve hizmet piyasalarındaki toplam talep artışları aracılığıyla kişi başına reel gelirden yükselmeler sağlanabilir. Bunda, özellikle hükümetlerin genişletici para, maliye, döviz kuru ve dış ticaret politikalarının etkisi de söz konusu olabilir.

1. Ekonomik Büyümenin Belirleyici Unsurları

1.1. Sermaye Birikimi

Sermaye birikimi, bir firma ya da ülkenin belirli bir dönemde üretebileceği mal ve hizmet toplamıdır. Ayrıca toplumun ürettiği değerlerin tümünü harcamayıp, bir kısmını sermaye mallarına ayırması da sermaye birikimi olarak adlandırılmaktadır. Sermaye birikimi stok büyüklüğüne göre, bu büyüklükte meydana gelen bir artış, yeni makine ve teçhizat alımı demektir. Sermaye birikiminin artmasına bağlı olarak büyüme de artacaktır.

Yatırım artışlarının Türkiye'de ekonomik büyümeye etkileri şu şekilde olmaktadır: Yatırımlar, ölçek ekonomilerinin ve artan getirinin temelini oluşturmaktadırlar. Ülkeye yeni teknolojinin sokulmasını sağlamaktadır. İnsanlara deneyim kazanma fırsatı vermektedir. Yeni çalışma alanları yaratmaktadır. Ülkelerin ekonomik büyüme seviyelerinin yükselmesi için, yeni yatırımların artması gerekmektedir, bunun için ise makroekonomik politikalarda istikrarın sağlanması, sosyal ve siyasi istikrarın sağlanması, bireylerin belirli ölçülerde tasarruf yapmaya özendirilmesi ve bu tasarrufların zamanla yatırımlara dönüşmesinin sağlanması gerekmektedir. Finansal sistemin gerçek görevini yerine getirmesi, üretim girdi maliyetlerinin azaltılması ve yatırımları kolaylaştırıcı kararların alınması da ekonomik büyüme seviyesinin yükselişinde belirleyici unsurlar

¹ Arş. Gör., Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, emekasli@yahoo.com

arasında yer almaktadır. Büyümenin iç finansman kaynaklarının, vergiler, sermaye piyasası, iç borçlanma, gönüllü bireysel ve kurumsal tasarruflar, enflasyonist finansman olduğu görülürken, dış finansman kaynaklarının ise doğrudan yabancı sermaye, yabancı portföy yatırımı, dış borçlar ve dış yardımlar olduğu göze çarpmaktadır.

1.2. Teknolojik Gelişme

Teknolojik gelişme yanında verimlilik artışını da getirmektedir. Yani, ileri teknoloji verimlilik artışı anlamına gelmektedir. Türkiye ekonomisi 1980-2011 dönemi içerisinde incelendiğinde istihdamın verimliliğe, verimliliğin de teknolojik gelişmeye bağlı olarak arttığı gözlenmektedir.

Dış ticarete rekabet gücü, ulusal servet birikimi ve ihracat artışı ile teknolojik gelişme arasındaki ilişki oldukça güçlüdür.

1.3. Nüfus Artışı ve İstihdam

Nüfus artışı ekonomide hem talep artışı hem de üretim sürecine katkıda bulunacak emek girdisi anlamına gelmektedir. Bu anlamda Türkiye ekonomisinin büyüme ve gelişme sürecine bakıldığında nüfus artışı ve istihdamın büyüme üzerindeki etkileri incelendiğinde artan işgücü talebinin, ücret farklılıklarını azaltarak, işçilerin teknik bilgilerinin gelişimine ve verimliliklerinin artmasına sebep olarak reel gelirlerinin artmasına yol açtığı gözlenmektedir.

Ülkenin ekonomik yönden gelişmişliğinin en önemli göstergelerinden birisi de mevcut nüfusun istihdam durumudur. İstihdam, üretim artışı veya azalışı gibi ya da etkin kaynak kullanımı gibi ekonomik etkiler gösterirken, diğer yönden toplumun psikolojisini etkileyecek önemli bir sosyolojik konudur. Ülkede işsizlik oranı ne kadar düşük ise ülkenin büyüme ve gelişmişlik düzeyi de o kadar yüksek olacaktır. Türkiye ekonomisinin büyüme rakamları yıllara bağlı olarak incelendiğinde işsizlik düzeyinin arttığı dönemlerde büyüme hızının azaldığı gözlenmektedir. İstihdam düzeyinin artmasına bağlı olarak büyüme hızı da artış göstermektedir.

1.4. Beşeri Sermaye

Ülke ekonomisinde üretime katılan bireyin sahip olduğu tecrübe, deneyim, bilgi ve beceri gibi olumlu değerler beşeri sermaye olarak kabul edilmektedir. Eğitim, sağlık, beyin göçü, nüfusun büyüklüğü gibi unsurlar beşeri sermayenin gelişmesini sağlayan olumlu değerlerdir. Ayrıca fiziki sermaye üzerindeki etkisi de oldukça yüksektir. Ülkemizde eğitim olanaklarının gelişmesi ve bunun sonucunda çalışan bireylerin eğitim seviyelerinin yükselmesi sadece üretim seviyesini artırmayıp, ekonomik büyüme oranında artış sağlamaktadır. Eğitimli insanların birbirleriyle iletişimlerin daha güçlü olması, yeni teknolojik gelişmelere ve gelişen çalışma ortamlarına daha rahat uyum sağlamaları, bilimsel ve teknik bilgileri iş hayatında uygulamaları ekonomide verimlilik artışına neden olmaktadır.

1.5. Gelir Dağılımı

Gelir dağılımının adaletsizliği, işgücünün eğitim, sağlık ve beslenme gibi harcamaları azaltmakta, bunun sonucunda ise beşeri sermaye gelişimini engelleyerek, büyüme üzerinde etkili olmaktadır.

2. Türkiye’de 1980-2011 Dönemi Enflasyon ve Büyüme

Türkiye ekonomisinin tipik dışa kapalı ekonomilerin bütün

özelliklerini gösterdiği 1980’li yıllara kadar olan dönemde, büyüme ve sanayileşme politikalarının temelini ithal ikameci sanayileşme stratejisi oluşturmuştur. Bu strateji genel olarak 1970’li yıllara kadar başarılı olmuş ve enflasyon düşük seviyelerde seyretmiştir. Ancak ithal ikamesinin geliştirilmeye çalışıldığı 1970-1977 döneminde enflasyon oranı yükselmiş ve tek haneli rakamlardan çift haneli rakamlara ulaşmıştır. Ancak enflasyondaki artışın kaynağını talepteki canlılığa ve buna bağlı olarak büyümeye dayandırmak doğru değildir. İç talepteki canlılığın kaynağını oluşturan faiz oranları, reel ücretler ve tarım ticaret hadleri gibi öğeler, enflasyonun düşük ve ekonomik büyümenin hızlı olduğu 1960’lı yıllara göre, genel olarak büyük bir değişiklik göstermemiştir (Kunter ve Ulaşan, 1999, s.30).

Ekonomideki ve dolayısıyla ithalattaki hızlı büyümeye bağlı olarak 1970’li yıllar boyunca artan cari işlemler açığı, üçüncü plan döneminin sona ermesiyle birlikte sürdürülemez noktaya gelmiş ve 1978’de Türkiye ekonomisi ağır bir ekonomik kriz içerisine girmiştir. İthalattaki tıkanıklıklara bağlı olarak sanayi sektörü ciddi üretim darboğazlarıyla karşı karşıya kalmış ve üretimdeki düşüş enflasyonda ani ve hızlı artışlara neden olmuştur. Yapılan devalüasyonlarla ithalatın pahalılaştığı ve sanayi sektöründe maliyetlerin yükseldiği yüksek enflasyon ortamında ekonomik büyüme gerilemiştir. 1978-1980 yılları arasında kalan kriz dönemi sanayileşme ve iktisat politikaları açısından bir dönüm noktasıdır. Ekonomik krizden çıkmak amacıyla Ocak 1980’de uygulamaya konulan 24 Ocak Kararları, uzun dönemde sanayileşme ve büyüme sürecinde etkili olacak politika değişikliklerini gündeme getirmiştir. Bu kararların en önemli özelliği fiyatlama sürecinin tamamen piyasa güçleri tarafından belirlenmesi ve serbest piyasa koşulları altında ekonominin uzun dönemde dışa açılması gereğini gündeme getirmesidir. Ayrıca 1980’li yıllara üç rakamlı bir enflasyon oranıyla giren Türkiye ekonomisinde, enflasyonu aşağıya çekmek de bu programın önemli amaçlarından birisi olmuştur.

24 Ocak Kararları’nın genelde etkilediği 1981-1988 dönemi enflasyon ve büyüme çerçevesinde incelendiğinde, ilk üç yılda enflasyonun önemli ölçüde aşağı çekildiği görülmektedir. Enflasyondaki düşüşün başarısı, 24 Ocak Kararları ile reel ücretlerin ve tarım ticaret hadlerinin önemli ölçüde gerilemesi, bir başka deyişle iç talebin gelirler politikasıyla bastırılmasında yatmaktadır. Ayrıca yüksek faiz politikası da iç talebin bastırılmasında önemli bir rol oynamıştır (Kunter ve Ulaşan, 1999, s.33). İç talepte ortaya çıkan daralmaya, döviz kurlarındaki yüksek devalüasyonların eşlik etmesi, bu dönemde Türkiye’nin uluslararası rekabet gücünün artmasını sağlamış ve ekonomi 1982’den itibaren ihracata dayalı olarak bir büyüme kaydetmiştir (Boratav, 1987,s.52). Ancak, özellikle 1980’li yılların ilk yarısındaki büyüme planlı dönemden miras alınan kapasitenin yüksek oranlarda kullanılmasıyla sağlanmıştır. Öte yandan bu dönemde de ekonomi dış kaynaklara bağımlılığını sürdürmüş, faiz ve döviz kurlarındaki hızlı artışlar sanayi yatırımları için elverişsiz bir ortam yaratmıştır. Ayrıca, Türkiye ekonomisinde daima özel yatırımları teşvik edici bir role sahip olan kamu yatırımlarının 1980’li yıllarda daha önceki yılların tersine, özellikle altyapı, enerji ve inşaat sektörü olmak üzere sanayi sektörü dışına kayması, sanayi yatırımlarının karlılığını daha da azaltırken, ticaret ve inşaat sektörü gibi üretici olmayan hizmetler sektöründe karlılığı artırmıştır. Faiz oranlarının yüksek, reel ücretlerin düşük olduğu bir ekonomik ortam yatırımların doğal olarak sermaye yoğun sektörler yerine, emek yoğun sektörlerde yoğunlaşmasına yol açmıştır. Kuşkusuz altyapıya ve enerji sektörüne yapılan yatırımlar sanayi sektörü yaratmıştır.

Ancak, kaynakların büyük ölçüde bu alanlara ayrılması, sanayi sektöründe 1970’li yılların sonlarına doğru ortaya çıkan kaynak darlığını azaltmamış, aksine daha da arttırmıştır.

1981-1983 yılları arasında büyük ölçüde kontrol altına alınan enflasyon, 1984’ten itibaren yeniden yükselmeye başlamıştır. Artan kamu açıkları nedeni ile hızlı parasal genişleme ve ücret dışındaki maliyet öğelerinde meydana gelen artışlar enflasyondaki yükselmenin kaynağını oluşturmuştur. Reel ücretlerde ve tarım ticaret hadlerinde meydana gelen gerileme nedeniyle iç talepte ortaya çıkan daralma 1983’ten itibaren artan kamu harcamalarıyla bir ölçüde ikame edilmiştir. Özellikle 1986 ve 1987 yıllarında kamu yatırımlarında önemli bir artış göze çarpmaktadır. Ayrıca, bu yıllarda tarımsal destekleme yeniden canlanmaya başlamış ve belediye hizmetleri de hızla genişlemiştir (Boratav, 1987, s.65). Enflasyonda meydana gelen yükselme, faiz oranlarının daha da yükselmesini sağlamış ve uluslararası rekabet gücünü koruyabilmek amacıyla hızlı kur ayarlamaları sürekli hale gelmiştir. Bir başka ifadeyle bu tarihten itibaren yüksek faizler ve hızlı kur ayarlamaları Türkiye ekonomisinde kronik bir özellik kazanmıştır.

Gerek yüksek faizler ve devalüasyonlar nedeniyle sermaye yatırımlarının maliyetinde meydana gelen artış, gerekse yüksek ve istikrarsız enflasyon ortamının yarattığı belirsizlik sanayi sermayesinin yatırım eğilimini büyük ölçüde törpülemiştir ve başta özel sektör yatırımları olmak üzere bu sektörde yapılan yatırımlar 1970’li yıllara göre önemli ölçüde gerilemiştir (Kunter ve Ulaşan, 1999, s.27). Özel sektör yatırımlarının gerilemesinde yüksek faiz ve enflasyon ortamı kadar, kredi önceliklerinin sanayi dışındaki sektörlerle verilmesi ve özellikle 1980’li yılların ortalarından itibaren hızla artan kamu açıklarını finanse etmek için kamu sektörünün finansal piyasalarda yüksek faizle borçlanması sonucunda, özel sektörün kullanabileceği kaynakların azalması da etkili olmuştur (Boratav ve Türkcan, 1993, s.82).

Türkiye’de iktisat politikaları açısından yeni bir döneme girildiği 1989’da, ekonomik büyüme hemen hemen durma noktasına gelmiş ve 1980 yılı hariç tutulursa 1960’tan beri enflasyon oranı en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu yılı iktisat politikaları açısından yeni ve önemli bir dönüm noktası yapan, “Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar”ın, 11 Ağustos 1989’da Resmi Gazete’de yayınlanmasıdır. Bu kararlar sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmış ve Türk Parası’nın konvertibilitesi üstü kapalı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında 1989’da alınan 32 sayılı Karar, 24 Ocak Kararları’nın bir devamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, aynı yıl işçi ücretlerinde meydana gelen çok hızlı artışlar ile tarımsal destekleme politikalarının hız kazanması, 24 Ocak Kararları ile gündeme gelen gelirler politikasının da sona erdiğini göstermektedir. Bu gelişmeler iç talepte önemli bir canlılığa ve kamu açıklarının hızlanmasına neden olmuştur. Ancak sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasıyla birlikte, kısa vadeli sermaye girişleri artan kamu ve dış ticaret açıklarının finanse edilmesinde önemli bir kolaylık sağlamıştır. Ancak, kısa vadeli sermaye girişlerinin yüksek faiz haddi ile reel döviz kurunun değişmeyeceği beklentisine bağlı olması, zaten yüksek olan faiz oranlarının daha da yükselmesi sonucunu vermiştir.

Enflasyonun yüksek olduğu bir ortamda finansal liberalizasyona gidilmesi sonucunda faiz ve kur, reel hedeflere yönelik politika araçları olma özelliklerini yitirmişlerdir (Boratav ve Türkcan, 1993, s.86). Ayrıca, kısa vadeli sermaye girişleri rezervlerde

artışı ve dolayısıyla parasal genişlemeye neden olarak enflasyonist baskılar yaratmıştır. Rezervlerdeki artışı parasal genişlemeye yoluyla enflasyonist baskılar yaratmasını engellemek amacıyla Merkez Bankası’nın açık piyasa işlemlerine başvurması ise, faiz oranlarının daha da yükselmesi sonucunu vermiştir.

Yüksek faiz oranları özellikle 1990’lı yıllardan itibaren enflasyon beklentilerini üzerinde çok daha fazla etkili olmaya başlamıştır (Kunter ve Ulaşan, 1999, s.37). Döviz kurunun düşük tutulması ara ve sermaye malı ithalatının ucuzlamasını sağlamıştır. Bununla birlikte, yüksek faiz ve enflasyon ortamının sanayi sektöründeki yatırım ve teknoloji eğilimini çok büyük ölçüde törpülediği bir ortamda bu gelişmenin olumlu etkileri oldukça sınırlı kalmıştır. Ayrıca reel ücretlerdeki artışın, ithalattaki ucuzlamanın yarattığı maliyet avantajını fazlasıyla telafi ettiğini söylemek mümkündür. Gelirler politikasındaki gevşeme ile birlikte döviz kurunun düşük tutulmaya başlanması, tüketim malı ithalatını artırırken 1981-1988 yılları arasında büyük ölçüde ihracata dayalı olarak gelişme gösteren sanayi sektörünün uluslararası rekabet gücünü de önemli ölçüde azaltmıştır. Bu gelişmeler sonucunda dış ticaret ve cari işlemler açığı hızla büyümüştür. Yüksek faiz ve enflasyon ortamı kapasite artırıcı yeni yatırımları engellemiş ve bu koşullardan daha fazla yararlanan kesimler ticari ve mali sermaye ile faiz-rant geliri elde edenler olmuşlardır. Ekonominin iç tasarruflar yerine büyük ölçüde dış tasarrufları kullanarak gelişme gösterdiği bu yıllarda, ortaya çıkan en büyük risk ise kısa vadeli sermaye hareketlerinin yön değiştirmesi olmuştur.

O tarihe kadar ki en yüksek dış ticaret açığının 1993’te verilmesi, cari işlemler açığının önceki yıllara göre hızla artmasına neden olmuştur. Yüksek cari işlemler açığının rezervlerde erimeye neden olması devalüasyon beklentilerini arttırmıştır. Kriz, faiz oranlarının düşürülmeye çalışılması üzerine, ekonomik birimlerin dövizde yönelmesiyle başlamış, hızlı bir şekilde sermaye çıkışları yaşanmıştır. Finansal kriz, reel sektörü de hızla etkilemiş ve ekonomik büyüme gerilemiştir. Bu gelişmeler faiz ve enflasyon oranlarında çok hızlı artışlara neden olurken, reel ücretler tekrar gerileme sürecine girmiştir. Yüksek olan faizler 1993’ün sonunda düşürülmeye çalışılmıştır, ancak faiz oranı-kur dengesi bozulmuş, Türkiye ekonomisi tarihinin en büyük krizlerinden biriyle yüz yüze gelmiştir. Bu yüzden 5 Nisan 1994 Ekonomik İstikrar Kararları alınmıştır. Enflasyon hedefi gerçekleştirilememiş, enflasyonun daha da artmasına yol açılmış ve Türkiye ekonomisi tarihinin en büyük enflasyon oranları ile karşı karşıya kalmıştır. Bu artışın sebepleri arasında; faizlerin ve döviz kurundaki yükselişin üretim maliyetlerini arttırması, döviz ve faizdeki artışın kamu açıklarına olan etkisinin hesaplanamamasından dolayı ekonomik pakete olan güvenin azalması ve sonuçta olumsuz beklentilerin oluşması sayılabilir.

1980-2011 yılları arasında kalan dönemde Türkiye ekonomisine ilişkin olarak yapılan gözlemler, enflasyonun büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Özellikle 1983’ten sonra enflasyonun büyüme üzerindeki olumsuz etkisi belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu yıldan itibaren enflasyon yüksek olduğu kadar istikrarsız bir yapıda sergilemiştir. Bir başka ifadeyle 1980’li yıllarla birlikte sürekli olarak yükselen bir enflasyon yaşanmıştır.

Özellikle finansal liberalizasyonun gerçekleştirildiği 1990’lı yıllarda enflasyon daha yüksek seviyelerde seyretmeye başlamıştır. Bu durum ekonomideki en büyük belirsizliği oluşturmuştur. Yüksek enflasyon, reel ücretlerde ve dolayısıyla

iç talepte gerilemeye neden olurken, kredi maliyetlerinin de çok yüksek oranlarda artmasını sağlamıştır. Gerek yüksek ve istikrarsız enflasyonun yarattığı belirsizlik ile yatırım maliyetlerindeki artış gerekse enflasyona bağlı olarak reel ücretlerde ve dolayısıyla iç talepte ortaya çıkan gerileme kapasite genişletici faaliyetleri engellemiştir. Bu durum kısa dönemden ziyade uzun dönemli ekonomik büyüme dinamiklerini olumsuz yönde etkilemiştir. Yüksek ve dalgalı seyir izleyen enflasyon ile birlikte ekonomik birimlerin gelecekle ilgili öngörü süresi 1980 öncesi döneme oranla önemli ölçüde gerilemiştir.

3. Philips Eğrisi Analizi'nin 1980-2011 Dönemi'nde Türkiye Ekonomisi'nde Geçerliliği

Bir ekonomide işsizliği azaltmak amacıyla yönelik olarak alınan toplam talebi artırıcı önlemler enflasyon oranını yükseltmekte, aksine enflasyon oranını düşürmek için alınan önlemler de işsizliği artırmaktadır. Bu durum, ekonomiyi yönetenleri bir ikileme karşı karşıya bırakmaktadır. Phillips Eğrisi bir ekonomide işsizliği azaltmak için alınacak önlemlerin nominal ücretleri yükselttiğini, aksine işçi ücretlerinin düşmesi durumunda (toplam talebi azaltıcı önlemler nedeniyle) da işsizliğin arttığını ortaya koymaktadır. Kısa dönem Phillips Eğrisi; beklenen enflasyon ve doğal işsizlik oranı sabitken, enflasyon oranı ve işsizlik oranı arasındaki ters yönlü ilişkiyi göstermektedir. Uzun dönem Phillips Eğrisi; beklenen enflasyon ve gerçekleşen enflasyon oranları birbirine eşit olduğu zaman enflasyon oranı ile işsizlik oranı arasındaki ilişkiyi gösteren bir eğridir. Uzun dönem Phillips Eğrisi doğal işsizlik oranı düzeyinde çizilecek dik bir doğru ile gösterilebilir. Phillips Eğrisi, enflasyon ve işsizlik arasındaki ters ilişkiden bahsetmektedir. Bu yaklaşım yüksek enflasyonun düşük işsizlik oranının oluşmasına katkıda bulunarak ekonomik büyümeyi olumlu etkilediğini varsayar. Türkiye ekonomisinin tipik dışa kapalı ekonomilerin bütün özelliklerini gösterdiği 1980'li yıllara kadar olan dönemde, büyüme ve sanayileşme politikalarının temelini ithal ikameci sanayileşme stratejisi oluşturmuştur. 24 Ocak Kararları'nın genelde etkilediği 1981 -1988 dönemi enflasyon ve büyüme çerçevesinde incelendiğinde, ilk üç yılda enflasyonun önemli ölçüde aşağı çekildiği görülmektedir. Artan kamu açıkları nedeni ile hızlı parasal genişleme ve ücret dışındaki maliyet öğelerinde meydana gelen artışlar enflasyondaki yükselmenin kaynağını oluşturmuştur. Türkiye'de 1988-2000 döneminde enflasyon oranı ile işsizlik oranı arasında Phillips Eğrisi'nin ifade ettiği gibi ters yönlü bir ilişki vardır ama bu ilişki oldukça zayıftır.

2001 Krizi sonrası uygulanan IMF destekli ekonomik programlar ve hükümetin cari açığı, enflasyon yerine büyük özelleştirme gelirleri ve dış borç ile finanse etme kararlığı son beş yılda enflasyonun hızlı bir şekilde tek haneli rakamlara düşmesini sağlamıştır. Bu dönemde indirilen enflasyonun sonucu olarak işsizlik oranlarında yükselme olmuştur (Turkan ve Tümer, 2010, s.78). 2001 Krizi'nden sonra yaklaşık % 10 seviyesinde seyreden işsizlik oranları son yaşanan küresel finansal kriz ile birlikte sıçrama yapmış ve 2009 sonunda % 14 olarak gerçekleşmiştir. İç ve dış talebin düşmesi ile birlikte enflasyon hızla gerilemeye devam etmiştir. 2000'e kadar olan dönemde, yaşanan her krizden sonra ise enflasyon artışının yanı sıra işsizlik oranlarının da hızla artması ve yapışkanlık göstermesi, bazı yıllar için stagflasyon yaşanılmasına neden olmuştur. Bu ise Phillips Eğrisi'nin işsizlik ve enflasyon arasında kurduğu ilişki ile tam tersi bir durum yaratmıştır. Bu sebeple 1989-1999 döneminde Türkiye ekonomisine ilişkin Phillips Eğrisi uyum göstermemiştir. 2000'den

sonra ise uygulanan enflasyon hedeflemesi rejiminin başarılı olması, son yaşanan küresel finansal krizin yaratmış olduğu talep eksikliği sonucu enflasyonda yaşanan düşüş ve yaşanan krizlerden sonra işsizlik oranlarının iyice yükselip yüksek seviyelerde yapışkanlık göstermesinden dolayı, 2000-2009 döneminde Phillips Eğrisi Türkiye ekonomisine uygulanabilmiştir.

Türkiye ekonomisi incelendiğinde, enflasyon ve işsizlik oranlarının ters ilişkili olduğu gözlenmektedir. Enflasyonun artması ile düşüşe geçen işsizlik oranı aynı zamanda ülkeye iş gücü olarak yansımakta ve toplam üretimde artışa yol açmaktadır. Türkiye'de dönemler incelendiğinde, 1988 yılına kadar olan dönemdeki enflasyona veya üretime olan devlet müdahaleleriyle, analizdeki ters orantı işlevinin Türkiye ekonomisinde doğru sonuçlar vermediği gözlenmektedir. Genel olarak baktığımızda Türkiye'de Phillips Eğrisi'nin 1989 - 1999 döneminde geçersiz olduğu görülmektedir. 2000 - 2009 döneminde ise geçerli olmasına rağmen belirlilik katsayısı çok düşük olduğundan kesin bir sonuca varılamamaktadır.

1988 sonrası döneme bakıldığında 1994'te dış borç açığı nedeniyle oluşan krizin etkilerini analize dâhil etmediğimizde Phillips Eğrisi'nin ters orantı ilişkisinin geçerli olabileceğini söyleyebiliriz. Özellikle 2001 krizi sonrası enflasyona olan devlet müdahalesinin enflasyonu %10'un altına kadar çektiği fakat bunun etkilerinin işsizlik oranları üzerinde yükselişe sebep olduğu açıktır. Phillips Eğrisi kısa dönemde uygulanabilir sonuçlar vermesine rağmen uzun dönemde işsizlik oranının doğal işsizlik oranına ulaşacağı görüşünden dolayı grafik üzerinden de gözleneceği üzere yanlış sonuçlar vermektedir.

Türkiye ekonomisi için tahmin edilen Phillips Eğrisi sonuçları, Türkiye'de uygulanacak anti-enflasyonist politikaların, sadece geçmiş dönem enflasyonunu değil aynı zamanda gelecek dönem için beklenen enflasyonu da göz önünde bulundurmak gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu şekilde, oluşturulacak makroekonomik politikalar sadece para arzı, faiz oranı, bütçe açığı ve faiz dışı fazla gibi dışsal olarak belirlenmiş hedefleri gerçekleştirme temelinde değil aynı zamanda bu hedeflerin, bireylerin enflasyonist beklentilerinin yönlendirilmesi amacıyla kullanılması temeline de dayanmalıdır.

Son iki yıldır Türkiye'de uygulanan örtük enflasyon hedeflemesi rejiminin başarısı sadece parasal ve mali büyüklüklerin, önceden hedeflenen biçimde gerçekleştirilmesine değil aynı zamanda politika uygulayıcılarının, uygulanan politikaların sürdürülmesi niyetine de dayanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'de uygulanan/uygulanacak anti-enflasyonist politikaların başarı şansı, politika uygulayıcılarının beklentileri yönlendirmedeki başarısına dayanmaktadır. Bunun yanı sıra 2002'den bu yana hem enflasyondaki düşüşün hem de yüksek büyüme oranlarının birlikte gerçekleştiği Türkiye ekonomisinde, 2001 Krizi'nden sonra uygulanmaya başlanan ve uygulanmaya devam eden Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın getirdiği bazı sonuçlar vardır. Merkez Bankası'nın bağımsızlığı, mali disiplin ve diğer yapısal yenilikler, enflasyonist beklentilerin yönlendirilmesinde politika uygulayıcılarına avantaj sağlamakta, programın sürdürülmesine yönelik kararlılık enflasyondaki düşüşü beslemekte aynı zamanda yüksek büyüme oranlarının gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla krizin aşılması ve daha sonra enflasyon hedeflemesi rejimi ile enflasyonun düşürülmesi ve borç stokunun oransal olarak düşürülmesi temeline dayanan programın terk edilmesi veya mali disiplin veya yapısal reformlardan vazgeçilmesi, Türkiye için beklentilerin kötüleşmesi anlamında

tekrar enflasyonda bir yükseliş ve mevcut kazanımların kaybedilmesi anlamına gelecektir.

4. Türkiye Ekonomisi’nde Büyüme ile İşsizlik Oranları Arasındaki İlişki (Okun Kanunu)

İşsizlik, Türkiye ekonomisinin her dönemde en önemli sorunlarından biri olma özelliğini taşımaktadır. Bu nedenle Türk iktisat politikası stratejileri belirlenirken işsizlik sorunu, sosyal yönünün de önemi ile birlikte diğer ekonomik sorunlar yanında ayrı bir yere sahip bulunmaktadır. İşsizlik, hem ekonomik hem de sosyal etkileri bulunan çok yönlü bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşsizlik, bir ülkenin ekonomik yapısından doğmakta ve ekonomik yapı da gelişmiş veya az gelişmiş ülke ekonomisi olma durumuna göre işsizliği farklı nedenlerle meydana getirmektedir. Az gelişmiş ülkelerde, daha çok sermaye yetersizliğinden, gelişmiş ülkelerde de teknolojik ilerleme nedeni ile işsizlik oluşmaktadır. İstihdam ancak ekonomik büyüme hızı ile yükseltilebilmektedir düşüncesi çok yaygın olmakla birlikte kısmen veya büyümenin içeriğine göre doğruluk kazanmaktadır.

Türkiye’nin 1980’de başlayan dış dünyaya açılması ve diğer ülkelerle olan bütünleşme sürecinde atılan ciddi adımlar sonucu Türkiye, çok da istikrarlı bir yapı sergilemese de, büyüme eğilimine girmiştir. Özellikle bu dönemde enerji, telekomünikasyon ve ulaştırma sektörlerine yapılan altyapı yatırımları, bu büyüme eğiliminin sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Bununla beraber, 1994’te yaşanan ekonomik krize kadar devam eden bu büyüme trendinin, işsizlik sorununun çözümünde tek başına yeterli olmadığı görülmektedir (Ataman, 2003, s.45). Kimi iktisatçılar bu durumu “istihdam yaratmayan büyüme” olarak adlandırmaktadır. Bu yüzden, istihdam edilebilirliği arttıran ve istihdam olanaklarını geliştiren aktif işgücü piyasası politikalarının uygulanması, bu dönemde önem kazanmıştır.

İşsizlik oranı, 1990’ların başında bahsedilen büyüme trendine rağmen %8 ile %9 seviyelerinde seyretmiştir. 1994’te yaşanan krizde yaşanan daralmanın ardından tekrar görülen ekonomik büyüme, önceki dönemden farklı olarak işsizlik oranlarının düşmesini sağlamıştır. İşsizlik oranı, 1994’ten 1996’a kadar geçen sürede yaklaşık %2’lik bir düşüş sergilemiştir. Fakat işsizlik rakamlarındaki bu alçak seviyeler, 1999’daki %6,1’lik küçülmeye kadar devam edebilmiştir. 1999’daki bu ekonomik küçülme, işsizlik oranını bir önceki yılda gözlenen %6,9 seviyesinden %7,7 seviyesine çekmiştir. Bununla birlikte, kriz sonrası dönemde uygulamaya konan ekonomik istikrar programı ve ekonominin etkin bir yapıya kavuşmasını sağlayan yapısal reformlarla beraber Türkiye ciddi bir değişim yaşamış, Türk ekonomisi de büyüme sürecine girmiştir. Ama bu büyüme sürecinin işsizlik oranlarına olumlu olarak yansımadağı rakamlara bakıldığında daha net anlaşılacaktır. Türk ekonomisi 2001’de derin bir krizle karşı karşıya kalmış ve işsizlik oranı, 2000-2002 arasındaki bu dönemde %6,5 seviyesinden %10,3 seviyesine doğru çok ciddi bir sıçrama yaşamıştır.

İşsizlik oranlarında 2002-2007 arasında çok fazla değişim gerçekleşmemiş, 2006’daki %9,9’luk oran, bu süre içerisinde gözlenen minimum işsizlik oranı olmuştur. Bu durum, 2001’de yaşanan krizle beraber yükselen işsizlik oranının kronik bir hale geldiğinin en önemli göstergesidir. Türkiye bu dönemde de daha önce belirtilen “istihdam yaratmayan büyüme” sürecine kaldığı yerden devam etmiştir.

ABD’de 2007’de patlak veren ve 2008 yazından itibaren diğer ülke ekonomileri üzerinde depremin etkisi yaratan küresel kriz, Türk ekonomisini de ciddi biçimde etkilemiştir. İç ve dış talepte yaşanan ani düşüşlerle beraber ortaya çıkan üretim düşüşü, ekonominin hızlı bir şekilde küçülmesine neden olmuştur. Dünya çapında yaşanan bu krizin, işgücü piyasası üzerindeki muazzam etkisi açıkça görülebilir. 2008’de %11 olarak gerçekleşen işsizlik oranı, bir sene içerisinde %3 gibi çok yüksek bir artış göstererek %14 seviyesine çıkmıştır.

Tablo 1: Türkiye’de 1980-2011 Dönemine Ait Enflasyon Oranları (TÜFE)

<u>Yıllar</u>	<u>Enflasyon Oranı (%)</u>	<u>Yıllar</u>	<u>Enflasyon Oranı (%)</u>
1980	93,7	1996	79,8
1981	27,1	1997	99,1
1982	26,3	1998	69,7
1983	37,1	1999	68,8
1984	49,7	2000	39
1985	44,2	2001	68,5
1986	30,7	2002	29,7
1987	55,1	2003	18,4
1988	75,2	2004	9,3
1989	68,8	2005	7,7
1990	60,4	2006	9,7
1991	71,1	2007	8,4
1992	66	2008	10,1
1993	71,1	2009	6,5
1994	125,5	2010	6,4
1995	76,9	2011	7,2

Tablo 2: Türkiye’de 1980-2011 Dönemine Ait İşsizlik Oranları

<u>Yıllar</u>	<u>İşsizlik Oranı (%)</u>	<u>Yıllar</u>	<u>İşsizlik Oranı (%)</u>
1980	8,1	1996	6,3
1981	7,1	1997	6,8
1982	7	1998	6,9
1983	7,7	1999	7,7
1984	7,6	2000	6,5
1985	7,1	2001	8,4
1986	7,9	2002	10,3
1987	8,3	2003	10,5
1988	8,4	2004	10,3
1989	8,7	2005	10,3
1990	8	2006	9,9
1991	8,2	2007	9,9
1992	8,5	2008	11
1993	8,9	2009	14
1994	8,5	2010	11,9
1995	7,3	2011	11,2

Tablo 3: Türkiye’de 1980-2011 Dönemine Ait Büyüme Oranları

<u>Yıllar</u>	<u>Büyüme Hızı (%)</u>	<u>Yıllar</u>	<u>Büyüme Hızı (%)</u>
<u>1980</u>	<u>-2,8</u>	<u>1996</u>	<u>7,1</u>
<u>1981</u>	<u>4,8</u>	<u>1997</u>	<u>8,3</u>
<u>1982</u>	<u>3,1</u>	<u>1998</u>	<u>3,9</u>
<u>1983</u>	<u>4,2</u>	<u>1999</u>	<u>-6,1</u>
<u>1984</u>	<u>7,1</u>	<u>2000</u>	<u>6,3</u>
<u>1985</u>	<u>4,3</u>	<u>2001</u>	<u>-9,5</u>
<u>1986</u>	<u>6,8</u>	<u>2002</u>	<u>7,9</u>
<u>1987</u>	<u>9,8</u>	<u>2003</u>	<u>5,9</u>
<u>1988</u>	<u>1,5</u>	<u>2004</u>	<u>9,9</u>
<u>1989</u>	<u>1,6</u>	<u>2005</u>	<u>7,6</u>
<u>1990</u>	<u>9,4</u>	<u>2006</u>	<u>6</u>
<u>1991</u>	<u>0,3</u>	<u>2007</u>	<u>4,7</u>
<u>1992</u>	<u>6,4</u>	<u>2008</u>	<u>1,1</u>
<u>1993</u>	<u>8,1</u>	<u>2009</u>	<u>-4,7</u>
<u>1994</u>	<u>-6,1</u>	<u>2010</u>	<u>9,2</u>
<u>1995</u>	<u>8,1</u>	<u>2011</u>	<u>8,8</u>

Türkiye ekonomisi 1980-2011 dönemi içerisinde incelendiğinde ekonominin daima büyüme eğiliminde olduğu fakat sürdürülebilir bir büyümenin sağlanamadığı ve işsizlik sorununun da önlenemediği görülmektedir. Türkiye ekonomisinde sürdürülebilir bir büyümenin sağlanamamasının ve işsizlik sorununun giderilememesinin birçok ekonomik ve sosyal nedeni bulunmaktadır.

Türkiye ekonomisinde işsizlik, iktisadi büyümeyi etkileyen faktörler içinde yer almakta fakat iktisadi büyümenin yüksek veya düşük oranda gerçekleşmesi işsizliğin oluşmasında veya işsizliğin önlenmesinde her hangi bir etkiye sahip bulunmamaktadır. Bu durum bize özellikle son yıllarda Türkiye ekonomisinde büyüme oranının yüksek seviyede gerçekleşmesine rağmen işsizlik oranında gerçekleşen yüksek oranları açıklamaktadır. Bir başka ifade ile işsizlik oranında gerçekleşen yüksek seviyenin nedenlerinin büyüme oranı ile ilişkisinin bulunmadığını işsizliğin oluşmasının başka faktörlere bağlı bulunduğunu açıklamaktadır. Bu durum Türkiye ekonomisinde yüksek büyüme oranı gerçekleştirerek işsizliği önleme amaçlı uygulanan iktisat politikalarının yanlışlığını ortaya koymaktadır. Çünkü Türkiye ekonomisinde gerçekleşen iktisadi büyüme sermaye-yoğun bir büyüme olup üretimde emek-sermaye bileşim yüzdesi de sermaye lehine gerçekleşmektedir. Böyle bir gelişme aynı zamanda üretimde teknolojinin etkisinin yüksek seviyede görülmesine bağlı bulunmaktadır. Bu teknolojiye uygun emek arzının Türkiye’de olmaması da işsizlik oranı üzerinde etkili olumsuz bir etkiye neden olmaktadır. Burada göz ardı edilen önemli nokta ise beşeri sermayenin iktisadi büyüme ile arasındaki ilişkidir. Türkiye’deki beşeri sermaye yatırımlarının yetersiz olması ve bu yatırımları artırıcı politikaların geliştirilmemesi iktisadi büyüme ve dolaylı olarak da işsizlik üzerinde olumsuz etkilerde bulunmaktadır.

Türkiye’de reel yatırımlar hızlı nüfus artışı ile birlikte son yıllarda artış göstermesine rağmen, reel yatırımların bu nüfus artışını

karşılayabilecek miktara yükselememesi, işgücüne katılma oranını arttıramamıştır. Bir başka ifade ile Türkiye’deki nüfus miktarı artmakta aynı zamanda işsizlik oranı da yükselmekte yani iktisadi büyüme emek arzı fazlalığını masdedememektedir. Bu masdedememenin en önemli nedeni ise yukarıda belirtilen beşeri sermaye yatırımlarının yetersizliği, emeğin üretimdeki verimlilik artışının sağlanamaması ve emeğin beşeri olarak niteliğinin arttırılamamasıdır. Bunun başlıca sorumlusu uygulamaya konan güçlü ekonomiye geçiş programıdır. Programın niceliği büyüme ve istihdamdan öte fiyat istikrarını sağlamak, buna bağlı olarak oluşacak ekonomik istikrarın diğer hedefleri gerçekleştirmeye yardımcı olacağı düşünülmüştür (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2011, s. 32). Bu düşünce son otuz yılda yaşanan yüksek enflasyonu makroekonomik istikrarsızlığın temel nedeni olarak almaktadır. Dolayısıyla literatürde büyüme işsizlik bağı burada kopmaktadır. Program enflasyonu düşürmede ve bunun yarattığı olumlu etki sonucu yüksek büyüme oranını yakalamada başarılı olmuştur. Fakat bu büyüme “istihdamsız bir büyüme” sergilemiştir (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2011, s. 38).

İkinci olarak programla birlikte hem IMF, hem de AB sürecinin Türkiye ekonomisinde yapısal değişimleri zorlamasıdır. Özellikle tarım sektörüne dönük yapısal reformlar, istihdamın büyük bir kısmını bünyesinde barındıran bu sektörden kentlere, sanayi ve hizmetler sektörüne kaymaya zorlanmıştır. Zira bu sektörde açık işsizlik yok denecek kadar düşük olmasına karşın, istihdam edilenlerin oranı son derece yüksek ve gizli işsizlik oldukça fazladır. Bir anlamda tarım sektöründeki bu değişim sonucu gizli işsizlik açık işsizlik haline gelmiştir. Ayrıca sanayi ve hizmetler sektörünü yeni istihdam yaratma kapasitesinin yeterli olmaması ve tarım sektöründen açığa çıkan işgücünün bu sektörlerin talep ettiği niteliklerden yoksun olması işsizlik oranlarının düşmesini engellemiştir.

Her şeyden önce Türkiye genç bir nüfusa sahiptir. Nüfusun üçte biri çalışma çağının altında, geri kalan üçte ikilik kısmın da yarısı istihdam edilmektedir. “Fırsat penceresi “ (İzmen vd., 2005, s. 84) olarak nitelendirilen genç nüfusa sahip olma Türkiye’de birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Mevcut durumda dahi Türkiye’nin bu genç nüfusu istihdamı için çok büyük bir kaynağa ihtiyacı vardır. Dolayısıyla işsizliğin altındaki bir başka neden de budur. Ayrıca son dönemde sermaye faktörüne karşın emek faktörü üretkenliğindeki yüksek artışında bunda etkili olduğu tartışılmaktadır. Ancak bu üretkenlik artışının nasıl olduğu önemlidir. Sağlıklı ve istenen verimlilik artışı öncelikle ve özellikle yatırımlara dayanan, teknolojik gelişme içeren, nüfus artışı üzerinde istihdam yaratan bir artış olmalıdır. Oysa Türkiye ekonomisi ileri teknoloji ve nitelikli emek gerektiren sektörlerde üretim artışı gerçekleştirememektedir. Buna ilaveten emek faktörünün verimliliği ağırlıklı olarak düşük reel ücretlere dayanmaktadır.

Son olarak ekonomik büyümenin istihdam yaratamamasının bir nedeni de 2001 sonrası yaşanan olumlu gelişmelere rağmen üreticilerin kriz sendromu nedeniyle talepte meydana gelen artışın kalıcı olduğundan emin olamayarak dikkatli davranmaları gösterilebilir (Ercan, 2005, s. 173).

Türkiye ekonomisindeki iktisadi büyüme politikaları, beşeri sermaye yatırımlarını dikkate alarak geliştirilip reel anlamda ekonominin büyümesine yönelik olmalıdır. Ancak bu tür iktisat politikalarının uygulanması ile sürdürülebilir bir iktisadi büyüme sağlanabilecek ve işsizlik oranı düşük seviyelere inebilecektir.

Büyümenin işsizlik oranını azaltıcı etkisi ilk defa Arthur M. Okun’un 1962’de yayımlanan makalesiyle ortaya atılmıştır. İktisat literatürüne Okun Kanunu olarak giren bu yaklaşım, reel (çıktı) büyüme oranlarıyla işsizlik oranı arasında negatif bir ilişkinin varlığı üzerinde durmaktadır. Okun Kanunu kısaca, yüksek büyüme oranlarının işsizlik oranını azalttığı, düşük ya da negatif büyüme oranlarının ise işsizlik oranını arttırdığı tezine dayanmaktadır.

Okun Kanunu’nun Türkiye ekonomisi için geçerli olup olmadığı konusunda yapılan ampirik uygulamalar genellikle ilişkinin simetrik olduğu varsayımına dayanmaktadır. Simetrik ilişkide, devrevi (konjonktürel) dalgalanma boyunca oluşan genişleme ve daralma dönemlerinde reel çıktının işsizlik üzerindeki mutlak etkisinin aynı olduğu kabul edilmektedir. Oysa son dönem çalışmalarda, daralma dönemlerinde reel çıktının işsizliği artırıcı etkisi ile genişleme dönemlerinde reel çıktının işsizliği azaltıcı etkisinin aynı olmayabileceği bulgusu elde edilmiştir. Okun ilişkisinde asimetriyi ifade eden bu bulgu iktisat teorisi ve politikası açısından farklı sonuçlara neden olabilmektedir.

Türkiye ekonomisi için yapılan çalışmada okun katsayısının simetrik olup olmadığı uzun dönem itibarıyla araştırılmıştır. Elde edilen genel bulgu Türkiye ekonomisi için Okun katsayısının (ilişkinin) asimetrik olduğu şeklindedir. Bu bulgu, reel çıktının genişleme döneminde işsizliği azaltma etkisi ile daralma döneminde işsizliği artırma etkisinin aynı olmadığı ve iktisat politikası ayarlamalarının bu sonucu dikkate alması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

5. Türkiye’de Ekonomik Büyüme (1980-2011)

Türkiye’de 1970’li yıllarda sabit kur düzeninin terk edilmesinin ardından petrol fiyatlarının yükselmesiyle yaşanan bunalım ve enflasyon dalgasından sonra, ABD ve İngiltere’de yeni iktidarlar Keynesci, refah devletçi politikaları terk ederek neoliberal bir strateji benimsediler. ABD’nin yönlendirmesiyle uluslararası kuruluşlar da uluslararası ticaret ve sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılmasını ve ülkelerin iç uygulamalarında piyasa süreçlerine daha fazla ağırlık verilmesini talep etmeye başladılar. Böylece Keynesci ve ithal ikameci stratejiler terk edilirken dünya ekonomisi yeni bir küreselleşme dönemine girmiş oldu. Dünya ölçeğinde ülkelerin GSYİH’larının gösterdiği eğilimlere bakıldığında, 20. yüzyılın son çeyreğinde iktisadi büyümenin yavaşladığı, Güneydoğu ve Doğu Asya gibi başarılı örneklerin varlığına karşılık, Afrika, Güney Amerika ve Ortadoğu’da pek çok ülkenin ciddi sorunlarla karşı karşıya kaldığı, bu bölgelerde büyümenin çok yavaşladığı, hatta kişi başına gelirlerde gerilemenin ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Bir önceki dönemde gelişen bölgelerin hemen hepsi büyüme eğilimini yakalayabilmişken, yeni dönemde küreselleşmeye ayak uydurabilenlerle ayak uyduramayanlar arasında önemli farklılıkların ortaya çıktığı uluslararası düzenin kurallarına, küreselleşmeye ayak uyduramamanın maliyetinin arttığı görülmektedir. Dünya ölçeğindeki veriler, 20. yy’ın üçüncü çeyreğinde düşük gelirli ülkelerle yüksek gelirli ülkeler arasındaki farkın yavaş da olsa kapanma eğilimi içinde olduğunu göstermekteydi. Ancak, son çeyrek yüzyılda bu eğilim ortadan kalkmış, Güneydoğu ve Doğu Asya dışındaki düşük gelirli ülke ve bölgelerle yüksek gelirli ülke ve bölgeler arasındaki fark tekrar açılmaya başlamıştır (Madison, 2001, s.102).

Türkiye, 1970’lerden itibaren siyasal yapıların zayıflığı ve istikrarsızlığı nedeniyle küreselleşen dünyaya ayak uydurmakta ve istikrarlı büyüme için gerekli önlemleri almakta zorlanmıştır. Türkiye ekonomisi, 1980 sonrasında dışa açılmaya başlamış

ve ihracatta önemli artışlar sağlanmıştır. Ancak 90’larla beraber tekrar ortaya çıkan koalisyon hükümetleri uzun vadeli iktisat politikaları izlemede ve bütçe disiplini sağlamada başarılı olamamışlardır. Bütçe disiplininin kaybolması ve bütçe açıklarının iç borçlanma yoluyla finanse edilmesi stratejisi yolsuzluklarla birleşince ortaya çok büyük bir iç borç yükü çıkmıştır. Yine bu dönemde bütçe denkliliği henüz sağlanmadan sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılması, iktisadi dalgalanmaları arttırmış ve 1990 sonrasında Türkiye iç ve dış kaynaklı dört büyük iktisadi krizle (1994,1999, 2000, 2001) karşı karşıya kalmıştır. 1990’ların ortalarından itibaren Türkiye artık özerk iktisat politikaları izleme gücünü de yitirmiştir. Mali sorunların da etkisiyle eğitime ayrılan kaynakların giderek azaltılması, uzun vadede politika seçeneklerini ve daha ileri teknolojilerin devreye sokulma şansını sınırlandırmıştır (Pamuk, 2007, s.11).

Türkiye ekonomisi 2001’de yaşanan derin bunalımdan sonra devreye sokulan ve mali disiplini öne çıkaran programın da katkısıyla önemli ölçüde toparlanmıştır. Yıllık enflasyon hızı otuz yıl sonra ilk kez %10 düzeyine çekilirken, kişi başına GSYİH 2001’de %10’dan fazla düştükten sonra 2005’e kadar %20’nin üzerinde artmıştır. Avrupa Birliği sürecinin de ilerlemesiyle ilk kez ciddi düzeyde dolaysız yabancı sermaye girişi başlamıştır. Ancak bu toparlanmanın şimdiye kadar sınırlı oranda istihdam oluşturduğunu da vurgulamak gerekir. Kent kesiminde işsizlik 2005’te %13’ün üzerinde kalırken, tarım kesimi çok sayıda az eğitimli ve düşük gelirli kişi barındırmaktaydı. Son çeyrek yüzyılda Türkiye ekonomisindeki en önemli gelişmelerden biri, ihracata yönelik stratejinin benimsenmesiyle birlikte, sanayileşme sürecinin Anadolu’ya yayılmasıdır. Mamul mal ihracatı Anadolu Kaplanları olarak anılan Gaziantep, Denizli, Kayseri, Malatya, Konya, Çorum ve diğer kentlerin son dönemde önemli birer sanayi merkezi haline gelmesinde önemli rol oynamıştır. Türkiye’nin toplam ihracatında mamul malların payı %90’ın üzerine çıkarken, bu kentler küçük ve orta ölçekli aile işletmeleri ve düşük ücretli, önemli bir bölümü sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan iş güçleriyle tekstil, gıda ve giderek diğer emek yoğun dallardaki ihracatta önemli pay sahibi olmaya başladılar. Bu süreci, 1930’lardaki devletçilik ile 1960’lar ve 1970’lerdeki özel sektörün başını çektiği ithal ikamesinden sonra Türkiye’nin sanayileşmesinde üçüncü aşama ya da dalga olarak nitelendirmek mümkündür. Marmara Bölgesi merkezli sanayileşme 1970’lerde korumacılık sayesinde ilerlerken dönemin sanayicileri Ortak Pazar’a katılmak konusunda istekli değillerdi. 1980’ler sonrasında devlet desteği olmadan, büyük ölçüde kendi yağlarıyla kavrularak ihracata yönelen Anadolu Kaplanları ise sanayiciler ekonominin dışa açılmasına ve Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecine daha olumlu bakmaktadırlar. Özetleyecek olursak, Türkiye’de kişi başına üretim ve gelir ya da satın alım gücü 1820’den günümüze kadar yaklaşık on kat artmıştır. Tarihte bundan önceki hiçbir dönemde böylesine hızlı bir büyüme eğiliminin söz konusu olmadığı bilinmektedir. Ancak aynı süre içinde dünyanın tüm bölgelerinde gelirler yükselme eğilimi içinde olduğundan, Türkiye’nin büyüme sicilinin karşılaştırmalı olarak da incelenmesi gerekmektedir (Pamuk, 2007, s.14).

Türkiye’nin 20. yüzyıldaki iktisadi büyüme sicilinin gelişen ülkeler içinde daha başarısız kalan Güney Amerika, Afrika ve Ortadoğu bölgelerine kıyasla daha olumlu olduğu söylenebilir. Buna karşılık İkinci Dünya Savaşı sonrasında “iktisadi mucize” yaratan İtalya, İspanya ve Yunanistan gibi Güney Avrupa ülkeleriyle ya da Japonya ve Güney Kore ile karşılaştırıldığında,

Türkiye'nin benzeri büyüme hızlarını yakalayamadığı açıkça görülmektedir.

Son dönemde iktisadi büyüme ile çok daha fazla ilgilenmelerine karşın iktisadi büyümenin sınırlarının bugün iktisatçılar tarafından çok iyi anlaşıldığı söylenemez. Ayrıca ülkelerin kaynaklarındaki ve toplumsal, siyasal koşullarındaki farklılıklar nedeniyle, uygulanacak politikalarda önemli ayrımlar ortaya çıkabilmektedir. Yine de gelişen ülkelerin yakın geçmişteki deneyimlerinden çıkarılabilecek önemli dersler bulunmaktadır, özellikle son elli yılda büyüme hızlarının daha yüksek olarak gerçekleşmemesinin ardındaki en önemli nedenler ve Türkiye'nin en önde gelen eksikleri araştırılmalıdır. Büyüme hızı değerlendirilirken bunun düzenli olup olmadığına ve nereden kaynaklandığına da bakmak gerekir. İstenen, düzenli ve kendini besleyen ekonomik büyümeyi sağlamaktır. Türkiye'de yıllık büyüme hızları (GSYİH artışı olarak) son on yılda eksi % 7.5 ile artı %8.9 gibi geniş bir aralıkta dalgalanmıştır. Kriz yıllarının ertesinde ve cari açığın genişlediği dönemlerde yüksek büyüme hızları hesaplanmaktadır. Gerçekten, 2001 Krizi'nde Türkiye ekonomisi küçülmüş, ertesi yıl olan 2002'de ise büyümüştür (Pamuk, 2007, s.15). Yine 2009'da küçülen ekonominin 2010 yılında büyüdüğü açıklanmıştır. Bu sonuçlar, büyüme hızı hesaplarında baz ya da aritmetiğin etkisini somut biçimde ortaya koymaktadır. Büyüme hızlarını etkileyen önemli etkenlerden biri de cari işlemler açıklarının boyutudur. Büyüme hızının en yüksek olduğu iki yıl, 2004 ve 2010 yıllarıdır. 2010'da baz etkisinin yanı sıra cari açık / GSYİH oranı da % 2.3'ten % 6.8'e yükselmiştir. Yine büyüme hızının yüksek olduğu 2004'te de cari açık, bir önceki yıla göre yaklaşık %100 oranında artmış, cari açık/GSMH oranı da % 4.8'e çıkmıştır.

Düzenli üretim artışı için iki girdi önemlidir. Kaliteli, nitelikli insan gücü, ekonomik anlamda yatırımlar (yeni makine, teçhizat, yeni inşaat) ve yatırımların ekonomik sektörler itibarıyla dağılımı. Türkiye'de sanayi sektörü, göreceli olarak gerilemektedir. Sanayi sektörünün GSYİH içindeki payı %25 dolayından kısa sürede %19'a gerilemiş; hizmetler sektörünün payı ise %73'e yükselmiştir. Gelişmiş ülkelerde de oranlar bu düzeydedir, hatta hizmetler sektörünün payı daha da yüksektir. Ancak Türkiye sanayi devrimi geçirmeden, sanayileşmeden sanayi sektörünün payının gerilemesi bir sorunun göstergesidir.

Türkiye'nin temel sorunu, nitelikli insan azlığı, nitelikli insan aleyhine yapılan ayrımcılıktır. Bir yanda yatırım azlığı ve sektörel dağılımındaki bozukluk, öte yanda nitelikli işgücü yetersizliği ve nitelikli insandan ve nitelikli insan yetiştirmekten duyulan korku, Türkiye'nin hızlı, düzenli, kendini besleyen bir ekonomik gelişme sürecine girmesini engellemektedir (Akgüç, 2011, s.3). İyi bir büyümenin adil gelir dağılımı sağlaması beklenirken, gelir dağılımı adaletsizliğinin de sürdüğü görülmektedir. Nüfusun en alt % 20'sinin gelirden aldığı pay % 6 iken, en zengin % 20'sinin gelirden aldığı pay % 46.2'dir. En fakir % 10 ile en zengin %10 arasındaki gelir uçurumu 13,3 kattır. Vergi yükünün toplumsal kesimler arasındaki adil olmayan dağılımı, aynı zamanda gelir dağılımındaki adaletsizliğin de bir nedenidir. Türkiye'nin iktisadi büyüme hızını daha yukarılara çekebilme konusundaki birinci önemli eksikliği eğitimidir. Büyüme üzerinde çalışan iktisatçılar eğitim ya da beşeri sermayenin iktisadi büyüme sürecinde çok önemli rol oynadığı üzerinde birleşmektedir. Ucuz emeğe dayalı bir üretim yapısından daha ileri teknolojiler kullanan, daha yüksek katma değer sağlayan bir yapıya geçebilmek için, daha yüksek becerilere sahip bir işgücü olmazsa olmaz önkoşul olarak ortaya çıkmaktadır. Oysa bırakalım

gelişmiş ülkeleri, kişi başına gelir açısından kendine yakın ülkelerle karşılaştırıldığında bile, Türkiye'nin 20. yüzyıldaki veya İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki eğitim çabalarının yetersiz olduğu, bu konuda diğer gelişen ülkelerin de gerisinde kaldığı görülmektedir. Türkiye'nin son elli yıldaki ikinci önemli eksikliği iktisat politikalarında istikrarı sağlayamamış olmasıdır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızlanan kentleşme süreci toplumun beklentilerini hızla yukarıya çekmiştir. Ancak ülkenin siyasal düzeninin bu beklentilerin baskısı altında kalarak, pek çok kesime sürekli ve kısa vadeli olarak ekonominin ve devletin kapasitesinin üzerinde sözler verilmesi sonucunda Türkiye, son yarım yüzyılda bütçe açıkları ve yüksek enflasyonla yaşamak durumunda kalmıştır. Enflasyon ortamında gelirler artılabilmekle birlikte, başka ülke deneyimleri yüksek enflasyon altında yüksek ve kalıcı büyüme hızlarının mümkün olmadığını göstermektedir. 2001'den bu yana maliye politikalarında daha önceki dönemlerde görülmeyen ölçüde bir disiplin sağlanmış, bütçe açıkları ile birlikte enflasyon denetim altına alınmış, böylece ekonominin toparlanması yönünde büyük mesafe alınmıştır. Ancak bu ivmenin devamı ve uzun vadeli büyüme için sadece mali disiplin yeterli olmayacaktır. Son otuz yılda yüksek büyüme hızlarını yakalayabilen ülkelerin, özellikle de Doğu Asya ülkelerinin deneyimleri, maliye ve para politikalarının hızlı büyüme için yeterli olmadığını, emek yoğun sanayi dallarından daha fazla teknoloji içeren ve yüksek katma değer yaratan sektörlere geçebilmek için makroekonomik istikrarla birlikte uzun vadeli bir sanayileşme vizyonunun da geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Pamuk, 2007, s.10).

Öte yandan, küreselleşme sürecindeki en iyi politikaların devleti sürekli küçülten politikalar olmadığı ortaya çıkmaktadır. Son yarım yüzyılın dışa açılma ve küreselleşme deneyimleri, en başarılı ülkelerin ekonomilerini dış pazarlara yönlendirirken aynı zamanda sosyal politikalarını, işsizlik, yoksulluk gibi hayati önem taşıyan konulardaki uygulamalarını güçlendirdiklerine işaret etmektedir. Küreselleşme sürecinde ortalama gelir artarken olumsuz etkilenen kesimlere sağlanan sosyal desteklerin güçlendirilmesi, siyasal açıdan da büyük önem taşımaktadır. Küreselleşmenin olumsuz sonuçlarına karşı geliştirilecek önlemler ve politikalar, dış pazarlara yönelik sanayileşmenin arkasındaki toplumsal ve siyasal desteği de güçlendirecektir. Küreselleşme ortamındaki sanayileşme ve büyüme politikalarının başarıya ulaşabilmesi için, bu toplumsal ve siyasal destek çok önemlidir (Rodrik,1997,s.42).

Türkiye'nin geçtiğimiz elli yılda daha yüksek büyüme hızlarına ulaşamamasının üçüncü önemli nedeni ise iktisadi ve siyasi kurumlarının zayıflığıdır. İktisatçılar tarafından uzun süre iktisadi büyümenin esas olarak yatırımlar ve teknolojik gelişme yoluyla, kişi başına fiziki sermaye ve beşeri sermaye (eğitim) düzeylerinde ve verimlilikte sağlanan artışlar suretiyle gerçekleştiği düşünülmüştür. Ancak son yıllarda iktisadi büyümenin yakın ve temel nedenleri arasında yararlı bir ayırım yapılmaktadır. Yakın nedenlerle, daha önce olduğu gibi, yatırım yoluyla girdi miktarlarında ve teknolojik gelişme yoluyla verimlilikte sağlanan artışlar kastedilmektedir. Temel nedenlerden ise girdi ve verimlilik artışlarının gerçekleştiği toplumsal ve iktisadi ortam anlaşılmaktadır. Son yıllarda iktisat literatüründe kurumların ya da bir toplumun yazılı ve yazılı olmayan kurallarının, davranış biçimlerinin ve politikalarının önemi vurgulanmaktadır. . Bu yeni yaklaşım, hukuk, yargı, mülkiyet hakları gibi kurumların, siyasi ve iktisadi istikrarın, devlet politikalarında sürekliliğin iktisadi faaliyetlerde belirsizliği azaltarak yatırımları, teknolojik gelişmeyi ve yenilikleri özendireceğini gündeme getirmektedir.

Kurumlar iktisadi faaliyetlerdeki belirsizlikleri azaltamadıkları takdirde, daha karmaşık ve daha yüksek verimlilik sağlayan iktisadi yapıların ortaya çıkması mümkün olmayacaktır. Son yıllardaki araştırmalar ülkeler arasındaki kişi başına verimlilik farklarının sınırlı bir bölümünün kişi başına fiziki sermaye veya eğitim miktarları ile açıklanabileceğini, daha büyük bir bölümünün ise birim girdi başına elde edilen verim düzeyindeki farklardan ortaya çıktığını göstermektedir. Kurumların ya da büyümenin gerçekleştiği toplumsal ve iktisadi ortam bu yeni bulgular ışığında daha fazla önem kazanmaktadır. Türkiye’nin önümüzdeki dönemde daha yüksek büyüme hızlarına ulaşabilmesi için kurumların güçlendirilmesi ve kalitelerinin artırılması gereklidir. Avrupa Birliği sürecindeki kurumsal reformların demokrasi, temel hak ve özgürlükler gibi konuların yanı sıra iktisadi büyüme ve gelir artışı açısından da önemini bu çerçevede düşünmek yararlı olacaktır (Pamuk, 2007, s.14).

Türkiye ödemeler dengesindeki sorunlar nedeniyle birçok kez Uluslararası Para Fonu ile stand by anlaşmaları imzalamıştır. Ancak 2000-2001 Krizi ile Türkiye’nin Uluslararası Para Fonu ile ilişkileri iyiden iyiye yoğunlaşmıştır. Daha önceki deneyimlerine karşın, 2000-2001 Krizi sonrasında derinleşen ilişkiler Merkez Bankası’nın bağımsızlığı ve kamu yönetimi reformları gibi yapısal unsurları da içermektedir. Türkiye, bir yandan Uluslararası Para Fonu ile yürütülen politikalara devam ederken 17 Aralık 2005’te Avrupa Birliği ile fiilen müzakere sürecini de başlatmıştır. Bu ilişkilerin Türkiye için çok boyutlu etkileri olmuştur. Ancak son yıllarda, gerek Uluslararası Para Fonu gerekse AB ile ilişkiler iktisadi politikaların ayrılmaz bir parçası olarak yorumlanmaktadır.

Türkiye’deki güncel tartışmalarda devamlı olarak öne çıkan bir başka kavram da sürdürülebilir büyüme kavramıdır. Uluslararası büyüme kuramı, bize büyümenin iki tür etkenden kaynaklandığını göstermektedir. Bunlar, emek ve sermaye faktörlerinin katkıları ya da birikimleri ve toplam faktör verimliliğidir. Türkiye’nin uzun vadeli büyüme performansı çeşitli yazarlar tarafından incelenmiştir. İncelemeler sonucunda ne yatırımların, ne de toplam faktör verimliliğinin Türkiye’de sürekli bir artış göstermediği gözlenmektedir. Ekonominin motoru diyebileceğimiz özel imalat sanayiinin performansına baktığımızda, 1970-2000 arasında katma değerdeki büyüme hızının %5,54 olduğunu görürüz. Buna karşın Güney Kore’de benzer bir dönemde özel imalat sanayii katma değerinin büyüme hızı neredeyse Türkiye’nin iki katı olup %11,02’dir. İkinci olarak, büyüme 1970-2000 arasında esas olarak sabit sermaye birikiminden kaynaklanmıştır. Türkiye’de toplam faktör verimliliğinin etkisi ancak 1980’den sonra ortaya çıkmıştır. Ancak 1994’te baş gösteren ve 1990’ların ikinci yarısında devam eden siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkla beraber toplam faktör verimliliğinin etkisi de özel imalat sanayindeki büyüme hızıyla birlikte azalmıştır. Türkiye uzun yıllar çok hızlı büyüme hızları sergileyen Güneydoğu Asya ülkelerinin aksine, ne üretimde, ne üretimi besleyecek yatırımlarda, ne de toplam faktör verimliliğinde sürekli ve istikrarlı bir artış gösterebilmiştir. Bu durum, OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında da gözlenmektedir. OECD (2004) raporuna göre, 1990’lar Türkiye için “kayıp” yıllardır. Biz bu olgulardan yola çıkarak Türkiye’de sürdürülebilir bir büyümenin tam olarak gerçekleşmediğini söyleyebiliriz.

Büyüme ile yapısal dönüşüm arasındaki ilişkiye gelince, yine Güneydoğu Asya ülkelerinden söz edilmeden geçilemez, çünkü bu ülkeler yapısal değişimlerini başarılı bir biçimde gerçekleştiren ülkeler arasındadır. Bu yapısal değişim çok büyük

bir yatırım hamlesi ile gerçekleşmiştir. Türkiye toplam faktör verimliliği açısından güçlü bir performans sergileyemediği gibi, yatırımlar açısından da Güneydoğu Asya ülkelerinin performansından oldukça uzaktır.

Young (1995, s. 641-680)’ın hesaplarına göre, sermaye stokunun gayri safi yurtiçi hâsılaya (GSYH) oranı dünya genelinde artmakta iken, Türkiye’de bu orandaki artış çok daha azdır. 1970-1980 arası dönemi ele alırsak sermaye / GSYH oranı %4 olarak artmıştır ki bu bazı Güneydoğu Asya ülkeleriyle karşılaştırılabilir. Ancak bu orandaki artış, 1980-2000 döneminde %1,1’e düşmüştür. Böylelikle 1972-2000 döneminde sermaye stoku / GSYH oranı %1,8 artmıştır. Türkiye’nin görece performansının Güney Kore ve Tayvan gibi birinci nesil ya da Tayland ve Malezya gibi ikinci nesil kalkınmayı gerçekleştiren Güneydoğu Asya ülkelerinin gerisinde kaldığı gözlenmiştir. Türkiye’nin yatırım hızının genel olarak 1980’lerde yüksek olmadığı, yatırımların Gümrük Birliği’ne giriş öncesinde arttığı yapılan çalışmalar sonucunda ortaya konulmuştur. Türkiye’nin Güneydoğu Asya ülkelerinin aksine, yatırımlarda ve ihracatta – özellikle sanayi malı ihracatında – eşzamanlı ve yeterli düzeyde bir büyüme gösteremediği tespit edilmiştir.

Yukarıda anlatılan olgular Türkiye’de yapısal değişimin de neden tam olarak gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır. Son yıllarda Güneydoğu Asya ülkelerinde ihracata yönelik olarak yapılan büyük çaplı yatırımların yapısal değişime katkısı (Ventura, 1997, s. 584) tarafından vurgulanmıştır. Young’ın aksine Ventura, dışa açık bir ekonomide büyük çaplı yatırımların, sermayenin getirisini düşürmeden hızlı büyümeye ve yapısal değişime yol açabileceğini kuramsal bir model çerçevesinde göstermiştir. Bu bulguları da göz önüne alarak, sermaye / emek oranının yeterince artmadığı ya da başka bir deyişle sermaye derinleşmesinin olmadığı bir durumda sürdürülebilir büyümeden söz etmenin mümkün olup olmadığı Türkiye’de de tartışılması gereken bir konudur.

Türkiye’de diğer önemli bir tartışma konusu da büyük çaplı cari açıklarla büyümenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğidir. Türkiye’de cari açıkların sürdürülebilirliği geniş bir tartışma konusu olmuştur. Ancak bu konu Türkiye’nin kısa vadeli performansı ile ilişkilendirilmekte ve cari açıkların Türkiye’nin büyüme performansı üzerinde uzun vadede oynayabileceği rol yeterince incelenmemektedir. Sermaye hareketleri ile kısa vadeli büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu genel olarak bilinmektedir. Bu tür sermaye girişleri kesildiğinde Türkiye’de büyümenin sekteye uğradığı da çok iyi bilinen bir olgudur. Ancak uzun vadede cari açıklar ile büyüme arasındaki ilişki konusu Türkiye’deki iktisadi politika tartışmalarında yeterince yer almamaktadır. Bu konuya şu açıdan da yaklaşabiliriz: Dışa açık büyüme modelinde cari açığın rolü nedir? Gelişmekte olan ülkeler grubunda en belirgin büyüme performansını gerçekleştiren şüphesiz Güneydoğu Asya ülkeleridir. 1997 Güneydoğu Asya Krizi öncesinde cari açıklarında ve diğer makroekonomik göstergelerinde bazı kırılma noktaları sergiledikleri bilinmekle beraber, bu ülkeler genel olarak ihtiyatlı makroekonomik politikalar izlemişlerdir. Öte yandan, Doğu ve Güneydoğu Avrupa ülkeleri Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde büyük çaplı cari açık veren ülkelerdir. Ancak bu ülkelerin cari açıkları büyük oranda doğrudan yabancı yatırım ile karşılanmaktadır. Türkiye’de siyasi çapalar, sürdürülebilir büyüme ve cari açıklarla ilgili tartışmalar buraya kadar geldiğimiz konular etrafında dönmektedir. Bu tartışmalar genel olarak ekonominin kısa vadeli konumu ile ilgilidir. Sürdürülebilir büyüme gibi bir kavram dahi ülkenin 1990’

lardan beri sıcak para ya da kısa vadeli sermaye akımları ile sağladığı GSYH'deki dönemsel artışların devamlılığı çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu noktada, Türkiye'deki siyasi ve ekonomik gelişmeler karşısında siyasi çıpaların bu tür sıcak para akımlarının girişini teminat altına alacak mekanizmalar olup olmadığını araştırmak gerekmektedir.

Türkiye'de yapısal değişimin seyri daha uzun vadeli analizler yoluyla anlaşılabilir. Bu bağlamda Pamuk (2005) Türkiye'de yapısal dönüşümü, tarım ile tarım dışı sektörler arasındaki ilişkiyi inceleyerek ele almıştır. Pamuk'un yaptığı bazı hesaplara göre, 1950'den bu yana Türkiye'deki büyümenin %40'a varacak bir kısmı, emeğin düşük verimlilikteki tarım sektöründen daha yüksek verimlilikteki tarım dışı sektörlerle geçişle açıklanabilir. Türkiye'de emek verimliliğinin sektörün kendisinden kaynaklanan kısmı ile sektörler arası değişimden doğan kısmına bakarak, 1980-1991 döneminde sektörün kendisinden kaynaklanan verimlilik artışının %2,75 olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu sayı 1991-2002 yılları arasında %0,61'e düşmüştür. Sektörler arası hareketlerden kaynaklanan verimlilik artışı ise, 1980-1991 yılları arasında %0,67 iken bu sayı 1991-2002 yılları arasında %1,85'e çıkmıştır. Başka bir deyişle, Türkiye'deki verimlilik artışı (ki bu kişi başına gelir artışının da temelidir) 1991'den sonra esas olarak nüfusun daha düşük verimlilikteki sektörlerden daha yüksek verimlilikteki sektörlerle kayması ile gerçekleşmiştir.

Türkiye'de verimlilik ile istihdamın artış hızlarına dönemsel olarak bakılarak yapılan çalışmalara göre, Türkiye'de verimlilik artışı 1980-1991 arasında %3,41'dir. Bu artış hızı, 1980-1991 yılları için eski AB üyeleri diyebileceğimiz Fransa, Belçika, Yunanistan, İspanya, Portekiz vs. arasında en yüksek verimlilik artışıdır. Örneğin ABD ve Birleşik Krallık'ta bu dönemdeki verimlilik artışları %1,92 ve %1,21 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'deki verimlilik artışı 1991-2002 arasında %2,46'ya düşmüşse de, Türkiye bu yıllar arasında görece olarak yine yüksek bir verimlilik artışı göstermiştir. Daha başka bir deyişle, Türkiye verimlilik artışı açısından her iki dönemde de oldukça başarılı bir performans sergilemiştir. Sorun istihdam artışındadır. Türkiye'de istihdam 1980-1991 arasında %1,99 büyürken 1991-2002 arasında bu hız %0,97'ye düşmüştür. Toplam büyüme hızının önemli bir kısmının, emeğin düşük verimlilikteki tarım sektöründen daha yüksek verimlilikteki tarım dışı sektörlerle kaymasından kaynaklandığını göz önüne alırsak, istihdamdaki artışın bu düzeyde olmasının, Türkiye'nin uzun vadeli büyümesi ve yapısal dönüşümünü gerçekleştirme önünde önemli bir engel yarattığını görürüz.

Son yıllarda Boğaz kıyılarında dolaşanlar, oltayla balık tutanların sayısının her yıl arttığını gözlemlemektedir. Hafta içi çalışma günleri de dâhil olmak üzere gündüz saatlerinde de balık tutan bu kişiler genellikle, genç veya yaşlı, ekonomik aktivite içinde olmalarına herhangi bir engelleri görünmeyen kimseler olmalarına rağmen genel çalışma saatleri içinde, Boğaz'da olta atıp kovalarının içini küçük balıklarla doldurarak vakit geçiriyorlar. Sayılarında gözlemlenen artışın, Türkiye'de son yıllardaki istihdam artış oranı ile ters orantılı olduğunu söyleyebiliriz. Bu olgu ayrıca, bir metafor olarak da Türkiye'nin izlediği, yukarıda söz ettiğimiz iktisadi politikaları anımsatmaktadır. Türkiye'nin nüfusunu geçindirecek bol miktarda istihdama ve bunu oluşturacak yatırıma ihtiyacı varken, sıcak parayla dur-kalk yürüyen, birkaç çeyrek büyüdükten sonra duraklayan, dış ekonomik gelişmelerden fazlasıyla etkilenen bir ekonomi görüntüsü sergilemesi ve bu görüntüye uygun iktisadi

politikaların uygulanması, küçük balıklar tutarak oyalanmaya benzemektedir.

Yapısal dönüşümün gerçekleştirilmesinin Türkiye'nin büyüme hamlesi önünde en önemli engeli teşkil ettiği bir durumda, bazı iktisadi politika tartışmalarını anlamakta gerçekten güçlük çekilmektedir. Şüphesiz, IMF ve AB çıpalarının Türkiye'de makroekonomik istikrarı sağlamada önemli rolleri vardır. AB'ye üyelik sürecinin daha genel anlamda demokratikleşme, gelir adaletinin tesis edilmesi, hukuk devletinin pekiştirilmesi gibi konularda da rolü olabilecektir. Eğer siyasi çıpalar büyüme performansımızı bu yollardan etkileyeceklerse, bu şüphesiz önemli bir katkıdır. Ancak şu da su götürmez bir gerçektir ki, bugüne kadar kalkınmakta olan ülkeler arasında en başarılı performansı sergileyen Güneydoğu Asya ülkelerinde büyüme, ihracata yönelik ve toplumdaki yüksek tasarruf oranlarına dayanan çok büyük bir yatırım hamlesi ile gerçekleşmiştir. Bu yatırım hamlesi tarımdan sanayiye geçişi de beraberinde getirmiştir. Ancak bu deneyimlerin Türkiye'deki iktisadi politika tartışmalarında daha esaslı bir şekilde ele alınması zorunludur.

Türkiye yüksek enflasyon olgusu ile ilk kez 1970'lerde tanışmış, 80'lerin sonuna gelindiğinde ekonomide gerekli alt yapı düzenlemeleri yapılmadan sermaye hareketlerinin serbest bırakılması, ekonomide kısa vadeli sermaye girişi ile desteklenen tüketim dayalı bir büyümeyi teşvik ederken, kamu kesimi finansman dengesindeki bozulma büyümenin sürdürülebilir olmasını güçleştirdiği gibi enflasyonun da kendi kendini besler bir yapı kazanmasına neden olmuştur. 1990'larda görülen yüksek enflasyon ve yüksek büyüme hızları ise enflasyonun ekonomik büyümenin bir maliyeti olduğu şeklindeki görüşün destek bulmasına, sonuçta da enflasyonla mücadelenin ikinci plana atılmasına yol açmıştır (TÜSİAD, 2002, s. 13). Bu dönemde enflasyonu düşürmek için birçok istikrar paketi yürürlüğe konulmuştur. Ancak ekonomideki ajanların enflasyonun büyümeyi pozitif yönde etkilediği şeklindeki hâkim görüşü ve programların hiç birinin tam olarak uygulanamaması bu programlara dönemselikten öteye başarılı olma şansı tanımamıştır. Enflasyon ve büyüme hızı arasındaki ilişkinin yönü hakkında daha güvenilir sonuçlar için enflasyon-büyüme ilişkisinin tek tek ülke örnekleri için sınanması gereği üzerinde durulmaktadır. Bu düşünceler doğrultusunda yapılan çalışmalarda, Türkiye'de uzun yıllardır devam eden yüksek kronik enflasyonun ekonomik büyümeyi ne yönde etkilediği zaman serisi verilerinden yararlanarak test edilmiştir. Türkiye'de enflasyon ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığı söz konusudur.

Türkiye'de 1980-2011 dönemindeki enflasyon ve büyüme arasındaki ilişkiyi incelerken özellikle 2001 sonrasındaki ilişkilere baktığımızda TCMB'nin sıkı maliye politikası ile koordineli bir şekilde enflasyon oranlarını düşürdüğü ve 2001 öncesi enflasyondan büyümeye doğru olan negatif ilişkinin bu sayede yok olduğu gözlenmektedir. Düşük enflasyon oranları sayesinde enflasyon belirsizliğinin de azaldığı, dolayısıyla enflasyon belirsizliğinin de büyüme üzerindeki olumsuz etkisinin ortadan kalktığı gözlenmektedir. Büyümenin artmasına bağlı olarak büyümenin, büyüme belirsizliği üstündeki azaltıcı etkisiyle birlikte büyüme belirsizliğinin azalması, büyüme belirsizliğinin büyüme üzerindeki olumsuz etkisini yok etmiştir. Aynı şekilde bu etkiyi enflasyon belirsizliğinde de gözlemlemekteyiz. Kısaca enflasyonun azalması ile birlikte büyüme üzerindeki negatif etkisinin ortadan kalktığını ve büyümenin hızlanması ile birlikte enflasyon ve büyüme belirsizliklerinin azaldığını ve bu sarmal sürecin her iki değişkenin de büyüme üzerindeki negatif etkisini

yok ettiğini görmekteyiz. Bu şekilde ekonomi daha sağlıklı bir patikaya ve ilişkiler zincirine kavuşmaya doğru yönelmiştir. Bunun yanı sıra enteresan bir sonuç olarak, büyümenin artması ise enflasyon belirsizliği kanalıyla enflasyonu da düşürmüştür. Bu şekilde çözümlendiğimiz son dönem, ağırlıklı olarak büyümenin etkili olduğu bir ilişkiler ağı sergilemektedir. Enflasyon düşüşüne bağladığımız büyüme oranlarındaki artışlar aslında dünyadaki likidite bolluğu ile de yükselmiş ve Türkiye’nin kendi iç kaynakları ile finanse edemeyeceği bir büyüme oranı yakalanmasına sebep olmuştur. Türkiye’de 2001 sonrası oluşan politika duruşunun, diğer dönem politika duruşları göz önüne alındığında, optimal olduğunu söylemek de çıkan sonuçlar doğrultusunda yanlış olmayacaktır.

SONUÇ

Bu çalışmada 1980 sonrası dönemden günümüze Türkiye’de ekonomik büyüme incelenmiş ve sermaye birikimi, teknolojik gelişme, nüfus artışı, istihdam, beşeri sermaye, gelir dağılımı, enflasyon ve işsizlik rakamlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Philips Eğrisi analizinin Türkiye ekonomisinde geçerliliği analiz edildiğinde 1980-1999 dönemi için Türkiye ekonomisinde Philips Eğrisi uyum göstermemektedir. 2000-2011 dönemi incelendiğinde ise 2000 yılından sonra uygulanan enflasyon hedeflemesi rejiminin başarılı olması, son yaşanan küresel finansal krizin yaratmış olduğu talep eksikliği sonucu enflasyonda yaşanan düşüş ve yaşanan krizlerden sonra ise işsizlik oranlarının iyice yükselip yüksek seviyelerde yapışkanlık göstermesinden dolayı, 2000-2009 döneminde Philips Eğrisi Türkiye ekonomisine uygulanabilmiştir. Ancak 2000-2011 dönemi Philips Eğrisi belirlilik katsayısı çok düşük olduğu için, analizin geçerli olup olmadığı hususunda kesin bir sonuca varılamamaktadır.

Türkiye’de enflasyon ekonomik büyümeyi etkilerken, ekonomik büyüme enflasyonu etkilememektedir. Araştırma sonuçlarından hareketle, Türkiye ekonomisinde ortalama ekonomik büyüme oranının yükseltilebilmesi için öncelikle enflasyonun düşürülmesi gerektiğini söylemek mümkündür. Bu ise büyük ölçüde, özellikle yüksek ve dalgalı enflasyonun yarattığı orta ve uzun dönemli belirsizliklerin ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Bu çerçevede politika yapıcılarının, düşük enflasyon ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme için gerekli olan finansal istikrarı sağlamaları, enflasyonla mücadeleyle yönelik politika ve hedeflerden ödün vermemeleri gerekmektedir. Bu politikalar çerçevesinde ve kararlı bir tutum içinde yapılacak uygulamalar, sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ve beraberinde kalıcı istihdam için oldukça önemlidir.

İşsizlik ile büyüme oranı arasındaki ilişkiyi açıklayan Okun Kanunu’nun geçerliliği Türkiye ekonomisi için incelendiğinde, Okun Katsayısı’nın ülkemiz ekonomisinde simetrik olup olmadığı uzun dönem itibarıyla araştırılmıştır. Elde edilen genel bulgu Türkiye ekonomisi için Okun Katsayısı’nın (ilişkisinin) asimetrik olduğu şeklindedir. Bu bulgu, reel çıktının genişleme döneminde işsizliği azaltma etkisi ile daralma döneminde işsizliği artırma etkisinin aynı olmadığı ve iktisat politikası ayarlamalarının bu sonucu dikkate alması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye’de ekonomik büyümenin ölçüsü, mal ve hizmet üretimini artırmaktır. Üretimi arttırmak için de, yeni makine, teçhizatı, yatırımı, yeni inşaat, işgücü sayısını ve verimini arttırmak, teknolojiyi geliştirmek, doğal kaynakları daha etkin

kullanmak gerekir. Doğal kaynakları yeniden üretmek mümkün olmadığından, büyümede doğal kaynaklar veridir; ancak teknolojik ilerleme ile daha etkin olarak kullanılabilir. Teknolojiyi üreten, geliştiren, kullanan insan olduğuna göre, ekonomik büyümenin de temel ögesi insandır, işgücüdür. Nitelikli insan ekonomik büyümenin belirleyicisidir.

Türkiye’de ekonomik büyüme analiz edildiğinde, büyüme hızını belirleyici etkenlerde olumlu bir gelişme olmadığı görülür. Türkiye’de, üretken sektörlerde yatırımlar artmamakta, yatırımların dağılımı, ara malı, sermaye malı, enerji üretimi ağırlıklı olarak değişmemekte, nitelikli insan yetiştirmede başarı sağlanamamakta ve ileri teknoloji ürünleri geliştirilememektedir. İhraç ürünlerimizin yapısı incelendiğinde ihraç mallarımızın çok büyük bölümü, iç katma değer katkısı sınırlı ithal girdilerinin montajından oluşmaktadır. Bu nedenle ihracat artışı yeterli istihdam yaratamamakta, dış açığın kapanmasına katkıda bulunamamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akgüç, Ö. (2011). Ekonomik Büyüme Hızı, Cumhuriyet, 08.04.2011.
- Ataman, B. (2003). İşsizlik Sorunu ve Türkiye’nin AB İstihdam Stratejisine Uyumu, İşveren Dergisi, Ekim 2003.
- Bağımsız Sosyal Bilimciler- İktisat Grubu (2011). Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Yıl: 16, Sayı:185, s.7-47.
- Boratav, K. (1987). Türkiye İktisat Tarihi:1908-1985, İstanbul: Gerçek
- Boratav, K. ve Türkcan, E. (1993). Türkiye’de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT’ler. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- DİE (2011). İstatistik Göstergeler 1980 – 2011.
- Dünya Bankası, Türkiye İşgücü Piyasası Raporu Özet, www.worldbank.org.tr/cem2006.
- DPT (2005). Sürdürülebilir Büyüme Stratejisi.
- Ercan, H. (2005). İstihdamsız Büyüme: “Verimlilik Artışımı, Yeni İş Yasası mı? Bir Ön Değerlendirme”, Ekonomik Büyümenin Dinamikleri ve İstihdam Kaynakları ve Etkileri, Ed: Bilim Ne Yaptı, TEK, s. 173.
- Hazine Müsteşarlığı (2009). <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konumsa/tur/2000/enflasyon.html>.
- İzmen, Ü., Filiztekin, A. ve Yılmaz, K., (2005). Makro Ekonomik Çerçeve Dinamikler/ Strateji, TUSİAD Büyüme Stratejileri Dergisi, No. 1, Türkiye’de Büyüme Perspektifleri, Haziran, s. 84.
- Kunter, K. ve Ulaşan, B. (1999). Dünyada İş Çevrimleri ve Türkiye: 1963-1998. TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü yayımlanmamış çalışma.
- Madison, A. (2001). The World Economy, A Millenial Perspective, Paris: OECD Development Studies Center.
- Pamuk, Ş. (2005). Agricultural Output and Productivity Growth in Turkey since 1880. Agriculture and Economic Development in Europe since 1870 Konferans., Zaragoza.
- Pamuk, Ş. (2007). Dünya’da ve Türkiye’de İktisadi Büyüme: 1820-2005 Konferansı, Ankara.
- Rodrik, D. (1997). Has Globalization Gone Too Far?, Washington DC: Institute for International Economics.
- T.C.M.B (2002). Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri, Ankara.
- TUİK (2009). <http://www.tuik.gov.tr>.
- Turkan, S. ve Tümer, U. (2010). Philips Eğrisinin Türkiye Ekonomisinde Analizi.

- Türkiye İktisat Kongresi Büyüme Stratejileri Çalışma Grubu (2003). Büyüme Stratejileri, Tartışma Metni 2003/5, TEK.
- TÜSİAD (2002). Enflasyon ve Büyüme Dinamikleri, TÜSİAD Yayınları, Yayın No: 2002-12/341, İstanbul.
- Ventura, J. (1997). Growth and Interdependence. *Quarterly Journal of Economics*, 112: 584.
- Young, A. (1995). The Tyranny of Numbers: Confronting the Statistical Realities of the East Asian Growth Experience. *Quarterly Journal of Economics*, 110: 641-680.

DEMOKRASİ PAKETİ BAĞLAMINDA MEDYA VE İDEOLOJİ İLİŞKİSİNİN HABER METİNLERİNE YANSIMASI

Emel ARIK¹

ÖZET

Medya ve ideoloji ilişkisi iletişim araştırmalarında zaman zaman işlenmekte, özellikle ideolojilerin “durumu tanımlama gücü” olan medyanın olayları sunumuna nasıl etki ettiği önemli bir konu olarak dikkat çekmektedir. İdeolojik bakış, çoğu zaman olayların haberleştirilmelerinde belirleyici bir güç olmakta ve aynı olay farklı yayın kuruluşlarından farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Bu çalışmada 2013 yılında çok tartışılan Demokrasi Paketi’nin Türk basınında nasıl haberleştirildiği, farklı gazeteler örneğinde söylem analizi yöntemiyle analiz edilmiş, böylelikle ideolojik farklılıkların ve sahiplik yapılarının ilgili haberlerin metinlerinin inşasında nasıl etkin oldukları ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Çalışma öncesindeki temel varsayımız, farklı ideolojilere sahip gazetelerin aynı olayla ilgili farklı gerçeklikler tasarlayabildikleri yönündedir. Söylem analizi yapılacak metinler 1,2 ve 3 Ekim 2013 tarihli Akşam, Sabah, Yeni Şafak, Hürriyet, Aydınlık, Ortadoğu ve Sözcü gazetelerinin ilk sayfalarında yer alan haber ve spotlardan seçilmiştir. İlgili çalışma sonunda 7 gazetenin de birbirlerinden farklı gerçeklikler tasarladıkları, kiminin diğerine benzediği, kiminin ise tamamen farklı bir gerçekliği tercih ettiği görülmektedir. Tüm bu veriler, farklı ideolojilere sahip gazetelerin aynı olayla ilgili farklı gerçeklikler tasarlayabilmelerine yönelik çalışma öncesi varsayımımızı haklılaştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İdeoloji, gazete, söylem analizi, gerçeklik

IN THE CONTEXT OF “DEMOCRACY PACKAGE EFFECTS OF MEDIA AND IDEOLOGY RELATIONSHIP ON NEWS TEXTS

ABSTRACT

A relationship between media and ideology is being discussed time to time in communication studies, especially ideologies’ effect on the media’s power of defining to world through presentations of facts is attracting attention as an important issue. Ideological view mostly plays a decisive role in making news from facts process and same fact can be defined in different ways by different publishing organizations. In this article, news about ‘Democracy Package’ which has been discussed too much in the Turkish media is studied. Also paradigm of different newspapers analyzed by expression analysis method. In this way, effects of ideological differences and ownership structures on generating news texts had been exposed. Our basic hypothesis before is different newspapers with different ideologies can be design varied realities. Texts for the discourse analysis are selected from news which is dated on 1st, 2nd and 3rd October 2013, of the first page of these newspapers : Akşam, Sabah, Yeni Şafak, Hürriyet, Aydınlık, Ortadoğu and Sözcü. At the end of the study, identified that all seven different newspapers are designed different realities. As an additionally evaluation, some of them are producing similar realities and some of them producing totally discrete worlds. All this data, endorse our hypothesis which is different newspapers with different ideologies can be design varied realities.

Keywords: Ideology, newspaper, discourse analysis, reality

GİRİŞ

Kitle iletişim araçlarının haber aktarım sürecindeki “ideolojik” tavrı pek çok araştırmaya konu olmuş, medyanın yaşanan gerçeği değil, kendi imal ettiği “gerçekliği” yansıttığı ve olayları kendi ekonomi-politiği doğrultusunda bir dolayımından geçirerek “haberleştirdiği” ileri sürülmüştür. Medya haber ilişkisi bu yüzden hep tartışılmış ve pek çok verinin sürece dahil olduğu siyasi ve ekonomik bir arka planın daima göz önünde bulundurulmasını gerekli kılmıştır. Liberal-çoğulcu yaklaşımlar basını dördüncü güç olarak kabul edip, haber oluşum sürecine etki eden bağlamsal koşulları göz ardı ederken, ekonomi-politikçi yaklaşımlar özellikle sahiplik yapısına odaklanıp, habere etki eden mali ve siyasi faktörlere yönelmişlerdir.

İdeolojik bakış, çoğu zaman olayların haberleştirilmelerinde belirleyici bir güç olmakta ve aynı olay farklı yayın kuruluşlarından farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Medyaya ideolojik gücünü veren şey, Stuart Hall’a göre “durumun tanımını yapma yeteneği (Shoemaker ve Reese, 1997: 103)”dir. “İdeoloji ve İletişim Kuramı” başlıklı makalesinde Stuart Hall, modern

iletişim araçları asla toplumsal yapılar ve pratikler alanı dışında kavramsallaştırılamayacaklarını, çünkü giderek artan oranda bu alanın bir parçası haline geldiklerini ileri sürmektedir. Hall’a göre, “Günümüzde iletişim kurumları ve ilişkileri toplumsal alanı tanımlıyor ve inşa ediyor; siyasi alanın inşasına yardım ediyor; üretken ekonomik ilişkileri dolaylıyorlar, modern endüstriyel sistemler içinde maddi bir güç” haline geldiler, bizi teknolojik olarak tanımlıyorlar, kültürel olana hükmediyorlar. (1997: 84) Medyanın ideolojik olduğu iddiası, onun anlamın toplumsal inşası alanında işgördüğünü söylemek olduğunu ileri süren Hall, medya üzerinde insanların kendi dünyalarının bilincine vardıkları alanlar olduğunu ileri sürmekte ve medyanın anlam üretimindeki etkin rolüne vurgu yapmaktadır: “Anlamın üretimi ve dönüştürümü modern toplumlardaki kültürel ilişkilerin bir parçası ve bölümüdür: sağduyunun ve toplumsal dünyaya ilişkin gündelik bilginin nasıl yapılanacağını ve alan boyunca süreklilik gösteren iktidar oyununun –tahakküm kurma ve tabi olma oyunun- düzenler. Yapı, anlam ve iktidar oyunu dışında işleyen güçsüz ve sınırsız iletişim şebekesi modeli artık terkedilmelidir. (1997: 93).”

¹Öğr. Gör. Dr. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

İdeolojiyi hakim toplumsal grup veya sınıf iktidarını meşrulaştıran öğeler olarak tanımlayan Terry Eagleton konunun dil ile ilgili değil, söylem ile ilgili olduğunu öne sürmektedir. Eagleton, “ideoloji, belli insan özneları arasında, dilin belirli etkiler yaratmak amacıyla fiilen nasıl kullanıldığıyla ilgili bir şeydir. Bir önermenin ideolojik olup olmadığına, söz konusu önermeyi söylemsel bağlamından kopartılmış bir halde inceleyerek karar veremezsiniz. İdeoloji bir ifadenin içerdiği dilsel özelliklerinden çok kiminle hangi amaçlarla ne söylediğiyle ilgili bir meseledir. Tamamen aynı dil birimi, bir bağlamda ideolojik sayılabilirken bir başka bağlamda sayılmayabilir; ideoloji bir sözcenin, kullanıldığı toplumsal bağlamla ilişkisinin bir işlevidir (Eagleton, 2000: 28)” demektir. Alanın en önemli teorisyenlerinden Teun Van Dijk ise ideolojiyi şöyle tanımlamaktadır: “İdeolojiler, bir grubun kimliği, toplumdaki yeri, ilgileri ve amaçları, diğer gruplarla olan ilişkileri, yeniden üretimleri ve doğal ortamları gibi karakteristik özellikleriyle ilişkili olan, toplumsal olarak paylaşılan inançlardır (Dijk, 2003:21).”

Bu çalışmada 2013 yılında çok tartışılan Demokrasi Paketi’nin Türk basınında nasıl haberleştirildiği, farklı gazeteler örneğinde söylem analizi yöntemiyle analiz edilecek, böylelikle ideolojik farklılıkların ve sahiplik yapılarının ilgili haberlerin metinlerinin inşasında nasıl etkin oldukları ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Çalışma öncesindeki temel varsayımız, farklı ideolojilere sahip gazetelerin aynı olayla ilgili farklı gerçeklikler tasarlayabildikleri yönündedir.

HABER AKTARIM SÜRECİ VE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Medyanın günümüzdeki sahip olduğu gücün ardındaki temel etkenlerinin başında “haber verebilmesi” gelebilmektedir. Medya gücünü ve cazibesini büyük bir oranda haber aktarabilmesine borçludur. Dolayısıyla bu denli yaşamsal rolü bulunan haber aktarım sürecinin, kapitalist bir sistem içinde doğal koşullara terk edilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla başından itibaren, başlangıçta gazeteleri, ardından radyo ve televizyonları ayrıcalıklı kılan bu sürecin doğru ve iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Haber aktarım süreci, haberi aktaranlara Hall’un da ifade ettiği gibi, durumu “tanımlayabilme” imkanı sağlamakta, bu da kamuoyu oluşturmaya, halkı yönlendirmeye ihtiyacı olan özellikle siyasi güç odakları tarafından “haberinin” önemsenmesinin temel gerekçesi olmaktadır.

Haber aktarım sürecine ilişkin iki farklı yönelim söz konusudur. Liberal-çoğulcu ve ekonomi politikçi yaklaşım. Liberal çoğulcu yaklaşım Amerikan toplumunda çoğulculuk olduğu fikrinden hareketle toplumu, birbirleriyle rekabet halinde olan ve hiç biri başat konumda olmayan çıkarlar ve gruplar karması olarak görür. Böyle bir toplumsal sistem içinde medya örgütleri de devletten, siyasi partilerden ve kurumlaşmış baskı gruplarından önemli derecede özerk sınırlı örgütsel sistemler olarak kabul edilir. Bu özerk yapı içerisinde medya profesyonellerinin nesnellik ve tarafsızlık ilkelerine bağlılığı, çalışma pratikleri için yönlendirici ve mesleki davranışlarını düzenleyici işlev görür. Medyanın denetimi, değişik baskı ve etkilere maruz kalsa da, özerk medya yönetimi seçkinleri tarafından yapılır. (Curran, Guretvich ve Woollacott, 1989- 1990: 240,)

Gazeteciliği profesyonel bir uzmanlık alanı olarak değerlendiren çoğulcu araştırmacılar, haber üreten kişilerin özerkliklerini koruyabildikleri sürece yansız haber yazabileceklerini, nesnel

davranabileceklerini, yayın politikalarının ve örgütsel dinamiklerin baskısına karşı direnebileceklerini savunurlar. (İnal, 1993-1994:158) Gazeteciliğin bağlamsal koşullarına odaklanmayan ve haberle siyasetin ve sermayenin çıkar ilişkisinin çalışanlarına etkisini göz ardı eden bu yaklaşım haber aktarım sürecini özerk ve profesyonel bir süreç olarak yorumlamaktadır. Kitle iletişim sürecini “tercih yapmaya muktedir” özneler tarafından gerçekleştirildiğini ileri süren çoğulcular, bu bağlamda haberin ideolojik etkilerine odaklanmazlar. Çünkü onlara göre, “kullanımlar ve doyumlar” yaklaşımının da işaret ettiği üzere, “insanlar ihtiyacı doğrultusunda iletişim ürünlerine yönelir ve tercihlerini bu doğrultuda gerçekleştirir.”

Bu çalışmada bizim temel olarak aldığımız ekonomi-politikçi yaklaşım ise haber aktarım sürecini, bilinçli, ideoloji doğrultusunda “süzgeçlerin kurulduğu”, ekonominin haberin söylem alanının belirlediği bir süreç olarak tanımlamaktadır. Buna göre bir olayın haberleşmesine etki eden pek çok faktör bulunmaktadır. Baerbal Röben’e göre, “iletişim, biçim ve içerik yönünden rastlantısal değil; politik, ekonomik, psikolojik, sosyal ve ekolojik gibi zorlayıcı güçler tarafından şekillendirilmektedir.” Medyanın, iktidar sahiplerinin ve çeşitli kurumların karşılıklı olarak birbirlerini etkilemeye çalıştıkları bir pazar söz konusudur. Bu pazarda haberler, hem satın alınmakta hem de satılmaktadır; haberin değerini belirleyen ise, büyük ölçüde yine pazar olmaktadır. Reklam, alımı ve satımı nedeniyle redaksiyon üzerinde etki oluşturmaktadır. Bu nedenle seleksiyon kararında sahip oldukları anahtar konum nedeniyle gazeteciler, bağımsız değil pek çok etkene bağlı durumdadır (Alver, 2003:207).

“Ekonomi-politikçi yaklaşım, anlam üretimi ve tüketiminin toplumsal ilişkilerdeki yapılanmış bakımsızlıklar tarafından nasıl her düzeyde şekillendirildiğini ortaya koymakla ilgilenir. Bunlar, haberin, basın sahipleri ve editörler ya da gazeteciler ile haber kaynakları arasında var olan ilişkiler tarafından yapılandırılma tarzından, televizyon izlemenin ve ev yaşantısının düzenlenmesi ve ailedeki iktidar ilişkileri tarafından etkilenmesi tarzına kadar uzanır. Eleştirel ekonomi-politiği diğerlerinden ayıran şey, onun, belirli mikro bağlamların genel ekonomik dinamiklerce ve onların dayandığı daha geniş yapılarca nasıl şekillendirildiğini göstermek üzere, konumlanmış eylemin her zaman ötesine gitmesidir (Murdock ve Golding, 1997:54-55).” Golding ve Murdock’a göre eleştirel ekonomi politiktir, bütüncüldür, tarihseldir, kapitalist girişim ve kamusal müdahale arasındaki denge ile ilgilenir ve eşitlik, adalet, kamu yararı gibi temel etik sorunları kendine dert edinir. Bu yaklaşımda ekonomi, diğer disiplinlerden bağımsız bir alan gibi görülmez, onlarla bütünleşik olarak değerlendirilir. Haber aktarım sürecinde bir “ürüne” dönüşen metine değil, o metni ortaya çıkaran ekonomik ve siyasi koşullara odaklanan ekonomi politikçiler ağırlıklı olarak medyanın anlamın inşasında oynadığı ideolojik rolü ifşa etmeye çalışırlar.

Herbert Schiller 1972 yılında yazdığı büyük yankı uyandıran Zihin Yönlendirenler kitabıyla ekonomi politikçi yaklaşıma önemli katkılarda bulunmuştur. Schiller ABD medyası üzerinden, medyanın nasıl işlediğini ele almış ve ekonominin haber aktarım sürecine etkisini deşifre etmiştir. O’na göre, “medya yöneticileri, imajların ve haberlerin yaratılması, işlenmesi, rafine edilmesi ve bunlara öncülük edilmesi; dolayısıyla inançlarımızı ve tutumlarımızı yönlendirmektedirler. Ve haliyle davranışlarımızı belirleme işini kendilerine iş edinmişlerdir. Sosyal gerçeklikle karşılığı olmayan mesajlar ürettiklerinde, aslında bu kişiler

zihinleri yönlendirmektedirler.

Gerçeğin farklı algılanmasına, yaşamın gerçeklerinden yoksun bırakılmış zihinlerin oluşmasına neden olan mesajlar kasıtlı olarak üretilirler. Bunlar manipülasyon amaçlı mesajlardır. Manipülatörler, egemen düzenin koşullarını açıklayan, meşruiyet kazandıran, bazen methiyeler döktüren mitleri kullanarak, seçkin azınlığın çıkarları doğrultusunda düzenin devamını sağlamak için halkın rızasını alırlar. Bunun için fark ettirmeden onları manipüle ederek rızasız rıza üretimini gerçekleştirirler.” Schiller’e göre, manipülasyonun pek çok yolu vardır. Haber akışını denetim altında tutmak, beyinleri amaca uygun ideallerle doldurmak, bu yollardan en etkin olanıdır: “Pazar ekonomisinin prensipleri bu alanda çok işe yarar. Yazılı ve sözlü basına sahip olmak bu nedenle çok önemlidir. Bunlar manipülasyon sürecinde aktif olarak kullanılan araç ve gereçlerdir. Sahip olunan gazete ya da televizyon kanalı kendi çıkarları doğrultusunda çalışmak zorundadır. Televizyon kanalları, gazeteler, radyolar, yayınevleri vb. ya holdinglere bağlı ya da bunlara aittirler (2005: 8-17).”

“Medya haberlerin ve çözümlerinin çatısını yerleşik ayrıcalıkları destekleyen bir çerçevede kurarak ve bu doğrultuda her türlü tartışmayı sınırlayarak, birbirleriyle sıkı sıkıya kaynaşmış olan devletin ve şirketlerin çıkarlarına hizmet ettiğini (Chomsky, 1993: 23)” ileri süren Chomsky iktidarın özellikle haberler aracılığıyla kamuoyunu yönlendirmeye çalıştığının altını çizmektedirler. Edward S. Herman ile birlikte yazdıkları Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası isimli kitabıyla Chomsky alana dönük önemli katkılardan birini gerçekleştirmiştir. Rızanın üretilmesini sağlayan propaganda modelini kavramsallaştıran ikili kitabın başında amaçlarını şöyle açıklamışlardır: “Bizim görüşümüze göre, diğer işlevlerinin yanı sıra, medya kendisini denetleyen ve finanse eden güçlü toplumsal çıkarlarına hizmet eder ve onların lehine propaganda yapar. Bu çıkarların temsilcilerinin öne çıkarmak istedikleri önemli gündemleri ve ilkeleri vardır ve medya politikasının şekillendirilmesi ve dayatılması açısından oldukça elverişli bir konuma sahiptirler. Normal olarak bu, kaba müdahaleyle değil, uygun çizgide düşünen personelin seçilmesi ve editörlerin ve çalışan gazetecilerin kurum politikasıyla uyumlu öncelikleri ve haber-değeri kriterlerini içselleştirmeleri sayesinde başarılıdır. Yapısal faktörler şu gibi şeylerden oluşur: Mülkiyet ve denetim, diğer belli başlı finansman sağlayan kaynaklara (en başta reklam veren kuruluşlara) bağımlılık, medya ile haberleri yapanlar ve haberleri tanımlama ve ne anlama geldiklerini açıklama gücüne sahip olanlar arasındaki karşılıklı çıkarlar ve ilişkiler.” Chomsky ve Herman’a göre propaganda modelinin içine kattığı başka ve yakından ilişkili faktörler de vardır; örneğin medyanın haberleri ele alma tarzından şikayetçi olma, yani “tepki üretimi” haberlerle ilgili resmi görüşü teyit edecek “uzmanlar” temin etme, medya personeli ve seçkinler tarafından doğru kabul edilen, ama çoğu kez halkın karşı çıktığı temel ilkeleri ve ideolojileri belirleme yeteneği. Onlara göre, “medyaya sahip olan ve reklam verenler olarak fon sağlayan, haberleri birinci derecede belirleyen, ‘tepki üreten’ ve uygun çizgide düşünen personeli temin eden aynı belirleyici güç odakları, temel ilkelerin ve egemen ideolojilerin tespit edilmesinde de anahtar bir rol oynarlar. İnanıyoruz ki, gazetecilerin ne yaptıkları, neleri haber-değerine sahip gördükleri ve neleri işlerinin öncülleri olarak kabul ettikleri, böyle bir yapısal analizin içinde yer verilen teşvikler, baskılar ve sınırlandırmalar tarafından genelde gayet iyi açıklanmaktadır (Herman ve Chomsky, 2006:16).”

Alanın bir diğer önemli teorisyenlerini Nicholas Graham da,

ekonomi-politikçilerin medya metinlerini incelerken kapitalist sitem içindeki konularına odaklandıklarını belirtmektedir. “Bu konjoktürde, kültüre ve onun politik potansiyeline ilişkin herhangi bir çalışmada, global kültürel pazarın gelişimini, böyle bir pazarı mümkün kılan koşullar olarak teknolojik ve düzenleyici süreçleri ve sermaye akışını göz ardı etmek nasıl mümkün olabilir? Siyasetin ve sermaye akışını göz ardı etmek nasıl mümkün olabilir? Siyasetin ve mücadelenin doğasındaki değişimin, siyasetin toplumsal iletişim kurumlarıyla (örneğin gazete ve televizyon kanallarıyla) olan ilişkisindeki ekonomik temelli değişimlerle ve toplumsal grupların ve kültürel tüketicilerin ekonomik temelli fragmentasyonu ile sıkı sıkıya bağlı olan yönlerini nasıl göz ardı edebiliriz? (2008: 129)” diyen Granham, yaşadığımız dünyanın “böyle bir dünya” olduğunu ileri sürerek, ekonomi-politikçilerin kavramsal çerçevesini çizmektedir. Granham, iletişimin siyasal ekonomisinin alanını, “iletişimin siyasal ekonomisi, kapitalist toplumlarda kültürel ürünlerin üretim ve tüketimini incelemeyi içerir” diyerek özetlemiştir; daha sonra, bunu açarak, medyayı, emtia üretimi ve mübadele yoluyla doğrudan artı değer yaratan ve reklamcılık yoluyla diğer sektörlerde artı-değerin yaratılmasına dolaylı katkıda bulunan ekonomik birimler olarak ele almıştır (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 189).

SÖYLEM ANALİZİ VE HABER ÇÖZÜMLEMELERİ

1970’li yıllardan itibaren iletişim çalışmalarında daha çok kullanılan söylem analizi, hem metinlerin, hem de metinlere sızmış ideolojinin ifşası adına araştırmacılara geniş imkanlar sunan, pozitivist olmayan yorumlayıcı bir incelemedir. “Söylem analizinin nitel içerik çözümlemesinden en önemli farkı, metni parçalara ayırmadan bir bütün olarak ele alması ve metin içindeki egemen söylemin nasıl inşa edildiğini ortaya koymasındadır (İrvan, 2000: 81).” Söylem analizinde, söylemi oluşturan siyasal ve ekonomik bağlam merkezi önemdedir.

Ayşe İnal’a göre, “haberlin söylemi gazetecilerin profesyonel ideolojileri içinde oluşur. Diğer bir deyişle basın ticari bir işletmeye dönüşümü ve daha sonra oluşan yatay ve dikey tekelleşme olgusu ile birlikte gelişen gazetecilik normları, söylemi biçimlendirmektedir.” İnal da haberi söylem olarak incelemenin dört temel nedeni olduğunu vurgular. Bunlar; a) haber söyleminin gazeteciliğin günlük pratikleri içinde oluşması, zamansal ve mekânsal sınırlılıkların belirleyici olması, b) haber söyleminin ticari bir işletme olan ve tekelleşen yapılara dönüşen medyada gelişen gazetecilik normları ve gazetecilerin profesyonel ideolojileri içinde oluşması, c) haberlin söyleminin üretildiği zaman kesitinde var olan tarihsel koşullar, siyasal, ekonomik iktidar ilişkilerinden etkilenmesi, d) kâr kaygısı, daha fazla kişiye ulaşma çabası gibi ekonomi politik önceliklerin haber söylemini değiştirmesidir. Dolayısıyla haberde yeniden kurulan söylemin çözümlenebilmesi öncelikle haberi bir söylem olarak görmeye, dil ve söylem yoluyla oluşturulan metni, üretim sürecini, toplumsal ve ideolojik bağlamını ele alarak çözümlemeye bağlıdır (1992: 72, 95).

Haber söylemi üzerinden kitlelere ulaşan egemen söylem dil ile kurulduğundan metni oluşturan cümle yapıları ve cümleleri oluşturan sözcüklerin seçimi, söylemi çözümlemek için başvurulan temel yapılarıdır. Sözcükler haber söyleminde olayın aktörlerinin desteklenmesi ya da sorgulanması sonucunu doğuracak şekilde seçilebilir. Örneğin “belirtti, ifade etti, açıkladı, vurguladı, altını çizdi” gibi haber filleri olayın

aktörünün desteklendiğini hissettirirken “iddia etti, öne sürdü, ortaya attı, savundu” gibi fiiller kaynağın görüşlerinin desteklenmediği, bu görüşlere ihtiyatla yaklaşılması gerektiği vurgusunu taşır.

Seçilen sözcüklerin övgü veya yergi sözcükleri olması haberin söylemini değiştirir. Diğer yandan haber metninde kullanılan pek çok sözcüğün ideolojik anlamları vardır. Bilinen bir örnek olarak, aynı gruba nitelerken kullanılan terörist, militan, gerilla, özgürlük savaşçısı, eşkıya gibi sözcükler haber söyleminde birbirinden çok farklı ideolojik yaklaşımları ortaya koyar. Haber söyleminde olayla ilgili sorumluluğun kime yüklendiği de önemli bir inceleme konusudur. Pek çok araştırma, egemen sınıfın olayın aktörü olduğu olumsuz eylemlerde cümle yapılarının edilgen, olumsuzluğun güçsüz kesimlere ait olması durumunda ise etken kurulduğunu ortaya koymuştur. Birinci durumda olumsuzluğun gizlenmesi, ikincisinde ise öne çıkarılması amaçlanır. “Biz” olarak görülenlerin olumsuzlukları gizlenirken, “onlar” olarak görülenlerin olumsuzlukları etken cümle yapılarıyla sergilenir (İnal, 1996 ve İnal, 1997: 157).

Medyadaki söylem, toplumsal iktidarın söylemini yeniden üretirken hangi kaynakların kullanılacağına, hangi aktörlerin kamuya sunulacağına, haber başlıklarının seçimine, ne söyleneceğine ve özellikle de nasıl söyleneceğine karar verilerek oluşturulur. Haberin söylemini oluşturan gazeteciler seçkinlerin sözcüsü olmaktan öte toplumsal iktidar yapısının bir parçasıdır. Temel soru gazetecilerin karşı karşıya geldikleri ideolojileri nasıl yeniden ürettikleri ya da bu ideolojilere nasıl karşı koyduklarıdır. Kaynaklarla bağlantılar, haberin üslubu, nasıl sunulduğu, hangi alıntılar yapıldığı, egemen başlıkların neler olduğu, metinde ne gibi çağrışımların üretildiği, haberdeki anlamı ve ideolojiyi oluşturan söylemin unsurlarıdır (Van Dijk, 1999: 367-375).

Haber söyleminin çözümlenmesi konusunda sistematik bir yaklaşım geliştirmiş olan van Dijk (1988:19-38) haberlerin makro ve mikro yapılarında çözümlenebileceğini ileri sürmektedir. Makro yapı, başlıkları, giriş, spotları ve fotoğraf kullanımını içermektedir. Bu aşamaya tematik çözümlenme ismini veren Dijk, yine makro yapı içinde ayrıca semantik yapının da çözümlenmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Semantik çözümlenme olayın ana sunumu, sonuçları, ardalan bilgisi ve bağlamın analiz edildiği durum bölümünün incelenmesi ve haber kaynaklarının görüşlerinin alıntılandığı yorum bölümünün incelenmesiyle gerçekleştirilir. Burada yapılan tercihler, haberde var olan yorumlar, ideolojik yönlendirmeler makro yapının temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Mikro yapının incelenmesinde ise üç aşama bulunur. Birincisi cümle yapılarının etken, edilgen olması, basit ya da karmaşık kurgulanması içeren sentaktik çözümlenmedir. İkinci aşamada sözcük yapılarının çözümlenmesidir. Sözcüklerin taşıdığı ideolojik içerimler haberin söylemini ortaya çıkarır. Üçüncü aşamada ise haberin retorikine bakılır. Metinde kullanılan kafiye, çağrışım, anlatım koşutluğu, kıyas, mecaz, abartma, küçümseme, zıtlıkların vurgulanması gibi anlatım özellikleri haberin retorikini oluşturur. Ayrıca seçilen haber aktörleri de retorik belirleyen diğer önemli etkenlerin başında gelmektedir.

DEMOKRASİ PAKETİ HABERLERİNİN SÖYLEM ANALİZİ

30 Eylül 2013 tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından açıklanan Demokrasi Paketi uzun yıllardır tartışılan

bir takım düzenlemeleri içermektedir. Toplam 20 maddede bir takım değişiklikler öneren paketle birlikte seçim barajı tartışmaya açılmakta, siyasi partilere devlet yardımının kapsamını genişletilmekte, siyasi partilerin teşkilatlanmalarına kolaylık getirilmektedir. Ayrıca Paket, siyasi partilerde eş genel başkanlığın önünü açmakta, siyasi partilere üye olmayı kısıtlayan bazı engelleri ortadan kaldırmakta, farklı dil ve lehçelerde siyasi propaganda imkanını getirmekte, nefret suçuna üç yıla kadar ceza getirmekte, Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulu kurmakta, dini inancın gereğinin yerine getirilmesinin engellenmesini de ceza kapsamına almakta, TCK’da belirli harflerin kullanılmasından dolayı var olan cezai müeyyideleri kaldırmakta, 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanun’da önemli değişiklikler yapmakta, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde hükümet komiseri uygulamasına son vermekte, özel okullarda farklı dil ve lehçelerde eğitimin önünü açmakta, köy isimlerinin değiştirilmesinin önündeki yasal engeli kaldırmakta, Nevşehir Üniversitesi’nin ismini Hacı Bektaş-ı Veli Üniversitesi olarak değiştirmekte, kişisel verilerin korunmasına yasal güvence getirmekte, yardım toplamadaki kısıtlamaları kaldırmakta, Kılık-kıyafet yönetmeliğini değiştirerek kamu kurumlarında başörtüsü yasağını kaldırmakta, ilkokullardaki öğrenci andı uygulamasını kaldırmakta, Mor Gabriel Manastırı arazisi, manastır vakfına iade edilmekte, Roman Dil ve Kültür Enstitüsü kurmayı kapsamaktadır.

Söylem analizi yapılacak metinler 1,2 ve 3 Ekim 2013 tarihli Akşam, Sabah, Yeni Şafak, Hürriyet, Aydınlık, Ortadoğu ve Sözcü gazetelerinin ilk sayfalarında yer alan haber ve spotlardan seçilmiştir. Dolayısıyla yapılacak analiz Van Dijk’in makro çözümlenmesi kapsamına girmektedir. İç sayfadaki haberler, fotoğraflar ve yorumlar analiz dışı bırakılmıştır. Dolayısıyla başlıklar ve spotlar üzerinden gerçekleştirilen bu analiz, ilgili gazetelerin makro düzeyde nasıl söylemler tasarladıklarını ortaya çıkaracaktır.

Akşam Gazetesi

Akşam Gazetesi Demokrasi Paketi’nin açıklandığı gün olan 1 Ekim’de manşetini, “30 Eylül Manifestosu: Erdoğan Devrimi” şeklinde kurarak, makro düzeyde Hükümet yanlısı bir haberciliği tercih etmiş ve durumu “olumlu” bir şekilde tanımlayarak ideolojik bir sunum gerçekleştirmiştir. Haberin spotunu, “Yeni Bir Türkiye Doğuyor. Başbakan Erdoğan, aylardır beklenen demokratikleşme paketini açıkladı. Pakette siyasi özgürlükten, inanç özgürlüğüne, azınlık haklarından ayrımcılıkla mücadele, anadilde eğitime kadar devrim niteliğinde düzenlemeler yer alıyor.” şeklinde tasarlayan Akşam gazetesi, paketin özgürlükleri genişletmesine vurgu yapmış ve abartılı ifadelerle “Yeni Bir Türkiye’nin doğduğunu”, “devrim niteliğinde düzenlemeler yapıldığını” okurlarına aktarmış, abartılı sıfat kullanımıyla yanlı bir söylem kurmuştur. 1 Ekimdeki ilk sayfa haberinde, altbaşlık olarak şu başlıklar tercih edilmiştir: “Kamuda başörtüsüne özgürlük”, “Azınlıklara hak iadesi”, “Özel okullarda Kürtçe eğitim” ve “Nefret suçuna ağır ceza”. Görüldüğü gibi Akşam gazetesi paketin, yeni özgürlükler sağlayan boyutlarına odaklanmakta ve Başbakan’ın “Korkaklar zafer anıtı dikemez” sözünü aktararak aynı zamanda Erdoğan bir “kahraman” şeklinde sunumunu tercih etmiştir.

Akşam Gazetesi, 2 Ekim 2013 tarihli nüshasında bu kez Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün katıldığı, Meclis’in açılış konuşmasını manşetine çıkarmış, “Yeni yasama yılına Demokratikleşme Paketi damgasını vurdu, Hayrünnisa Gül ilk

kez Meclis'e geldi" üst başlığının ardından, "Sessiz devrim vurgusu" sözleriyle ilk haberini kurmuştur.

Cumhurbaşkanı Gül'ün "Son yıllarda demokratik standartlarımızı yükseltmek amacıyla 'sessiz devrim' olarak adlandırılacak köklü reformlar yapıldı" sözlerini ön plana çıkarmıştır. Burada haber aktörü olarak Cumhurbaşkanının seçilmesi ve onun övgü dolu sözlerinin çıkarılması gazetenin pakete yönelik "olumlu" algısını ortaya çıkarmakta, yanlı ve ideolojik bir üretim kendini göstermiştir.

Akşam Gazetesi 3 Ekim 2013 tarihli nüshasında yine paketi manşetine çıkarmakta ve pakete yönelik çıkan eleştirilere yanıt vermektedir. Paketi yeterince demokratik bulmayanlara ve "Demokratik Açılımı" Anadolu'ya anlatan "Akil İnsanlar Heyeti"nin önerilerinin dikkate alınmadığını ileri süren kesimlere "Akil Paket" manşetiyle yanıt veren gazete haberin spotunu şu şekilde kurmuştur: "Başbakan Erdoğan'ın açıkladığı Demokratikleşme Paketi'yle ilgili 'pazarlıkla hazırlandığı' eleştirilerine son noktayı Kamu Güvenliği Müsteşarlığı koydu. Paketin alt yapısını hazırlayan müsteşarlığın çalışmasına göre 28 maddeden 24'ünün referansı Akil Heyetler'in raporları." Burada Demokratikleşme Paketi'ni meşrulaştırıcı bir dil kullanılmış ve hükümet söylemi yeniden üretilmiştir.

Görüldüğü üzere Akşam Gazetesi Demokratikleşme Paketiyle ilgili olarak 3 gün boyunca yaptığı habercilikte Hükümet yanlısı bir bakış açısını benimsemiş ve makro düzeyde çıkan kararları destekler bir yayın politikasını tercih etmiştir. Gerek seçilen haber aktörleri (Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül), gerek ön plana çıkarılan başlıklar, gerekse de durumu tanımlayan ifadelerde hep "olumlu" bir dili tercih eden Gazete, pakete yönelik ideolojik bir bakış açısıyla haberlerini oluşturmuştur. Üç gün boyunca haberi manşetine taşıyan gazete aynı zamanda konuya önem verdiğini göstermiş ve kamuoyunu yönlendirici bir dil kullanarak, hükümet söylemini aynen aktararak yeniden üretmiştir.

Sabah Gazetesi

Sabah gazetesi de Demokratikleşme Paketi'ne destek olmuş, konuyu 3 gün boyunca manşetine taşımış ve tıpkı Akşam Gazetesi gibi Hükümet yanlısı bir dil kullanarak sürece yönelik "olumlu" haberciliğiyle dikkat çekmiştir. 1 Ekim 2013 tarihli nüshasında, "Daha çok özgürlüğe ve daha ileri demokrasiye doğru büyük hamle" üst başlığıyla paketi duyuran gazete manşetini de şu şekilde atmıştır: "Yeni Türkiye için 20 adım". Paket'le birlikte Türkiye'nin "yenileneceğini" duyuran Gazete, Erdoğan'ın konuyla ilgili şu sözlerine yer vermiştir: "Başbakan Erdoğan bir saatlik konuşmasında Atatürk, Menderes, Özal ve Erbakan'a teşekkür ettikten sonra şunları söyledi: Değişimden, ileri standartlardan korkanlar bir milim dahi ileri gidemez. Korkaklar zafer anıtı dikemez." Haberde 20 başlık altında paketi tartışan gazete, konuyu neredeyse Erdoğan'ın aktardığı şekliyle okurlarına aktarmış ve hiçbir olumsuz eleştiriye yer vermemiştir. Konuyla ilgili 3 farklı haber aktöründen daha destek alan gazete AB Sözcüsü Peter Stano'nun "Memnuniyetle karşıladık" ve Roman Derneği Başkanı Turan Şallı'nın "Bizim için Çok Olumlu" sözlerini ilk sayfaya taşımış; ayrıca BDP Eşbaşkanı Gülten Kışnak'ın "hem eleştiri hem övgü" sözleri haberde yer almıştır.

Sabah Gazetesi ikinci gün de pakete ilgili haberleri manşetten tartışmaya devam etmiş ve "Pakete dünyadan övgü ve destek" sözleriyle birinci haberini oluşturmuştur. Haberde yurtdışındaki gazetelerin paketi nasıl aktardıklarına odaklanan gazete, tüm

dünyanın demokratikleşme paketinden duyduğu memnuniyeti şu sözlerle aktarmıştır: "Washington Post: Reformlar, Başbakan Erdoğan'ın siyasi ilerleyişinin anahtarı. Guardian: Paket, Erdoğan'ı iktidardaki ilk reformcu ruhuna geri götürdü. Le Monde: Kürtlere doğru bir adım. Alevi ve Süryanilere de yeni haklar geldi. Stuttgart Zeitung: Kamuda başörtüsü ile Türkiye batmaz. Financial Times: İçeriğine bakıldığında kesinlikle doğru atılmış bir adım. Independent: Erdoğan başörtüsü yasağını kaldırdı. Paket memnuniyet uyandırdı." 2 Ekim günü Sabah gazetesi de Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün demecine yer vererek şunları yazmıştır: "Cumhurbaşkanı Gül Meclis açılış konuşmasında çözüm sürecine destek verdi: Sürecin kardeşlik barışıyla taçlandırılması için gerekli adımlar atılmalı. Pakette yer alan maddeleri memnuniyetle karşıladım". Gazete ayrıca Başbakan Erdoğan'ın da pakete yönelik eleştirilere yönelik cevabına da ilk sayfadan yer vermiş ve "Senaryoların tümü asılsız" başlığının ardından şu spotla habere devam etmiştir: "Başbakan Erdoğan: Baştan aşağı kötülük hastası olmuş muhalefet milletin sevincini paylaşmıyor."

Sabah Gazetesi 3 Ekim günü manşetini yine pakete ayırmış ve pakette tartışılan seçim barajıyla ilgili AK Parti'nin bakışını şu başlıkla duyurmuştur: "Ak Parti'nin ilk tercihi yüzde 5'li sistem". Haberin spotu şöyledir: "Paketle tartışmaya açılan üç seçim sistemi arasında Ak parti yönetimi 'Yüzde 5 barajlı daraltılmış bölge'ye sıcak bakıyor." Gazete pakete ilgili bu kez Hükümet Sözcüsü Bülent Arınç'ın sözlerine yer vermiş paketin çoğunun bayrama yetiyeceğini ileri sürmüştür.

Sabah gazetesi pakete ilgili hükümet yanlısı bir tutumu benimsemiş ve konuyu olumlu yönlerinden tartışmış, sürece pozitif bakan yabancı basın kuruluşlarını, Başbakan'ı, Cumhurbaşkanı'nı ve Hükümet Sözcüsünü haber aktörü olarak kullanarak kamuoyu oluşturma amaçlı bir habercilik yapmış ve iktidar söylemini yeniden üretmiştir. Paketi meşrulaştırıcı bir tercih eden gazete, konuya dönük haberlerini hem makro, hem de mikro düzeyde ideolojik bir bakış açısıyla temellendirmiştir.

Yeni Şafak Gazetesi

Yeni Şafak gazetesi de haberleri aktarırken hükümet yanlısı bir tutumu benimsemiş ve paketi "coşkuyla" karşılayarak ilk gün "Demokrasiye yüksek standart" manşetiyle okurların karşısına çıkmıştır. Yeni Şafak manşetin spotunu da "Başbakan'ın 'Türkiye'nin ulaştığı seviyenin tezahürü' olarak nitelendirdiği demokratikleşme paketi, sokaktan devlet dairelerine, siyasi partilerden okullara, günlük hayattan özel hayata daha çok özgürlük getirecek. Yapılacak 28 değişiklikle Türkiye ileri demokrasiye bir adım daha atacak" şeklinde kurarak, "daha çok özgürlük getirmek" ve "ileri demokrasiye bir adım" şeklinde yorumsal ifadeler kurmaktan çekinmemiştir. Paketi "doğrudan" olumlayan gazete, Demokrasi paketiyle yapılacak yenilikleri tüm sayfa boyunca tartışmıştır. 1 Ekim günü ilk sayfasının tamamını Demokrasi paketine ayıran gazete seçtiği tüm haber aktörlerinin ağzından süreci olumlayan haberler yapmıştır. "Avrupa Birliği: Reform Paketini destekliyoruz; Mazlumder: Cumhuriyet Konsepti Değişiyor; İş Dünyası: Önemli bir adım atıldı; Müsiad: Ekonominin önü açılır" şeklinde başlıklar atan gazete iç sayfalarında da sürece olumlu yaklaşan haber aktörlerinin detaylı açıklamalarına yer vermiştir.

2 Ekim tarihinde bu kez Cumhurbaşkanı'nın demecini manşete taşıyan Yeni Şafak, "Reform ruhu devam etmeli" manşetinin ardından şu spotla devam etmiştir: "Cumhurbaşkanı Gül,

TBMM'nin açılışında 'sessiz devrim'den memnuniyet duyduğunu söyledi, kutuplaşma uyarısı yaptı. Gül, 'Doğu'da da Batı'da da takdirle karşılaşan reform ruhunu bugün de devam ettirmemizde büyük fayda vardır' dedi." Cumhurbaşkanı'nın pakete yönelik olumlu sözlerini manşete taşıyan gazete, yine Gül'ün "paket sorunları çözecek" demecini ara başlığa taşıyarak devletin zirvesinin paket üzerindeki mutabıklığına dikkat çekmiştir. Yine Başbakan Erdoğan'ın sözlerini ilk sayfaya taşıyan Yeni Şafak, "Bu muhalefeti millet değiştirir" başlığının ardından şu spota yer vermiştir: "Demokratikleşme paketini eleştiren muhalefete cevap veren Başbakan Erdoğan, 'Er ya da geç millet bu muhalefet partilerini değiştirecek, bugüne kadar olduğu gibi, değişime zorlayacaktır' dedi." Yeni Şafak konuyla ilgili haberlerinde doğrudan hükümet lehine bir sunum yapmış, hem başlıklarında, hem de spotlarında bu biçimlendirici dili kullanmıştır.

Yeni Şafak 3 Ekim tarihinde konuya çok fazla yer vermemiş ancak yine de Başbakan Erdoğan'ın demecini manşet haber olarak kullanmıştır. "AB bizi örnek alsın" başlıklı haber, Erdoğan'ın Avrupa Birliğine yönelik mesajlarını içermektedir. Demokratikleşme paketiyle atılan adımların AB tarafından da atılmasını beklediklerini ifade eden Erdoğan, benzeri adımları AB'den de beklediklerini ifade etmiştir.

Yeni Şafak gazetesi Demokrasi Paketini hükümet yanlısı bir bakış açısıyla yorumlamış ve haber aktörlerinin seçiminden, seçilen demecilerin içeriğine kadar süreci olumlayıcı bir dil kullanımını tercih etmiştir. Makro düzeyde haber söylemlerinde yorumlayıcı bir dil kullanan gazete, sürece müdahil olmuş ve paketi eleştirmeme, aksine övme yönünde bir tavırla haberleştirmiştir. Konuya taraflı yaklaşan gazete durumu kendi ideolojisi yönünde çerçevelemiş, yanlı ve yönlendirici bir dili tercih etmiştir.

Hürriyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi Demokratikleşme paketini haberleştirirken genellikle yorumlayıcı ifadeler kullanmaktan kaçınmış ve daha tarafsız bir tutumu benimsemiştir. 1 Ekim günü "Öncü Paket" manşetiyle çıkan gazete, haberin spotunu şu sözlerle kurmuştur: "Başbakan Tayyip Erdoğan 'İstiklal Marşı Korkma diye başlar. Korkaklar zafer anıtı dikemezler' diyerek 'Demokratikleşme Paketi'ni açıkladı, yeni paketlerin geleceğini söyledi." Haberin devamında paketle birlikte gelen yenilikleri yorumsuz ifadelerle aktaran gazete, yazarlarına paketin hem artılarını hem de eksikliklerini yazdırarak konuya yönelik nesnel duruşunu göstermiştir. Yine Bağımsız Milletvekili Ahmet Türk'ün pakete yönelik "İçi boş kabak" nitelemesine yer veren gazete, konuya hükümet cephesinden bakmadığını göstermiştir.

2 Ekim günü pakete yönelik haberleri manşetten değil, ilk sayfadan küçük haber olarak vermeyi tercih eden Hürriyet Abdullah Gül'ün pakete yönelik övgülerini değil, "Millete hizmete devam edeceğim" sözlerini başlığa çıkarmıştır. Başbakan Erdoğan'ın da pakete yönelik savunmasını değil "Kabinde her an her şey olabilir" sözlerini "görmeyi" tercih eden gazete CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun ve MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin pakete yönelik eleştirilerine küçük haberler boyutunda da olsa ilk sayfadan yer vermiştir. Kılıçdaroğlu'nun sözlerini "Apoletsiz Evren Gibi" başlığıyla tanımlayan gazete, Devlet Bahçeli'nin "Andımızı okuyan olursa başbakan gaz mı sıkacak?" sözleriyle başlığa çıkarmıştır.

Hürriyet Gazetesi 3 Ekim günü Demokratikleşme Paketi'ne yönelik hiçbir habere ilk sayfasında yer vermemiş, sürece çok müdahil olmayan, karşılıklı vermeye çalışan, hafiften hükümete mesafeli duruşuna devam etmiştir. Hürriyet Gazetesi konuya ilişkin örtük bir söylemi benimsemiş ve doğrudan fark edilebilen bir ideolojik tavır geliştirmemiştir. Genellikle haberdeki denge unsurunu göz önünde tutan gazete, tek taraflı bir yönlendirmeyi, ya da ideolojik aktarımı benimsememiştir.

Aydınlık Gazetesi

Aydınlık Gazetesi Demokratikleşme Paketini olumsuz olarak tanımlayan yayın kuruluşlarının başında gelmiş ve hükümete dönük negatif bir söylem haberlerinde dikkat çekmiştir. 1 Ekim 2013 günü manşete "Şeyh Tayyip Paketi" başlığıyla çıkan Aydınlık, haberin spotunda da kullandığı olumsuz yorumsal ifadelerle dikkat çekmektedir: "Başbakan Tayyip Erdoğan günlerdir reklamını yaptığı Demokratikleşme Paketi'ni açıkladı. AKP-PKK koalisyonunca hazırlanan paketten Cumhuriyet ve millet düşmanlığı çıktı." Aydınlık haberin devamında Hürriyet ve Sabah'ta olduğu paketin detaylarına yer veremekte; ancak kullandığı olumsuz-yorumsal ifadelerle hükümeti eleştirmektedir. Gazetenin konuyla ilgili ara başlıkları şöyledir: "Laikliği savunmak suç oluyor", "kamuda türban yasağı kalkıyor", "tarikatların önü açılıyor", "halk hareketi hedefte", "baraj aldatmacası" ve "andımız kaldırılıyor". Söyleme etki eden faktörlerin başında alıntılanan konuşmalar gelmektedir. Aydınlık haber aktörü olarak da İşçi Partisi Başkanvekili Hasan Basri Özbey'i ve Yargıçlar Sendikası Başkanı Osman Faruk Eminağaoğlu'nu seçmiş, her ikisi de paketi eleştirmiştir. İşçi Partisi Başkanvekili Hasan Basri Özbey, "Milletin devrim paketi geliyor" derken, Yargıçlar Sendikası Başkanı Osman Faruk Eminağaoğlu da "Paket, AKP'yi kapatma nedeni" şeklinde demec vermiş, dolayısıyla gazete "seçtiği" haber aktörleri aracılığıyla yanlı ve ideolojik bir sunum gerçekleştirmiştir.

Aydınlık 2 Ekim günü manşete CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun sözlerini çekmiş ve "Kılıçdaroğlu: AKP'nin paketi bizim önerilerimizin kötü bir kopyası" üst başlığıyla, "Paketimi çaldılar" başlığını kullanmıştır. Haberin spotunda şu sözler bulunmaktadır: "AKP'nin Cumhuriyet'e savaş ilan eden paketine CHP'den 'Eksik Bulduk' eleştirisi geldi. CHP Genel Başkanı, 'kamuda türban', 'andımızın kaldırılması', 'anadilde eğitim' ve 'baraj aldatmacası' gibi konulara itiraz etmedi." Aydınlık ayrıca Devlet Bahçeli'nin de pakete yönelik eleştirilerine yer vermiş onun şu sözlerini haberin spotuna taşımıştır: "Paket yapılan pazarlıklar sonucu oluşmuştur. Uzun süre bekletilmesinin esbabı mucibesi budur. Pakette Türk milleti yoktur, milletimizin beklentileri asla yer almamıştır."

3 Ekim tarihinde Aydınlık'ın manşetinde yine demokratikleşme paketi vardır. "Pakete isyan" başlığıyla verilen haberde toplumun pek çok kesiminin pakete isyan ettiği söylenmekte ve spotunda şu ifadeler yer verilmektedir: "AKP'nin Cumhuriyeti ve Türk milletini hedef alan paketine yargı çevreleri ve sendikalar sert tepki geldi. 'Andımızın kaldırılması' çok sayıda ilde protesto edildi. Haberin girişi şöyle kurgulanmıştır: "ABD, AKP, PKK, TUSÜAD VE MÜSİAD'ın desteklediği paket tepkiyle karşılandı. Yargıtay Onursal Başkanı Sabih Kanadoğlu paketi, 'karşıdevrim' olarak nitelendirdi ve "Özel okullarda Türkçe dışında bir dille eğitim verilmesi bölünmenin başlangıcıdır" dedi." Haberde ayrıca pakete karşı olan Hikmet Sami Türk, Emine Ülker Tarhan ve Süheyl Batum gibi aktörlerin demecine yer

verilmekte ve hükümete karşı olumsuz bir söylemle haberler kurgulanmaktadır.

Aydınlık gazetesi demokratikleşme paketine karşı olumsuz bir bakış açısıyla haberlerini kurgulamış ve Hükümete karşı ideolojik tavrı pakete yönelik haberlerin çerçevesinde belirleyici olmuştur. Gazete, başlıklarından spotlarına, haber girişlerinden seçilen haber aktörlerine varıncaya değin ideolojik bir sunum yapmış, ana olay sunumunda yanlı bir dil tercih etmiştir. Aydınlik haberde denge unsurunu göz ardı etmiş, hükümet karşıtı aktörlerin konuyla ilgili demeçlerine yer vererek yönlendirici bir dil tercih etmiştir.

Ortadoğu Gazetesi

Ortadoğu gazetesi genellikle MHP yanlısı bir tutum içinde durumu tanımlamış ve paket üzerinden hükümeti eleştirmiştir. Konuya ilişkin olumsuz bir bakış açısına sahip olan gazete pakete yönelik tavrını 1 Ekim tarihli attığı manşetle açıkça ortaya sermiştir. “AKP hükümeti, İmralı canisinin isteklerini türbana sarıp ‘demokratikleşme’ diyerek millete yutturmak için harekete geçti” üst başlığının altında “İhanetin paketi açıldı” manşetini atan Ortadoğu konuya ilişkin doğrudan olumsuz ifadeler kullanmaktan çekinmemiştir. İlk sayfasını tamamen pakete ayıran gazete, “Andımız yasak, Kürtçe eğitim serbest” ve “PKK istedi Erdoğan açıkladı” başlıklarının altında hükümeti eleştirmiş ve hükümet karşıtı bir söylemi destekleyen bir haber çerçevesi kurmuştur.

Ortadoğu gazetesi 2 Ekim tarihindeki nüshasında ilk sayfayı neredeyse tamamen Devlet Bahçeli’nin eleştirilerine ayırmıştır. Bahçelinin, “İmralı Canisini partine eş başkan yap” sözlerini manşete çıkaran gazete, Bahçelinin “Başbakan yıkım ustasıdır”, “Beddualarla anılacaklar” ve “kanlı katillere müjde verildi” sözlerini ara başlığa çeken gazete, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu için de “Erdoğan’la aynı kafada” başlığını kullanmıştır.

Gazete 3 Ekim tarihli nüshasında da yine paketi manşetine taşımış ve “Şeytan Üçgeni” başlığını kullanmıştır. Haberin spotu şu şekildedir: “PKK, oldu-bitti yapıp fiili durum oluşturdu. AKP onaylayıp paket yaptı ve resmi hale getirdi. CHP destek verip daha fazlasının yolunu açtı.” Haberin gövdesi şu şekilde kurulmuştur: “Demokratikleşme denilerek millete yutturulmak istenen planın ayrıntıları, Türkiye’de nasıl bir ihanet düzeninin kurulduğunu en küçük şüpheye yer kalmayacak şekilde belgelendi. PKK Anayasa ve kanunlara göre suç olmasına rağmen PKK’nın fiili olarak hayata geçirdiği ihanetleri tedbir alıp ortadan kaldırmak yerine paket yapıp onayladı ve kabul etti.” Ortadoğu paketle ilgili sadece AKP’yi değil, CHP’yi de suçlayarak partizanca bir tavır takınmış, her iki partiyi de eleştirerek MHP yanlısı bir söylem üretmiştir.

Özetle Ortadoğu demokratikleşme paketini hükümeti yıpratmak için iyi bir fırsat olarak görmüş ve habercilik ilkeleri çiğneme pahasına son derece yorumsal ifadelerle paketi ve hükümeti eleştirmiştir. Ortadoğu diğer gazetelere kıyasla AKP’nin yanı sıra CHP’yi de eleştirerek onun da bu süreçten olumsuz etkilenmesini amaçlayan bir habercilik yapmıştır. Paketi, “dış mihraklı” olarak tanımlayan Ortadoğu, haber başlıklarından haber aktörlerine varıncaya değin, bolca sıfat kullanarak konuyu kendi ideolojisine göre biçimlendirmiştir. Ortadoğu gazetesi konuya ilişkin bilgilendirme yaparken, aynı zamanda taraflı davranmış ve okurlarını kendi ideolojisi doğrultusunda yönlendirmiştir.

Sözcü Gazetesi

Sözcü gazetesi de demokratikleşme paketi ile ilgili çok yayın yapmış ve konuya dönük olumsuz tavrını haberlerinin hemen hemen tümüne yansıtmıştır. Paketin açıklandığı ilk gün Sözcü’nün manşeti şu şekildedir: “İşte Tayyip’in paketinin özeti: Andımız kaldırıldı, türban ve çarşaf serbest bırakıldı; Gerisi Boş!” Haberin spotunda şu ifadeler yer verilmiştir: “Türkiye’nin nefesini tutup açıklanmasını beklediği demokrasi paketinde, dağ fare doğurdu. AKP tabanı hariç mutlu olan yok.” Basın toplantısını da eleştiren gazete, şu sözlerle Erdoğan’ı eleştirmiştir: “Sözde basın toplantısı ama bir tek soru bile sordurmadı.” Gazete konuyla ilgili haber aktörü olarak CHP, MHP ve BDP partilerini seçmiş ve doğruluğu tartışmalı şu sözlerle yer vermiştir: CHP: Laik Türkiye paketlendi. CHP, ulusallaık Türkiye paketlendi. MHP: Bu paket demokrasiyi güçlendirerek içine zehirlerin şırınga edilip üstünün de şekerle kaplanmasıdır. BDP: Halkın değil AKP’nin ihtiyacını karşılamak için yapılmış demokratikleşme değil seçim düşünülmüştür.” Sözcü ayrıca konuyla ilgili yazar Yılmaz Özdil ile de röportaj yapmış ve onun sözlerine de ilk sayfadan yer vermiştir: “AKP’nin motoru durdu, yokuşa aşağıya gidiyor.”

Sözcü gazetesi ikinci gün Cumhurbaşkanı eşi Hayrünnisa Gül’ün meclise girmesini paketle ilişkilendirerek şunları söylemiştir: “Yandaş basının yere göğe sığdıramadığı ... Tayyip’in devrimi meclise girdi.” Haberin spotunda şu ifadeler yer verilmiştir: “Demokrasi paketinin kamuda serbest bıraktığı türban dün Meclis’e girdi. Hem de daha yasal düzenleme yapılmadan Cumhurbaşkanı Gül dün Meclis’in açılış törenine gitti, yanında eşi de vardı. Hayrünnisa Hanım, kürsüde konuşan eşini, locada komutanların hemen yanında dinledi. Böylece Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir Cumhurbaşkanı eşi Meclis’e türbanla girmiş oldu.. Hayırlı olsun!...” Son derece yorumsal hatta alaycı ifadelerle, ötekileştirici bir dil kullanarak ideolojik bir sunumu tercih eden Sözcü gazetesinin konuya ilişkin yoğun ilgisi de dikkat çekmektedir.

3 Ekim günü Sözcü manşetine Andımız’ın kaldırılmasına yönelik tepkileri taşımıştır. “Atatürk’ün emanetinin kaldırılmasına tepki çığ gibi: Andımız Öfkesi” manşetine, “İktidarın, demokratikleşme bahanesiyle Andımız’ı kaldırması halkı sokağa döktü. Duyarlı vatandaşların AKP’ye öfkesi büyük.” spotu eşlik etmiştir. Haberin girişi, bir haberden çok yorum şeklinde tasarlanmıştır: “Yurdun dört bir yanında sokağa dökülen vatandaşlar tepkilerini şöyle haykırdı: ‘Andımız bize Atatürk’ten miras, PKK istemiyor diye onu kaldıramazlar. Türk milletini kucaklayan Andımız’ı gönüllerimizden silemeyecekler. Bu iktidar gider, ama Atatürk hep kalır.’ Haberin devamında, “Yeni Andımız” başlığının altında şu ifadeler yer verilmiştir: “Dindarım; kindarım; benden olan dışında kimseyi korumam; saymam; sevmem. Vazifem şeriata gitmektir. Bundan yüksek, ileri yoktur; En büyük Tayyip.” Yine alaycı bir dil kullanımına devam eden Gazete, habercilik adı altında son derece ideolojik ve yönlendirici bir dil kullanmaktan çekinmemiştir.

Bu süreçte sözcü gazetesi ideolojik dil kullanımında son derece cüretkar davranmış, hatta haberciliğin “asgari” prensiplerini, “tamamen” devre dışı bırakmıştır. Paketi, “Tayyibin paketi”, “Laik Türkiye paketlendi”, “Atatürk’ün mirası kaldırıldı”, “Vazifem şeriata gitmektir” kelimeleriyle tanımlayan Gazete, son derece ideolojik bir dil tercih etmiştir. Sözcü, konuya ilişkin bilgilendirme yaparken aynı zamanda taraflı davranmış ve okurlarını ideolojisi doğrultusunda yönlendirmiştir. Ayrıca Sözcü, haberde

ki denge unsuruna dikkat etmemiş ve tek taraflı bir sunum gerçekleştirmiştir.

SONUÇ

Medyanın sunduğu enformasyon, yurttaşlar için eylem temelini oluşturmaktadır; aynı zamanda da politik kamuoyunun oluşması için bir koşul oluşturmaktadır. Medya olayları sahip olduğu habercilik değerlerine göre değerlendirmekte ve politik aktörleri kamuoyuna sunarak onların eylem ve etki olanaklarını belirlemektedir. Buna göre; medya haberleri, realitenin bir kopyasını sunmamaktadır; medya kendi sistem koşullarında oluşan gerçeklik tasarımlarını sunmaktadır (Alver 2003: 231). Özellikle toplumun farklı kesimlerince, “farklı” tanımlanabilecek, tartışmaya ve yönlendirmeye açık haberlerin sunumunda “ideoloji” devreye girmekte bu yüzden de gazeteler birbirinden farklı gerçeklik tasarımları yapabilmektedir. Bilhassa sahiplik yapısı ve farklı ideolojileri benimseme gibi temel faktörler, gazeteleri birbirlerinden değişik gerçeklik “tanımlamalarına” neden olmaktadır.

Bir metnin ideolojik olup olmadığına, söz konusu metni söylemsel bağlamından kopartılmış bir halde inceleyerek karar vermek mümkün değildir. İdeoloji, bir ifadenin içerdiği dilsel özelliklerden çok kimin kime hangi amaçlarla ne söylediğiyle ilgili bir meseledir (Eagleton, 2005: 28). Bu makalede 30 Eylül tarihinde Başbakan Erdoğan tarafından açıklanan demokrasi Paketi'nin gazetelerinde nasıl haberleştirildikleri ve nasıl birbirlerinden farklı gerçeklik tasarladıklarını göstermek amacıyla yazılmıştır. Söylem analizi yöntemi ile elde edilen bulgular, aynı olayın farklı gazetelerde nasıl temsil edilebileceğine dönük önemli veriler içermektedir.

İlgili çalışma sonunda 7 gazetenin de birbirlerinden farklı gerçeklik tasarladıkları, kiminin diğerine benzediği, kiminin ise tamamen farklı bir gerçekliği tercih ettiği görülmektedir. Halen TMSF'nin yani hükümetin denetimi altında olan Akşam Gazetesi 3 gün boyunca Demokrasi Paketi ile ilgili geniş haberler yapmış ve hükümet yanlısı bir ideolojik dolayımı tercih etmiştir. Hükümete yakın Sabah gazetesi de Akşam'a benzer şekilde ideolojik çerçevesini belirlemiş ve paketin ülke demokrasisi için bir milad olduğunu ve özgürlükleri genişlettiğini vurgulamıştır. Aynı şekilde Yeni Şafak gazetesi de konuya olumlu yaklaşmış, haber aktörlerinin seçiminden, başlıklara, kullanılan fotoğraflara varıncaya değin ideolojik bir çerçeveleme kullanmış ve yanlı bir habercilik yapmıştır. Hürriyet gazetesi ise konuya çok ideolojik yaklaşmamış ve haberdeki denge unsurunu göz önünde bulundurarak hem olumlu hem de olumsuz haberlere sayfasında yer vermiştir. Aydınlik gazetesi ise, özellikle PKK'nın paketi etkilediğini ileri sürmüş, ulusalcı bir dili tercih ederek, sadece hükümet karşıtlarının görüşlerine yer vererek yönlendirdici bir dil kullanmıştır. Ortadoğu gazetesi ise konuyu yakın olduğu Milliyetçi Hareket Partisi perspektifinden ele almış, süreçle ilgili olarak hem AK Parti'yi hem de Cumhuriyetçi Halk Partisi'ni kıyasıya eleştirmiştir. Sözcü gazetesi de pakete yönelik çokca haber yapmış ve ideolojik bir aktarım gerçekleştirmiştir. Diğer muhalif gazetelerden farklı olarak, mizahı da kullanan Sözcü, alaycı bir dille Hükümet'i kıyasıya eleştirmiştir.

İdeoloji, gerçeğe yönelik tavrımız ise kullandığımız kelimeler de ideolojimizi ortaya koyan en önemli göstergelerdir. Söylem analizinde özellikle bağlamsal nedenlerle “seçilen” kelimeler, metinlerin ideolojisini ortaya koymaktadır. Seçilen kelimeler aynı zamanda durumun da nasıl tanımlandığını göstermektedir. Demokrasi Paketini de, Akşam, “Erdoğan Devrimi”, Sabah,

“Yeni Türkiye için 20 Adım”, Yeni Şafak, “Demokrasiye Yüksek standart”, Hürriyet, “Öncü Paket”, Aydınlik, “Şeyh Tayyip Paketi”, Ortadoğu, “İhanet Paketi” ve Sözcü de “Andımız Kaldırıldı” şeklinde manşete taşımışlar ve konuya ilişkin bakış açıları doğrultusunda durumu tanımlamışlardır. İlgili gerçeklik tasarımlarında medyanın ekonomi politikası belirleyici rol oynamış ve Röben'in de ifade ettiği gibi, tesadüflerin değil, “zorlayıcı güçlerin” belirleyici olduğu görülmüştür. Haber süzgeçlerinin ayarlanmasında, ekonomik ve siyasi faktörler söylemleri etkilemiş, seleksiyon sürecinde pek çok “bağlantı” dili zorlamıştır. Muhabirler ile yöneticilerin, yöneticilerle güç odaklarının ilişkisi, “ideolojik boyutu” olan her haberde olduğu gibi, demokrasi paketi haberlerinin de aktarılmasında belirleyici olmuştur. Herbert Schillerin de ifade ettiği gibi, medya yöneticilerin manüplatif yönelimleri bir takım imajların ve haberlerin “yaratılmasına” yol açmış, birbirlerinden çok farklı gerçekliklerin tasarlanmasına neden olmuştur. Pazar ekonomisinin prensipleri söylemi yönlendirmiş ve Hernan ve Chomsky'nin işaret ettiği “çıkar ilişkileri” haberlerin aktarımına etki etmiştir. Tüm bu veriler, farklı ideolojilere sahip gazetelerin aynı olayla ilgili farklı gerçeklikler tasarlayabilmelerine yönelik çalışma öncesi varsayımımızı haklılaştırmıştır.

KAYNAKÇA

- Alver, Füsün (2003). Basında Yabancı Tasarımı ve Yabancı Düşmanlığı, İstanbul: Der Yayınları
- Chomsky, Noam (1993) Medya Gerçeği, Çeviren: Osman Akınhay ve Abdullah Yılmaz, İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık
- Curran, James., Gurevitch, Micheal ve Woollacott, Robert (1989-1990) “İletişim Araçları Üzerine Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar”, İLEF Yıllık 1989-1990, Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları
- Eagleton, Terry (2000) İdeoloji, Çev: Muttalıp Özcan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Erdoğan, İrfan ve Alemdar Korkmaz (2005) Öteki Kuram. Ankara: Erk Yayınları
- Granham, Nicholas(2008) “Ekonomi Politik ve Kültürel Çalışmalar: Uzlaşma mı, Boşanma mı?”, İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar, Der ve Çev: Sevilay çelenk, Ankara: DeKi Yayınları
- Hall, Stuart (1997) “İdeoloji ve İletişim Kuramı” Medya Kültür Siyaset, Der: Süleyman İrvan, Ankara: Ark Yayınevi
- Herman, Edward ve Chomsky, Noam (2006) Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası, Çev. Ender Abadoğlu, İstanbul: Aram Yayıncılık.
- İnal Ayşe (1996) Haberi Okumak, İstanbul: Temuçin Yayınları
- İnal Ayşe (1997) “Haber Metinlerine Eleştirel Bir Bakış: Temel Sorunlar ve Örnek Çalışmalar”, A.Ü. İletişim Fakültesi Yıllık 1994
- İnal, Ayşe (1993-1994) “Haber Aktarım Sürecinde İki Farklı Yaklaşım”, İLEF Yıllık 1993-1994, Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları
- İrvan, Süleyman (2000) “Metin Çözümlemelerinde Yöntem Sorunu”, Medya ve Kültür, (3-5 Mayıs 2000, 1. Ulusal İletişim Sempozyumu Bildirileri,) Ankara Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi
- Murdock, Graham ve Golding, Peter (1997). “Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik”, Medya Kültür ve Siyaset, Ed: Süleyman İrvan, Ankara: Ark yayınları
- Schiller, Herbert (2005) Zihin Yönlendirenler. Çev: Cevdet Cerid, İstanbul: Pınar Yayınları.
- Shoemer, Pamela ve Reese, Stephen D. (1997) “İdeolojinin

Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi”, Medya Kültür Siyaset, Der:
Süleyman İrvan, Ankara: Ark Yayınevi
Van Dijk, Teun A. (1987). News Analysis, , New Jersey: Law-
rance Erlbaum Associatess Publishing

Van Dijk, Teun A. (2003) “Söylem ve İdeoloji Çokanlamlı Bir
Yaklaşım”, Çev: N. Ateş, Söylem ve İdeoloji, Haz: Barış Çoban,
Zeynep Özarslan, İstanbul: Su Yayınları

NİTELİKLİ ÇALIŞANLAR ARASINDA MESLEKİ TÜKENMİŞLİĞİN İÇ MOTİVASYONA ETKİSİ

Engin YURDASEVER²
Seyfi TOP³

ÖZET

Günümüz çalışma hayatını olumsuz yönde etkileyen unsurlardan birisi de mesleki tükenmişlik sendromudur. Mesleki tükenmişlik, hem bireysel hem de örgütsel açıdan olumsuz etkilere yol açan bir olgudur. Artık günümüzde çalışanlar arasında sıkça yaşanmaya başlanan bu mesleki tükenmişlik sorunları işletme yöneticilerini, çalışanların motivasyonu ve özellikle de içsel motivasyonu üzerinde de düşünmek ve iç motivasyonu detaylı bir şekilde ele almak zorunda bırakmaktadır. Nitelikli çalışanlar, iç motivasyonunu yüksek tutarak performansını da beraberinde getirebilir. Çalışan kendi zihninde ve yaptığı işlerde kendini gerçekleştirdikçe yetenekli olduğunu düşünmeye başlayacaktır. Sonuçta örgütteki performans ve verimlilik de artacaktır. Günümüzde yöneticilerin de görmek istediği durum budur.

Anahtar Kelimeler: Nitelikli Çalışan, Tükenmişlik, Mesleki Tükenmişlik, İç Motivasyon

THE EFFECT INTO the INTERNAL MOTIVATION of the VOCATIONAL BURNOUT AMONG QUALIFIED WORKERS

ABSTRACT

One of the factors that adversely affect the lives of today's working professional burnout syndrome. Occupational burnout, causing adverse effects in both individual and organizational aspects of a phenomenon. Now, today, began to take place among the employees in this occupational burnout problems often business executives, employee motivation, and in particular on intrinsic motivation and internal motivation to think about the need to address in detail the leaves. Qualified employees may involve internal motivation high by keeping performance. Employees are capable of self-actualized in their mind and begin to think his work. The result will increase the performance and efficiency of the organization. This is the case in the present wants to see.

Key Words: Qualified Employees, Fatigue, Burnout, Self Motivation

GİRİŞ

Hızlı teknolojik ilerlemelerin, kültürel ve politik değişimlerin, birbiri ardına geldiği bir kaos çağında yaşıyoruz. Günümüz dünyası, hızlı sosyal ve kültürel dönüşümlerin yaşandığı, değişim ve rekabet duygularının yoğun bir biçimde algılandığı, toplumsal ve örgütsel yaşamın, bireyi içinden çıkılması pek kolay olmayan bunalımlara sürüklendiği bir görünüm taşımaktadır.

İnsanların çalışmaya ilişkin tutumları sürekli değişirken, işgücü ve çalışma yöntemleri, her geçen gün daha da farklılaşmakta, sürekli yenilik ve değişim, teknolojinin ve onun kullanımıyla ilgili süreçlerin, kısa sürede eskimesine neden olmaktadır. Hızlı ve köklü bir değişim ve değişime yetişememe kaygısı da, insanları gerilim içerisine sokmaktadır.

Bu çalışmayla, henüz ülkemizde yeni bir kavram sayılabilecek mesleki tükenmişliğin özellikle nitelikli çalışanlar arasında iç motivasyona nasıl etki ettiğinin incelenmesi hedeflenmiştir. Çalışmada yöntem olarak literatür taraması uygulanmış olup, çalışma üç bölüm olarak tasarlanmıştır.

Birinci bölümde, nitelikli çalışan kavramı tanımlanmış, nitelikli çalışanların taşıdığı kişisel, bilişsel, sosyal ve duygusal özellikler açıklanmıştır. İkinci bölümde, mesleki tükenmişlik kavramı üzerine bir literatür taraması yapılarak farklı tükenmişlik kavramları açıklanmaya çalışılmıştır. Tükenmişlik kavramının tarihsel gelişimi belirlenerek mesleki tükenmişlik kavramı tanımlanarak,

mesleki tükenmişliğin aşamaları üzerinde durulmuştur. Akabinde; bir işyerinde ve/veya örgütlerde mesleki tükenmişliğin hangi sebeplerle ortaya çıktığı, hangi belirtilerle kendini gösterdiği ve ne gibi sonuçlar doğurduğu incelenmiştir. Son olarak ise mesleki tükenmişlikle başa çıkabilmek için çalışanın alabileceği bireysel önlemler ile örgütler tarafından alınabilecek örgütsel önlemler ele alınıp incelenmiştir. Üçüncü bölümde, motivasyon kavramı üzerinde kısaca durularak, çalışanların motive olmasının örgüte sağladığı yararlarından bahsedilmiştir. Bu noktada, iç motivasyon kavramı ve iç motivasyonun faktörleri incelenerek, mesleki tükenmişliğin iç motivasyona etkileri üzerinde kısaca durulmaya çalışılmıştır.

1. Nitelikli Çalışan

Nitelikli çalışan, sermaye teçhizatını daha üretken hale getirerek, makinelerin daha etkin kullanılmasını, niteliğin artması ise çalışanların daha üretken hale gelmesini sağlar. İşlerin çoğunun takım işi olması ise, birinin üretkenliğinin diğerinin üretkenliğine bağlı olması nedeniyle birbirini etkilemesine ve üretim, satış, dağıtım ve icatlardaki verimliliğin artmasına neden olur.

Eğer firmalarda yeterli sayıda vasıflı ve nitelikli işçi yoksa firmalar vasıf gerektiren işleri yaratmakta daha az hevesli olurlar, gerekli yenilikleri yapmazlar, böylece yenilikçi firmalardan gelen talepler de yetersiz kalır. Burada düşük vasıf, kötü iş tuzağı ortaya çıkar (Allison ve Snower., 1996, s. 8).

¹Ahmet Yesevi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim ve Organizasyon Yüksek Lisans Programı, Bitirme Projesi'nden Üretilmiştir.

²Öğr. Gör. Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Muhasebe ve Vergi Bölümü, enginyurdasever@odu.edu.tr

³Yrd. Doç. Dr., Ahmet Yesevi Üniversitesi

1.1. Nitelikli Çalışan Kavramı ve Tanım

Bir ülkede yeterince nitelikli ve istenilen vasıfta eleman yok ise bu eksiklik nitelikli çalışanların maliyetini yükseltir, çünkü bu durum firmaların nitelikli ve vasıflı eleman bulmaları için daha uzun süre beklemlerine sebep olur. Bu durum firmaları nitelikli eleman yerine daha düşük vasıflı eleman çalıştırmaya iter, bunun sonucunda da üretkenliğin düştüğü görülür. Yüksek kaliteli ürünler, onları üretecek iyi eğitilmiş ve nitelikli işçiler gerektirdiğinden, eğer bu sağlanamamışsa ekonomi kısır döngüye girebilir. Firmalar birkaç tane eğitilmiş ve nitelikli işçisi olduğu için genel olarak düşük kaliteli ürünler üretir. Böylece işçiler az eğitimle yetinirler ve az sayıda yüksek kaliteli ürün üretirler.

Nitelikli çalışanlar vasıfsızlara göre daha esnek bir yapıya sahiptirler. Nitelikli insanlar yeni teknolojilere daha az maliyette ve daha hızlı bir şekilde uyum sağlarlar. Teknolojinin baş döndürücü bir hızla geliştiği günümüzde bu uyum sağlama son derece önem arz etmektedir; bu uyum yenilik maliyetlerini düşüreceğinden firmaların Ar-Ge'ye daha fazla kaynak ayırmalarını ve dolayısıyla hem yenilik hem de rekabet gücünü elde tutacak firmaların sayısının artmasını sağlayacaktır. Bu özellikler firmaların ürün geliştirmesine, yüksek kaliteli ürünler elde etmesine önemli katkı sağlar. Yüksek kaliteli ürüne sahip olan firmalar rekabet avantajına ve buna bağlı olarak fiyatları belirleme avantajına sahip olabilirler. İşçilerin yetersiz vasıfta olmaları durumunda çalıştıkları makinelerin üretkenliği de yetersiz olur. Bu yüzden firmalar çoğu defa yeni makine yatırımı yapmazlar, çalıştırmayı becerecek yeterli insan bulunamadığından dolayı teknolojik makinelerin alınmaması ile birlikte düşük vasıf ve düşük teknoloji tuzağı oluşur. Böylece yetersiz yatırımların nasıl eksik ekonomik büyümeye neden olduğu görülmüş olur (Allison ve Snower, 1996, s. 342).

1.2. Nitelikli Çalışanların Özellikleri

Bu noktada, nitelikli çalışanlar kişisel, sosyal ve duygusal özellikleri bakımından kısaca ele alınmıştır. Kişisel özellikler; liderlik, risk alma ve motivasyona sahip olma boyutları ile kısaca irdelenmiştir.

1.2.1. Kişisel Özellikler

Nitelikli insan kendini daha güvencede hisseden, gelecek endişesi taşımayan, değişen şartlara daha kolay uyum sağlayabilecek insan demektir. İşini severek ve en iyi şekilde yapar. İradesine hakimdir. Sürekli kendini yenileyerek bulunduğu pozisyonu koruma ve sorunun değil çözümün parçası olma azmindedir. Yeni ve özgün bakış açılarına sahip ve orijinal fikirler üretebilmektedir. Karşılaştığı sorunlara geçici değil kalıcı sorunlar üretmeye çalışır ve çok sayıda fikri hızlı ve farklı olarak oluşturabilirler (Sungur, 1997, s. 87).

Nitelikli çalışanların en önemli kişisel özellikleri şunlardır:

1.2.1.1. Liderlik

Herkesin öğrenebileceği somut temellere dayanan, kurumları ve insan gruplarını kâr getirebilecek ya da hedefe götüreceği biçimde yönlendirmeye yardımcı olan bir beceridir. Liderlik nitelikli çalışanlarda olan ve olması gereken özelliklerinden birisidir. Walter (1997, s. 119)'e göre lider ruhlu nitelikli çalışanların özellikleri şunlardır:

- Takım çalışmasını ve birlikteliği özendirirler,
- Enerji, tutku ve şevk sergilerler,
- Geleceğe ümit ve iyimserlikle bakarak bütün aksiliklere karşı azimli bir şekilde yollarına devam ederler,
- Uzun dönemli bir bakış açısına sahip olarak hedefleri ve standartları belirlerler,
- Kendilerine ve çalışanlarına güvenleri sonsuzdur,
- Çalışanların moralini yüksek tutarlar,
- Yetki ve sorumluluk dağıtır inisiyatif destekler,
- Çalışanlarla karşılıklı, iyi bir ilişki kurarlar (Tan ve Pazarcık, 1984, s. 187).

1.2.1.2. Risk Alma

Nitelikli çalışanlar tam olarak sonucunu bilmeden hesaplı ve akıllıca kumar oynamadan risk altına girebilen kişilerdir.

- Risk altına girmek yaratıcılık ve yenilikçi olmakla ilişkilidir ve düşünceleri gerçekleştirebilmek için geçerlidir.
- Risk altına girmek, özgüvenle ilişkilidir. Kendi yeteneklerine olan güveni ne kadar çoksa, o kadar verdiği kararların sonuçlarını etkileyebileceğine güvenir ve o kadar da başkalarının risk olarak gördüğü koşulların altına girebilir.
- Bir nitelikli çalışan gereksiz riskler altına girmez. Duygularının denetimine sahip olarak yalnızca kazançların içerilen riske eşit ya da daha çok olduğu koşullarda riski kabullendirir (Tan ve Pazarcık, 1984, s. 188).

1.2.1.3. Motivasyona Sahip Olma

Motivasyonu sahibi olmak da nitelikli çalışanların en önemli özelliklerindedir. Finansman dâhil tüm diğer etkenler güçlü bir motivasyondan daha anlamlı değildir.

İşlerin yürütülmesi aşamasında birçok zorluk ortaya çıkabilir. Motivasyon tüm aşamalarda tetikleyici ve oldukça önemli bir unsurdur (Gözek, 2006, s. 6).

1.2.2. Sosyal Özellikler

- Kişisel ilişkilerinde yalnız ve daha az sosyaldir. Kendi kendine yetebildiğini düşünürler ve kişilerle bir araya gelme konusunda isteksizdirler (Sungur, 1997, s. 71),
- İnsan ilişkilerinde her ne kadar başarılı olsa da onu diğerlerinden farklı yapan özellikleri sebebiyle uyum sorunu yaşayabilmektedirler. Ancak yine de hitabet ve diksiyonu nispeten daha iyidir. Kendini karşısındakinin yerine koyma ve onun gibi düşünme yeteneği gelişmiştir. Empati sayesinde kararları genellikle isabetlidir (Akın, 2001, s. 25),
- Nitelikli çalışanlar süreç içerisinde gerçekleştirilen iş ve görevlerde insanların görevlerine gereken ilgiyi ve alakayı, önemi vermelerini sağlama konusunda insanları inandırma, hedefler ve amaçlar etrafında toplayabilme, insanları harekete geçirme, bağlılık duymalarını sağlama, örgüte uyumlaştırma konusunda üstün yeteneklere sahiptir (Wickham, 1998, s. 39-46),
- Nitelikli çalışanlar iş hayatında genellikle doğru iletişim yollarını kullanarak başarıya ulaşan kişilerdir. Düşünce ve fikirlerini net bir şekilde ortaya koyma, bunları en uygun yöntemle karşı tarafa iletme, aktarılacak istenen mesajın alındığını ve doğru algılandığını kontrol etme gibi faaliyetler en fazla öne çıkan özellikleridir (Gözek, 2006, s. 6),
- Nitelikli çalışanlar işleri ve insanları yönetmede de beceri sahibidir. Örneğin, belli bir işi yapmak için gerekli olan kaynakları tespit eder, bu kaynakları toplarlar ve bunları etkin bir şekilde kullanır, daha sonra bunların nasıl kullanıldığını izler

ve daha verimli bir şekilde kullanılma imkânlarını araştırır. Bu sürecin devamlı olarak işleyebilmesi için sistemli bir yönetim yapısı da kurabilmektedirler (Gözek, 2006, s. 6).

1.2.3. Duygusal Özellikler

- Nitelikli çalışanlar hayal gücü kuvvetli, deney ve tecrübeye açık, meraklı ve yorumlayıcıdır (Yavuz, 1989, s. 18),
- Karşı fikirleri kabul ederek değerlendirebilirler (Yavuz, 1989, s. 18),
- Yaratıcı insan bağımsız ve özerktir (Yavuz, 1989, s. 18),
- Özgüven sahibidir. İsrarcı, baskın, saldırgan ve kendi kendine yeterli kişiliğe sahiptir (Raudseep, 1983, s. 170-179),
- Nitelikli çalışanlar sorunlara karşı duyarlıdır. Sorunları çözümü için de bilgilerini paylaşmaktan ve yardımlaşmaktan geri durmazlar. Ve sorunu nihai çözüme ulaştırma çabalarında gerekli özveriye gösterirler (Çavuşoğlu, 2007, s. 48),
- Önceden hesaplanmış riskleri alabilme hoşgörüsüne de sahiptirler (Raudseep, 1983, s. 170-179),
- Duygularını ve bilinçaltılarını çok rahat açığa vururlar ve duygusaldırlar. Bilinç altılarını rahatça yaşar ve yaşatırlar, çocuksudurlar. Bu nedenle bilinçaltındaki yaratıcılık hazinesinden kolayca yararlanabilirler (Çavuşoğlu, 2007, s. 48),
- Problemlere karşı duyarlı ve yapıcı olup, eleştirici kişiliğe sahip olması nedeniyle tatminsizdirler (Raudseep, 1983, s. 170-179),
- Nitelikli çalışanlar, çalıştığı işletmeye bağlı, samimi ve onu gönülden benimsemiş kişilerdir. İşletmeyi bir bakıma aile ortamı gibi düşünebilirler. Dolayısıyla üyesi oldukları işyerini sadece gelir sağlayan bir kaynak olarak değil, kalben de bağlı olduğu bir aile olarak görür. Buna bağlı olarak da çoğu zaman çalıştığı örgütün çıkarlarını kendi çıkarları üzerinde tutarlar (Esen, 1996, s. 16),
- Duygu ve heyecanlara açık ve hazırlıklıdır (Raudseep, 1983, s. 170-179),
- Nitelikli çalışanlar, kendi bireysel özellik ve yeteneklerinin sınırlarını, kusur ve noksanlıklarını, kişisel ideal ve beklentilerini bilen, farkın olan ve bu sayede duygusal olgunluğa sahip kişilerdir (Esen, 1996, s. 15),
- İçsel motivasyon sahibi, işinde yoğunlaşabilen, başarısızlık korkusundan uzaktırlar (Amabile, 2000, s. 12),
- Nitelikli çalışanlar zaman zaman duygusal çelişkiler de yaşabilmektedir. Bu tip çalışanlar hem aşırı duyarlı hem de tutarlı olabilmektedirler. Bazen kuralları hiçe sayıp yaratıcılığını ön plana çıkarırken bazen de kendini sisteme bırakıp oyunu kuralına göre oynayabilirler (Sungur, 1997, s. 76).

2. Mesleki Tükenmişlik

2.1. Tükenmişlik ve Mesleki Tükenmişlik Kavramları

Tükenmişlik, kısaca kişinin kendisine büyük hedefler koyup daha sonra istediklerini elde edemeyip hayal kırıklığına uğrayarak, yorulduğunu ve enerjisinin tükendiğini hissetmesi olarak açıklanabilir. Tükenmişlik kişinin bedensel ve duygusal olarak işinin gereklerini yerine getiremeyecek hale girmiş olmasıdır. Bu durum işe ilişkin çok yönlü ve şiddetli olumsuzlukların kronik bir şekilde sürmesi sonucunda bireyin duygularının ve işe karşı tutumunun etkilenmesi ile ortaya çıkan bir durumdur.

Tükenmişlik kavramı ilk defa örgütsel stres üzerinde uzun yıllar çalışmış olan klinik psikolog Freudenberg (1974, s. 159-165)

tarafından kullanılmış ve insanlarla etkileşim içerisinde olan kişilerde gördüğü bu duruma tükenmişlik adını koymuştur.

Freudenberg, tükenmişliği “başarısızlık, yıpranma veya enerji, güç ve potansiyel üzerindeki aşırı zorlanma sonucunda ortaya çıkan bir tükenme durumu” olarak tanımlar. Freudenberg, bu tükenme durumunun kişiyi sebebi ne olursa olsun etkisiz hale getirdiğini belirtir. Diğer bir deyişle, yoğun iş kaynaklı stresin tükenmişliğe sebebiyet vermesi kuvvetle muhtemeldir (Turnipseed, 1991, s. 473).

Tükenmişlik literatürüne Cherniss’in de önemli katkıları olmuştur. Cherniss, 1980’de örgütsel, kişisel ve kültürel faktörleri içeren bir teori sunup, konunun kompleksliğine dikkat çekmiştir. Bu bağlamda aşırı iş yükü ve insanlarla çalışan yöneticilerin karşılaştığı tükenmişliğe yol açan etkenler ile potansiyel stres kaynakları arasındaki karmaşıklığı tanımlamıştır (Leiter ve Meechan, 1986, s. 47-52).

Tükenmenin, en yaygın ve genel kabul görmüş tanımı Maslach tarafından kullanılmıştır. Tükenmişliği; duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve düşük kişisel başarı hissi olarak kavramlaştırmıştır (Jackson vd., 1986, s. 630-640).

Tükenmişlik kavramı özellikle insan kaynakları yönetimi açısından oldukça önemlidir. Zira yönetici ve çalışanların kişilikleri, sosyal hayatları ve iş tatminleri üzerinde yıkıcı etkileri olabilir. Gerekli önlemler alınmadığı takdirde işletme ve kişinin bünyesini kemiren bir hastalığa benzer sonuçlara yol açabilir.

Mesleki tükenmişlik konusunu gündeme getiren ilk araştırmacı Maslach olmamasına rağmen, tüm araştırmalarını bu konuya vakfeden ve büyük katkılarda bulunan bir kişidir. Araştırmalarını 1982’de, “Burnout: the Cost of Caring” adlı bir eserde toplamıştır. Bu çalışma daha sonraki mesleki tükenmişlik inceleme ve araştırmalarına kaynak teşkil eden temel bir eser niteliği kazanmıştır. Mesleki Tükenmişlik; “iş gereği insanlarla yoğun bir ilişki içerisinde olanlarda görülen duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve düşük kişisel başarı sendromu” şeklinde tanımlanabilir (Maslach vd., 1996, s. 3).

2.2. İşyerinde Görülen Tükenmişliğin Sebepleri

Söz konusu sebepler; aşırı iş yükü, örgütün plan ve prosedürlerinden kaynaklanan sorunlar, meslektaşlarla ilişkiler ve çatışmalar, yöneticilerle ilişkiler, yeterlik ve mücadelede etkinlik, özerklik ve kararlara katılım ve müşteri yardımlaşması olarak 7 başlık altında çok kısa bir şekilde toplanmıştır.

2.2.1. Aşırı İş Yükü

Aşırı iş yükü duygusal tükenmeyle doğru orantılı bir bağlantıya sahiptir. Mesleği gereği insanlarla çalışanlar arasında, yoğun iş yükünün daha çok karmaşıklık anlamına geldiği düşünülür, fakat bu iki ölçü büyük oranda birbirinden bağımsızdır, her ikisi de duygusal tükenmeyle farklı ilişkilere sahiptir (Leiter ve Maslach, 1988, s. 297 – 308).

İnsanlarla uğraşanlar sık sık yoğun bir iş yüküyle karşı karşıya olduklarından şikâyet ederler. Ağır işyükü duygusal tükenme seviyesini de yükseltecektir. Zira artan stres, artan sosyal talepten kaynaklanacaktır.

Tükenmişlik riskinin yüksek olduğu işlerin ortak noktasının aşırı iş yükü olduğu gözlemlenmiştir (Maslach vd., 1996, s. 35-39).

2.2.2. Örgütün Plan ve Prosedürlerinden Kaynaklanan Sorunlar Aşırı iş yüküne ilave olarak hiç kimsenin okumayacağı raporlar düzenlemek gibi rutin işler de çalışanların tükenmesine doğrudan katkıda bulunmaktadır. (Leiter ve Meechan, 1986, s. 47-52) Bunun gibi bezginliğe yol açan görevlerin ortadan kaldırılması elbette mümkün değildir, fakat mümkün olabildiğince azaltılması veya anlamlı bir yöne kaydırılması kişileri oldukça ferahlatacaktır.

2.2.3. Meslektaşlarla İlişkiler ve Çatışmalar

Kişinin tükenmişlikle mücadeledeki başarısı, iş arkadaşlarından aldığı yardımla orantılı olarak artacaktır. Bu nedenle aynı düzeydeki çalışanların birbirleri ile yardımlaşmaları bir zorunluluktur. Fakat diğer yandan da bir üst basamağa yükselme amacıyla bu kişiler birbirleri ile rekabet halindedirler. Bu çelişki sonucu çalışanlar arası çatışma çıkması ve bunun da sosyal desteği zayıflatarak duygusal tükenmeye sebebiyet vermesi kaçınılmazdır.

2.2.4. Yöneticilerle İlişkiler

İş arkadaşları gibi yöneticilerle ilişkiler de çalışanlar açısından bir tükenmişlik nedeni olabilir. Yöneticiler statüleri itibarıyla kontrol ve güç sahibidirler. Söz ve davranışlarıyla tükenmişliği önleyebilir veya körükleyebilirler.

2.2.5. Yeterlik ve Mücadelede Etkinlik

Yapılan araştırmalar kişinin eğitimde öğrendiği beceriyi kullanımının tükenmişliğin üç boyutuyla da ters orantılı olduğunu göstermiştir (Leiter ve Maslach, 1988, s. 297-308). Zaman zaman kişinin aldığı eğitim iş hayatında karşısına çıkan sorunları çözmeye yetersiz kalmaktadır. İşte, bu yetersizlik düşük kişisel başarıyı da beraberinde getirmektedir.

Sorunlardan kaçan kişilerin daha çok tükendiği; sorunları kontrol altına alma mücadelesi verenlerin ise daha az tükenmişliği yaşadığı gözlenmiştir (Leiter ve Maslach, 1988, s. 297-308).

2.2.6. Özerklik ve Kararlara Katılım

İnsan kaynakları ve hizmet sektöründe çalışan yöneticilerin, çoğu zaman, üst düzey yöneticiler ve alt kademeler arasında sıkışmış pozisyonu onları karar verme aşamasında yetkisiz bırakmaktadır. Hatta bazı durumlarda basit kararlar alabilecek ve saygı kazanacak yetkiden yoksun kalmaktadırlar. Bu sorun literatürde çaresizlik olarak da adlandırılmaktadır (Lee ve Ashforth, 1993, s. 369-398).

İnsanların iş hayatlarında kontrolü ellerinde tutamadıkları durumlarda tükenmişliğin yüksek olduğu görülmüştür (Maslach vd., 1996, s. 26). Üst düzey yöneticiler tarafından işin nasıl, ne zaman, ne şekilde yapılacağı konusunda sıkı sıkıya tembihlenen çalışanlar için başka bir çıkış yolu kalmamaktadır. Bu da çalışanın sadece duygusal stres yükünü, kızgınlık ve öfkelerini arttırmakla kalmayıp, başarısızlık ve beceriksizlik hissini kamçılacaktır.

2.2.7. Müşteri Yardımlaşması

Çalışanın işi gereği karşılaştığı insanlar zaman zaman çözümsüz problemlere sahiptirler. İnsan kaynakları uzmanları zamanlarının büyük kısmını bu insanların sorunlarına çözüm aramakla

geçirmekte, günlük çalışma sürelerinin çok az bir bölümünde kendi başlarına kalabilmektedirler. Karşılarındakilerin hastalıklarının teşhis, tedavi ve kontrolünü tek başlarına üstlenmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durum da bir süre sonra stres, duyarsızlaşma ve kişisel başarıda düşüşe zemin hazırlamaktadır.

2.3. Tükenmişliğin Aşamaları

Tükenmişliğin tek bir sebebi yoktur. Çeşitli faktörler, onu etkilemektedir. Bailey, tükenmişlik sendromunun dört aşamada ortaya çıktığını belirtmiştir (Grainger, 1992, s. 15-17):

- İdealist coşku ve hayal kırıklığı: Çalışmaya başladıktan sonra ilk yıl gelişen bu süreçte; idealizm, enerji, beklenti ve motivasyon açısından en üst düzeyde olan çalışan engellemeler karşısında hayal kırıklığına uğrar ve yavaş yavaş durgunluk aşamasına girmeye başlar,
- Durgunluk: Devam eden hayal kırıklıklarıyla beraber enerjide azalma ve idealizmden uzaklaşma görülür. İş dışındaki sosyal ve sportif aktivitelere yönelme olur,
- Engellenme: Zaman geçtikçe birey, mesleğiyle ilgili hedeflere ulaşma çabalarının engellendiğini düşünür. Kendi kişisel ihtiyaçlarından vazgeçmenin verdiği olumsuz duygu da engellenme duygusunun daha yoğun ve sıklıkla hissedilmesine neden olur. Bu sürecin devam ettiği durumlarda tükenme aşamasına girilir,
- Apati: Sanki bir baş etme çabası gibi ilgisizlik ve duyarsızlık, çalışan bireyin tüm yönlerine yansır. Bu aşamanın en belirgin özelliği çalışanın işe geç gelmesi ve yapılan işlere rutin gözüyle bakılmasıdır. Genel iş doyumsuzluğu, yakınmalar, ilgisizlik, çekişmeler, tartışmalar tipik tükenmişlik belirtileridir.

2.4. Tükenmişliğin Sonuçları

Tükenmiş çalışanlardan kaynaklanan birçok doğrudan ve dolaylı sonuç bulunmaktadır. Tükenmiş çalışanlarda, bireyin sağlığında olumsuzluklar, verimsizlik ve düşük iş tatmini görülmüştür (Wisniewski ve Gargiulo, 1997, s. 325). İşten ayrılma yolunu seçerler, işten ayrılmasalar bile, tükenme sonucunda sahip oldukları olumsuzlukları, çevresindekilere yansıtırlar. Yaşadıkları şüphecilik, çalışma ortamlarını ve iş arkadaşlarıyla ilişkilerini etkiler. Ayrıca, tükenen çalışanlarda yüksek oranda bir bahane bularak işe gelmeme veya işe geç gelme eğilimi görülmektedir (Farber, 1984, s. 321-338).

Tükenmişlik maddi maliyetinin yüksek olduğu halde, işletmelerde en az tanımlanan maliyettir. Tükenmişlik yüzünden işler zamanında ve istenilen şekilde yapılamamaktadır. Tükenmişliğin, işletmelere maliyeti düşük kalite ve düşük verimliliklidir.

Tükenmişliğin hüküm sürdüğü ortamlarda, bir örgütün en önemli varlığı olan entelektüel sermaye değer kaybetmektedir. Yüksek seviyelerde tükenmişlik, azalan performans ve tükenmişliğin olumsuz sonuçları, işletmenin entelektüel ve kişilerarası kapasitesini erozyona uğratmaktadır (Leiter ve Maslach, 1988, s. 297-308). Tükenmiş insanlarda, kontrol kaybolmakta ve zihni görevler ve problem çözüm yeteneği azalmaktadır. Tükenmişlikle işten ayrılma arasındaki bağ oldukça yakındır. Çoğu zaman kişinin kendi alanında yeni bir işe girdiği zaman, yönetim kısmını tercih ettiği saptanmıştır. Bunun nedeni yöneticilerin prestij, güç, dolgun ücret sahibi olmasından ziyade insanlarla daha az ilişki içinde olmasında aranmalıdır (Maslach vd., 1996, s. 35, 59).

Tablo 1: Tükenmişlik Sendromu Yaşayan İnsanların Karşılaştıkları Durumlar

*	Duygusal açıdan tükendiklerini, hiç kimseye verecekleri bir şey kalmadığını hissederler.
*	Kendilerini ve yaptıkları işi hep olumsuz kelimelerle tanımlarlar.
*	Hiç kimsenin onları takdir etmediğini, beğenmediğini düşünür, ancak kendilerini de beğenmezler.
*	Aşırı heyecanlı, huzursuz ve gergindirler.
*	Kendilerini mutsuz ve umutsuz hissederler.
*	Aşırı öfkeli dirler, tepkileri abartılıdır.
*	Her şeyin daha kötüye gideceğini zannederler.
*	Dikkatlerini toplamakta güçlük çekerler, düşünme hızları yavaşlamıştır.
*	Karar vermekte, inisiyatif kullanmakta zorluk çekerler.
*	Nesnelliklerini kaybetmişlerdir.
*	Değişimlere karşı tepki duyarlar, engel olmaya çalışırlar.
*	Fiziksel olarak enerji kaybı yaşarlar.
*	Çok çeşitli sağlık sorunları yaşarlar.
*	Çok yorgun olmalarına rağmen, geç saatlere kadar uyuyamazlar; sabah çok zorlukla uyanırlar ve uyandıklarında da halen yorgundur lar.
*	Hem iş hem sosyal hem de aile yaşantılarında ilişkileri bozulmuştur. Özellikle yakın ilişkilerde ciddi sorunlar yaşarlar.
*	İş ortamında devamlı çatışma halindedirler.
*	Giderek değersizleştiklerini, artık işe yaramaz hale geldiklerini düşünürler.

Kaynak: Matthews, D.B. (1990). A Comparison of Burnout in Selected Occupational Fields. the Career Development Quarterly, 38(3), 230-239.

2.5. Tükenmişlikle Mücadele Yöntemleri

Tükenmişlikle iki farklı boyutta mücadele edilerek, tükenmişlikle başa çıkmada örgütsel ve bireysel boyutta önlemler alınabilir.

2.5.1. Tükenmişlikle Başa Çıkımda Örgütsel Önlemler

- Çalışanların, tükenen güç kaynaklarını yenilemeleri için grup çalışmalarına, seminerlere motive edilmelidir (George, 2000, s. 1027-1055),
- Kurum yöneticileri aldıkları ve uyguladıkları kararlarında, çalışanların ihtiyaç ve beklentilerini göz ardı etmemelidirler,
- Kurumlarda tükenmişlikle başa çıkma programları uygulanmalı, çalışanların iş ortamından kaynaklanan zorluklar üzerinde tartıştığı, çözüm yolları üzerinde düşündüğü ve birtakım duygularını açıklıkla paylaşabildiği destek grupları oluşturularak olumsuz yarışma durumları önlenmelidir (Gemignani, 1998, s. 10),
- Personel Seçimi: İşe alınacak adayların dikkatli bir inceleme tabi tutulması, ileride karşılaşılabilecek tükenmişlik problemlerini yolun başında önlemek açısından oldukça önemlidir (Lazarus, 1982, s. 1019-1024),
- Yönetim Geliştirme: Yönetim geliştirme, örgütteki yöneticilerin işlerini daha etkin yapabilmeleri için, teknik ve sorun çözme yeteneklerinin geliştirilmesi, davranış ve tutumlarının

değiştirilmesi için düzenlenen biçimsel programlardır (Koçel, 2003, s. 25),

- Örgüt Geliştirme: Örgüt üyelerinin inanç, tutum ve davranışlarını değiştirmek, birbirleri ile daha etkin haberleşmeleri sağlamak, sorunları açık bir duruma getirmek, birbirlerine yardımcı olmalarını sağlamak, düşünce, arzu ve önerilerini birbirleri ile paylaşmalarını sağlayacakları ortamı geliştirmek, örgüt geliştirme programının temel araçlarıdır,
- Yetki Devretme: Üst yöneticilerin yetki devretmesi örgütler için son derece önemlidir. Bu sayede hem üst düzey yöneticilerin iş yükü azalacak, hem de insan kaynakları profesyonellerini, ihtiyaçları olan yetkiye sahip olacaklardır (Kovach, 1987, s. 58-66),
- Çevre Koşullarının İyileştirilmesi: Isı, ışık ve ses düzeylerinin çalışanlar için en uygun düzeye getirilmesi anlamına gelmektedir,
- Çatışmaların Yönetimi: Kişilerarası değer yargıları, karakter, algılama, yetenek, hırs hatta amaç farklılıkları örgüt bünyesinde çatışmalara neden olmaktadır. Yöneticiye düşen en büyük görevlerden birisinin çeşitli düzeylerde ortaya çıkan çatışmaları yönetmek olduğu açıktır (Lazarus, 1982, s. 1020),
- Hedef Saptamak: Çalışanların makul hedeflere yönlendirilmesi tükenmişliği önlemede başlıca önlemlerden birisidir (Garden, 1991, s. 963-977),
- Performans Değerlendirme Sistemleri (PDS): Tükenmişlik belirtilerini farkedene yönetici kişiyi uyarıp, yapması gereken değişiklikleri tavsiye edebilir. Freudenberg (1974), PDS'in ceza verici bir araç olarak değil de limit koyucu olarak kullanılmasını tavsiye etmektedir,
- Sosyal Destek: Sosyal desteğin tükenmişliğe karşı bir tampon görevi gördüğüne işaret etmektedir. Sosyal destek kaynaklarından yararlanmak tükenmişliği azaltan, sosyal destek kaynaklarından yoksun olmak ise tükenmişliği arttıran bir faktör olarak bulunmuştur. Yakın, devamlı, ulaşılabilir bir aile ve dost çevresine sahip olmanın, bireye güven veren ve destekleyen nitelik taşıdığı için tükenmişlik riskini azalttığı görülmektedir (Tevrüz, 1996, s. 21).

2.5.2. Tükenmişlikle Başa Çıkımda Bireysel Önlemler

- Tükenmişliği yaşayan birey dinlenmeli, diyetine dikkat etmeli, egzersiz ve meditasyon yapmalıdır,
- Tükenmişliği azaltmak için sosyal faaliyet, seyahat veya yeni deneyimler yoluyla yaşantı zenginleştirilmelidir,
- İşin yanı sıra ilgilenecek başka uğraşlar ve hobiler bulunmalıdır,
- Çalışan bireyler birbirleriyle ve başkalarıyla yaşantılarını paylaşmalıdır,
- Yapılan işin uygulanması ile ilgili farklı yollar üzerinde durulmalı, kişisel gelişim açısından yeniliklere açık olunmalıdır,
- Başka insanlarla olan ilişkilerde sınırlar belirlenmeli, uygun olmayan sorumluluklar yüklenmekten kaçınılmalıdır,
- Seminerlere, konferanslara katılıp, bol bol okuyarak problemler üzerinde yeni bakış açıları geliştirilmelidir. Kişinin kendisine karşı gerçekçi olmalıdır,
- Karamsar düşünmeyi bırakmalı ve daha gerçekçi düşünmelidir. Endişeye sevkeden olaylarla karşılaşıldığında üretici, yararlı ve kararlı düşünceler geliştirilmelidir,
- Zaman zaman beyni boşaltıp, kendini dinlendirmelidir. Olaylara karşıdaki insanın gözüyle de bakabilme yetisini geliştirmelidir,

- Ümitli ve iyimser bakış açısına sahip olmalıdır,
- Geçmişte başarıyla çözülen problemleri unutmamalıdır,
- Gerektiğinde kompliman yapmak ve başkalarının takdire şayan taraflarını gözlemelidir.

3. Motivasyon, İç Motivasyon ve Nitelikli Çalışanlar Arasında Mesleki Tükenmişliğin İç Motivasyona Etkisi

Son yıllarda, araştırmacılar motivasyonun iki farklı şekli olan iç motivasyon ve dış motivasyon üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. İç motivasyon kavramı, ilginin ve hoşlanmanın açığa vurulması davranışıdır. Dış motivasyon ise belli sonuca ulaşma davranışına aittir.

3.1. İç Motivasyon

İç motivasyon, yetenek ve kimsenin etkisinde kalmadan kendi kararı ile hareket etme ve yapma inancı ile organizmik ihtiyaçlar için doğuştan gelen güdüler üzerine kurulmasıdır. İçsel ihtiyaçlar, insan organizmaları ve fonksiyonları, davranışların önemli enerjileycisi olarak doğuştan gelir. İç motivasyon daha büyük yaratıcılık, esneklik, kendiliğinden olma ile beraber birleştiğinden, bu karakterlerin varlığı içsel motivasyonu önemli kılar (Deci ve Ryan, 2004, s. 32).

Başka bir tanıma göre iç motivasyon, bir görevi veya bir işi iyi yapma ile birleşmiş olumlu duygular ile güdülenmiş olmaktır. İçsel motive olan insan dışsal ödüller, zorunluluklar ve ihtiyaçlardan daha çok bir iş veya görevle birleştirilmiş eğlence veya fırsat için güdülenir.

Motivasyon, birinin hoşlandığı bir görevi iyi yapması ile gelen psikolojik ödüllerle oluşur. Motivasyon oluşurken bireysel farklılıklara dikkat etmek önemlidir. İnsanlar bazı aktiviteler için içsel motive olurken, bazı insanlar olmaz. Herkes aynı işle içsel motive olmaz (Kreither ve Kinicki, 2004, s. 276).

3.2. Çalışanların Motivasyonunun Örgüt Açısından Önemi

Yöneticiler, örgütlerini başarıya ulaştırmak isterler. Örgütü başarıya ulaştıramayan bir yönetici üst yönetim tarafından görevinden alınabilir. Dolayısıyla örgütün hedeflerine ulaşabilmesi için çalışanların yönetici tarafından örgütün hedeflerine göre yönlendirilmesi gerekir. Çalışanların ve örgütün hedeflerinin paralellik taşıması hem çalışanların hem de örgütün performansını arttıracaktır gibi örgütün başarıya ulaşmasını da sağlar. Bu nedenle yöneticiler çalışanların davranışlarını yorumlayarak çalışana nasıl motive edebileceğini anlayabilmelidir.

Yapılan işin çalışana göre bir değeri ve anlamı olmalıdır. Çalışan kişi işini değerli ve anlamlı bulmuyorsa motivasyonu düşük olacak veya hiç olmayacaktır. Çalışan işini yapsa bile yalnızca bir görev olduğu için ya da işsiz kalma, ceza alma vb. gibi bir takım korkulardan dolayı yapacaktır.

Yönetici motivasyon konusu ile ilgilenmek zorundadır. Çünkü yöneticinin başarısı, çalışma ekibinin başarısı, çalışma ekibinin örgütsel amaçlar, doğrultusunda çalışmalarına; bilgi, yetenek ve güçlerini tam olarak bu doğrultuda harcamalarına bağlıdır. Başka bir deyişle motivasyon ile performans çok yakından ilişkilidir. Motive olmayan personelin performans göstermesi beklenmemelidir.

3.3. İç Motivasyon Faktörleri

İç motivasyon faktörleri, bireyin kendi içinden gelen ve bireyi davranışa iten birtakım faktörlerdir. Bazen bu faktörlere dört temel güdüler de denilmektedir. Motivasyonu oluşturan dört temel güdüdür. Dört temel güdü, ortak gelişim mirasımızın ürünüdür. Hayatımızda yaptığımız bütün çalışmalarda motivasyonun temel bir yeri vardır. Aynı şekilde işletmeler de çalışanlarını motive etmek isterler. Fakat işletmede motivasyonu yerine getirmek için yine karşımıza içsel motivasyon faktörleri çıkar. Bir yönetici eğer çalışanlarını motive etmek ve çalışanları üzerinden yüksek performans sağlamak istiyorsa söz konusu dört temel faktörü dikkate almalıdır.

İnsanlar, ortak gelişim mirasının ürünü olan dört tane temel güdü tarafından yönlendirilir. Bunlar (Nohria vd., 2008, s. 80):

- Başarma ve elde etme güdüsü,
- Bağlılık güdüsü,
- Anlama, kavrama ve bilme güdüsü,
- Savunma güdüsüdür.

Yapacağımız her şeyin temelini bu güdüler oluşturmaktadır. Motive olan bir işgücü daha fazla iş performansı demektir. Yöneticiler, yukarıda saydığımız “ Hangi aksiyonlar dört temel güdüyü doyuma ulaştırarak tüm çalışanlarının bütün motivasyonlarını artırır? ” sorusunun cevabı ararlar.

İçsel motivasyonun altında yatan dört güdünün beynimizle çok sıkı bir bağlantısı olduğundan, onların doyumunu hareketlerimiz, gergin oluşumuz ve duygularımız direkt etkilemektedir.

3.4. Mesleki Tükenmişliğin İç Motivasyona Etkileri

Mesleki tükenmişliğin temel etkilerine bakıldığında; işi savsaklama, işi bırakma eğiliminde artış, işe izinsiz olarak gelmeme, izin sonunda rapor vb. yollarla izni uzatma eğilimi, işte ve iş dışında insan ilişkilerinde bozulma ve uyumsuzluk eğilimi, eş ve aile bireylerinden uzaklaşma eğilimi, düşük iş performansı, iş doyumunu sağlayamama, sebepsiz hastalanma eğilimleri, işteki yaralanma ve iş kazalarında artma gibi olumsuz sonuçlar görülmektedir (Doğan, 1981, s. 48).

Maslach, mesleki tükenmişliğin etkisinin en çok görüldüğü durumun, kişinin içsel motivasyonunun olumsuz etkilenmesi olduğunu ifade etmektedirler. Bu olumsuzluk kişinin niteliğinde ve iş kalitesinde kendini gösterir. Bunun sonucu olarak, iç motivasyon düşer, sinirlilik artar, itici davranışlar ortaya çıkar. Kararlarında isabetli değillerdir ama bu onları fazla etkilemez. Mesleki açıdan tükenmiş kişiler kendini yenileme ihtiyacı duymazlar ve yenilemek için de gerekli enerjiden yoksundurlar. Bir iş yerinde mesleki tükenmişlik hissine kapılmış nitelikli çalışanlarda görülen negatif tutumlar ise şöyle sıralanabilir:

- Duygusuzluk ve gevşeklik,
- Kavgaya ve çekişmeler,
- Kıskançlık veya çekememe,
- İşbirliği ruhunun yokluğu,
- Kötümserlik (Eren, 1989, s. 16).

Mesleki tükenmişlik sonucu iç motivasyonu düşen bireyin bekleyen en önemli tehlikelerden biri de enerjideki düşüştür. Enerjisi düşen çalışan da aslında hiç farkında olmadan ruhsal bir hastalığa yakalanmış kabul edilebilir. Bu hastalık yüzünden birey başarı duygusunu ve kendisine olan saygısını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Daha çok nitelikli çalışanlarda, iç motivasyonunu yitiren çalışan bir savunma aracı olarak herkese meydan okuma yolunu da seçebilmektedir. “Kimse bunu yapamaz, sadece ben yapabilirim” şeklinde ortaya çıkan bir düşünce tarzı, bireyin normalden daha fazla risk almasına ve hata yapmasına neden olabilir. Çünkü daha riskli işleri, “işe yaradığını” kendisine ve başkalarına kanıtlamak için yakaladığı bir fırsat olarak da görebilir.

Mesleki tükenmişlik sebebiyle iç motivasyonu düşen bir nitelikli çalışan, umursamaz bir halde alabilir. Böyle bir ruh haline giren çalışanların artık daha başarılı olma kaygısı kalmamıştır. İş için çaba göstermekten ve sorumluluk almaktan vazgeçer. Çalışanın bu davranışı iç motivasyonunu daha da düşürdüğü gibi diğer çalışma arkadaşlarına ve örgüte de zarar verir hale gelmektedir. Çalışanlarda mesleki tükenmişlik ile iç motivasyon ve iş doyumunu arasında çok güçlü bir ilişki tespit edilmiştir. Yaptığı işten tatmin olmayan ve örgüt içerisinde huzurlu bir ortamı olmayan çalışanda, yüksek düzeyde görülen moral bozukluğu onun iç motivasyonunu tamamen düşürerek tekrar işe ve işyerine bağlanmasını neredeyse imkânsız hale getirmektedir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Mesleki tükenmişlik işyerinde stres yaratan bir durumdur. Aşırı stres altında çalışan kişiler stres yaratan kaynaklara karşı bir takım tepkiler geliştirmektedir. Depresyon, bıkkınlık ve tatmin olmama gibi subjektif tepkiler yanında, dikkati toplayamama, karar vermede güçlük çekme, unutkanlık, eleştirilere karşı aşırı duyarlılık gibi duygusal tepkiler ve göreve zamanında gelmeme, verimsizlik, kötü çalışma atmosferi, iş tatminsizliği, yüksek kaza oranı ve işte husumete maruz kalma gibi örgütsel tepkiler de ortaya çıkmaktadır.

Mesleki tükenmişlik, bireylerin enerji kaynaklarını yok etmektedir. Stres altında moralini ve sağlığını kaybeden kişinin iş yerine yansıyan sonuçları performans düşüklüğü, işe devamsızlık ve yabancılaşma şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Artık günümüzde çalışanlar arasında sıkça yaşanmaya başlanan bu mesleki tükenmişlik sorunları işletme yöneticilerini, çalışanların motivasyonu ve özellikle de içsel motivasyonu üzerinde de düşünmek ve iç motivasyonu detaylı bir şekilde ele almak zorunda bırakmaktadır. Sözü edilen iç motivasyon; çalışanların içinden gelen, başarıma güdüsü, öğrenme güdüsü, bağlılık güdüsü ve savunma güdüsünden oluşmaktadır. Bir nitelikli çalışan bu dört içsel güdüyü işletmesinde uygulamayı başarır ise bu motivasyonun ve performansın yükselmesine etki edebilir. Çünkü bir çalışanda performansın olması için iç motivasyonun da olması gerekir.

Günümüz iş dünyasında, rekabet koşullarının yoğunlaşması bir yandan teknolojiye hızlı gelişimi zorunlu kılarken, diğer yandan da örgütlerin insan üzerine odaklanmasını sağlamıştır. Örgütler ayakta kalabilmek için, alanında uzmanlaşmış, takım çalışmasına uyumlu ve örgütsel amaca hizmet edebilecek nitelikli çalışanlara ihtiyaç duymaktadırlar. Örgütlerin bu ihtiyacı ise, ancak yüksek düzeyde örgütsel bağlılığa sahip ve nitelik sahibi çalışanların istihdamı ile mümkündür.

Örgütün etkinlik ve verimliliği için enerji harcayan nitelikli çalışanlar sarf ettiği gayretin sonucunda, örgütten bazı beklentiler içerisine girmektedir. Nitelikli çalışanların çalışma

hayatından beklentileri yerine getirilmediğinde, iç motivasyonu düşmekte, diğer yandan örgüt de çalışandan beklentilerini karşılayamamaya başlamaktadır. Bunun sebebi sosyal bir varlık olan insanın stres altında istenilen performansı sergileyememesi ve ilişki içerisinde olduğu çevresini olumsuz etkilemesidir.

Modern çağda iş ve özel hayatın yüklediği farklı roller, toplumsal ve ekonomik çevrenin baskıları, yoğun rekabet nedeniyle örgütlerin çalışanlardan beklentilerinin artması gibi nedenlerle, çalışanlar yüksek düzeyde iş stresi yaşamaktadırlar. Aşırı iş stresi ve sorunlarla baş edemeyen çalışanlar ise “mesleki bir hastalık” olarak adlandırılabilir mesleki tükenmişlik sendromu tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Çağımızın önemli problemlerinden birisi olan mesleki tükenmişlik; konusu itibarıyla insanların işleri nedeniyle kurdukları ilişkiler ve bu ilişkilerin kötü gitmesiyle ortaya çıkan zorluklarla ilgilidir.

Mesleki tükenmişlik çalışma hayatı üzerinde en fazla etkiyi, bireyin performansında düşüş meydana getirmesi sebebiyle yapmaktadır. Bu düşüş genellikle yapılan işin niteliğinde ve kalitesinde kendisini gösterir. Düşük performansın bir sonucu olarak iç motivasyon düşer ve birey kendisini engellenmiş hissetmeye başlar.

İşte özellikle nitelikli ve beklentileri yüksek çalışanlarda görülen mesleki tükenmişlik sendromu bireyin iç motivasyonunu düşürerek hem çalışanın hem de örgütün büyük bir travma yaşamasına ve buna bağlı olarak bireysel ve örgütsel başarısızlıkları beraberinde getirmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın, H. (2001). Yaratıcı Örgüt Kültürünü Oluşturan Yönetici Tutumları: Kamu ve Özel Sektör Karşılaştırması. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Allison, L.B., Snower, D.J. (Eds) (1996). Acquiring Skills Market Failures, Their Symptoms and Policy Responses, Cambridge: Cambridge University Press.
- Amabile, T.M. (2000). “Yaratıcılık Nasıl Yok Edilir?”, Çığır Açıcı Düşünme, Harvard Business Review, İstanbul: Mess Yayın.
- Çavuşoğlu, D. (2007). Küresel Rekabet Ortamında Örgütlerde Yaratıcılık Kültürü ve Yaratıcılık Yönetimine İlişkin Tutumların Değerlendirilmesi (Okullarda Araştırma). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Deci, E.L. ve Ryan, R.M. (1999). Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. New York: Plenum Press.
- Deci, E.L. ve Ryan, R.M. (2004). Handbook of Self-Determination Research, 1st Edition, Rochester, New York: the University of Rochester Press.
- Doğan, H.S. (1981). Rol Çatışması ve İşgören Sorunları, Ankara: Yönetim Psikolojisi II. TODAİE Yayınları, No: 201
- Eren, E. (1989). Yönetim Psikolojisi. İstanbul: İstanbul İşletme İktisadi Enstitüsü Yayını, No: 105
- Esen, Ş. (1996). Yönetimde Yaratıcılık ve Kendini Geliştirme. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Farber, B.A. (1984). Teacher Burnout: Assumptions, Myths and Issues. Teachers College Record. Vol. 86 (2), 321-338.
- Freudenberger, H.J. (1974). Staff Burn-Out. Journal of Social Issues. Volume 30, Issue 1, 159-165.

- Garden, M. (1991), Relationship Between Burnout and Performance. *Psychological Reports*, Vol. 68 (2 Pt 1), 963-977
- Gemignani, J. (1998), Employee Turnover Costs Big Bucks. *Business & Health*, 16 (4), 10-14.
- George, J.M. (2000). Emotions and Leadership: the Role of Emotional Intelligence,.*Human Relations*. Vol. 53, No. 8, 1027-1055.
- Gözek, (2006). Girişimci Adayının Özellikleri, Girişimcilik Eğilimleri ve Girişimci Adaylarına Sağlanan Destekler. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sütçü İmam Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Grainger, R.D. (1992). Beating Burnout. *American Journal of Nursing*, 92 (1), 15-17.
- Jackson, S.E , Schwab, R.L., Schulaer, R.S. (1986). Toward An Understanding of the Burnout Phenomenon. *Journal of Applied Psychology*, Vol. 71(4), 630-640.
- Koçel, T. (2003). İşletme Yöneticiliği. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Kovach, K.A. (1987). What Motivates Employee, Workers and Supervisors Give Different Answers. *Business Horizons*, 30 (5), 58-66.
- Kreither, R., Kinicki A. (2004). *Organizational Behavior*. 6th Ed., New York: McGraw-Hill.
- Lazarus, R.S. (1982). Thoughts on the Relations Between Emotion and Cognition. *American Psychologist*, Vol. 37 (9), 1019-1024.
- Lee, R.T., Ashforth, B.E. (1993). A Longitudinal Study of Burnout Among Supervisors and Managers: Comparisons Between the Leiter and Maslach (1988) and Golembiewski et al (1986) Models. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 54, 369-398.
- Leiter, M.P., Meechan, K.A. (1986). Role Structure and Burnout in the Field of Human Services. *the Journal of Applied Behavioral Science*, 22 (1), 47-52.
- Leiter, M., Maslach, C. (1988). the Impact of Interpersonal Environment on Burnout and Organizational Commitment. *Journal of Organizational Behavior*, Vol. 9, Iss. 4, 297-308.
- Maslach, C. (1982). *Burnout, the Cost of Caring*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.
- Maslach, C., Jackson, E., Leiter, M.P. (1996). *Maslach Burnout Inventory Manual*. 3rd Ed., Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Matthews, D.B. (1990). A Comparison of Burnout in Selected Occupational Fields. *the Career Development Quarterly*, 38 (3), 230-239.
- Nohria, N., Groysberg B., Lee, L. (2008). Employee Motivation: A Powerful New Model. *Harvard Business School Centennial Issue, Harvard Business Review* 86 (7/8) , 78-84.
- Raudseep, E. (1983). Profile of the Creative Individual: Part 1. *Creative Computing*, Vol. 9, No. 8, 170-179.
- Sungur, N. (1997), *Yaratıcı Düşünce*, İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Tan, M.S. , Pazarçık, O. (1984). *Girişimciliğin Uygulanması (Çeviri)*. ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) Yayını.
- Tevrüz, S. (1996). *Endüstri ve Örgüt Psikolojisi*, Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Turnipseed, D.L., Turnipseed, O.H. (1991). Personal Coping Resources and the Burnout Syndrome. *Journal of Social Behavior and Personality*, 6, 473-488.
- Walter (1997). *Leadership*. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Wickham, P.A. (1998). *Strategic Entrepreneurship*. London: Pitman Publishing.
- Wisniewski, L., Gargiulo, R.M. (1997). Occupational Stress and Burnout Among Special Educators: A Review of the Literature. *Journal of Special Education*, 31 (3), 325-346.
- Yavuz, H.S. (1989). *Yaratıcılık*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.

KLASİK GİTAR DEŞİFRESİNDE KALIP ORGANİZASYONUNUN ÖNEMİ

Fatih AKBULUT¹

ÖZET

Klasik gitar deşifresi;çoğunlukla müzikal bir dokunun partiküller halinde, 'birebir karşılama' mantığı ile tuşe üzerine aktarılması yaklaşımına dayanır. Bu yaklaşımda, partikülleri temsil eden nota işaretleri, buldukları tel ve perdeler belirlenerek tuşe üzerine aktarılırlar. Bu tür bir tikel yaklaşım, çok sesliliğin kalıp organizasyonu üzerine evrimleştiği klasik gitar için uygun değildir. Bu makalede, klasik gitarın kalıp organizasyonuna dayalı tuşe mantığı ele alınmış ve klasik gitar müziğinde yaygın olarak kullanılan akorların bu mantık çerçevesinde nasıl işlediğini göstermek amacı ile "do" tonu içerisinde akor kalıpları organize edilmiştir. Klasik gitar için yazılmış bir müzik yapıtı, bu kalıplar aracılığı ile klasik gitar tuşesi üzerine aktarılmıştır. Böylece, gitarın kalıp organizasyonuna dayalı tuşe mantığını bilmenin, deşifre edilen müziği oluşturan materyalleri enformasyon blokları halinde organize edebilme becerisini geliştireceği gerçeğine değinilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Deşifre, kalıp organizasyonu, armonik taslak, akor formu, armonik devinim, klasik gitar

THE IMPORTANCE OF PATTERN ORGANIZATION FOR CLASSICAL GUITAR SIGHT READING

ABSTRACT

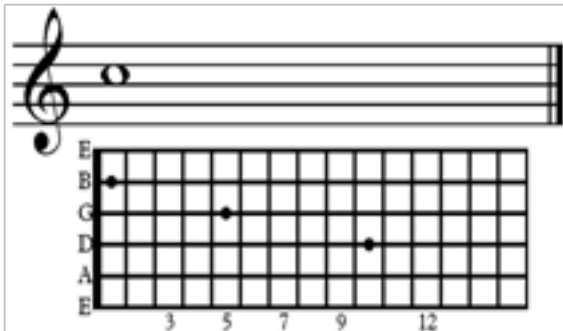
Classical guitar sight reading is commonly based on 'one by one correspondence' approach of transferring the harmonic texture of a written music in note particles. In this approach, the note signs which represent the particles are transferred through defining the strings and frets which they are on. This kind of particular approach is inconvenient for classical guitar, whose harmonic evolution is based on pattern organization. In this article, pattern organization based fretboard logic has been handled. In this manner, commonly used chord patterns in classical guitar music have been organized in 'C' tone. A composition written for classical guitar has been transferred on the fretboard through this patterns and by this way, the reality of how important the knowledge of fretboard logic is pointed out, in terms of the skill of being able to organize the musical materials into the blocks of information.

Key Words: Sight reading, pattern organization, harmonic layout, chord form, harmonic progression, classical guitar

GİRİŞ

Gitarın armoniyi yansıtma biçimi, diğer çok sesli çalgılarla karşılaştırıldığında önemli bir farklılığa sahiptir. "Gitar, çalgıcı ile çaldığı müzik arasında, ergonomik bir arayüzey olarak nitelendirilebilecek kalıp organizasyonu ile bütünleşmiştir" (Edwards, 1989, s.x).

Dizi, aralık ve akor devinimlerini oluşturan nota kümelerinin hareketi, gitar tuşesi üzerinde yatay, dikey ve yanal olmak üzere üç eksenlidir. Hareketin üç eksenli oluşu; aynı ses perdesindeki notaların, tuşe üzerinde bir den çok pozisyonda bulunmalarından kaynaklanmaktadır.

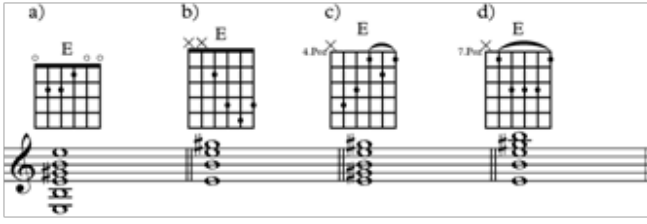

Şekil1: 'Do' nun tuşe üzeri pozisyonları

Aynı ses perdesinin tuşe üzerinde çok pozisyonlu oluşu; öncelikle notanın, tuşe üzerindeki uygun pozisyonunun belirlenmesi gereğini ortaya koyar. Gitarın bu niteliği, nota ile tuşe arasındaki ilişkiyi dolaylı hale getirmektedir. Örneğin; piyanoda bu ilişki dolaysızdır. Bunun temel nedeni; notaların piyanoda tek bir eksen üzerinde hareket etmeleridir. Notaların yatay eksen üzerinde soldan sağa incilir, sağdan sola kalınlaşırlar. Bir nota kendisini aynı ses perdesinde farklı bir pozisyonda tekrarlamaz, on iki tonu temsil eden tuş kümesi, 7.3 oktavlık bir saha boyunca değişime uğramadan tekrarlanır. Müziği oluşturan her notanın tuşe üzerinde tek bir karşılığı vardır. Dolayısı ile nota yığınlarının oluşturdukları kalıplar tuşe üzerine birebir aktarılabilirler. Yaylı çalgı tuşesi de, notanın kendisini aynı ses perdesinde farklı pozisyonlarda tekrarlaması açısından gitar'a benzer. Ancak akort sisteminin bakışımı olması nota yığınlarının oluşturduğu kalıpların değişime uğramadan yatay, dikey ve çapraz olarak hareket etmelerine olanak tanır. Gitar-da ise, bir müzik kalıbının farklı bir konuma aktarılması farklı bir tasarım gerektirir. Bunun başlıca nedeni gitarın bakışsız akort sistemidir. Gitarın akort sistemi -en kalın telden en inceye - 'E:Mi, A:La, D:Re, G:Sol, B:Si, E:Mi' şeklindedir. Dikkat edileceği üzere kalından inceye altı ve beşinci, dört ve üçüncü, iki ve birinci teller eşit aralıklıdır (Tam4'lü). Gitarın akort sisteminin bakışsız olmasına neden olan aralık, 3 ve 2. teller arasında yer alan "Majör 3'lü"dür. Majör 3'lü aralığı, kalıpları oluşturan parmak düzenlerinin, farklı pozisyonlarda değişmelerine neden

¹Yrd.Doç.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Samsun Devlet Konservatuvarı, fatih.akbulut@omu.edu.tr

olur. Bu nedenle de gitarist, tuşe üzerindeki her akor için üç ya da daha fazla farklı kalıbı hafızasında tutmak zorundadır.

Şekil 2: Tuşe üzerinde farklı pozisyonlarda 'E Majör' akor kalıpları

Öte yandan gitarın standart akort sistemi, pek çok akor için elverişli parmak kalıpları, tonal müzikte yaygın olarak kullanılan diatonik diziler için makul sol el hareketleri temin eder. Gitarın ikinci ve üçüncü telleri arasındaki Majör 3'lü ayırımı, pek çok akor için elverişli olan 'mi ve si' seslerini boş tel olarak temin eder. Görülüyor ki, yazılı bir müziğin gitara makul ve rahat bir biçimde aktarılabilmesi; müziğin dokusunu oluşturan dizi, aralık ve akor kalıplarının tuşe üzerindeki kalıp organizasyonu ile ilişkilendirilmesine bağlıdır. "Klasik Gitar için yazılmış pek çok metot içerisinde yer alan materyaller, kalıp organizasyonu ile iç içe sunulmamaktadırlar" (Edwards, 1989, s.xi). Bu da, klasik gitarcının müziği, notaların uygun konumunu belirleyerek -notanın tuşe üzerinde bulunduğu tel ve perde-'partikülden- dokuya' bir anlayışla çalgı üzerine aktarması alışkanlığına neden olmaktadır. Bu yaklaşım, yukarıda da belirtildiği üzere, akort sistemi bakışsımsız olan ve bu nedenle de nota ve kalıp açısından çok pozisyonlu bir tuşeye sahip olan gitarı, deşifre açısından zor bir çalgı haline getirmekte, deşifreyi ise bir tür 'kod çözme' mantığından öte götürmemektedir. Bu nedenle de; gerek örüntü tanıma becerisi, gerekse sol el parmak düzeninin temel prensiplerini anlama becerisi yeteri kadar geliştirilememektedir. Gitar deşifresi, yazılı bir müziğin dokusunu oluşturan armonik taslağı tuşe kalıp organizasyonu ile ilişkilendirebilme ve bu konuda öngörülü olabilme becerisine dayanır.

1.1. PROBLEM

Klasik Gitar tuşesinin kalıp organizasyonu açısından nasıl işlediğini bilmek, deşifre açısından çoğunlukla tel ve perdelerin birleşiminden oluşan karmaşık bir yapı olarak görülen tuşeyi, yazılı müziği oluşturan armonik materyallerle direkt ilişkilendirerek, deşifreyi klasik gitar için bir tür "kod çözme" mantığının ötesine taşıyabilir mi?

1.2. Alt Problemler

1. Majör akor formu klasik gitar tuşesinin boş, üçüncü, beşinci, sekizinci ve onuncu pozisyonlarında kalıp organizasyonu açısından nasıl işlemektedir?
2. Majör yedili akor formu klasik gitar tuşesinin boş, üçüncü, beşinci, sekizinci ve onuncu pozisyonlarında kalıp organizasyonu açısından nasıl işlemektedir?
3. Dominant yedili akor formu klasik gitar tuşesinin boş, üçüncü, beşinci, sekizinci ve onuncu pozisyonlarında kalıp organizasyonu açısından nasıl işlemektedir?
4. Minör akor formu klasik gitar tuşesinin boş, üçüncü, beşinci, sekizinci ve onuncu pozisyonlarında kalıp organizasyonu açısından nasıl işlemektedir?
5. Minör yedili akor formu klasik gitar tuşesinin boş, üçüncü, beşinci, sekizinci ve onuncu pozisyonlarında kalıp organizasyonu

onu açısından nasıl işlemektedir?

6. Eksilmiş yedili akor formu klasik gitar tuşesinin boş, üçüncü, beşinci, sekizinci ve onuncu pozisyonlarında kalıp organizasyonu açısından nasıl işlemektedir?

7. Akor kalıplarının pozisyonel olarak tuşe üzerinde görselleştirilmesi, yazılı bir müziğin aktarılmasında klasik gitar tuşesini dolaysız hale getirebilir mi?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

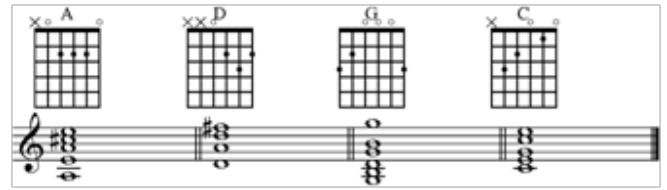
Araştırma, genel tarama modelinde dir. Gitar'ın standart akort sistemine bağlı tuşe mantığını ele alan kaynaklar taranacak, gitar tuşe mantığının dayandığı temel prensipler ortaya konacak ve bu prensipler doğrultusunda klasik gitarın açık, üç, beş, sekiz ve onuncu pozisyonlarında oluşturulacak olan akor formlarını temsil eden sol el kalıpları, yazılı müziğin armonik dokusunu oluşturan nota yığınları ile eşleştirileceklerdir.

Gitar tuşesi iki temel prensip üzerine kurgulanmıştır. Birincisi, gitar tuşesinin, üzerine kurgulandığı temel akor formları, ikincisi ise "C-A-G-E-D" sıralamasıdır

2.1.1. Temel Akor Formları:

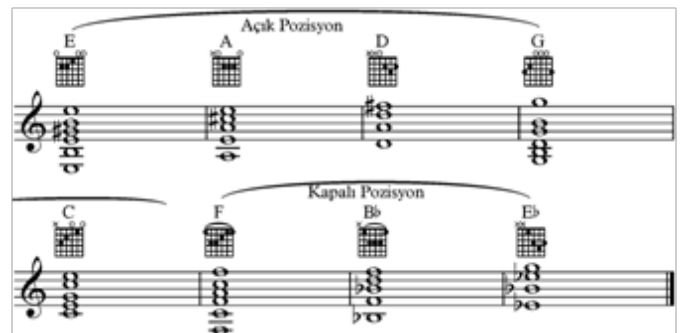
Giriş bölümünde de belirtildiği üzere, gitarda en yaygın kullanılan akort sistemi, kalından inceye "E:Mi, A: La, D:Re, G:Sol, B:Si, E:Mi" dir. Bu sistem standart akort sistemi olarak da bilinir. Üç ve ikinci tel aralığının Majör 3'lü olması; 2 ve 1. tel aralığının Tam 4'lü ye dönüştürerek 1. telin 'E' tonu ile bitmesini sağlamak içindir. "En kalın ve en ince tellerin 'E' olması, 'E' akorunun, gitarın ana akoru olduğunu göstermektedir"(Nispel, 2003, s.10)(bkz. Şekil 2, a).

Standart akort sistemi, 'E' akoruna ek olarak, gitarın, boş teller içerme nedeni ile 'açık pozisyon' olarak adlandırılan ilk dört perdelik diliminde, temel dört akor formunun daha kurgulanabilmesine olanak tanır.

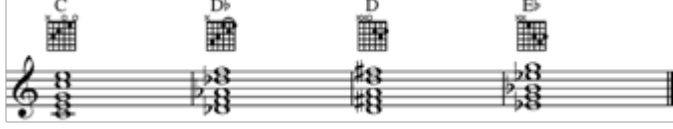
Şekil 2.1.1.1: Açık pozisyon temel akor formları

Bu beş temel form, tuşenin dikey ekseninde, 'dominant – tonik' ilişkisi içerisinde birbirlerine çözümlenerek (E - A, A-D, D-G, G-C) hareket ederler. Bu devinim kendisini, 'E' formundan itibaren, bu defa boş tel içermeyen 'kapalı pozisyon' olarak tekrarlar, tuşe boyunca kromatik olarak yanal eksen üzerinde hareket eder.

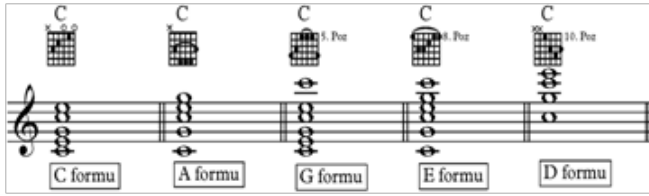

Şekil 2.1.1.2: 'E' formunun dikey ve yanal hareketi

Ayrıca devinimi oluşturan beş temel formun her biri, tuşe boyunca yanal eksen üzerinde kromatik olarak hareket edebilir.

Şekil 2.1.1.3: 'C' formunun yanal eksen üzerinde kromatik hareketi**2.1.2. 'C A G E D' Sıralaması:**

Temel akor formlarının bu sıralama ile ele alınması, çalgıcıya tuşe üzerinde yolunu bulabilmesi doğrultusunda güvenli bir yöntem sunar. "Sıralamada yer alan her form, tuşe üzerinde beş farklı yapıda çalınan, müzikal olarak aynı akordur"(Edwards,1989, p.5). Bu yöntemin temel gayesi; aynı akorun, beş temel formu oluşturan parmak düzenleri ile, tuşenin farklı pozisyonlarında çalınabildiğini ortaya koymaktır. Bu sıralama onikinci perdeden itibaren tekrarlanır.

Şekil 2.1.2.1: C Majör akorunun temel beş form' da konumları**2.2. Evren ve Örneklem**

Klasik Gitar tuşesinin oniki perdelik dilimi; açık, üçüncü, beşinci, sekizinci ve onuncu pozisyonlarında yer alan majör, minör 5'li ve bütün 7'li akor tipleri (majör,minör, dominat, eksilmiş) bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

C (Do) akor formunun açık, üçüncü, beşinci, sekizinci ve onuncu pozisyonlarında yer alan majör, minör 5'li ve bütün 7'li akor tipleri(majör,minör, dominat, eksilmiş) bu araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

2.3. Verilerin toplanması

Bu araştırmada klasik gitar tuşesinin sol el kalıp organizasyonu açısından nasıl işlediğini ortaya koymak ve bu işleyişin hafızada kolaylıkla görselleştirilebilmesine olanak tanımak amacı ile gitar tuşesinin, üzerine kurgulandığı beş temel format'tan C' nin – "C A G E D" sıralaması göz önünde bulundurularak- tuşenin açık, üçüncü, beşinci, sekizinci ve onuncu pozisyonlarındaki tam kalıp tipleri, tuşe boyunca yanal ve kromatik olarak hareket etmeye uygun, ergonomik sol el kalıpları oluşturacak bölütlere ayrılacaktır.

Klasik gitar müziğinde yaygın olarak kullanılan akorların tuşe kalıp organizasyonu açısından nasıl işlediğini göstermek amacı ile 'C' tonu kullanılmasıdaki başlıca neden; C Majör dizisinin, diyez ve bemol içermemesi nedeni ile en kolay dizi olarak adlandırılmasıdır. C Majör, çalgı ve solfej öğretiminde kullanılan ilk dizi ve arpejdır. Ayrıca çalgı eğitiminde, başlangıç düzeyindeki pek çok etüt ve parça 'C Majör' tonunda yazılmıştır. Dolayısı ile C Majör, işitsel ve görsel olarak en aşına olunan tondur.

2.4. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

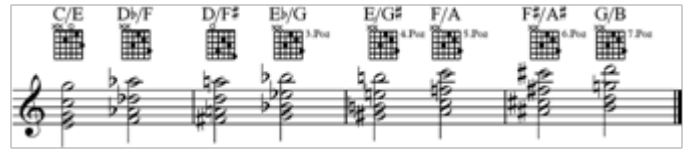
Klasik gitar için yazılmış bir etüt'ün- oluşturulduğu armonik örgü sadeleştirilerek- armonik taslağı ortaya çıkarılacaktır. Taslağı oluşturan akor blokları oluşturulan kalıplarla eşleştirileceklerdir.

3. BULGULAR VE YORUM**3.1. CMajör Akor Formları ve Çevirimlerine Yönelik Bulgular:**

Akorun açık pozisyon 'C' formu, sol el için ergonomik bir kalıp oluşturmaktadır ve dikey eksen üzerinde akor çevirimlerini oluşturacak bölütlere ayrılabilir.

Şekil 3.1.1a: Açık pozisyon 'C Majör' akoru bölütleri

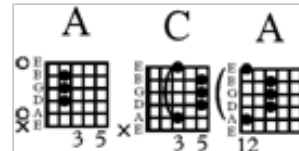
Bu bölütler tuşe üzerinde yanal- kromatik hareket yapmaya elverişlidirler.

Şekil 3.1.1b: 'CMajör' akoru birinci çevirim bölütünün yanal-kromatik hareketi

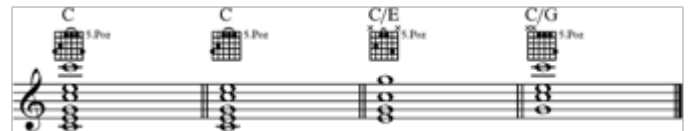
Akorun üçüncü pozisyon 'A' formu, sol el için ergonomik bir kalıp oluşturmaktadır ve dikey eksen üzerinde, yanal-kromatik harekete elverişli bölütlere ayrılabilir.

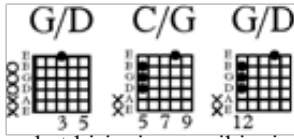
Şekil 3.1.2a: Üçüncü pozisyon 'C Majör' akor bölütleri

Yanal- kromatik hareket bir ve on ikinci perdelere doğru iki yönlüdür.

Şekil 3.1.2b: Üçüncü pozisyon 'CMajör' akorunun yanal-kromatik hareketi

Akorun beşinci pozisyon 'G' formunu oluşturan notaların tonal sıralaması, sol el için ergonomik bir kalıp oluşturmamaktadır. Öte yandan format, dikey eksen üzerinde, yanal- kromatik harekete elverişli ergonomik kalıplar oluşturacak bölütlere ayrılabilir.

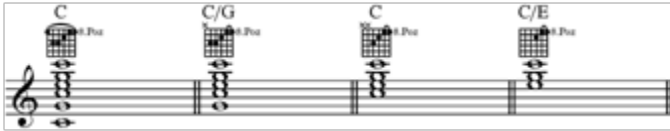
Şekil 3.1.3a: Beşinci pozisyon 'C Majör akor bölütleri

Yanal- kromatik hareket birinci ve on ikinci perdelere doğru iki yönlüdür.

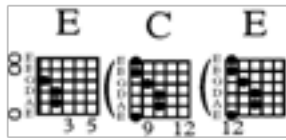
Şekil 3.1.3b: Beşinci pozisyon ‘CMajör’ akorunun yanal-kromatik hareketi

Akorun sekizinci pozisyon ‘E’ formu, sol el için ergonomik bir kalıp oluşturmaktadır ve dikey eksen üzerinde, yanal- kromatik harekete elverişli bölütlere ayrılabilir.

Şekil 3.1.4a: Sekizinci pozisyon ‘CMajör’ akor bölütleri

Yanal- kromatik hareket bir ve onikinci perdelere doğru iki yönlüdür

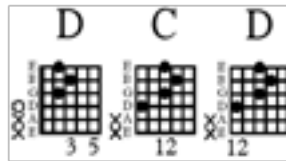
Şekil 3.1.4b: Sekizinci pozisyon’CMajör’ akorunun yanal-kromatik hareketi

Akorun onuncu pozisyon’ D’ formu, sol el için ergonomik bir kalıp oluşturmaktadır.

Şekil 3.1.5a: Onuncu pozisyon ‘C Majör akoru

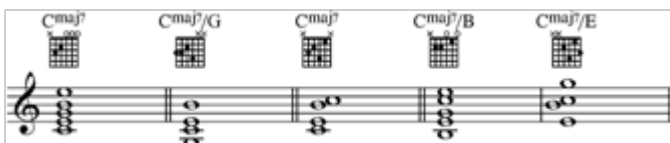
Yanal-kromatik hareket bir ve onikinci perdelere doğru iki yönlüdür.

Şekil 3.1.5b: Onuncu pozisyon ‘CMajör’ akorunun yanal-kromatik hareketi

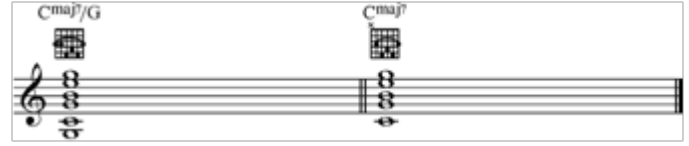
3.2.CMajör7’li Akor Formları ve Çevirimlerine Yönelik Bulgular:

Akorun açık pozisyon formu, sol el için ergonomik bir kalıp oluşturmaktadır.

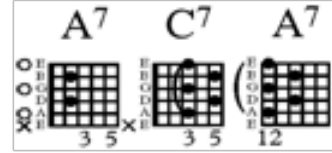
Şekil 3.2.1: Açık pozisyon ‘CMajör7’li akoru ve bölütleri

Klasik Gitar Deşifresinde Kalıp Organizasyonunun Önemi (43 - 53)
Akorun üçüncü pozisyon formu, sol el için ergonomik bir kalıp oluşturmaktadır ve dikey eksen üzerinde, akorun ikinci çevirimini oluşturacak biçimde altı sesli olarak da kurgulanabilmektedir.

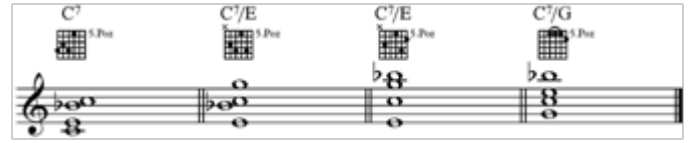
Şekil 3.2.2a: Üçüncü pozisyon ‘C Majör7’li akoru

Yanal-kromatik hareket bir ve onikinci perdelere doğru iki yönlüdür.

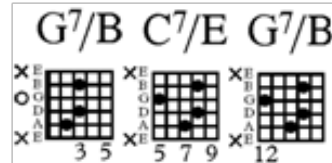
Şekil 3.3.2b; Üçüncü pozisyon ‘C7’li akorunun yanal-kromatik hareketi

Akorun beşinci pozisyon ‘G’ formunun dominant 7’li ye dönüştürülmesi ile elde edilen tonal sıralama, gitarın tüm tellerini kapsayacak bir kalıbın oluşturulamamasına neden olmaktadır. Öte yandan akor; yanal-kromatik harekete uygun, akor çevirimler ve ergonomik kalıpları oluşturacak bölütlere ayrılabilir.

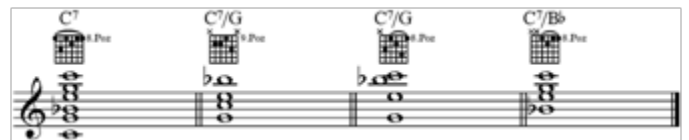
Şekil 3.3.3a; Beşinci pozisyon ‘C7’li akoru ve bölütleri

Yanal- kromatik hareket bir ve onikinci perdelere doğru iki yönlüdür.

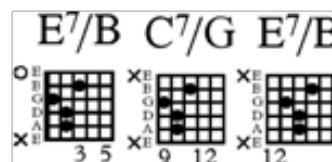
Şekil 3.3.3b; Beşinci pozisyon ‘C7’li akorunun yanal-kromatik hareketi

Akorun sekizinci pozisyon formu sol el için ergonomik bir kalıp oluşturmaktadır. Dikey eksen üzerinde yanal-kromatik harekete uygun akor çevirimleri oluşturabilen bölütlere ayrılabilir.

Şekil 3.3.4a; Sekizinci pozisyon ‘C7’li akoru ve bölütleri

Yanal-kromatik hareket bir ve onikinci perdelere doğru iki yönlüdür.

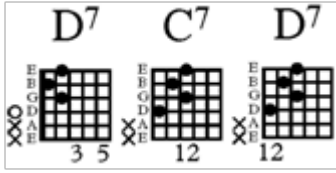
Şekil 3.3.4b: Sekizinci pozisyon 'C7'li akorunun yanal-kromatik hareketi

Akorun onuncu pozisyon formu, sol el için ergonomik bir kalıp oluşturmaktadır.

Şekil 3.3.5a; Onuncu pozisyon 'C7'li akoru

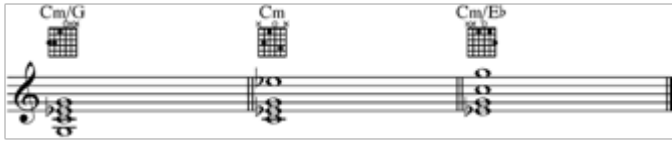
Yanal-kromatik hareket bir ve onikinci perdelere doğru iki yönlüdür.

Şekil 3.3.5b: Onuncu pozisyon 'C7'li akorunun yanal-kromatik hareketi

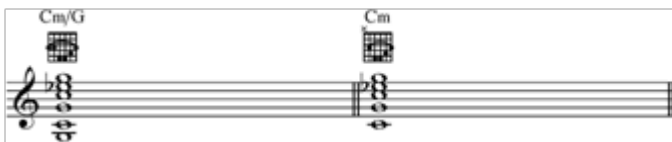
3.4. C Minör Akor Formları ve Çevirimlerine Yönelik Bulgular:

Akorun açık pozisyon 'C' formunun minöre dönüştürülmesi ile elde edilen tonal sıralama, formun minor halinin birinci pozisyonda tüm telleri içerecek bir kalıp oluşturmamasına neden olmaktadır. Öte yandan akor; birinci pozisyonda, dört sesli bölütler halinde kurgulanabilmektedir. Bölütlerin ilk üç seslerini içeren kalıpları yanal- kromatik harekete uygundur.

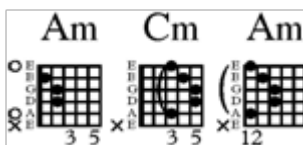
Şekil 3.4.1; Açık pozisyon 'C Minör' akor bölütleri

Akorun üçüncü pozisyon formu, sol el için ergonomik bir kalıp oluşturmaktadır. Dikey eksen üzerinde akorun ikinci çevirimini oluşturacak biçimde altı sesli olarak da kurgulanabilmektedir.

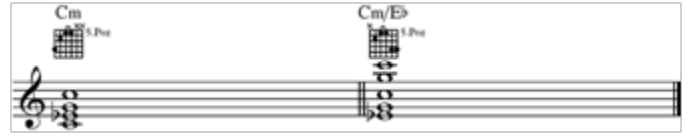
Şekil 3.4.2a; Üçüncü pozisyon 'Cminör' akorları

Yanal-kromatik hareket bir ve onikinci perdelere doğru iki yönlüdür.

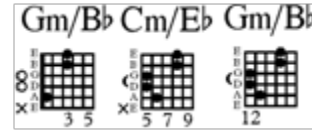
Şekil3.4.2b: Üçüncü pozisyon 'Cminör'7'li akorunun yanal-kromatik hareketi

Akorun beşinci pozisyon 'G' formunun minöre dönüştürülmesi ile elde edilen tonal sıralama, formun minor halinin tüm telleri içerecek bir kalıp oluşturmamasına neden olmaktadır. Öte yandan akor; dikey eksen üzerinde yanal-kromatik harekete uygun iki bölüt halinde kurgulanabilmektedir.

Şekil 3.4.3a: Beşinci pozisyon 'Cminör' akorları

Yanal-kromatik hareket bir ve onikinci perdelere doğru iki yönlüdür.

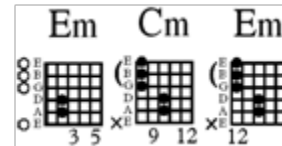
Şekil3.4.3b; Beşinci pozisyon 'Cminör'7'li akorunun yanal-kromatik hareketi

Akorun sekizinci pozisyon 'E' formunun minor hali sol el için ergonomik bir kalıp oluşturmaktadır. Dikey eksen üzerinde yanal-kromatik harekete uygun akor çevirimleri oluşturabilen bölütlere ayrılabilir.

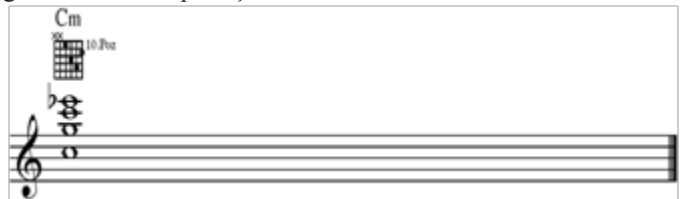
Şekil 3.4.4a: Sekizinci pozisyon 'Cminör' akoru ve bölütleri

Yanal-kromatik hareket bir ve onikinci perdelere doğru iki yönlüdür.

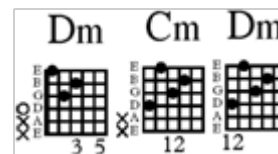
Şekil 3.4.4b: Sekizinci pozisyon 'Cminör' akorunun yanal-kromatik hareketi

Akorun onuncu pozisyon 'D' formunun minor hali sol el için ergonomik bir kalıp oluşturmaktadır.

Şekil 3.4.5a: Onuncu pozisyon 'Cminör' akoru

Yanal-kromatik hareket bir ve onikinci perdelere doğru iki yönlüdür.

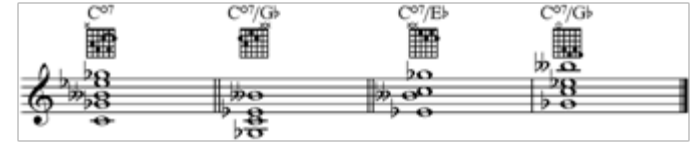

Şekil 3.4.5b: Onuncu pozisyon 'Cminör' akorunun yanal-kromatik hareketi

Şekil 3.5.5b: Onuncu pozisyon 'Cminör7'li akorunun yanalkromatik hareketi

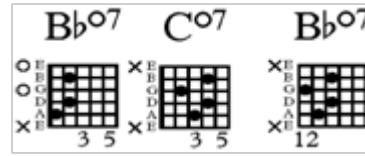
3.6. C Eksilmiş 7'li Akor formu ve Çevirimlerine Yönelik Bulgular:

Akorun açık pozisyon 'C' formunun eksilmiş 7'liye dönüştürülmesi ile elde edilen tonal sıralama, formun eksilmiş 7'li halinin birinci pozisyonda bir kalıp oluşturamamasına neden olmaktadır. Öte yandan, Şekil 3.6.1a'dan anlaşılacağı üzere; eksilmiş 7'li ikinci pozisyonda kurgulanabilir ve elde edilen kalıp her iki pozisyon için ortak form olarak ele alınabilir. Bu form, tuşenin beş perdelik alanında, yanalkromatik harekete elverişli bölütlere ayrılabilir.

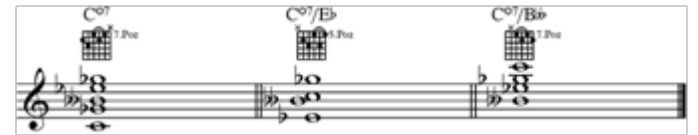
Şekil 3.6.1a: Tuşenin ilk beş perdelik alanında 'C Eksilmiş 7'li akorları

Yanal-kromatik hareket bir ve onikinci perdelere doğru iki yönlüdür.

Şekil 3.6.1b: İkinci pozisyon 'C Eksilmiş 7'li akorunun yanalkromatik hareketi

Sekizinci pozisyon 'C' formunun eksilmiş 7'liye dönüştürülmesi ile elde edilen tonal sıralama, formun eksilmiş 7'li halinin kalıp oluşturmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca, beş ve dokuzuncu perdeler arasındaki alanda, yanalkromatik harekete elverişli bölütlere ayrılabilir.

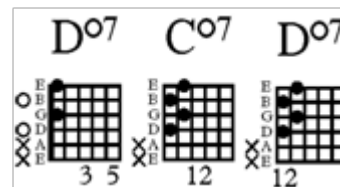
Şekil 3.6.2: Beş ve yedinci pozisyonlarda 'C Eksilmiş 7'li akor kalıpları

Onuncu pozisyon 'D' formu eksilmiş 7'li akoruna dönüştürülebilir.

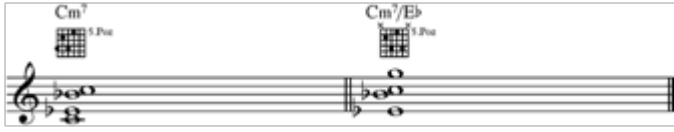

Şekil 3.6.3a: Onuncu pozisyon 'C Eksilmiş 7'li akoru

Yanal kromatik hareket bir ve onikinci perdelere doğru iki yönlüdür.

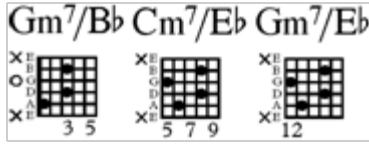

Akorun beşinci pozisyon 'G' formunun minor 7'li ye dönüştürülmesi ile elde edilen tonal sıralama, altı teli içerecek bir kalıbın oluşturulamamasına neden olmaktadır. Öte yandan akor dikey eksen üzerinde yanalkromatik harekete uygun iki bölüt halinde kurgulanabilmektedir.

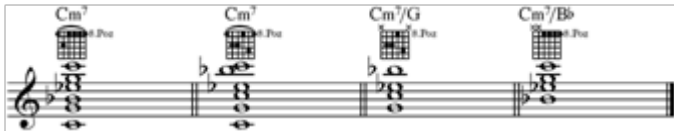
Şekil 3.5.3a: Beşinci pozisyon 'Cminör7'li akor kalıpları

Yanal-kromatik hareket bir ve onikinci perdelere doğru iki yönlüdür.

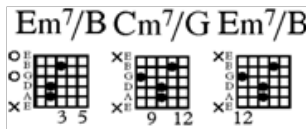
Şekil 3.5.3b: Beşinci pozisyon 'Cminör7'li akorunun yanalkromatik hareketi

Akorun sekizinci pozisyon 'A' formunun minor 7'li hali sol el açısından ergonomik bir kalıp oluşturmaktadır. Dikey eksen üzerinde yanalkromatik harekete uygun, kök ve çevirim hallerini oluşturacak bölütlere ayrılabilir.

Şekil 3.5.4a: Sekizinci pozisyon 'Cminör7'li akoru ve bölütleri

Yanal-kromatik hareket bir ve onikinci perdelere doğru iki yönlüdür.

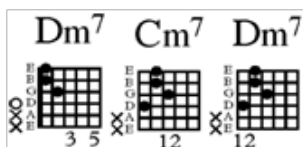
Şekil 3.5.4b: Sekizinci pozisyon 'Cminör7'li akorunun yanalkromatik hareketi

Akorun onuncu pozisyon 'D' formunun minor 7'li ye dönüştürülmüş hali, sol el için ergonomik bir kalıp oluşturmaktadır.

Şekil 3.5.5a: Onuncu pozisyon 'Cminör7'li akoru

Yanal-kromatik hareket bir ve onikinci perdelere doğru iki yönlüdür.

Şekil 3.6.3b: Onuncu pozisyon 'C Eksilmiş7'li akorunun yanal-kromatik hareketi

3. 7.1. Doku Redüksiyonu:

Doku redüksiyonu, yazılı bir müziği oluşturan armonik örgünün sadeleştirilerek, müziğin, üzerine kurgulandığı tonal fikir ve armonik taslağı belirgin hale getirme işlemidir. Amerikalı besteci ve teorisyen Walter Piston'a göre "müzikal anlayışımız, armonik faktörlerin işlenmemiş bir şekilde sunulduğu analitik redüksiyonla desteklenir. Redüksiyonda, ritmik bağımlılıktan uzaklaşmak için; sapsız eşdeğer notalar kullanılır. Notalar dikey akor blokları haline getirilir"(Piston, 1987, s. 288).

Şekil 3.7.1.1: Etüt' ün armonik redüksiyonu

Redüksiyondan anlaşılacağı üzere; Etüt'ün beş ve on yedinci ölçüleri arasındaki kesitinin armonik taslağı 'I - V/ii - ii64 - V6/ii - ii - I6 - IV - I64 - V - I' şeklindedir. Etüt'ün sekizinci ölçüsünde yer alan eksik 7'li akoru köksüz dominant minor 9'lu akordur. Etüt'ün onuncu ölçüsünün ilk vuruşundaki 'bağlı sol' ve on birinci ölçüsünün son vuruşundaki 'si' notaları; üzerinde buldukları akorların entegre parçası değildirler ve bu nedenle, redüksiyonda ayıklanmışlardır. ii - I ve IV - I bağlantıları arasında yer alan eksik 7'li akorları kromatik geçit akorları olduklarından armonik taslağa dahil edilmemişlerdir.

3.7.2. Armonik Taslağın, Oluşturulan Kalıplarla Eşleştirilmesi:

Doku redüksiyonu ile birlikte, değişik stillerde işlenmiş akor devinimlerinin blok akor devinimlerine dönüştürülerek saf hale getirilmesi; nota bloklarının tuşe üzerinde oluşturulan kalıplarla eşleştirilebilmesine olanak tanımaktadır.

Şekil 3.7.2.1: Kesit'in kalıp organizasyonu

Yukarıdaki kesitten anlaşılacağı üzere; 'I - V/ii - ii64 - V6/ii - ii - I6 - IV - I64 - V - I' devinimi, tuşenin bir ve yedinci pozisyonları arasındaki alanda yer almaktadır.'V/ii' akoru 'C7/Eb' kalıbının açık pozisyona aktarılmış halidir (bkz. Şekil 3.6.1a); 'ii64' akoru sekizinci pozisyon 'C Minör' ya da açık pozisyon 'E Minör' akor kalıbının ikinci pozisyona aktarılmış halidir (bkz. Şekil 3.4.4a,b); 'V6/ii' ve 'I6' akorları açık pozisyon 'C/E' kalıbının birinci ve dördüncü pozisyonlara aktarılmış halleridirler (bkz. Şekil 3.1.1b); 'ii' akoru onuncu pozisyon 'C Minör' ya da açık pozisyon 'D Minör' kalıbının dördüncü pozisyona aktarılmış halidir (bkz. Şekil 3.4.5a,b); 'IV' akoru onuncu pozisyon 'C' ya da açık pozisyon 'D' kalıplarının yedinci pozisyona aktarılmış halleridir (Bkz. Şekil 3.1.5a,b); 'I64' akoru üçüncü pozisyon 'C' ya da açık pozisyon 'A' kalıplarının yedinci pozisyona aktarılmış bölüt halleridir (bkz. Şekil 3.1.2a,b); 'V' akoru üçüncü pozisyon 'C7' ya da açık pozisyon 'A7' kalıplarının ikinci pozisyona aktarılmış halleridir (Bkz. Şekil 3.3.2a,b) Kesiti oluşturan armonik taslak içerisinde kullanılan eksik 7'li akorları ise 'C7/Eb' kalıbının beş ve sekizinci pozisyonlara aktarılmış halleridirler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gitar tuşesinin, dayandığı beş temel akor formatından "C" nun ya da diğer bir deyişle açık pozisyon Do majör 5'li akorunun, majör 7'li, dominant 7'li, minör 5'li, minör 7'li, eksilmiş 7'li tiplerinin konumsal işleyişleri ele alınmış; bu doğrultuda, gitar tuşesinin açık, üçüncü, beşinci, sekizinci ve onuncu pozisyonlarında, tuşe boyunca yanal eksen üzerinde kromatik harekete uygun akor kalıpları organize edilmiştir. Klasik gitar için yazılmış bir müzik, dayandığı armonik materyaller organize edilen kalıplar ile eşleştirilerek tuşe üzerine aktarılmıştır. Yapılan eşleştirilme neticesinde denebilir ki; "İnsan beyni, nesnelere gruplandırarak anlamlandırma ve bilindik kategorilere dönüştürmeye, dahası kalıplar aramaya yönelik programlanmıştır" (D. Pike, 2012, s.26). Bu nedenle de deşifrenin en önemli unsuru, notaları anlamlı kalıplara dönüştürmek ve bununla bağlantılı motor beceriyi

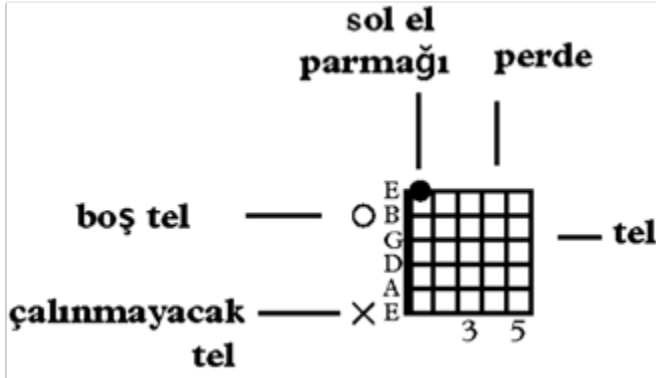
geliştirmektedir. Bu bağlamda klasik gitar tuşesinin, kalıp organizasyonu açısından nasıl işlediği bilgisi önemli bir rol oynamaktadır. Klasik gitarın kalıp organizasyonuna bağlı tuşe mantığını bilmek, deşifre edilecek müziğin dokusunu oluşturan armonik ve dizisel materyalleri anlamlı kalıplara dönüştürerek, çalgı üzerine aktarabilme de öngörü sahibi olma becerisini kazandırır. Deşifreyi bir tür 'kod çözme' aktivitesinin ötesine taşıyarak müziğin dokusunu oluşturan armonik taslağı ve bu taslağı anlatım stiline göre işleyen müzikal materyalleri görebilme becerisini kazandırır. Bu nedenle de, işitsel becerinin geliştirilmesinde de önemli bir rol üstlenir.

KAYNAKÇA

- D. Pike, Pamela.(February/March2012).”SIGHTREADING STRATEGIES”,
AMT.www.mtna.org/media/52222/2013_article_of_the_year.pdf, s.26
EDWARDS, B.(1989). “Fretboard Logic, Volume I”, United States of America, Bill Edwards Publishing, s.x-5
NISPEL, A.(2003).”Fretboard Rosette(A key to mastering the guitar)”, United State of America, Paidia Academic Press, s.10
PİSTON, W.(1987).” Harmony”, Fifth Edition, W.W. Norton Company.Inc, United States of America, s.288

Ek

Akor Diyagramı:

YUGOSLAVYA KRALLIĞI'NDA MÜSLÜMANLARIN STATÜSÜ VE İLKÖĞRETİM HAKLARI

Fetnan DERVİŞ¹

ÖZET

Osmanlı devleti 1912–1913 Balkan savaşlarıyla Balkanlar'daki topraklarını kaybetti. Balkan savaşlarından sonra Yeni Pazar Sancağı, Kosova ve Makedonya Sırp–Hırvat–Sloven Krallığına dâhil edildi. Krallıkta yaşamaya devam eden Müslümanların statüleri özel anlaşmalarla ve anayasalarla belirlendi. Bu belgelere göre krallıkta yaşayan Müslümanlar dini azınlık olarak tanındılar ve bütün işlerde bu statüye göre muamele gördüler. Müslüman azınlığın dini konularını Yugoslavya Krallığı İslam Birliği yönetmekteydi. Yugoslavya Krallığında dini azınlık olarak tanınan Müslümanların anadilde eğitim hakları yoktu. Sırpça eğitim gören Müslümanlara devlet okulları dâhilinde “Müslüman - Sırp” sınıfları açıldı. Sırp çocukların okuduğu sınıflara Katolik çocuklar da alınmadığından “Katolik - Müslüman” sınıfları da açıldı. Dini haklar dâhilinde okullarda Müslüman öğrencilere haftada iki saat din dersi okutuldu, Ramazan ve Kurban bayramlarında resmi tatil hakkı verildi.

Anahtar kelimeler: Yugoslavya Krallığı, Müslüman azınlık, Müslüman – Sırp sınıfları, Katolik – Müslüman sınıfları.

THE IMPORTANCE OF PATTERN ORGANIZATION FOR CLASSICAL GUITAR SIGHT READING

SUMMARY

With the 1912-1913 Balkan Wars, Ottoman Empire lost her lands in Balkans. After the Balkan Wars Sanjak of Novi Pazar, Kosovo and Macedonia included in Serb-Croat-Slovenian Kingdom. The status of Muslims which continued to live in kingdom determined with agreements and constitutions. According to these documents the Muslims living in the kingdom were accepted as religion minority and were treated according to this status in all businesses. The religion threads of Muslims were directed by the Islam Union of Kingdom of Yugoslavia. The Muslim minority didn't have education on their mother tongue. Within the state schools opened “the Muslim –Serb” classes for the Muslim students which have education in Serbian language. Also Catholic children didn't have rights to have education in the classes which Serbian children were educating. Due to this within the state schools opened “the Catholic-Muslim” schools. Within the religious rights Muslim students had religion lesson twice in a week and Ramadan feast and the Kurban feast declared as public holidays.

Keywords: Kingdom of Yugoslavia, Muslim minority, Muslim – Serb classes, Catholic – Muslim classes.

GİRİŞ

Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Balkanlarda ortaya çıkan yeni durumlardan sonra Türkiye'de Balkan tarihçiliği daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Ancak yapılan çalışmalar daha ziyade Osmanlı devletine ve Türkiye Cumhuriyeti'ne yapılan göçleri kapsamaktadır. Balkanlarda yaşamaya devam eden Müslümanların hayatlarını ne şekilde idame ettirdikleri, kimliklerini ve sosyal hayatlarını nasıl muhafaza ettiklerine dair çalışmalar ise yetersizdir. Özellikle Yugoslavya ile ilgili yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak Türkiye-Yugoslavya arasındaki siyasi münasebetler ve Balkan coğrafyasından Türkiye'ye yapılan muhaceret üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmada Yugoslavya Krallığı'nda yaşamaya devam eden Müslüman nüfusun devlet içindeki statüleri ve ilköğretim hakları irdelenmiştir. Çalışmada yazılı ve sözlü kaynaklara başvurulmuştur. Yazılı kaynaklar daha çok arşiv malzemelerinden oluşurken sözlü kaynaklar, Kosova ve Prizren'de 1920'li yıllarda Müslümanlar için açılan sınıflarda eğitim gören ve halen hayatta bulunan, doğum tarihleri 1925-1930 yılları arasında olan kişilerle yapılan mülakatlardan ibarettir.² 1925 ila 1930 tarihleri doğumlu olan bu kişilerden ikisi bayan olup, biri ev hanımı, diğeri işçi emeklisidir, üç erkek ise öğretmen, eczacı ve işçi emeklisidir. Yugoslavya Krallığı'nda Müslüman azınlığın etnik bakımından en karmaşık olduğu bölgeler Kosova ve Makedonya idi. Bundan dolayı çalışmada üç milliyete mensup (Türk, Arnavut, Boşnak) Müslümanların yaşadığı Kosova-Prizren'deki

Müslüman azınlığın ilköğretimi örnek gösterilmiştir.

1912–1913 Balkan savaşları Osmanlı Devleti'nin ikinci Viyana kuşatmasından sonra başladığı “Osmanlı Avrupa'sı” topraklarından çekilme sürecini sona erdiren savaşlardır. 1912–1913 Balkan savaşı ile Makedonya ve Trakya Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan arasında paylaştırıldı. Sırbistan'ın yayılmacılığına karşı koyabilmek için Arnavutluk 1912 yılında bağımsızlığını ilan etti.³ 29 Eylül 1913 tarihinde İstanbul'da imzalanan Osmanlı – Bulgaristan anlaşmasına göre Edirne ve batısında 30 kilometrelik bir alan Osmanlı devletine kaldı. Batı Trakya Bulgaristan'a verildi, Meriç Nehri ise iki ülke arasında sınır kabul edildi.⁴

Balkan savaşlarından sonra Osmanlı devletinin çekildiği topraklardan Kosova, Makedonya ve Yeni Pazar Sancağı Sırbistan Krallığına dahil edildi.⁵ 1878 Berlin Antlaşması ile bağımsızlığını kazanan Sırbistan, 1912 – 1913 tarihine kadar merkezi ve üniter; millet bakımından homojen, neredeyse milli azınlıkları olmayan bir devlet idi.⁶

Sırbistan kralı Petar 27 Aralık 1912 tarihinde Osmanlı devleti ile yaptığı barış anlaşmasından yirmi dört gün sonra “kurtarılmış bölgelerin teslimi yasası” için kararname ilan etti. Söz konusu kararnamede Sırpların bölgedeki tarihi hakları vurgulandı. Kararnamenin 4. kısmında (74-88 maddeler) kanun karşısında bütün vatandaşların eşitlik ilkesi ilan edildi ve tüm dinlere özgürlük garantisi verildi.⁷

¹Doktora Öğrencisi Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , etadervis@gmail.com

Sırbistan Balkan savaşlarında ele geçirdiği bölgeleri hukuken Londra (30 Mayıs 1913) ve Bükreş (10 Ağustos 1913) Barış Antlaşmaları ile topraklarına katabildi. Kral Petar'ın 7 Eylül 1913 tarihindeki ilanı ile Sırbistan bu yerleri ilhak ettiğini bildirdi. Aynı ilanda din farkı gözetmeksizin herkese can güvenliği verileceği ve kanun karşısında herkesin eşit olduğu ve her din, mülk ve şahsiyetin "aziz" olarak saygı göreceği vurgulandı.⁸

Balkan Savaşlarından sonra en karmaşık durum, temas kuşakları halinde olan Makedonya, Dobruca, Kosova, Voyvodina, Transilvanya ve İstanbul gibi yerlerde görüldü.⁹ Çünkü bu yerlerde nüfus değişik etnik yapılardan oluşmaktaydı. Sırbistan Krallığında 1913 yılında yapılan bir ankette halkın henüz siyasi özgürlüğe hazır olmadığı neticesine ulaşıldı. Halk arasında dini düşmanlığın var olduğu ve vatandaş eşitliği bilincinin henüz olmadığı konusuna dikkat çekildi. Ayrıca Müslüman halkın Sırp devletine karşı sadakati konusundaki güvensizlik siyasi özgürlüklerin verilmesi konusunda tedirginlikler yaratmaktaydı.¹⁰

Balkan Savaşları başlamadan önce, Balkanların Osmanlı hakimiyeti altındaki bölgelerinde Müslümanlar en büyük nüfusa sahip din grubuydular. 1911 yılındaki nüfus dağılımına göre, Osmanlı devletinin Avrupa topraklarındaki vilayetlerinde toplam 6.353.000 olan nüfusun 3.242.000'ni Müslümanlar oluşturuyordu. Hatta birçok bölgede ve üç vilayetin tamamında (Edirne, İşkodra, Kosova'da) Müslümanlar en büyük topluluk olmakla birlikte kesin çoğunluğu oluşturuyorlardı.¹¹ Balkanlar'dan Türk izini silmek gayesiyle yapılan Balkan savaşlarında Osmanlı Devletinin çekildiği Avrupa topraklarında yaşayan 2.315.293 Müslüman'ın 1.445.179'u yani % 62'si artık Balkanlar'da değildi. Bu sayıdan sadece 812.771 Müslüman hayatta kalabilmiş, 632.408 kişi ise ölmüştür.¹² 1912-1913 yıllarındaki bu katliamlardan sağ kurtulan Müslümanların torunları aynı topraklarda Müslüman azınlık olarak yaşamaya devam ettiler.¹³

Yugoslavya Krallığı'nda Müslümanların Statüsü

Osmanlı devletinin Balkanlardan çekilmesinden sonra Sırbistan Krallığında yaşamaya devam eden Müslümanlar milli azınlık olarak nazar-ı itibara alınmadılar. Türk, Arnavut, Boşnak ve Rom milletlerinin oluşturduğu Müslüman dini azınlığa din hakları tanındı.¹⁴ 14 Eylül 1914 tarihli Osmanlı devleti ve Sırbistan Krallığı arasındaki İstanbul anlaşmasında "dini konular ve vakıflardaki yetkileri haricinde müftü nikâh, boşanma, nafaka,

vâsilik, miras ve müteveli tayini konularında yetkilidir. Miras konusunda Müslüman taraflar önceden anlaşarak müftüye arabulucu olarak başvurabilirler" hükmü yer aldı.¹⁵ Aynı anlaşmanın 8. maddesine göre Sırbistan'da Müslüman dini örgütün kurulması öngörülmekteydi. Kral, bölge müftüleri arasından seçilen üç müftüden birini baş müftü olarak atayacaktı. Baş müftü ve diğer müftülere şer'î hâkim ve fetva verme yetkisini ise İstanbul'daki şeyhülislam verecekti.¹⁶ İstanbul Anlaşması Osmanlı döneminin sona ermesinden sonra Yugoslavya Krallığı'nda yaşayan Müslümanların durumunu titiz bir şekilde belirlediğinden dolayı uluslararası hukukî antlaşma olarak değerlendirilebilir.¹⁷ Ancak Osmanlı Devleti Birinci Dünya savaşına girince Müttefiklerin yanında yer almasından dolayı, iki taraf arasında savaş belirmesi üzerine Yugoslavya Krallığı anlaşmayı iptal etti. İstanbul Anlaşması'nda uygulanma aşamasına geçilememişse de bu anlaşma Yugoslavya Krallığı içinde Şer'î hukuk kurallarının uygulanmasıyla ilgili hukuk anlaşmalarının düzenlenmesine temel teşkil etmiştir.¹⁸

Birinci Dünya savaşında Sırbistan Krallığı Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan tarafından işgal edildi. Birinci Dünya savaşından sonra 1 Aralık 1918 tarihinde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kuruldu.¹⁹ Sırbistan Krallığında olduğu gibi Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nda da Müslüman olan milli azınlıklar dinlerine göre muamele gördüler. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın kurulmasına temel teşkil eden Korfu Deklarasyonu'nun²⁰ 7. Maddesiyle Ortodoks ve Katolik mezhepleriyle birlikte İslam dini de kabul edildi ve hepsi kanun önünde eşit hale geldi.²¹ Kral Aleksandar'ın naibinin 6 Ocak 1919 tarihinde halka bildirisinde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı hükümetinde her üç milletin ve her üç dinin temsilcilerinin uyumlu bir şekilde çalıştıkları ve bunun kardeşliğin belirtisi ve kardeş dayanışması olduğu bildirilmekteydi. Nitekim 20 Aralık 1918 tarihinde yapılan krallığın ilk bakanlar atamasında Dr. Mehmed Spaho Ormançılık ve Madencilik Bakanı olarak atanmıştı.²² Aynı bildiriye krallıkta din eşitliği garanti edilmekteydi.²³ Mehmed Spaho krallığın meclisine, krallıkta varlığı inkâr edilemeyen Müslüman din birliğinin temsilcisi olarak girdi.²⁴

Birinci Dünya savaşı esnasında Avrupa kamuoyunun etkisiyle azınlıkların milli, dini ve dil haklarının korunması fikri gelişti. Avusturya ile Müttefik ve Mihver devletlerin yaptığı antlaşmaya göre (10 Eylül 1919 Sen Germen) Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı büyük güçlerin azınlıklarla ilgili yükümlü kıldığı her kuralı uygulamak mecburiyetinde olacaktı. Bununla ilgili Sırp-Hırvat-

²Zahid Volkan makalenin yazılmasından sonra 25 Kasım 2013 tarihinde vefat etti.

³Kemal H. Karpat, "Balkanlar", DİA, C. 5, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 30.

⁴Cevdet Küçük, "Balkan savaşı", DİA, C. 5, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 24.

⁵Fikret Karčić, Šerijatski Sudovi U Jugoslaviji 1918-1941, (Sarajevo: 1986), 27 -29.

⁶Branko Petranovic, İstoriya Jugoslavije 1918 - 1978, (Beograd: 1981), 31.

⁷Milos Jagodic, Uredenje Oslobodenih Oblasti Srbije 1912 - 1914: Pravni Okvir, (Beograd: 2010) 17, 23.

⁸Age, 31 - 33.

⁹Marija Todorova, "Balkanlar'da Osmanlı Mirası", Ed. Carl Brown, İmparatorluk Mirası, Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası, (İstanbul: 2000) 101.

¹⁰Jagodic, age, 38 - 39.

¹¹Justin McCarthy, Ölüm ve Sürgün - Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821 - 1922), (Çev. Fatma Sankaya), (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2012) 141 - 142.

¹²McCarthy, age, 186-187.

¹³Age, 141 - 170.

¹⁴Bu uygulama, Osmanlı devletinden kopan Balkan devletlerinde Müslüman nüfus ile ilgili ilk uygulama değildir. 1878 Berlin anlaşması ile bağımsız olan Karadağ'da ilk defa diğer din mensuplarıyla beraber Müslümanlar da din hakları kapsamında Müftülük ve İslam Komitesi kurma hakkına, din eğitimi alabilecekleri mektepler kurma, özel meselelerinde Şer'î hukuk ile muamele görme hakkına sahip oldular. Uğur Özcan, II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı - Karadağ İlişkileri, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2012) 235-239.

¹⁵Jagodic, age, 38 - 95. Balkan savaşı neticesinde Osmanlı devletinin Bulgaristan ile imzaladığı 29 Eylül 1913 tarihli İstanbul anlaşmasına eklenen "müftülere müteallik protokole" göre Bulgaristan'da yaşamaya devam eden Müslümanlar da aynı haklara sahip oldular. Küçük, agm, 24-25.

Sloven Krallığı ile ayrı bir anlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşma ile krallıkta yaşayan tüm Müslüman halk (Boşnaklar, Türkler, Arnavutlar, Romlar vb.) dini azınlık olarak kabul edilmişleridir. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı bu antlaşma ile devlette yaşayan Müslümanların dini hayatlarıyla ilgili sorumlulukları üzerine almış oldu. Söz konusu antlaşma Birinci Dünya savaşından sonra, sadece bireylerin değil toplulukların haklarını koruyan bir antlaşma olarak uluslararası anlaşmalar kapsamına girmiştir.²⁵ Aynı anlaşmaya göre Almanlar, Macarlar ve Bulgarlar millî azınlık olarak tanındılar.²⁶ Krallığın Din İşleri Bakanlığında üç bölüm bulunacaktı ve her bölümün başında ilgili dinin temsilcisi bulunacaktı.²⁷ Dini azınlık olarak tanınan Müslümanlar 1919 yılında ilk siyasi örgütlerini kurdular. İslam Muhafaza – i Hukuk Cemiyeti ve Yugoslavya Müslüman Organizasyonu²⁸ Sırp - Hırvat – Sloven Krallığında Müslümanların hakları için mücadele edecekti. Ancak Cemiyetin 1925 yılına kadar çalışmasına izin verilmişse de, aynı yıl kapatılmıştır.²⁹

Sırp – Hırvat – Sloven Krallığının ilk anayasası olan Vidovdan Anayasası 28 Haziran 1921 tarihinde kabul edildi. Anayasada kabul edilen mezhep ve dinlerin serbestisi garanti edildi. Ayrıca bu mezhep ve inançların mensupları, krallık dışındaki dini liderlerle de bağlantılarını devam ettirebilecekti (madde 12).³⁰ Krallığın resmi dili Sırp-Hırvat ve Slovence'dir (3. madde).³¹ Vidovdan Anayasasına göre Müslümanların aile ve miras davalarına Şer'i hâkimler bakacaktır.³² (109. madde)³³ Vidovdan Anayasası'nın kabul edilmesinde Tarımcılar Birliği ve Müslüman organizasyonu kilit rolü oynadılar. Ancak anayasanın kabulü için "Cemiyet" isimli Müslüman organizasyonuna önceden, maddi destek, okul, din, mahkeme otonomisi ve devlet idaresine katılım konusunda taviz gibi konularda vaatlerde bulunularak vekillerinin evet oyunun garanti edildiği ileri sürülmektedir.³⁴ Ancak Müslüman Halk Organizasyonu'nun Programında, Vidovdan Anayasasının bütün olarak organizasyonun bakış açısı ve meyline uygun olmadığı ancak yeterince liberal olması ve henüz uygulanmadığından ve kabulüne yasal bir şekilde organizasyonun temsilcilerinin de katılması dolayısıyla söz konusu

anayasanın revizyonu ne en acil ne de gelecek politikalarının hedefi olmadığı belirtilmekteydi.³⁵ Bundan dolayı Müslüman siyasi organizasyonu öncelikle demokratik yollardan halkın taleplerini ifade etme yolunu tercih edecekti. Krallıkta şimdiki güçlü merkezîyetçilik halkın ve devletin çıkarı için uygun olmadığı ve anayasa revizyonuna hemen gidilemezse de, şimdiki merkezîyetçiliğin bölge (oblast), srez ve belediye özyönetimi konularak hafifletilebileceği vurgulanmaktaydı.³⁶

Yasalarla Müslüman azınlığın hakları garanti edilmişse de uygulamada her zaman aksaklıklar olmuştur. Hâlbuki devlete karşı yükümlülükleri en eksiksiz yerine getiren azınlık Müslümanlardı. Nitekim Saraybosna'daki Müslüman Kurul, Yugoslavya Krallığının İkinci Dünya savaşında saldırıya uğraması üzerine 1941 yılında yayımladığı bildirisinde Bosna Hersek Müslümanlarının özgür irade ile krallığa katıldıkları,³⁷ devlette tüm yurttaşlara dini, mülkiyet hakları garanti edildiği, devlete itaat eden Müslümanların devlete karşı yükümlülüklerde öncelikle hareket eden din mensupları olduğu belirtiliyordu. Ancak söz konusu rejimin Müslümanlara eşit muamelede bulunmadığı, buna rağmen devletin uğradığı felaketin gerçek Yugoslavları olduğu gibi Müslümanları da etkilediği belirtilmekteydi.³⁸

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, kurucu milletler olan Sırp, Hırvat ve Slovenler haricinde değişik ulusları da barındırıyordu. Ancak en büyük sorun Sırp ve Hırvatlar arasındaydı. Bunun sebebi Sırbistan'ın baskın politikasıydı.³⁹ Zaten krallığın kurulmasında en büyük endişe genişletilmiş Sırbistan olmasından duyulan endişeydi.⁴⁰ Ulusalçılığı bastırmak amacıyla Kral Aleksandar 6 Ocak 1929 tarihinde diktatörlüğünü ilan ederek krallığın ismi Yugoslavya Krallığı⁴¹ şekline dönüştürüldü. 3 Eylül 1931 tarihinde ilan edilen yeni anayasaya göre devletin dili Sırpça Hırvatça Slovence'dir (3. madde).⁴² Aynı anayasa ile krallıkta var olan ulusalçılık sorunlarının önüne geçmek için var olan eyalet sınırları yerine yeni idari düzenleme yapıldı.⁴³ Vidovdan Anayasasında olduğu gibi bu anayasada da krallıkta yaşayan

¹⁶Müslümanların millet olarak değil de din unsuru olarak ele alınması, krallık içinde tüm Müslümanları kapsayan bir Müslüman Dini Örgütünün kurulması fikriyle hareket eden Müslüman din ve siyasi çevrelerin de bakış açısına uygundu. Bu açıdan antlaşma, ilerde devlet içinde verilmesi gereken mücadelede önemli bir destek olarak değerlendirildi. Karčić, age, 35.

¹⁷Karčić, age, 35.

¹⁸Age, 27-29.

¹⁹Ferdo Šišić, Dokumenti o Postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914-1919, Zagreb: 1920, 274-275; İvan Božović, Sima Ćirković, Milorad Ekmečić & Vladimi Dedijer, İstoriya Jugoslavije, (Beograd: Prosveta Yayınları, 1973) 403; Branko Petranović, İstoriya Jugoslavije, Knjiga I. – Kraljevina Jugoslavija, http://www.znaci.net/00001/93_1.pdf, 16. (ET: 21 Temmuz 2013) Devlet ayrıca Birinci Yugoslavya olarak da adlandırılmaktaydı. Krallığın kurulması için Sırbistan kendi özgün devletini feda etmeye hazırды, bu çabalarından dolayı Sırbistan Piyemonte olarak adlandırıldı. Šišić, age, 311. Ancak Yugoslavya'da yaşayan halklar arasında ilerde anlaşmazlık ve çatışma riski vardı. Petranović, a.g.e. 14; Yugoslavya krallığının kurucu milletleri Sırp, Hırvat ve Slovenler'dir. Devletin adının Yugoslavya olarak verilmesine taraftar olanlara göre bu şekilde "kabile bölücülüğünden" bir an önce kurtulmak için bu ad verilmeliydi. Hatta Sırp hegemonyasından çekindiklerinden dolayı devletin adından Sırp isminin çıkarılması gerektiğini ileri sürdüler. Bu devletin resmi dili Sırp-Hırvat-Sloven diliydi. Gerçekte böyle bir dil olmasa da bu dil fikrini savunanlara göre "halk birliği" için siyasi açıdan uygundu çünkü dilde ikilik varsa halkın bütünlüğü olamazdı. Branko Petranović, Momčilo Zečević, Jugoslovenski Federalizam Ideje i Stvarnost Tematska Zbirka dokumenata, C. I., (Beograd : 2010), 126.

²⁰Korfu Deklarasyonu Sırbistan Krallığı'nın resmi temsilcileri ve Londra'da bulunan Yugoslavya kurulu üyeleri tarafından oluşturulan ve veliahd Aleksandar tarafından onaylanan bir belgedir. Bununla Sırbistan Krallığı ve Avusturya-Macaristan idaresi altında bulunan Sırp, Hırvat ve Sloven temsilcileri birlik oluşturma yönünde anlaştılar. Šišić, age, 307.

²¹http://www.arhivyyu.gov.rs/Data/Images/aj_9_mizl_l4a_b_no1.jpg (ET: 11 Mayıs 2013);

Petranović, age, http://www.znaci.net/00001/93_1.pdf, 15.

²²Šišić, age, 290. Ancak Geçici Halk Temsilciliğinin toplanmasından önce Mehmed Spaho, agrar reformunun uygulanmasındaki uyuşmazlığı ve sadece Müslümanların mülklerinin alındığı, tazminat meselesinin halledilmediği, ileri zamanlara bırakıldığı gerekçeleriyle bakanlık görevinden istifa etti. Husnija Kamberović, Mehmed Spaho (1883-1939) Politička Biografija, Sarajevo 2009, s. 31.

²³Šišić, age, 298.

²⁴Kamberović, age, s. 23.

²⁵Karčić, age, 33-34.

²⁶Đorđe Borozan, Osnovni Principi Zaštite Manjina u Kraljevini SHS 1919-1921. i Albanci u Kraljevini, 362, 372 <http://www.cpi.hr/download/links/hr/7939.pdf>, 372 (ET: 11 Mayıs 2013).

²⁷Šišić, age, 288.

Müslüman halk milli kimliklerine göre değil, dini kimliklerine göre muamele gördüler. Yugoslavya

Krallığın anayasasına göre Müslümanların aile ve miras konularına Şer'i mahkemeler bakacaktı (100. madde).⁴⁴ 1936 yılında ilan edilen Yugoslavya Krallığı İslam Birliği Yasasının 7. maddesinde "cami, mektep, medrese ve diğer dini-eğitim ve beşeri müesseseleri muhafaza edebilirse; dini memur ve devlet ve diğer okullar için din öğretmeni yetiştirebilirse; devlet ve diğer okullardaki gençleri dini – ahlâk kuralları dâhilinde yetiştirebilirse" İslam Birliği'nin amacına ulaşmış olacağı belirtilmekteydi. Yasanın 15. maddesinde krallıkta yaşayan Müslüman halkın ve okullardaki Müslüman öğrencilerin diğer dinlerin ayinlerine katılmaları için hiçbir şekilde zorlanamayacağı belirtilmekteydi.⁴⁵

Yugoslavya Krallığı'nda Müslüman Azınlığın İlköğretim Hakları

Sırp – Hırvat - Sloven Krallığı'nda 248. 666km² de, 1921 nüfus sayımına göre 11.984.919 nüfus yaşamaktaydı. Bu sayının yaklaşık iki milyonu azınlıklara aitti: Alman, Macar, Romen, Slovak, Rusin, Polak ve diğerleri (Müslüman azınlıklar).⁴⁶ Müslüman olan azınlıklardan Arnavutlar 439.658, Türkler 150.000'di.⁴⁷ Dinlere göre nüfus oranları 5.593.057 Ortodoks, 4.708.657 Katolik, 1.345.271 Müslüman vardı.⁴⁸

Balkan savaşlarından sonra Sırbistan Krallığı'nda bulunan Osmanlı okulları hızla kapatıldı. Bu okullarda Arnavutlar hatta Sırp bile eğitim görmekteydi. Bu okullar ilerde Arnavut ve Sırp okullarının açılmasını sağlamıştır.⁴⁹ Recepağić, Balkan Savaşlarından sonra Müslüman azınlığa anadillerinde okulların açılmamasında en büyük sorun olarak kadro yetersizliğini göstermektedir. Balkan savaşlarından sonra yaşanan büyük Müslüman göçünde bölgede var olan eğitilmiş kadro da Anadolu'ya göç etmiş, bu durum Müslüman halkın anadilde eğitim görmesini menfi yönde etkilemiştir. Balkan savaşlarından sonra bölgede

Türkçe ve Arnavutça eğitimin durmasının sebeplerinden biri olarak bu göçler gösterilmektedir.⁵⁰ Ancak bunu sadece yaşanan göç ile izah etmek mümkün değildir. Avrupa devletlerinin de etkisiyle Yugoslavya Krallığında yaşayan Müslümanlar milli kimliğiyle değil dini kimliğiyle tanınmaktaydı, bundan dolayı Müslüman olan azınlıklara anadilde eğitim hakkı verilmedi.

Osmanlı okullarının kapatılmasından sonra Darü'l-muallim icazetnameleri olan Müslümanlar, okullardaki işlerine devam edebilmek için idari ve askeri yetkililere başvuruda bulundular. Bunlardan bazıları din derslerini okutma yetkisine sahip oldular. Bu konuda 1914 yılında Prizren bölgesi eğitim yetkililerinin Priştine Eğitim Bakanlığı Müfettişine yazdığı raporda şunlar belirtilmiştir: "Ortodoks öğretmenlerin-ki bunlardan kasıt sadece Sırp öğretmenlerdir-öğretmenlik görevini yapması, Ortodoks olmayanların ise sadece din öğretmenliği yapması gerektiği kanısındayız".⁵¹

1912 yılından sonra ibtidaiye, rüştiye, idadiler kapanmış sadece bazı medreselerin çalışmasına müsaade edilmiştir. Prizren'den yazılan 1914 tarihli bir raporda sadece din okullarının çalışmasına müsaade verilmesi yönünde karar alındığı bildirilmiş, din eğitimi veren bu eğitim kurumlarına (medreselere) öğretmen yetiştirmek için bir ilahiyat okulunun açılmasının zaruri olduğu bildirilip aksi halde İstanbul'a gidip eğitim almaları gerektiği, ancak bu durumun devletin çıkarlarına ters olabileceği vurgulanmıştır.⁵²

Birinci Dünya Savaşı döneminde (1915-1918) Kosova'nın Kaçanik, Gilan, Ferizovik, Prizren, Orahoval, Priştine, Podujeva şehirleri Bulgar işgali altında bulunuyordu. Bulgar işgali altında olan bölgelerde Bulgarca eğitim veren okullar açıldı. Bulgar yasakları sadece Müslümanları değil aynı zamanda Sırpı da kapsamaktaydı. Bölgede yaşayan çeşitli milletlere ait kitap ve diğer kültürel zenginlikler yok edildi. Osmanlı devletinin Müttefikler tarafından Birinci Dünya Savaşına girmesine kadar Bulgarların Osmanlı okullarına karşı tahammül edilir bir tutumu vardı. Bu dönemde özellikle medrese ve mekteplerin

²⁸Hüsrev Tabak, "Political and Ideological Profiling of Muslims in Interwar Yugoslavia", (School of Slavonic and East European Studies, University College London (UCL) yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, London, 2011), 31. Cemiyetin İstanbul ve daha sonra Ankara ile yakın bağları vardı. Age, 39.

²⁹Komisyon, Kosovo-Kosova, (Beograd: 1973), 187-189. Müslüman siyasi örgütleriyle ilgili daha geniş bilgi için bakınız: Tabak, age.

³⁰http://www.arhivyyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/vidovdanski_ustav.html (ET: 11 Mayıs, 2013), 3.

³¹http://www.arhivyyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/vidovdanski_ustav.html (ET: 11 Mayıs, 2013), 1.

³²Anayasa'ya Şer'i mahkemelerle ilgili paragrafın girmesini Bosna ve Hersek'te hakim olan Krsta Mariç, "Müslümanları devlete bağlamak, Türklük yapmaktan vazgeçirmek ve onları tekrar Sırlığa çevirmek amacıyla devletin Müslümanlara yanaşması" olarak yorumlamaktadır. Karčić, age, 45.

³³http://www.arhivyyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/vidovdanski_ustav.html (ET: 11 Mayıs, 2013), 18.

³⁴Petranović, Zečević, age, 140.

³⁵Age, 239 – 240.

³⁶Age, 240.

³⁷Müslüman Organizasyonu yayını "Vrijeme" gazetesinin 8 Ocak 1919 tarihli ilk sayısında organizasyonun bu konudaki programı şu şekilde vurgulanmıştı: "yakınlaştıracamız, hiçbir şekilde bölmeyeceğiz, Yugoslavlığı yakınlaşmak ve birleşmek için en uygun yol olarak görmekteyiz". Kamberović, age, s. 26.

³⁸Age, 704.

³⁹Katolik Hırvatlar Yugoslavya'da Sırp hegemonyasından rahatsızlık duyduklarından dolayı 1918 yılındaki birliği inkâr etme yoluna bile gittiler. Onlara göre Drina nehri iki dünyanın, Doğu ve Batı'nın sınırı idi. Petranović, age, 138-141.

⁴⁰Age, 29.

⁴¹Müslümanların din ileri gelenleri Yugoslavlık ideolojisini, Sırp ve Hırvat milliyetçiliğinden korunma amacıyla kabul ettiler. Age, 33.

⁴²Petranović, Zečević, age, 307.

⁴³Buna göre krallıkta idare banlıklar, srezler ve belediyelere göre yapılmaktadır (82. madde). Bu banlıklar: merkezi Lyublyana olan Drava banlığı, merkezi Zagreb olan Sava banlığı, merkezi Banya Luka olan Vrba banlığı, merkezi Split olan Primorska banlığı, merkezi Sarajevo olan Drina banlığı, merkezi Cetinye olan Zeta banlığı, merkezi Novi Sad olan Dunav banlığı, merkezi Niş olan Morava banlığı, merkezi Üsküp olan Vardar banlığı (83. madde); age, 309.

Priştine Belediye Meclisinin, 26 Aralık 1916 tarihli kararında diğerleriyle beraber şehirdeki Türkçe okulların tekrar açılması ve bu okullara yardım edilmesi kararlaştırılmıştı.⁵³ Ancak Bulgaristan ve Osmanlı devletinin ilişkilerinin bozulması üzerine Türkçe okulların da çalışmaları yasaklanmıştır.⁵⁴ 1915'ten sonra Kosova'nın büyük bir kısmı Avusturya işgali altına girdi. Bu tarihten sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bölgede Arnavut okullarını desteklemeye başladı. Ancak bu destek dini veya kültürel sebeplerle izah edilemez, söz konusu imparatorluğun bu desteği, Arnavutları kendi siyasi amaçlarını gerçekleştirmek için kullanmak istemesiyle alakalıydı. Ayrıca Türkçe ve Sırpça eğitim de düzenlenecekti.⁵⁵

Birinci Dünya savaşıdan sonra kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nda dini azınlık olarak kabul edilen Müslüman milletlere anadillerinde eğitim hakkı verilmedi. Ayrıca kültürel hayatın devamını sağlayan enstitülerin varlığına müsaade edilmedi.⁵⁶ Eğitim dili Sırpçadır, Slovenya'da Slovenceydi. Uluslararası koruma altında olan milli azınlıklar ise – Alman, Macar ve Romenler – anadilde eğitim hakkı kazanmışlardı. En etkili olan Alman azınlığın Vırşaç'ta öğretmen okulu vardı. Ezilen ve uluslararası koruma altında olmayan azınlıklar ise – Arnavut, Türk ve diğerleri – büyük Sırp ideolojisinin ve Yugoslavlığın yoğun etkisi ile karşı karşıya kaldılar. Okul programları hükümlerinin milletlerin kültürüne dayanıyordu. Bu eğitim sisteminde milli üniterizm, devlet ve millet düşüncesinin birliği hakimdi. Karcorveviç hanedanlığı yüceltilerek, antikomünizm ve din duyguları ile besleniyordu.⁵⁷

Müslüman azınlığın anadilde eğitim görmesiyle ilgili sorun özellikle Kosova ve Makedonya'da vardı. Çünkü buradaki Müslümanları Boşnaklar⁵⁸ ve Sırpça'nın kendi dillerine tamamen yabancı olan Arnavutlar ve Türkler oluşturmaktaydı.⁵⁹ Ancak o dönemin idaresi azınlıkların bu şekilde eğitimlerine bile ilgi ve alaka göstermiyordu. Türkler ve Arnavutlar sadece seçimler öncesinde oy potansiyeli olarak hatırlanmış, bu dönemde yapılan baskılar azaltılmıştır.⁶⁰ Üniterizm amacıyla Kosova ve Makedonya'da “bölgesel” dillerin kullanımı yasaklandı. Azınlık okulları kapatıldığı gibi müfredatlar ve ders kitapları Sırp “milli” anlatıları ve efsanelerine uygun bir şekilde yazıldı.⁶¹ Yugoslavya Krallığı'nda eğitim ve kültür seviyesi genel olarak çok düşüktü.⁶² 1931 yılında 12 milyon olan nüfusun %51,5'i okuryazar değildi.⁶³ Ataerki aile yapısı dolayısıyla özellikle kadınlarda eğitim oranı çok düşüktü. Eğitimin geliştirilmesi için en karakteristik olan tek eğitim sisteminin geliştirilmesi çabaları idi. Osmanlı döneminden kalan dağınıklık, okul türlerinin ve eğitim programlarının birleştirilmesiyle giderilmeye çalışıldı. Önceki bölgelerin yerine banlıkların kurulması ile birleştirme politikası önemli derecede hızlandırıldı.⁶⁴

Prizren Bölgesel Tarih Arşivi'nde (Regional Historical Archive Prizren) 1928 yılından 1939 yılına kadar var olan öğrenci kayıt defterlerinden o dönemde Müslümanların hangi şartlarda eğitim gördüklerini anlamak mümkündür. Denasyonalizasyon (Milliyetsizleştirme) uygulamaları kapsamında krallıkta dini azınlık olarak tanınan Müslümanlara ana dillerinde eğitim hakkı verilmedi. Yugoslavya krallığında ilk öğretim programı eğitim bakanlığı tarafından 1929 yılında düzenlendi. Kanunen verilen haklara göre devlet okullarında azınlıklar için özel sınıflar açılacak, bu sınıflarda en fazla 30 öğrenci olacaktı.

⁴⁴İslam Din Birliği 1918 yılından itibaren Sen Germe antlaşmasına dayanarak dini otorite ve diğer din birlikleriyle beraber eşitlik yönünde tavır segiledi. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığında Bosna, Hırvatistan ve Slovenya Müslümanları Sarabosna'daki Reisu'l-ulema başkanlığındaki birliğe, Sırbistan ve Karadağ'daki Müslümanlar ise Belgrad'taki Baş Müftüye bağlıydılar. 6 Ocak diktatörlüğünden sonra 1930 yılında Reisu'l-ulema Belgrad'a taşındı, Müslümanların dini lideri ise Müslümanların merkezi olan Saraybosna'ya taşındı. Petranović, age, http://www.znaci.net/00001/93_2.pdf (ET: 21 Temmuz 2013).

⁴⁵Službene novine broj 256-LXIV od 5. novembra 1936 http://www.rijaset.ba/images/stories/Ustavi/Ustav_IZ-e_iz_1936.g.pdf (ET: 17 Ağustos 2013).

⁴⁶Petranovic, age, 29.

⁴⁷Božović, Ćirković, Ekmečić, Dedijer, age, 445.

⁴⁸Petranovic, age, 32 – 33. Sırp – Hırvat – Sloven Krallığındaki Müslüman nüfus oranlarıyla ilgili değişik kaynaklarda az farkla değişik rakamlar verilmektedir. Karčić 1922 yılında Müslüman nüfusun sayısının 1.337.687, Karčić, age, 45; McCarthy ise 1921 yılında 1.570.224 olduğunu kaydeder, McCarthy, age, 85.

⁴⁹Jašar Redžepagić, Školstvo i Prosveta na Kosovu Od Kraja XVIII. Stoleća Do 1918 Godine, (Priština: 1974), 182.

⁵⁰Age, 15.

⁵¹Age, 41-42.

⁵²Redžepagić, age, 42'den naklen Sırbistan Devlet arşivi, Prizren Bölgesi Eğitim Sorumlusu Raporları.

⁵³Age, 161'den naklen Arhiv Republike Makedonije, Skopje, Fond: Makedonska vojno inspekciona oblast, 1916-1918, sign. K. 149.

⁵⁴Redžepagić, age, 162.

⁵⁵Age, 163-172.

⁵⁶Komisyon, age, 192.

⁵⁷Petranović, age, 160.

⁵⁸Boşnakça Slav dil grubunda olduğundan dolayı diğer sorunlar haricinde, dil sorunu olarak Sırpça eğitim dili Boşnaklara sorun değildi.

⁵⁹Božović, Ćirković, Ekmečić, Dedijer, age, 445.

⁶⁰Komisyon, age, 192.

⁶¹Tabak, agt, 28.

⁶²Petranović, age, 150.

⁶³Sırp – Hırvat – Sloven Krallığında 1921 yılında oniki yaş üstü nüfusta okumayazması olmayanların oranları şöyleydi: Slovenya %8,8, Vojvodina %23,3, Hırvatistan %32,2, Dalmaçya %49,5, Sırbistan %65,4, Karadağ %76, Bosna ve Hersek %80,5, Makedonya %83,8. Božović, Ćirković, Ekmečić, Dedijer, age, 445.

⁶⁴Petranović, age, 159.

⁶⁵Borozan, age, <http://www.cpi.hr/download/links/hr/7939.pdf>, 374. (ET: 11 Mayıs 2013).

⁶⁶Regional Historical Archive Prizren, I / 14 - Upisnik Učenika Narodnih Škola – Hadži Ristićeva škola, 1934 – 1936.

⁶⁷Redžepagić, age, 95.

⁶⁸Selvinaz Kovaç (Türk kökenli, 1926 Kosova – Prizren doğumlu, ev hanımı) ile 15 Ocak 2012 tarihinde yapılan mülâkattan derlenmiştir.

⁶⁹Murtezan Berisha (Arnavut kökenli, 1928 Dragaş – Buça köyü doğumlu) ile 1 Şubat 2012 tarihinde yapılan mülâkattan derlenmiştir. Dragaş belediyesine bağlı Buça köyünde eğitim gören Murtezan Berisha'nın öğretmeni Zagreb'li Hırvat Dragomir Adamović idi.

Yugoslavya Krallığı'nda Müslümanların Statüsü ve İlköğretim Hakları (54 - 62)
den muaftılar. Yugoslavya Krallığı'nın Müslümanlara verdiği din hakları çerçevesinde Müslümanlar din dersi görme hakkına sahiptiler. Nitekim “kurtarılmış bölgelerin teslimi yasasında” ortaokul yasasının (4. yasa) 12. maddesinde Ortodoks olmayan öğrencilere kendi dinleri için din öğretmeni tayin edileceği ve öğretmen veya velinin talep etmesi durumunda Ortodoks olmayan öğrencilerin Hıristiyan din dersinden muaf tutulabileceği belirtilmektedir. Ancak okul dışında din dersi görüp, eğitim gördükleri okula bunun için şahadetname getirmekle yükümlüydüler.⁸¹ Ayrıca Vidovdan anayasasının eğitimle ilgili maddelerinden de anlaşıldığına göre bütün okullarda ahlâk eğitimi verilecek, halk birliği ve dini hoşgörü ile devlet bilinci geliştirilecek; okullarda din eğitimi ebeveyn veya vasi isteği doğrultusunda ve din büyüklerinin onayı ile din ilkelerine uygun bir şekilde düzenlenecekti (madde 16). Aynı maddede farklı ırk ve dillerdeki azınlıklara ilköğretimin ana dillerinde ve kanun ile belirlenecek yasalarla düzenleneceği belirtiliyordu.⁸³ Müslüman Halk Organizasyonu Programının eğitim politikasıyla ilgili III. bölümünde Müslüman azınlığın din eğitiminin vurgulandığı anlaşılmaktadır:

Temiz dini hayat toplumun doğru bir şekilde gelişmesi, mutluluğu için ilk şarttır. Her türlü dini eğitimin eksikliği toplumumuzun Müslüman kesiminin felaketine yol açabilir. Bundan dolayı organizasyon temsilcisinin en önemli görevi dini ve vakıf idaresini güçlü temeller üzerinde kurmasıdır. Müslüman halkın eğitiminin geliştirilmesine ayrı itina gösterilmelidir. Eğitim her dini yolsuzluktan temiz ve her türlü dini zorlamadan ve dini hoşgörü prensipleriyle çelişen geleneklerden uzak olmalıdır. Müslümanların yaşadığı yerlerde okul sayısı artırılacak, plan ve program çevrenin ihtiyaçlarına göre düzenlenecek. Dini eğitim ilköğretim ve liselerde mecburi olacak.⁸³

Yugoslavya Krallığı İslam Birliği Yasasının 17/1 noktasında tüm okullardaki Müslüman öğrenciler için din eğitiminin mecburi olduğu ve din eğitiminin din idarecilerinin gözetiminde olduğu belirtiliyordu. Aynı kanunun 17/4 noktasında okullardaki din dersinin haftada en az iki saat olacağı ve öğrenci sayısının yeterli olmadığı durumda Müslüman öğrencilerin bir okulda toplanarak din dersi görebilecekleri belirtiliyordu.⁸⁴ Prizren’de Müslüman öğrenciler İslam dini dersini bir okulda toplanarak görmekteydiler. Din dersleri Salı ve Cuma günleri yapılmaktaydı.⁸⁵ Prizren’de Müslüman öğrencilerin din dersi görmek üzere toplandıkları okul “Mladen Ugareviç”⁸⁶ okulu idi. Ancak Sırp Ortodoks kilisesinin inşaa ettiği bir okulda Müslüman veya diğer dinlere ait çocukların eğitim görmesinin doğru olmadığını belirten Sırp bu durumdan rahatsız olmuşlardır.⁸⁷ Din dersleri Müslüman öğretmenler tarafından okutulmaktaydı ve eğitim dili Türkçe ve Arnavutların yaşadığı yerlerde Arnavutça idi. “Kurtarılmış bölgelerin teslimi yasasında” ortaokul yasasının

Bu okullarda Müslüman öğrenciler resmi dilde (Sırpça) eğitim alacaklardı.⁶⁵ Eğitim dili Sırpça olmasına rağmen Müslüman olan çocuklar Sırp çocuklarla aynı sınıflarda okutulmadılar. Müslüman azınlığa devlet okulları dâhilinde “Müslüman Sınıfları” denilen sınıflar açıldı. Bu sınıflarda Türk ve Arnavut Müslüman öğrenciler eğitim görmekteydi. Eğitim dili Sırpça idi.⁶⁶ Sırpça dilini bilmeyen çocuklar için hazırlık sınıflarında Sırpça kurslar düzenlenmekteydi.⁶⁷ Ancak Müslüman sınıflarında Sırpça eğitim alan çocuklar bu kurslara itibar etmemekte, okula başladıktan sonra eğitim sürecinde Sırpça öğrenmekteydi.⁶⁸ Öğretmenleri Sırp veya Hırvat idi.⁶⁹ Bazı yerlerde öğretmenler Müslüman olmakla beraber bu öğretmenlere hem güvenilmemekte hem de bunların işleri ayrı bir özenle takip edilmekteydi.⁷⁰ Yugoslavya Krallığı'nda Sırp Ortodoks kilisesi Sırp burjuvazisinin hegemonyasını desteklemekteydi ve Ortodoksluğun gerçek din olduğunu savunuyordu.⁷¹ Bundan dolayı Ortodoks çocukların okudukları sınıflara sadece Müslümanlar değil Katolik çocuklar da alınmadılar. Bu sebeple Katolik ve Müslüman çocukların okuduğu “Katolik-Müslüman” sınıfları da açıldı.⁷² Katolik-Müslüman sınıflarında öğretmenler rahibelerdi.⁷³ Ayrıca sadece Katolik çocukların okuduğu “Katolik - Arnavut” sınıfları da vardı.⁷⁴

Söz konusu defterlerde öğrenciye ait kişisel bilgilerle beraber öğrencinin dini ve milliyetiyle ilgili kayıtlar da alınmıştır. 1936 – 1937 öğretim yılının 1. sınıf öğrenci kayıtlarında dini Müslüman olan öğrencilerin milliyeti Türk olarak, dini Katolik olan öğrencilerin ise milliyeti Arnavut olarak kaydedilmiştir.⁷⁵ Arşivde var olan defterlerde dini Müslüman olan öğrencilerin milliyeti Türk olarak kaydedilmiştir.⁷⁶ 1938 – 1939 öğretim yılına ait Katolik – Müslüman 2. sınıfı öğrenci kayıtlarında dini Müslüman olan öğrencilerin milliyeti Türk, dini Katolik olan öğrencilerin milliyetleri bir kısmının Yugoslav bir kısmının ise Arnavut olarak kaydedilmiştir.⁷⁷ Defterlerde öğrencilerin okuduğu derslerle ilgili hanelerde, dipnot olarak hanenin azınlıkların anadiline ait olduğu açıklamanın bulunduğu hane olmasına rağmen öğrencilerin değerlendirme notlarının olmaması anadili dersinin okutulmadığını göstermektedir. Çünkü yukarıda açıklandığı gibi Müslümanlar dini azınlık olarak tanındığından dolayı anadillerini okumaları hiçbir şekilde mümkün olmamıştır. Sadece 1930 – 1931 öğrenim yılına ait Katolik – Arnavut sınıfında okuyan öğrencilerin, eğitim dili Sırpça olmakla beraber Arnavutça dil dersini aldıkları ayrıca bu sınıftaki öğrencilere Sırp tarihi yerine Yugoslavya tarihinin okutulduğu anlaşılmaktadır.⁷⁸ 1925 tarihli ilkökul mezuniyet belgesinden anlaşıldığı gibi ayrı olarak din dersi ve Kur’an dersi alınmış, Sırp Tarihi dersi okutulmuştur.⁷⁹ 1937 tarihli ilkökul mezuniyet belgesinden ise Din ve Ahlâk dersi ve Halk ve Genel Tarih dersinin okutulduğu anlaşılmaktadır.⁸⁰ Müslüman sınıflarda okuyan öğrenciler Hıristiyan din dersin-

⁷⁰Redžepagić, age, 94.

⁷¹Petranovic, age, 33.

⁷²Regional Historical Archive Prizren, I / 18 - Upisnik Učenika Narodnih Škola – Mušog Katoličkog Odeljenja, 1936 / 1937.

⁷³Fatime Šala (Türk kökenli, 1930 Kosova – Prizren doğumlu, işçi emeklisi) ile 18 Ekim 2012 tarihinde yapılan mülâkattan derlenmiştir; Zahid Volkan (Türk kökenli, 1928 Prizren doğumlu ve Kosova – Prizren’de Türkçe eğitimde çalışan emekli öğretmen) ile 30 Ocak 2012 tarihinde yapılan mülâkattan derlenmiştir.

⁷⁴Regional Historical Archive Prizren, I / 11 - Upisnik Učenika Narodnih Škola – Mušog i Ženskog Odeljenja za Katoličko – Arbanašku decu, Škola Mladen Ugarević 1928 / 1932.

⁷⁵Regional Historical Archive Prizren, I / 18 - Upisnik Učenika Narodnih Škola – Mušog Katoličkog Odeljenja, 1936 / 1937.

⁷⁶Regional Historical Archive Prizren, I / 11 - Upisnik Učenika Narodnih Škola, I / 11, I / 14, I / 18, I / 27.

⁷⁷Regional Historical Archive Prizren, I / 11 - Upisnik Učenika Narodnih Škola, I / 27 – Ženskog Rimokatoličkog Odeljenja, 1938 – 1939.

⁷⁸Regional Historical Archive Prizren, I / 11 - Upisnik Učenika Narodnih Škola – Mušog i Ženskog Odeljenja za Katoličko – Arbanašku decu, Škola Mladen Ugarević 1928 / 1932.

⁷⁹Regional Historical Archiv Prizren, Fondi Gjinnazi Real Plotesues Shtetore, njesia org. Prizren viti 1949-1950.

⁸⁰Şefki Cufi'nin şahsi arşivinden.

(4. yasa) 18. maddesinde belirtildiği gibi Ortodoks olmayan öğrenciler kendi dinlerinin büyük bayramlarında tatil hakkına sahiptiler.⁸⁸ Buna göre Müslüman öğrencilere Ramazan ve Kurban Bayramlarında tatil hakkı verilmişti.⁸⁹

Yugoslavya Krallığı'nda 1924 yılına kadar Cuma hutbeleri Osmanlı Sultanı adına okunmaktaydı. Ancak aynı tarihte Halifelik kaldırılmasından sonra hutbeler Kral Petar adına okunmaya başlandı.⁹⁰ Kral Petar'ın doğum günü olan 6 Eylül'de öğrenciler camiye götürülmekte, müftü Kur'an okumaktaydı, ardından müftü Sırpça "Živeo Kral Petar Drugi"⁹¹ diyerek öğrenciler aynısını tekrarlamaktaydı.⁹² Okul çıkışında ise öğrencilere Yugoslavya Krallığı'nın Milli Marşı okutulmaktaydı.⁹³

Yugoslavya Krallığı'nda okula başlama yaşı yediydi ve ilköğretim mecburiydi.⁹⁴ Çocuklarını okula göndermeyen velilere müeyyide uygulanması belediyelerin yetkisine verilmişti. Ancak Müslüman çocukların eğitimleri ebeveynlerinin inisiyatifine kalıyordu.⁹⁵ 8.5 Dinarlık para cezası uygulaması olsa da Müslümanlar arasındaki okuryazar oranının düşüklüğü bu cezanın pek uygulanmadığını ve inisiyatifin ebeveynlere bırakıldığını göstermektedir.⁹⁶ Bu sebeple ilköğretim okullarında Müslüman öğrenci sayısı az, ortaokullarda çok az, yüksek öğretim kurumlarına devam edebilenler ise parmakla sayılacak kadardı. Ayrıca idari işlerde de tüm işlemler Sırp-Hırvat-Sloven dilinde yapılmaktaydı.⁹⁷ Yugoslavya Krallığı'nda Müslümanların lise eğitimlerine devam edebilecekleri Şeriat lisesi, Üsküp'te Kral Aleksandar Medresesi, Şeriat Hukuk Okulları ve Yüksek İslam Şeriat okulları vardı.⁹⁸

Müslümanlardaki okuryazar oranının düşüklüğünde o dönemdeki ekonomik imkânsızlık da önemli etmen teşkil etmekteydi. Ancak maddi imkânları olanlar yükseköğrenime devam edebilerlerdi. Bu şekilde 1916 Prizren doğumlu Durmuş Selina yükseköğrenime devam edebilen nadir Müslümanlardandı. İlköğretimi doğum yeri Prizren'de tamamladıktan sonra lise eğitimine Karadağ'ın Plyevlye şehrinde devam etti. 1942 yılında, o dönemde bağımsız olan Hırvatistan'daki Zagreb Üniversitesinde tıp fakültesinden mezun oldu. Doğum yeri olan Prizren'de çok başarılı bir doktor olarak hizmet veren Durmuş Selina 1972 yılında Kosova'da çiçek hastalığını teşhis ederek, karantina uygulaması ile hastalığın bütün Yugoslavya'ya yayılmasını engellenmiştir. Bu hizmeti dolayısıyla kendisine "Primarius"⁹⁹ unvanı verildi.¹⁰⁰ Ancak yükseköğrenime devam edebilen Müslümanların sayısı çok azdı. Durumu kavrayan aydın Müslümanlar, vakıf idarelerinin ve sosyal derneklerin meseleye ciddi bir şekilde alaka göstermeleri gerektiğini anladılar. Üsküp Merkezi Evkaf ve Eğitim makamları ve vakıflar, bütçelerindeki imkân ölçüsünde yardımda bulunmaya başladılar, yükseköğrenime devam eden öğrencilere mezun olana kadar burslar verdiler.¹⁰¹ 1930'lu yılların başlarında Üsküp'teki Vakıflar Müdürlüğünden 30-35 kadar öğrenci burs almaktaydı. Birinci Dünya savaşından önce 100 kadar öğrenciye burs verilmekteydi, Kosova derneği aracılığıyla Belgrad Üniversitesinde eğitim gören 70-80 kadar öğrenci mevcuttu. Arnavut olarak gösterilen bu öğrencilerin içinde muhakkak¹⁰² Türk ve Boşnak milliyetine mensup olan öğrenciler de vardı. Anadilde eğitim olmasa da bu şekilde eğitim görebilen Müslümanlar Yugoslavya Krallığında aydın Müslümanların sayısının artmasını sağladılar.

⁸²Jagodic, age, 78.

⁸³http://www.arhivyyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/vidovdanski_ustav.html (ET: 11 Mayıs, 2013), 4.

⁸⁴Age, 240.

⁸⁵Zakon o İslamskoj Verskoj Zajednici Kraljevine Jugoslavije, Državna Štamparija u Sarajevu, 1936, 8.

⁸⁶Zahid Volkan, aynı mülâkattan derlenmiştir.

⁸⁷Prizren Mutasarrıfı Şerif Efendi Sırp'ların okul açma talebini duyunca "Siz bir kışla yaptırınız bir kışla daha mı istiyorsunuz" diye tepkisini göstermiştir. Bir kışlayla kastettiği 1871 yılında Prizren'de açılan Sırp ruhani okulu idi. Mladen Ugareviç okulu II. Abdülmit'in 22 Safer 1324/12 Nisan 1906 tarihli Türkçe ve Sırpça yazılan fermanı ile yapılmaya başlanmıştır. Fermanla okulun sağlam malzeme ile yapılması, şehir idarecilerinin herhangi bir kasıtlı okul inşasına engel olmamaları, diğer maddi kaynaklar yanında gönüllü olarak da okula maddi yardım alınacağından bu konuda kimseye baskı yapılmaması, kimsenin huzursuz edilmemesi emredilmekteydi. Okulun yapımına en büyük bağış zengin bir tüccar olan Mladen Ugareviç yaptığından okula onun adı verilmiştir. Petar Kostić, Prosvetno-Kulturni Život Pravoslavhin Srba U Prizrenu i Njegovoj Okolini u XIX. Veku i Početkom XX. Veka, Skopje: 1933), 28, 122.

⁸⁸Kostić, age, 122.

⁸⁹Jagodic, age, 78.

⁹⁰Şevki Cufi (Arnavut kökenli, 1925 Prizren doğumlu, emekli eczacı teknisyeni) ile 30 Ocak 2012 tarihinde yapılan mülâkattan derlenmiştir.

⁹¹Tabak, agt, 40.

⁹²"Yaşasın İkinci Kral Petar"

⁹³Nusret isimli Hoca bu uygulamalardan dolayı halkın tepkisini çekmesi üzerine: "Ben cebime 4000 Dinar alıyorum, ne derseler desinler" diyerek kayıtsızlığını sergilemişti. Şevki Cufi, aynı mülâkattan derlenmiştir.

Lepa naša domovina,

O junačka zemljo mila,

Napred za stari Slavenski boj,

Bože spasi našeg Kralja i naš rod. Amin

Şevki Cufi, aynı mülâkattan derlenmiştir.

⁹⁴Šišić, age, 323.

⁹⁵Altan Deliorman, Yugoslavyada Müslüman Türke Büyük Darbe, (İstanbul: Bayrak Yayınları, 2011), 176.

⁹⁶Selvinaz Kovaç, aynı mülâkattan derlenmiştir.

⁹⁷Komisyon, age, 192 - 193.

⁹⁸Konu ile ilgili daha geniş bkz: Dragan Novaković, Školstvo İslamske Zajednice, (Niş: Junir Yayınları, 2004).

⁹⁹Üstün hizmet, katkı ve bilgileri dolayısıyla tıp doktorlarına verilen ünvan.

¹⁰⁰Durmuş Selina'nın aile arşivi.

¹⁰¹Deliorman, age, 177.

¹⁰²Borožan, age, <http://www.cpi.hr/download/links/hr/7939.pdf>, 377. (ET: 11 Mayıs 2013).

SONUÇ

Günümüzde Balkanlar'daki, Osmanlı devletinden kalan mimari eserler, kültür, dil ve diğer pek çok miras haricinde Evlad-ı Fatihan olarak adlandırılan Müslüman Türkler ve diğer milliyetteki Müslümanlar canlı mirası oluştururlar. Osmanlı devletinin Balkanlardan çekilmesiyle, Balkan savaşlarında ve Birinci Dünya savaşında önemli sayıda Müslüman nüfus Balkanlardan göç etti, onbinlerce Müslüman nüfus katliama uğradı. Ancak Balkanlar'da yaşamaya devam eden Müslümanlar, Osmanlı devletinde hükümler din mensubu iken, Osmanlı devletinin çekilmesinden sonra ortaya çıkan yeni devletlerde alt sınıf vatandaş konumuna düştüler. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığında ve daha sonra Yugoslavya Krallığında farklı milliyetlere mensup Müslümanlar dini azınlık olarak tanındılar. İslam Din Birliği de önce Sırbistan Krallığında, 1918 yılından itibaren de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve Yugoslavya Krallığı'nda dini otonomi ve diğer din birlikleriyle beraber eşitlik yönünde talepler sergiledi. Krallık dâhilindeki Müslümanların birlikte hareket etmesi fikriyle hareket eden İslam Din Birliğinden milli haklarla ilgili talepler yapılmadığı anlaşılmaktadır. Müslüman Organizasyonunun programında din ve vicdan muhafazası ve özel mülkiyet garantisi, basın özgürlüğü talep edilmekteydi. Ayrıca Müslümanların eğitiminde de çocuklara din eğitiminin verilmesi konusuna önem verilmekteydi. Osmanlı dönemindeki İslam birliği fikrinin uzantısı olarak algılayabileceğimiz bu durum dolayısıyla Balkanlarda milliyetçilik en son Türklerde gelişti.

Yugoslavya Krallığı'nda yaşayan Müslümanlara antlaşmalar ve anayasalarla dini özgürlükler tanınmışsa da bu hakların uygulanmasında aksaklıklar görüldü. Ayrıca devlet Müslümanların dini hayatı, Müslüman okulları, devlet ve özel okullarda İslam derslerinin organizasyonunda önemli işlevleri denetimi altında tuttu. Kısaca dini azınlık olarak tanınan Müslümanların dini hayatı devlet kontrolü altındaydı. Buna rağmen önce dini kimlikle tanınan Müslümanlar daha sonra şartların değişmesiyle Boşnakların haricinde, milli kimlikleriyle tanınarak eğitim ve idari işlerde dillerini kullanma hakkını elde ettiler.

KAYNAKÇA

1. YAYINLANMIŞ BELGELER

Petranović, Branko, Momčilo Zečević, Jugoslovenski Federalizam Ideje i Stvarnost Tematska Zbirka dokumenata, C. I., Beograd 2010.

Šišić, Ferdo, Dokumenti o Postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914-1919, Zagreb 1920.

2. ARŞİV BELGELERİ

Regional Historical Archive Prizren, I / 11 - Upisnik Učenika Narodnih Škola.

Regional Historical Archive Prizren, I / 14 - Upisnik Učenika Narodnih Škola.

Regional Historical Archive Prizren, I / 18 - Upisnik Učenika Narodnih Škola.

Regional Historical Archive Prizren, I / 27 - Upisnik Učenika Narodnih Škola.

Regional Historical Archiv Prizren, Fondi Gjimnazi Real Plotesues Shtetrorre, njesia.org. Prizren viti 1949-1950.

3. KİTAP VE MAKALELER

Božović, İvan, Sima Ćirković, Milorad Ekmečić & Vladimi Dedijer, İstoriya Jugoslavije, Prosveta Yayınları, Beograd 1973.

Deliorman, Altan, Yugoslavyada Müslüman Türke Büyük Darbe, Bayrak Yayınları, İstanbul 2011.

Hüsrev, Tabak, "Political and Ideological Profiling of Muslims in Interwar Yugoslavia", (School of Slavonic and East European Studies, University College London (UCL), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, London 2011.

Jagodić, Miloš, Uredenje Oslobođenih Oblasti Srbije 1912 – 1914: Pravni Okvir, Beograd 2010.

Kamberović, Husnija, Mehmed Spaho (1883-1939) Politička Biografija, Sarajevo 2009.

Karčić, Fikret, Šerijatski Sudovi U Jugoslaviji 1918-1941, Sarajevo 1986.

Karpat, Kemal H., "Balkanlar", DİA, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, ss. 25-32.

Komision, Kosovo-Kosova, Beograd 1973.

Kostić, Petar, Prosvetno-Kulturni Život Pravoslavhin Srba u Prizrenu i Njegovoj Okolini u XIX. Veku i Početkom XX. Veka, Skopje 1933.

Küçük, Cevdet, "Balkan savaşı", DİA, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, ss. 23-25.

Marija, Todorova, "Balkanlar'da Osmanlı Mirası", Ed. Carl Brown, İmparatorluk Mirası, Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası, İstanbul 2000.

McCarthy, Justin, Ölüm ve Sürgün – Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821 - 1922), (Çev. Fatma Sarıkaya) Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 2012.

Özcan, Uğur, II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı – Karadağ İlişkileri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2012.

Petranovic, Branko, İstoriya Jugoslavije 1918 – 1978, Beograd 1981.

Redžepagić, Jašar, Školstvo i Prosveta na Kosovu Od Kraja XVIII. Stoleća Do 1918. Godine, Priština 1974.

Zakon o İslamskoj Verskoj Zajednici Kraljevine Jugoslavije, Državna Štamparija u Sarajevu, 1936.

4. İNTERNET KAYNAKLARI

http://www.arhivju.gov.rs/Data/Images/aj_9_miz1_l4a_b_no1.jpg (ET: 11 Mayıs 2013).

http://www.arhivju.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/vidovdanski_ustav.html (ET: 11 Mayıs 2013).

Službene novine broj 256-LXIV od 5. novembra 1936. http://www.rijaset.ba/images/stories/Ustavi/Ustav_IZ-e_iz_1936.g.pdf (ET: 17 Ağustos 2013).

Borožan, Đorđe, Osnovni Principi Zaštite Manjina u Kraljevini SHS 1919-1921. i Albanci u Kraljevini, 362, 372 <http://www.cpi.hr/download/links/hr/7939.pdf>, (ET: 11 Mayıs 2013).

Petranović, Branko, İstoriya Jugoslavije, Knjiga I. – Kraljevina Jugoslavija, http://www.znaci.net/00001/93_1.pdf, 16. (ET: 21 Temmuz 2013).

5. SÖZLÜ KAYNAKLAR

"Müslüman - Sırp" ve "Müslüman - Katolik" sınıfında okuyan öğrencilerle yapılan mülakatlar.

1925 Prizren doğumlu Şevki Cufi

1926 Prizren doğumlu Selvinaz Kovaç

1928 Dragaş – Buça köyü doğumlu Murtezan Berisha

1928 Prizren doğumlu Zahid Volkan

1930 Prizren doğumlu Fatime Şala

TÜRKİYE’DE KORO ALANINDA YAZILMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERE BİR BAKIŞ

Köksal APAYDINLI¹

ÖZET

Bu araştırmada sanat eğitime ve insan yaşamına önemli katkısı olan koro alanı ile ilgili lisansüstü tezler incelenmiştir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, geçmişten günümüze koro alanında yapılmış lisansüstü tez çalışmalarını koro türlerine göre sınıflandırarak ortaya koymaktır.

Bu araştırma betimsel bir araştırma olup genel tarama modeli kullanılarak yapılmıştır. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinden elde edilen, 1987 - 2011 yılları arasında yapılmış toplam 39 lisansüstü teze ulaşılmıştır. Ulaşılan tezler genel, özengen ve mesleki müzik eğitimi kategorilerindeki koro alanı olmak üzere üç ana grupta toplanmıştır. Oluşturulan ana gruplar konu içeriklerine göre kendi içlerinde de alt gruplara ayrılmıştır. Elde edilen veriler frekans (f) ve yüzde (%) tablolarına dönüştürülmüş, bulgular oluşturulmuş ve bazı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda belli öneriler geliştirilmiş ve bu önerilerin bundan sonra koro alanında yapılacak araştırmalara kaynak oluşturarak konu seçiminde yardımcı olacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Koro, Koro Eğitimi, Lisansüstü Tezler

AN OVERVIEW OF POSTGRADUATED DISSERTATIONS ABOUT CHOIR IN TURKEY

ABSTRACT

In this research, postgraduated dissertations about choir which has important contributions for art education and human life, were investigated. Within this context, the aim of this study is to classify the postgraduated dissertations which were written according to the choir types from past to present.

The descriptive survey method were used in this research. 39 postgraduated theses which belong to 1987-2011, were reached from National Dissertation Centre of Council of Higher Education and were classified into three as; choir in general, non-professional and professional music education. The main groups were divided into sub-groups according to their contents. By using the descriptive statistic methods, data were converted into frequency tables, results were ensued and some suggestions which are contributed to the literature about choir were developed.

Keywords: Choir, Choir Education, Postgraduated Dissertations

GİRİŞ

Bilimsel araştırma; herhangi bir konuyu açıklığa kavuşturmak, bilinmeyen olay ve etmenleri ortaya çıkarmak, geliştirmek, bir soruna çözüm getirmek amacıyla bilimsel yöntemler kullanılarak yapılan çalışmalar olarak tanımlanabilir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2011:3). Yükseköğretim kurumlarında bilimsel araştırmalar yoluyla bilim üretilerek bilgi öğrenilmekte ve bu bilgilerin topluma ulaşması sağlanmaktadır. Bu bağlamda üniversiteler, topluma nitelikli insan gücü yetiştirmede önemli bir görev üstlenir. Dört yıllık lisans eğitimi tamamlayan bireyler her ne kadar mesleki yeterliliğe sahip olsalar da alanları ile ilgili uzmanlaşabilmeleri için lisansüstü eğitime ihtiyaç duymaktadır.

Lisansüstü eğitim, Yüksek Lisans, Doktora ve sanat dallarında yapılan Sanatta Yeterlilik programlarından oluşmaktadır. Yüksek Lisans programının amacı; öğrenciye mesleki konularda derin bilgi kazandırmak, öğrencinin bilimsel araştırma yaparak bilgiye erişme, bilgiyi değerlendirme ve yorumlama yeteneğini kazanmasını sağlamaktır. Doktora programında amaç, öğrenciye bilimsel olayları geniş ve derin bir bakış açısı ile irdeleyerek yorum yapma ve yeni sentezlere ulaşmak için gerekli adımları belirleme yeteneği kazandırmaktır. Sanatta Yeterlilik programı ise özgün bir sanat eserinin ortaya koyulmasını, müzik ve sahne sanatlarında üstün bir uygulama ve yaratıcılığı amaçlamaktadır.

Bu programın sonunda öğrenciden tez, sergi ya da konser, resital gibi bir proje hazırlaması beklenir (YÖK, Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği).

Ülkemizde her alanda olduğu gibi sanat alanında da lisansüstü çalışmalar yapılmaktadır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde sanatın önemli bir kolu olan müzik alanında oldukça fazla sayıda tezlerin hazırlandığı görülmüştür. Ayhan’a (2006: 25-42) göre, yapılan çalışmaların çoğunluğunu müzik eğitimi tezleri oluşturmaktadır. Bunu sırasıyla müzikoloji ve çalgı eğitimi alanları takip etmektedir. En az tez yazılan alanlardan biri ise koro alanıdır.

Koro terimi; tek ya da çoksesli müzik yapıtlarını seslendirme/ yorumlama amacıyla oluşturulan, etkinlikleriyle toplumun kültür ve sanat yaşamına katkıda bulunan ses topluluklarıdır (Çevik, 1999). Uçan’a (2001) göre ise koro; çok sayıda insanın bir araya gelerek kendi sesleriyle birlikte söz ve şarkı söylemek üzere oluşturdukları organize bir müziksel topluluktur. Koro eğitimi ve yönetimi, kendine özgü bir insan-toplum eğitimi ve yönetimidir. Buna göre bireylerin ve toplumların gelişmesinde koro müziğinin ve eğitiminin önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Koro eğitim sürecinde bireyler birlikte şarkı söyleyerek ortaklaşa iş yapma alışkanlığı kazanır, özgüvenleri artar, başkalarının yanlışlarını gidermeye katkıda bulunur ve kendi ek

¹Yrd. Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi, Müzik Bölümü, koksalapaydinli@gmail.com

sikliklerini giderir. Başkalarına saygı göstererek kendisine saygı sağlar. Arkadaşlıklar kurarak sosyalleşir. Toplumda demokratik değerlerin gerekliliğini kavrar. Sanatta ulusal ve uluslar arası iletişim içerisinde dünya görüşü gelişir (Apaydın, 2001:135).

Korolar en temel haliyle karma korolar, kadın koroları, erkek koroları ve çocuk koroları olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır. Koroları kuruluş amaçlarına ve yaptıkları müzik türlerine göre ayırmak mümkündür:

a. Kuruluş amaçlarına göre: Profesyonel, eğitim amaçlı ve amatör (özengen) korolar.

b. Yaptıkları müzik türlerine göre: Türk Halk Müziği Koroları, Türk Sanat Müziği Koroları, Tasavvuf Müziği Koroları, Çoksesli Korolar, Kilise Koroları, Opera Koroları, belirli bir alanda uzmanlaşmış korolar (Madrigal Koroları, Bach Korosu, Brahms Korosu, Jazz Koroları, vb.) (Akt: Öztop, 2007).

Sanat etkinliklerine katılımın öncelikle özgüven kazandırdığı, özgür insan yarattığı bilinmektedir. Korolarda yer alma ve bu etkinliklerden yararlanma insanda duyarlılık, estetik ve güzellik duygusu yaratmaktadır (Egüz, 1980: 115). Bu çalışmada sanat eğitimine ve insan yaşamına önemli katkısı olan koro alanı ile ilgili lisansüstü tezlerin mevcut durumu ortaya çıkarılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, geçmişten günümüze koro alanında yapılmış lisansüstü tez çalışmalarını koro türlerine göre sınıflandırarak ortaya koymaktır. Böylece bu alanla ilgili yapılması düşünülen araştırmalar için kaynak oluşturacağı, araştırmacılara da yol göstereceği düşünülmektedir.

YÖNTEM

Bu araştırma tarama modeli betimsel bir araştırmadır. Yapılan literatür taramasında müzik eğitiminin farklı alanlarında yapılmış tezlerle ilgili araştırmalara rastlanmıştır. Bu araştırmalar alfabetik yazar sırasına göre aşağıda belirtilmiştir:

- Ahmet Serkan Ece, (2007). Çoksesli Türk Müziği bestecileri ile ilgili lisansüstü tez ve yayınlar antolojisi

- Erol Demirbatır, (2001). Yaylı çalgılar yüksek lisans, doktora ve sanatta yeterlilik tez bibliyografyası

- Ilgım Kılıç, (2010). Müzik eğitimi alanındaki lisansüstü tezlerin incelenmesi

- Özge Gençel Ataman, (2009). Ülkemizde flüt ve flüt eğitimi alanlarında yapılan lisansüstü tezler

- Özlem Ömür ve Buğra Gültek, (2011). Türkiye’de 2000-2010 yılları arasında piyano üzerine yazılmış lisansüstü tezlerin analizi

- Şebnem Yıldırım Orhan, (2012). Türkiye’de viyolonsel alanında yapılmış yüksek lisans, doktora ve sanatta yeterlilik tezleri

- Turan Sağer, (2005). Müzik öğretmenliği bilim dallarında çalışılan lisansüstü tezlerin enstitü farklılıkları açısından değerlendirilmesi

Yapılan araştırmalar içerisinde koro alanı ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmadığı görülmektedir. Bugüne kadar Türkiye’de bu alanda yapılmış lisansüstü tezleri ortaya koyacak olan araştırmanın örnekleme, 1987–2011 yılları arasında koro alanında yapılmış 39 adet lisansüstü tezdendir. Veriler, elektronik ortamda Yükseköğretim Kurumu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi’nden elde edilmiş, betimsel istatistik yöntemleri kullanılarak frekans (f) ve yüzde (%) tablolarına dönüştürülmüştür. Ulaşılan tezlerin özetleri ve içerikleri incelenerek elde edilen bulgular genel, özengen ve mesleki müzik eğitimi kategorilerindeki koro alanları olmak üzere üç ana grupta toplanmış ve içeriklerine göre aşağıda belirtilen alt gruplar oluşturulmuştur.

1. Genel Müzik Eğitiminde Koro Alanı

- Sınıf koroları
- Okul Koroları

2. Özengen Müzik Eğitiminde Koro Alanı

- Çocuk Koroları
- Gençlik Koroları
- Yetişkin Koroları

3. Mesleki Müzik Eğitiminde Koro Alanı

- Türk Müziği Koroları
- Çoksesli Korolar
- Koro Eğitimi ve Yönetimi

Buna göre araştırmada belirtilen alt grupların içeriği aşağıdaki gibidir;

Sınıf Koroları: İlköğretim veya ortaöğretim okullarında her sınıf bünyesinde ayrı ayrı oluşturulan korolar.

Okul Koroları: İlköğretim veya ortaöğretim okullarında farklı sınıflardaki öğrencilerden seçilerek oluşturulan korolar (Cumhuriyet İlköğretim Okulu Korosu, Atatürk Anadolu Lisesi Korosu vb.)

Çocuk Koroları: Okul dışında başka kurumlar (TRT, Kültür Bakanlığı, özel dernekler vb.) tarafından oluşturulan ve mutasyon dönemine girmemiş çocuklardan oluşan korolar.

Gençlik Koroları: Mutasyon dönemini tamamlamış ve 25 yaşından gün almamış bireylerden oluşan, resmi ya da özel kurumlara ait korolar.

Yetişkin koroları: Çeşitli kurumlara ait, 25 yaş ve üstü bireylerin oluşturduğu amatör korolar.

Türk Müziği Koroları: Türk müziği eğitimi veren kurumlardaki öğrencilerden oluşan Türk Halk Müziği ve Türk Sanat Müziği koroları ve bu alanlardaki TRT, Kültür ve Turizm Bakanlığı vb. kurumlara ait profesyonel korolar.

Çoksesli Korolar: Batı müziği eğitimi veren kurumlardaki öğrencilerden oluşan çoksesli korolar ve TRT, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Polifonik Korolar Derneği vb. kurumlara ait çoksesli profesyonel korolar.

Koro Eğitimi ve Yönetimi: Koro eğitimi ve yönetimi ile ilgili sorunlar ve çözüm önerileri, koro yönetimi ve teknikleri, eser çalıştırma yöntemleri üzerine model önerileri.

Bunların dışında, içeriklerine ya da özetlerine ulaşılamayan tezler, “diğer” seçeneği adı altında toplanmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Koro Alanında Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Türlerine ve Yıllara Göre Dağılımı

	Yüksek Lisans		Doktora		Sanatta Yeterlilik		TOPLAM	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	1987	2	5,13	=	=	=	=	2
1996	1	2,56	=	=	=	=	1	2,56
1998	1	2,56	=	=	=	=	1	2,56
1999	1	2,56	=	=	=	=	1	2,56
2000	1	2,56	=	=	1	2,56	2	5,13
2001	2	5,13	=	=	=	=	2	5,13
2002	2	5,13	=	=	=	=	2	5,13
2004	3	7,7	=	=	=	=	3	7,7
2005	2	5,13	=	=	=	=	2	5,13
2006	3	7,7	=	=	=	=	3	7,7
2007	1	2,56	1	2,56	=	=	2	5,13
2008	1	2,56	=	=	=	=	1	2,56
2009	5	12,82	1	2,56	=	=	6	15,38
2010	7	17,94	1	2,56	=	=	8	20,5
2011	1	2,56	2	5,13	=	=	3	7,7
TOPLAM	33	84,63	5	12,81	1	2,56	39	100

Tablo 1 incelendiğinde koro alanında yapılmış toplam 39 lisansüstü tezin 33’ünün yüksek lisans (%84,63), 5’inin doktora (%12,81), 1’inin ise sanatta yeterlilik (%2,56) düzeyinde olduğu görülmektedir. İnsan sesiyle yapılan müziğin çağlar boyu her toplumda derin etkiler bıraktığı düşünüldüğünde, 1987 yılından bu yana ülkemizde koro alanında sadece 39 lisansüstü tezin hazırlanmış olması ve bu tezlerin sadece 6’sının doktora ve sanatta yeterlilik tezi olması oldukça dikkat çekicidir. Bu durum koro alanında bir eksiklik olarak düşünülebilir.

Tezlerin yıllara göre dağılımına bakıldığında; düzenli bir artışın olmadığı, birbirine yakın oranlarda seyrettiği görülmektedir. Ancak 2010 yılında toplam 8 lisansüstü tez hazırlanmış ve tüm yıllar içerisinde en fazla orana sahip olmuştur. Bunu toplam 6 lisansüstü tez ile 2009 yılı izlemektedir. Tüm bunların dışında 2000-2011 yılları arasında her yıla ait koro alanıyla ilgili lisansüstü çalışmalar yer alırken, sadece 2003 yılında bu alanla ilgili herhangi bir düzeyde lisansüstü tezin hazırlanmadığı görülmektedir.

Tablo 2. Koro Alanında Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversiteler	Yüksek Lisans		Doktora		Sanatta Yeterlilik		TOPLAM	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	Marmara Üniversitesi	2	5,13	-	-	-	-	2
Gazi Üniversitesi	8	20,54	1	2,56	-	-	9	23,1
Dokuz Eylül Üniversitesi	1	2,56	1	2,56	-	-	2	5,13
Uludağ Üniversitesi	2	5,13	-	-	-	-	2	5,13

Üniversiteler	Yüksek Lisans		Doktora		Sanatta Yeterlilik		TOPLAM	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	Mimar Sinan Güzel San. Ün.	-	-	-	-	1	2,56	1
Pamukkale Üniversitesi	1	2,56	-	-	-	-	1	2,56
İstanbul Teknik Üniversitesi	1	2,56	-	-	-	-	1	2,56
Selçuk Üniversitesi	1	2,56	1	2,56	-	-	2	5,13
Afyon Kocatepe Üniversitesi	3	7,7	-	-	-	-	3	7,7
Erciyes Üniversitesi	1	2,56	-	-	-	-	1	2,56
Başkent Üniversitesi	1	2,56	-	-	-	-	1	2,56
M. Akif Ersoy Üniversitesi	1	2,56	-	-	-	-	1	2,56
Ankara Üniversitesi	1	2,56	-	-	-	-	1	2,56
Haliç Üniversitesi	1	2,56	-	-	-	-	1	2,56
Hacettepe Üniversitesi	1	2,56	-	-	-	-	1	2,56
Çukurova Üniversitesi	3	7,7	-	-	-	-	3	7,7
Niğde Üniversitesi	1	2,56	-	-	-	-	1	2,56
Cumhuriyet Üniversitesi	2	5,13	-	-	-	-	2	5,13
Sakarya Üniversitesi	1	2,56	-	-	-	-	1	2,56
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	1	2,56	1	2,56	-	-	2	5,13
İnönü Üniversitesi	-	-	1	2,56	-	-	1	2,56
TOPLAM	33	84,63	5	12,81	1	2,56	39	100

Tablo 2’de tezlerin üniversitelere göre dağılımları verilmiştir. Buna göre; 21 kurumda koro alanı ile ilgili lisansüstü tezler hazırlanmıştır. En fazla dağılımın 8’i yüksek lisans, 1’i doktora tezi olmak üzere toplam 9 tez (%23,1) ile Gazi Üniversitesi’nde olduğu görülmektedir. Diğer üniversitelerle karşılaştırıldığında, koro alanına olan ilginin Gazi Üniversitesi’nde daha fazla olduğu düşünülebilir.

Tablo 3. Koro Alanında Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Kategorilerine Göre Dağılımı

Kategoriler	Yüksek Lisans		Sanatta Yeterlilik		TOPLAM	
	n	n	n	n	n	n
	Genel Müzik Eğitimi	2	-	-	-	2
Özengen Müzik Eğitimi	6	1	-	-	7	
Mesleki Müzik Eğitimi	23	4	1	-	28	
Diğer	2	-	-	-	2	
TOPLAM	33	5	1	1	39	

Koro alanında yapılmış lisansüstü tezler Tablo 3'te görüldüğü gibi üç kategoriye ayrılmıştır. Buna göre en fazla çalışılan alan mesleki müzik eğitimi kategorisindeki koro alanıdır (n=28). Bu kategoride 23 yüksek lisans, 4 doktora ve 1 sanatta yeterlilik tezi hazırlanmıştır. Bunu sırasıyla 7 özengen müzik eğitimi (n=6 yüksek lisans; n=1 doktora), 2 genel müzik eğitimi (n=2 yüksek lisans) ve diğer kategorilerindeki koro alanlarında yapılmış tezler izlemektedir.

Tablo 4. Koro Alanında Yapılmış Lisansüstü Tezlerin İçeriklerine Göre Dağılımı

Kategori	İçerikler	Yüksek Lisans		Doktora		Sanatta Yeterlilik		TOPLAM	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Müzik Eğitimi	Sınıf Koroları	1	2,56	-	-	-	-	1	2,56
	Okul Koroları	1	2,56	-	-	-	-	1	2,56
Özengen Müzik Eğitimi	Çocuk Koroları	5	12,8	-	-	-	-	5	12,82
	Gençlik Koroları	-	-	-	-	-	-	-	-
	Yetişkin Koroları	1	2,56	1	2,56	-	-	2	5,12
Mesleki Müzik Eğitimi	Türk Müziği Koroları	3	7,7	-	-	-	-	3	7,7
	Çoksesli Korolar	4	10,2	1	2,56	-	-	5	12,82
	Koro Eğitimi ve Yönetimi	16	41,0	3	7,7	1	2,56	20	51,29
	Diğer	2	5,13	-	-	-	-	2	5,13
TOPLAM		33	84,6	5	12,8	1	2,56	39	100

Tablo 4 incelendiğinde en fazla çalışılan içeriğin %51,29 ile koro eğitimi ve yönetimi olduğu görülmektedir. Yukarıdaki verilere göre bu başlık altında 16 yüksek lisans, 3 doktora ve 1 sanatta yeterlilik tezi hazırlanmıştır. Ayrıca verilerden genel müzik eğitimi kategorisinde sınıf koroları ve okul korolarına ait birer yüksek lisans tezinin hazırlandığı ve bu konuyla ilgili doktora tezinin yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bunların dışında gençlik koroları ile ilgili herhangi bir tezin hazırlanmadığı da açıkça görülmektedir.

Ulaşılan tezler kategorilerine ve içeriklerine göre sınıflandırılarak aşağıda belirtilmiştir:

Koro Alanında Yapılmış Lisansüstü Tezler

1. Genel Müzik Eğitiminde Koro Alanı

a. Sınıf Koroları

ÖNDER YİĞİT, V. Bahar. (2004). İlköğretim Okulları İkinci Kademe (6. Sınıf) Öğrencilerinde Ses Eğitimi Uygulamaları İle Koro Eğitimi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 154 s.

b. Okul Koroları

VAROL, Ebru. (2002). Türkiye'de İlköğretim Kurumlarında Oluşturulan Okul Korolarında Yer Alan Öğrenciler Üzerine Bir

Araştırma. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans, 93 s.

2. Özengen Müzik Eğitiminde Koro Alanı

a. Çocuk Koroları

YÜKSEL, A. Levent. (1996). Türkiye'de Erken Müzik Eğitimi Kurumları Olan Çocuk Korolarının Meslek Seçimine Etkisi. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans, 46 s.

PERÇİN, Yurdakul. (1999). Üç Büyük Kentimizde Çok Sesli Çocuk Koroları ve Müzik Eğitimimiz. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans, 51 s.

DOĞANARSLAN, Elif. (2008). Koro Eğitiminin Çocuk Gelişimi Üzerindeki Etkileri. Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 103 s.

MUTLU, Yıldız. (2009). Resmi ve Özel Kurumlara Bağlı Çocuk Koroları Profiline İncelenmesi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans, 77 s.

ÖZATA, Ebru. (2010). Ülkemizdeki Çocuk Korolarının Yapılandırılmasının ve Eğitim Süreçlerinin Uygulanma Durumunun Analizi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 146 s.

b. Gençlik Koroları

Bu içeriğe ait yüksek lisans, doktora ya da sanatta yeterlilik tezi hazırlanmamıştır.

c. Yetişkin Koroları

ÖZTOP, Sinem. (2007). Planlı ve Programlı Bir Özengen Koro Eğitimi İle Bireylere Kazandırılması Hedeflenen Eğitsel, Toplumsal ve Kültürel Yeterliklerin İncelenmesi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans, 105 s.

COŞKUN, Fatih. (2007). Sosyalleşme Bağlamında İzmir'deki Türk Sanat Müziği Amatör Koroları ve Toplu Müzik Pratikleri. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Doktora, 94 s.

3. Mesleki Müzik Eğitiminde Koro Alanı

a. Türk Müziği Koroları

KAYNARCA, Burak. (2005). T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara Devlet

Klasik Türk Müziği Korosunun Repertuarının İncelenmesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 199 s.

ÜRER, U. Erdem. (2006). T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Elazığ Devlet Klâsik

Türk Müziği Korosunun Repertuarının İncelenmesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 176 s.

GÜNEY, Emre. (2010). Türk Halk Müziğinde Koro Uygulamalarının İncelenmesi (TRT ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Örneği). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 149

b. Çoksesli Korolar

ERSOYDAN, M. Yiğit. (2009). Çağdaş Türk Koro Müziği Dağarının Müzik Eğitimi Öğretmenliği Ana Bilim Dallarında Yer Alma Durumu. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 105 s.

SEZGİN, Levent. (2009). Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi Öğrencilerinin Dönemsel Ses Özelliklerine Uygun Batı Müziği Koro Eğitimi Dersi Öğretiminde Kullanılabilecek Eserler Üzerine Antolojik Bir Çalışma Önerisi. Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 156 s.

MOĞULBAY, Dilek. (2010). Çoksesli Koro Müziğinde Kullanılan İtalyanca Yapıtlardan Seçilen Örneklerin Telaffuzları ve Türkçe Tercümelemleri ile İtalyan Dilinin Fonetik Özellikleri. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 181 s.

KAÇMAZ, Derya. (2011). Yirminci Yüzyıl Türk Koro Müziğinde, Ulusal ve Uluslararası Etkileşimler. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 88 s.

ŞANAL, A. Muhip. (2011). Çoksesli Koroda Şarkı Söylenimin Psikolojik ve Fizyolojik Etkileri. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 94 s.

c. Koro Eğitimi ve Yönetimi

DURUÖZ, Fehiman. (1987). Okul Korolarının Çalıştırırken Karşımıza Çıkan Sorunların Ses Tekniği Bakımından Çözümlemesi. Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans, 90 s.

ŞANAL, A. Muhip. (1998). Koroda Eser Çalıştırma Yöntemleri Üzerine Bir Model. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans, 55 s.

TATMAN, E. Nilüfer. (2001). Koro Yöneticilerinde Bulunması Gereken Özellikler ve Türkiye’de Koro Yöneticilerinin Yetiştirilmesi Sorunu. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans, 88 s.

SARIÇİFTÇİ, A. Önder. (2001). Toplu Ses Eğitiminde Entonasyon Sorunu ve Çözümünde Uygulanacak Yöntemler. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 49 s.

AYGÜN, Alp. (2002). Türk Musikisinde Çoksesli ve Geleneksel Olarak Topluluk Yönetimi, Yöntemleri ve Repertuarı. İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 114 s.

SEVİNÇ, Bige. (2004). Koro Eğitiminde J.S Bach Korallerine Yönelik Analitik Yaklaşımlı Bir Çalışma Modeli. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans, 100 s.

ÖNAL, Erdem. (2004). Askeri Müzik Eğitimi Kapsamında Toplu Ses Eğitimi Çalışmalarının Değerlendirilmesi. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 69 s.

DEĞER, Ç. Atilla. (2005). Çağdaş Türk Bestecilerinin Çoksesli Koro Eserlerine Yönelik Analitik Yaklaşımlı Bir Çalışma Modeli. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans, 226 s.

KUL, Burhan. (2006). Mesleki Müzik Eğitimi Veren Konservatuvarlarımızın Klasik Türk Müziği Bölümlerinde Verilmekte Olan Topluluk (Koro) Yönetimi Dersinin Niteliği. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 106 s.

YILDIRIM, Faruk. (2006). Yükseköğretim Kurumlarındaki Geleneksel Türk Sanat Müziği Korolarının Çalışma Yöntemleri ve Genel Yapılarının İncelenmesi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 93 s.

AYTİMUR, R. Görkem. (2009). Çocuk Korolarında Uygulanması Gereken Ses Eğitimi Çalışmaları Üzerine Bir Model Önerisi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans, 149 s.

AYTEPE, H. Çiğdem. (2009). Adnan Saygun’un Yunus Emre Oratoryosu’nun Koro Şefliği Teknikleri Bakımından İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 276 s.

ALPUĞAN, N. Neslihan. (2010). Koro Müziğinde Dil, Kullanımı ve Önemi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 98 s.

ÖZGÜL, M. Özlem. (2010). Güzel Sanatlar ve Spor Liselerinin Müzik Bölümlerinin 12. Sınıf Batı Müziği Koro Eğitimi

Öğretim Programının Uygulanabilirliği Hakkında Öğretmen Görüşleri. Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 101 s.

GÖKÇE, Mete. (2010). Koro Dizilişlerinin Müziksel Sonuçlara Etkisi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 104 s.

ÖZTÜRK, Oğuz. (2010). Şefin Koro ile İletişimi ve Şef Davranışlarının Koro Üyesi Algılarına Göre Değerlendirilmesi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 109 s.

DÖNMEZ, Ahter. (2000). Rönesans, Barok, Klasik Dönem, Romantizm ve 20. yy. Fransa, İngiltere, Polonya, Rus ve Türk Ulusal Müzik Kültürlerindeki Koro Eserlerinin İcra Zorlukları ve Onları Giderme Yöntemleri. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanatta Yeterlilik, 147 s.

KARAKAYA, Oğuz. (2009). Türk Müziği Eğitimi Veren Devlet Konservatuvarlarında Koro Eğitimi Ve Yönetimi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 108 s.

GÖZEN, G. Asena. (2010). Amaçları Bakımından Farklı Yapılanmış Çok Sesli Korolarda Koristlerle Koro Şefi Arasındaki İletişimin İncelenmesi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora, 152 s.

KAYA, Zeynep. (2011). Koro Eğitiminde Yapılandırıcı Yaklaşımın Tutum, Öz-Yeterlik Algısı ve Akademik Başarıya Etkisi. İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora, 262 s.

d. Diğer

AKDENİZ, Funda. (1987). Cumhuriyetten Günümüze Yeni Kültürümüzün Eğitim Müziğimizi Var Etmesi Eğitim Müziğimizde Koroların Gerekliği. Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans, 146 s.

GÜL, Gülnihal. (2000). Anadolu Güzel Sanatlar Liselerindeki Koro Derslerinin Değerlendirilmesi. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 77 s.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Yükseköğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezinden elde edilen veriler doğrultusunda Türkiye’de 1987-2011 yılları arasında koro alanı ile ilgili 33 yüksek lisans, 5 doktora ve 1 sanatta yeterlilik olmak üzere toplam 39 lisansüstü tez hazırlanmıştır. Araştırmanın sonucunda, tezlerin yıllık dağılımlarının birbirine yakın oranlarda olduğu görülmüş ve en fazla dağılımın 8 lisansüstü tez (7 yüksek lisans, 1 doktora) ile 2010 yılına ait olduğu saptanmıştır. Ayrıca 21 üniversite içerisinde koro alanında en fazla tez %23,1 oranla Gazi üniversitesinde hazırlanmıştır (n=9). Diğer kurumların hemen hemen hepsinde yüksek lisans tezleri bulunmakta ancak İnönü Üniversitesi’nde bulunmamaktadır. Doktora tezlerinin ise sadece Gazi Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi ve İnönü Üniversitesi bünyesinde hazırlandığı görülmektedir. Koro alanında yapılan lisansüstü çalışmalar içerisinde tek olan sanatta yeterlilik tezi ise Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’ne ait olup, bu alanda yüksek lisans tezi bulunmamaktadır.

Koro alanında yapılmış lisansüstü tezler genel, özengen ve mesleki müzik eğitimi olmak üzere üç ana kategoriye ayrılmış ve yazılan tezlerin içinde en fazla dağılımın 23 yüksek lisans, 4 doktora ve 1 sanatta yeterlilik tezi olmak üzere toplam 28 tez ile mesleki müzik eğitimi kategorisine ait olduğu tespit edilmiştir. Bunu 7 tez ile özengen müzik eğitimi ve 2 tez ile genel müzik eğitimi kategorileri izlemektedir. Ayrıca “diğer”

seçeneğine ait olup, içeriklerine ya da özetlerine ulaşılamayan 2 tez bulunmaktadır.

Araştırma sonuçları incelendiğinde hazırlanan tezlerin içerisinde en çok araştırılan içeriğin, %51, 29 oranla koro eğitimi ve yönetimi alanında olduğu görülmüştür. Bu içerikle ilgili toplam 20 tez hazırlanmıştır. Bunu sırasıyla %12,82 oranla çoksesli korolar ve çocuk koroları izlemektedir. Sınıf koroları ve okul koroları ile ilgili birer tez hazırlanmış olup, gençlik koroları ile ilgili hiçbir araştırmanın yapılmadığı tespit edilmiştir.

Ulaşılan sonuçlar doğrultusunda geliştirilen öneriler aşağıdadır: Yapılan araştırma doğrultusunda Türkiye’de koro alanı ile ilgili çok az sayıda doktora ve sanatta yeterlilik tezlerinin olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle koro alanında daha fazla doktora ve sanatta yeterlilik tezlerinin hazırlanması sonucunda bu alandaki uzman sayısının artabileceği düşünülmektedir.

İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencileri müzikle buluşturmanın en kolay ve en etkili yolu, onlardan bir koro oluşturmaktır. Koro çalışmaları beğeni eğitiminin vazgeçilmez unsuru olup, öğrencilerin müzikle iç içe yaşamalarını sağlamaktadır. Ancak çalışmalar sırasında, etkinlik öncesinde ya da sonrasında bazı sorunlar ortaya çıkabilir. Okul koroları ya da sınıf koroları konulu tezlerin hazırlanmasıyla bu sorunların çözümlenebileceği düşünülmektedir.

Mutasyon dönemini tamamlamış ya da tamamlamak üzere olan ve ergenlik dönemini henüz bitirmiş gençleri koroda şarkı söylemeye yönlendirmek, kendilerine olan özgüvenlerini sağlamlaştırmak ve birlikte iş yapabilme yetisi kazandırabilmek için önemlidir. Bu nedenle gençlik koroları ile ilgili tezlerin hazırlanmasının da gerek koro eğitimcileri gerekse koro üyeleri ilgili problemlerin çözümüne ışık tutacağı düşünülmektedir.

Yapılan lisansüstü tezler incelendiğinde çocuk koroları ve karma korolarla ilgili çalışmaların olduğu görülmüştür. Oysa kadın koroları ve erkek korolarından oluşan bir çalışma bulunmamaktadır. Türkiye’de etkinlikleri olan kadın koroları ve erkek koroları ile ilgili tezler hazırlanabilir.

KAYNAKÇA

APAYDIN, Mustafa (2001). “Koro ile Müzik Eğitiminin Toplumun Müziksel Düzeyini Geliştirmedeki Yeri ve Önemi”, I. Ulusal Koro Eğitimi ve Yönetimi Sempozyumu, Ankara: Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi.

ATAMAN GENCEL, Özge (2009). “Ülkemizde Flüt ve Flüt Eğitimi Alanlarında Yapılan Lisansüstü Tezler”, Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi, 17 (1), s. 341-352.

AYHAN, Ali (2006). Müzik Öğretmenliği Bilim Dallarında Yapılan Yüksek Lisans Tezlerinin ve Okutulan Yüksek Lisans Derslerinin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÇEVİK, Suna (1999). Koro Eğitimi, Yönetimi ve Teknikleri, Ankara: Yurt Renkleri Yayınları.

DEMİRBATIR, R. Erol (2001). “Yaylı Çalgılar Yüksek Lisans, Doktora ve Sanatta yeterlilik Tez Bibliyografyası”, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14 (1).

ECE, Ahmet Serkan (2007). “Çoksesli Türk Müziği Bestecileri ile İlgili Lisansüstü Tez ve Yayınlar Antolojisi”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9 (2).

EGÜZ Saip (1980). Toplu Ses Eğitimi, Ankara: Ayyıldız Matbaası.

KILIÇ, Ilgım (2010). “Müzik Eğitimi Alanındaki Lisansüstü

Tezlerin İncelenmesi”, 9. Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu Bildiri Kitabı, 15-17 Aralık 2010, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, s. 478-489.

YILDIRIM ORHAN, Şebnem (2012). “Türkiye’de Viyolonsel Alanında Yapılmış Yüksek Lisans, Doktora ve Sanatta Yeterlilik Tezleri”, Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi, 20 (2), s. 701-716.

ÖMÜR Özlem, ve GÜLTEK Buğra (2011). “Türkiye’de 2000-2010 Yılları Arasında Piyano Üzerine Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Analizi”, E-Journal of New World Science Academy (NWSA), 6 (4), s. 463-471.

ÖZTOP, Sinem (2007). Planlı ve Programlı Bir Özengen Koro Eğitimi ile Bireye Kazandırılması Hedeflenen Eğitsel, Toplumsal ve Kültürel Yeterliklerin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

SAĞER, Turan (2005). “Müzik Öğretmenliği Bilim Dallarında Çalışılan Lisansüstü Tezlerin Enstitü Farklılıkları Açısından Değerlendirilmesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi (Özel Sayı 1), Sayı 17, s. 243-245.

UÇAN, Ali (2001). “İnsan, Müzik, Koro ve Koro Eğitiminin Temelleri”, I. Ulusal Koro Eğitimi ve Yönetimi Sempozyumu. Ankara: Gazi Üniversitesi

YAZICIOĞLU, Yahşi ve ERDOĞAN, Samiye (2011). SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri (3. Baskı), Ankara: Detay Yayıncılık.

YÖK, Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği. http://www.yok.gov.tr/web/guest/icerik/-/journal_content/56_INSTANCE_rsRqRmHtxKK6/10279/17377. Erişim tarihi: 26.11.2012.

YÖK, Ulusal Tez Merkezi, <http://tez2.yok.gov.tr/>. Erişim tarihi: 05.12.2012.

YAPI, ANLAM VE KÖKENLERİ BAKIMINDAN AZERBAJCAN TÜRKÇESİNDEKİ RENK ADLARI

Salim KÜÇÜK¹
Samet CANTÜRK²

ÖZET

Söz varlığını oluşturan unsurlardan renk adlarını incelemeyi ve değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmada yapı, anlam ve köken bakımından Azerbaycan Türkçesindeki renk adlarının oluşum şekilleri ve özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu amaçla, Azerbaycan Türkçesine ait çeşitli sözlüklerden hareketle Azerbaycan Türkçesindeki renk adları tespit edilmiş, gruplandırılmış ve özellikleri belirlenmiştir.

Azerbaycan Türkçesinde renk adları yapı yönünden genellikle basit, türemiş, birleşik ve birden fazla kelimedenden oluşmuştur. Azerbaycan Türkçesindeki renk adlarının önemli bir kısmını benzerlik sıfatları oluşturmaktadır. Anlam yönünden; birden fazla anlam, açıklık ve koyuluk, insan teni ve çehresi ve tabiat belirleyici ölçütler olarak ortaya çıkmaktadır. Köken bilgisi yönünden ise Azerbaycan Türkçesinde renk adları Türkçe, Arapça, Farsça ve Fransızca kelimelerden oluşmuştur.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Türkçesi, renk adları, yapı, anlam, köken.

COLOR NAMES IN AZERBAIJANI TURKISH IN TERMS OF STRUCTURE, MEANING AND ORIGIN

ABSTRACT

In this study that aims to examine and evaluate the color names that constitutes the elements of vocabulary, the formation forms and features of color names in Azerbaijani Turkish with regard to formation, meaning and origin are emphasized. To this end, color names in Azerbaijani Turkish have been identified, grouped and features were determined based on variety of Azerbaijani Turkish dictionaries.

With regard to word structure, color names in Azerbaijani Turkish are generally simple, derived compound words, and words consisting of more than one word. An important part of color names in Azerbaijani Turkish consists of similarity adjectives. In terms of meaning; the decisive criteria are having more than one color meaning, lightness and darkness, human skin and visage and nature. In terms of etymology, color names of Azerbaijani Turkish consist of Turkish, Arabic, Persian and French words.

Keywords: Azerbaijani Turkish, color names, structure, meaning, origin.

GİRİŞ

Yaşadıkları coğrafya ve tarihin yüklemiş olduğu misyon gereği dışa dönük bir topluluk olan Türkler tabiatla iç içe yaşamının bir sonucu olarak tabiattaki renkleri adlandırmak için çeşitli kelimeler türetmişler veya diğer dillerden alıntılar yapmışlardır. Geçmişten günümüze değişiklik göstermekle birlikte tek kelimedenden, birleşik kelimelerden, pekiştirmelerden, nispet i'li yapılardan, tabiata dayalı isimlendirmelerden vb. oluşmuş bu renkler dünyası son derece zengin ve geniş bir coğrafya şeklinde karşımıza çıkar. 200 milyondan fazla bir nüfusa sahip olan Türk dünyasında Azerbaycan Türkçesi bu coğrafyalardan yalnızca biridir.

Kelime türlerine bağlı olarak bir dilin söz varlığının vazgeçilmez unsurlarından biri de renk adlarıdır. Yazılı ve sözlü kültürün gelecek kuşaklara aktarılması yönünden renklerin oluşturulma biçimlerinin yanı sıra, yazılı kaynaklarda ne kadar yer aldıkları, yazar, şair, araştırmacı ve halkın bunları nasıl ve hangi bağlamlarda kullandıkları da önemlidir.

1. Yapı Bakımından Renk Adları:

1.1. Basit Yapılı Renk Adları

Azerbaycan Türkçesinde renk adlarının önemli bir kısmı basit kelimelerden oluşmuştur. Örneğin: ağ, ahmer ~ ehmer (kırmızı), al, bayaz ~ beyaz, benefş (mor, menekşe), boz, çal (başga renkle garişig boz renk; acıg-boz veya tünd-boz), çımak (pek ak, beyaz), çubar (ala, alaca), ebyes ~ ebyez (en beyaz), esmer, firuze, gara ~ siyah, gır, gırmızı, göy (yaşıl, mavi), gülgez (kırmızı, al), gülgün (gül renkli), kebud (mor, mavi), kâs (bulanık kırmızı), kumral, lâciverd, lil (mavi, lacivert), mavi, mor, murğuz III (Füzuli, Laçın = Elekberli 2009), penbe, sarı ~ sarıg, saru (kızıl), sefid (beyaz, ak), şeve (koyu siyah), tunc (bronz rengi; koyu kızıl renkte olan), yağız (menekşe renkli), veşmal (yeşil, çimen rengi), zeferan (sarı renk), zerd (sarı) gibi (Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü 1991, Develi 1992, Hacaloğlu 1992, Altaylı 1994, Battal 1997, Akdoğan 1999, Hacıyeva vd. 1999, Orucov vd. 2006).

1.2. Türemiş Renk Adları

1.2.1. Yapım Ekleriyle Türemiş Renk Adları

Azerbaycan Türkçesinde yapım ekleriyle türemiş renk adlarının genellikle /+IİK/ (ağlık, ağımtıllık, alacalık, allık, bozumsovluk, bozumtullug/k, gömgöylük, göylük, gümüşülük, kırmızıılık, kırmızımtıllık, kızılılık, kumrallık, laciverdilik, mavilik,

¹Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sakucuk@hotmail.com

²Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, canturk_28_@hotmail.com

sapsarılık, sarılık, yeşillik) ekiyle türetildiği ve bunu /+a/ (ala; < al - a), /+aç/ (bozaç), /+ca/ (karaca, g/kırmızıca, kızılca, alaca), /+dar/ (< dâr = Farsça; bozdâr; boz renkli), /+ş/ (alaş; < *al + a + ş veya < al + aş), /+l/ (gızıl ~ kızıl < kız-ıl; yeşil ~ yeşil < yaş-ıl) ve /+lı/ (alacalı, g/kırmızılı, yeşilli) gibi eklerin izlediği görülür (Hacaloğlu 1992, Altaylı 1994, Akdoğan 1999, Ercilasun 2007, Gülensoy 2007).

Benzerlik sıfatı şeklinde yapım ekleri ile türetilmiş renk adları Azerbaycan Türkçesinde genellikle;

/+aç/ (bozaç),
/+baz/ (g/kızılbaz),
/+çıl/ (ağçıl),
/+dag/k/ (gızartdag ~ kızartdak ~ kızartdag),
/+ımtıl/ (ağımtıl, bozumtul, g/karamtul, g/kırmızımtıl, g/konurumtul, göyümtül, sarımtıl ~ sarımtıl, yeşilımtıl ~ yeşimtil),
/+ımtırag/k/ (ağımtırag, bozumtık, göyümtık, kırmızımtık, mavımtık, sarımtık, yeşilımtık),
/+rag/k/ (bozarag/k),
/+sov/ (ağımsov, bozumsov, göyümsov, g/karasov, mavımsov, sarımsov, yeşilımsov vb.),
/+su/ (bozumsu),
/+şın/ (ağşın, karaşın ~ gareşin, sarışın),
/+tövr/ (boztövr),
/+tük/ (gümşütük) gibi isimden isim yapma ekleriyle oluşturulmuştur (Hacaloğlu 1992, Altaylı 1994, Orucov vd. 2006, Ercilasun 2007).

Azerbaycan Türkçesinde de kullanılan /+sov/ benzerlik sıfatı eki daha çok kuzey-doğu grubu lehçelerinde karşımıza çıkar. Türkiye Türkçesinden farklı olarak Azerbaycan Türkçesinde benzerlik sıfatı şeklindeki renk adlarında /+baz/, /+dag/k ve /+tük/ eklerinin kullanıldığı görülür. Azerbaycan Türkçesinde benzerlik sıfatı yapan ekler içerisinde en işlek olanları /+ımtıl/, /+mtırag/k/ ve /+ sov/'dur.

1.2.2. Pekiştirme Hecesi ile Türetilmiş Renk Adları

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Azerbaycan Türkçesinde de pekiştirmeli renk adlarının başına pekiştirme hecesi getirilir ve m veya p ünsüzleriyle bu hece kapatılır. agappağ ~ apağ (bembeyaz), bomboz, gıpgızıl (kıpkırmızı), gıpgırmızı (kıpkırmızı), gömgöy (masmavi; yemyeşil), gömbelemgöy (gömgöy = Elekberli 2009), kapkara, kıpkızıl, kıpkırmızı, sapsarığ ~ sapsarı (sapsarı), yemyeşil (aşırı yeşil) gibi.

Türkiye Türkçesinden farklı olarak Azerbaycan Türkçesinde bazı basit renklerin önüne düm (bir şeyin bütünü, tamamı, hepsi; yarım olmayan, bütün eksiksiz) kelimesi getirilerek dümağ, dümg/kara, dümkırmızı ve dümsarı gibi renkler türetilmiştir (Altaylı 1994, Akdoğan 1999).

Ağ maye ~ ağmaya (bembeyaz, apak; beyaz tenli ve toplu 'çocuk veya kadın'), göy-renk (yemyeşil) ve kurum (kapkara) ise şekilce değil ama anlamca pekiştirme sıfatlı renk adlarına dâhil edilebilecek renklerdir (Hacaloğlu 1992, Altaylı 1994).

1.2.3. Nispet i'siyle Türetilmiş Renk Adları

Mevcut lehçeler içerisinde Türkiye Türkçesinden sonra nispet i'li renk adları yönünden en zengin lehçe Azerbaycan Türkçesidir. Tabiat yoluyla yapılmış renk adlarına da dâhil edilebileceğimiz nispet i'li renk adları Azerbaycan Türkçesinde genellikle Arapça, Farsça ve Fransızca kökenlidir. Nispet i'siyle oluşturulmuş renk adlarının başlıcaları şunlardır: abî (mavi, açık

mavi), âbî âsmanî (gök mavisi), âbî yâhî (buz mavisi), âsmanî ~ âsimani (gök rengi), badımcanı (patlıcan renkli; < bâdincânî), barıtı (barut rengi), belûtî (kestane rengi; Arapçada bellût; meşe palamudu ve pelit ağacı manasına gelir), bönövşeyi ~ benövşeyi ~ benevşeyi (menekşe rengi), buğdayı (Buğday rengi), çehrayı ~ çehreyi (pembe renk), darçını (tarçın rengi), demiri (demir rengi), ergevani (erguvan çiçeği renginde), firuzeyi (firuze renginde olan; göy, mavi), g/karpızı (karpuz renkli), gehveyi ~ gahvaî (kahve rengi), gendûmî (buğday rengi), göy âbî (gök rengi), göyemi (erik renginde, göy, tünd mavi), göyerçini (göy renge çalan, tünd külrengi olan), gurşuni (kurşun rengi), gülü (gül rengi), gümüşü (gümüş rengi), hâkî (bozumtul-yeşil renkli, toprak renkli), hâkisterî (kül rengi, gri, kurşuni), hurmayı (hurma rengi; kestane rengi), innabı (innab renginde, kırmızı), kehveyi (kahve renkli, boz ile sarı arasında olan renk), kerpici (pişmiş kerpiç renginde olan, kırmızı), g/kızılı (altın renginde olan, parlak sarıya çalan), kremî (krem rengi), kremî kemreng (Bej), külü (kül renginde olan, kül rengine çalan; boz, kül rengi), mercanı (kırmızı renkli, kırmızı), mihâkî ~ mihekî (kestane rengi, kahverengi), miheyi (karanfil ağacı renginde olan, karanfil ağacı rengine benzer; kehveyi), narıncı (turuncu, turunç renginde; < nârencî), nilî (lâcivert, çivit rengi), nohudu (nohut rengi), poladı (çelik rengi), portugâlî (portakal rengi), püsteyi (fıstık renginde olan; açık yeşil), samanı (saman rengi), sumağı (sumak rengi, erguvan rengi), suretî (pembe, yüz rengi), sürmeyî ~ sürmeî (lâcivert, koyu mavi, leylâk rengi), şabalıdı (kestane renginde olan, kahverengi), şahbalûdî (kestane rengi; bellût Arapçadır ve meşe palamudu, pelit ağacı demektir), telâî (altın rengi), turuncu (turuncu, portakal rengi), üstühanî (kemik renginde), yasemeni (yasemen rengi), yezidi (kırmızı, yezidi gırmızı 'koyu kırmızı'), zeferanı (safran rengi), zervarı (altın rengi), zeytuni (zeytin rengi), zireşkî (koyu kırmızı, göz yaşı rengi), zoğalı (kızılıcak gibi koyu kırmızı), zümrüdü (zümrüt rengi) vb. (Hacaloğlu 1992, Altaylı 1994, Doğan 1995, Orucov vd. 2006). Tabiata dayalı olmamakla birlikte laciverdi sözcüğü de nispet i'siyle üretilmiş bir renktir (Altaylı 1994).

1.3. Birden Fazla Kelimeden Oluşmuş Renk Adları

Azerbaycan Türkçesindeki renk adlarının bir kısmı da ikileme ve sıfat tamlamalarından oluşmuştur. Ağlı-bozlu, ağlı-garalı (içinde her renk olan, rengârenk), ağtutgun (boz, gri), alabulanı (alaca bulaca), albalı (koyu kırmızı), ala-bezek, ala bula (rengârenk, alaca renk), ala-tala (çok karışık renkli), al-elvan (rengârenk), al-g/kırmızı (koyu kırmızı), allı-şanlı (rengârenkli), çal-boz (boza benzer, çal renkli, hem çal hem de boz renkte olan), demir-boz (demiri ve boz renge çalan), göy-demir (tünd kül renginde olan), göy-yeşil (mavi ile yeşil arasında olan, hem maviye hem de yeşile benzer), gülebetin (sarı, sarı-kızılı, altın sarısı), kebûd rûşen (eflatun), g/kızıl-boz (kırmızıya çalar boz renkli), g/kızıl-kırmızı (altın renginde olan, parlak sarı), od-alov (kırmızı manasında), sarı-bozumtul (sarıya ve boza yakın renk), sarı-kırmızı (koyu sarı, kırmızıya çalan renk), sarı-kızılı (koyu sarı, kızıla çalar renk), yeşil-mavi (yeşile ve maviye çalan renkte olan) gibi (Hacaloğlu 1992, Altaylı 1994, Akdoğan 1999, Orucov vd. 2006). Bunlardan gırmızı-i tîre (bulanık kırmızı) ikilemelerden farklı olarak Farsça isim tamlaması şeklinde oluşturulmuştur (Hacaloğlu 1992).

"Koyu, çok, tamamen" manasına gelen zil (tünd, lap, çoh, tamamile) kelimesinin g/kara sözcüğüne eklenmesiyle oluşturulmuş zilg/kara (her yanı kara; kömür gibi kara, simsiyah, kapkara) ile çım hecesinin kara sözcüğüne eklenmesiyle oluşturulmuş çım kara (pek kara, siyah) ise birleşik kelime

şeklinde türetilmiş diğer renklerdir (Orucov vd. 2006).

Çal-boz, demir-boz, göy-yaşıl, kızıl-boz, sarı-bozumtul, sarı-kırmızı, sarı-kızılı, yaşıl-mavi gibi ikilemeler aynı zamanda benzerlik anlamı taşırlar.

Azerbaycan Türkçesinde çalmag/k, oşşamag ~ okşamak ve kimi kelimeleriyle oluşturulmuş benzerlik sıfatı şeklindeki renk adlarına da rastlanır (Altaylı 1994). âbîyi oşşar (maviye benzer, mavimtırak, mavimsi); ağaçalan (beyazımtırak), ağaçalar (beyazımsı), ala-bula çalmag, küleçalan ~ küleçalar, sarıya çalan/çalar (âbîye çalar, mavimsi); honça kimi (al-elvan, ala-bezek), kömür kimi (simsiyah, kapkara), nar kimi (kıp kırmızı), şava kimi (kapkara) vb. (Altaylı 1994, Orucov vd. 2006). Bunların dışında ağcavaza (beyazımsı), ağteher (beyazımsı, beyazımtırak) gibi sözcükler de Azerbaycan Türkçesinde benzerlik bildirir (Akdoğan 1999).

2. Anlam Bakımından Renk Adları:

2.1. Birden Fazla Anlam Bildiren Renk Adları

Azerbaycan Türkçesinde ikileme veya tamlama şeklinde oluşturulmuş bazı renk adları aynı zamanda birden fazla renk anlamı taşırlar. Bunlardan bazıları isimden isim yapma eki /+II/ eki ile oluşturulmuştur. Örneğin; ağılı-bozlu, ağılı-garalı (içinde her renk olan, rengârenk), allı-şanlı (rengârenkli, allı pullu) gibi. Bazıları da sıfat tamlaması kuruluşundadır. Örneğin; ala-bulanıg (alaca bulaca), ala-bezek (1. Rengârenk, alaca. 2. Birbirine uymayan renklerden oluşan), ala bula (alaca, çeşitli renklerden meydana gelen), al-elvan (rengârenk, çeşitli renklerde), ala-tala (çok karışık renkli), çal-boz (Hem gri hem de karışık gri renkte olan, gri ve başka bir renk karışımı, griye yakın renkte olan), demir-boz (demir ve gri renkte olan), göy-yaşıl (gökte maviyle yeşil arasında olan renk), g/kızıl-boz (kırmızımsı boz (gri) renkli), sarı-bozumtul (sarımsı ve grimsi, griye yakın renk), sarı-kırmızı (koyu sarı, kırmızıya yakın sarı), sarı-kızılı (koyu sarı, altın sarısı), yaşıl-mavi (yeşil ve mavi renkte olan) vb. (Altaylı 1994).

2.2. Açıklık ve Koyuluk Anlamı Taşıyan Renk Adları

Açıgrenk (açık renk) ve açık benövşeyi (açık menekşe rengi) açık kelimesiyle türetilmiş sıfat tamlaması kuruluşundaki renk adlarıdır (Altaylı 1994). Bunun yanında tek sözcükten oluşmuş asimani (açık mavi) ve gemer (açık siyah renk) ile sıfat tamlaması kuruluşundaki âbî ruşen (açık mavi), gül renk (açık kırmızı) ve kemreng (açık renk) de anlam olarak açıklık ifade ederler (Hacaloğlu 1992, Altaylı 1994). Kemreng, Farsça “az, eksik; kötü, fena, bozuk” manasına gelen kem kelimesi ile oluşturulmuş bir renktir. Narıncı kemreng (kavuniçi rengi) de bu gruba girer (Hacaloğlu 1992).

Azerbaycan Türkçesinde koyu anlamı taşıyan renk adlarının açık anlamı taşıyan renk adlarına göre daha çok olduğu görülür. Bunlardan toh âbî (koyu mavi) ve toh sebzi (koyu yeşil) Azerbaycan Türkçesinde koyu anlamına gelen toh kelimesiyle oluşturulmuş sıfat tamlaması kuruluşundaki renk adlarındandır (Altaylı 1994). Bunlara laciverdi (koyu mavi renk), tutkun (açık olmayan renk) ve tünd (rengi açık olmayan, tutkun) kelimeleri ile oluşturulmuş benzer şekildeki yapıları da ekleyebiliriz (Altaylı 1994, Orucov vd. 2006).

Farsça kökenli tîre (koyu siyah renkli; bulanık, karanlık, kara) sözcüğü ile oluşturulmuş âbî tîre (koyu mavi) de koyuluk

bildirir (Hacaloğlu 1992, Orucov vd. 2006). Al gırmızı (koyu kırmızı), ganovuz ~ ganovuzu (koyu renk, rengârenk) ve pür-reng (koyu renk; güzel demlenmiş; koyu ‘çay’) sıfat tamlaması kuruluşundadır (Altaylı 1994). Pürreng kelimesinde pür Farsça kökenli bir ön ek olup “dolmuş; çok fazla, mâlik, sahip” manalarına gelir (Doğan 1995).

2.3. İnsan Teni ve Çehresi ile İlgili Renk Adları

Azerbaycan Türkçesinde insan teni ve çehresi ile ilgili renk adları genellikle ağ (ağbeniz, ağcamatan ‘beyaz tenli, dolgun güzel kız’, ağcamaya ‘beyaz tenli ve güzel kız, çocuk’, ağcavaz(a) ‘beyaz tenli, zayıf, hasta’, ağçil, ağnavaz ‘ağarmış, solgun’, ağmatan ‘beyaz tenli, güzel ve dolgun kız’, ağmaya ‘beyaz tenli ve toplu çocuk veya kadın’, ağsifet, ağşın, aderili ‘derisinin rengi beyaz olan adam, beyaz tenli’, ağüzlü, ağyanız ~ ağyağız), kara (g/karabeniz, g/karabuğdayı, garasayag ‘siyah renge çalan, biraz siyah, siyahımsı’, karaşın, garateher ‘siyahımsı’, g/karayağız, karayandı, g/karayanık, karayanız ‘esmer’), kırmızı (kırmızı derili, g/kırmızısifet) ve sarı (sarıbenizli, sarısifetli, sarıyağız ~ sarıyanız), siyah (siyahgüne; esmer) gibi renklerle oluşturulmuştur (Hacaloğlu 1992, Altaylı 1994, Orucov vd. 2006).

Yine Azerbaycan Türkçesinde tabiatın esinlenerek, benzetme ilişkisi ile yapılmış aybeniz (güzel suratlı, güzel, alımlı), aygabaglı (güzel, alımlı), buğdayıbeniz, buğdayısifet, çehrayısifetli (yüzü pembe renkli olan adam), gemerçöhre ~ gemersuretli ~ gemerüzlü (Ay çehreli, güzel yüzlü), gülbenizli, gül çöhre ~ gül ruhsar ~ gülüzlü, karabuğdayı gibi renk adları da türetilmiştir (Altaylı 1994, Orucov vd. 2006). Basit sözcüklerden oluşmuş esmer, kumral, karaşın ve sarışın ise bu alanda yapılmış diğer adlandırmalardır (Altaylı 1994, Orucov vd. 2006).

2.4. Tabiatla İlişkili Renk Adları

Azerbaycan Türkçesinde tabiat yoluyla yapılmış renk adlarının daha çok yiyecek, içecek, madenler, bitkiler, nesnelere ve çeşitli canlı isimleriyle ilişkili olduğu görülür. Bu, genel olarak Türkçenin temel özelliklerinden biridir.

Azerbaycan Türkçesinde, yapı yönünden renk adları kısmında ele alındığı üzere Türkiye Türkçesindeki gibi nispet i’si ile yapılmış tabiatla ilişkili renk adlarının yanında reng/k sözcüğüyle biten, iki kelimedenden oluşmuş yine tabiatla ilişkili renk adları da mevcuttur. albalı rengi (vişne rengi), ateşreng ~ od rengi (kırmızı, ateş rengi), benövşe rengi (menekşe rengi), boztövr (boz renk), erguvani renk (erguvan rengi), et renk (et rengi, pembe), gan/g/kırmızı ~ kan kırmızısı, gül renk (açık kırmızı), hanımreng (Bakü; açık kırmızı = Elekberli 2009), horuzg/kuyruğu (kırmızı, horoz ibiği rengi = Elekberli 2009), horuzpipiyi (kıp kırmızı, kırmızı; =Elekberli 2009), kahverengi, kestane rengi (koyu kahverengi), şabalut rengi, kızılgül (gül renkli), kül rengi (boz renk), lâlegun ~ lâlereng, limon rengi, mis rengi (bakır rengi), pas rengi, saman rengi ~ güleş rengi, sebz (sebze rengi, yeşil), suirengi (culfa; açık kırmızı = Elekberli 2009), toprak renkli, tunç rengi, yumurta sarısı, zeytun (zeytin rengi) gibi (Altaylı 1994, Orucov vd. 2006). Bunun gibi âbî yâhî (buz mavisi) rengi de tabiatla ilişkili bir adlandırma olarak karşımıza çıkar (Hacaloğlu 1992).

3. Kökenleri Bakımından Renk Adları:

Azerbaycan Türkçesinde renk adları köken olarak Türkçe,

Farsça, Arapça ve Fransızca kelimelerden oluşmuştur. Farsça alıntılar daha fazladır. Bu durum Azerbaycan Türkçesinin bulunduğu coğrafi konum ve kültürel etkileşim ile açıklanabilir.

Diğer çağdaş Türk lehçeleri ile ortak birçok renk adına sahip Azerbaycan Türkçesi, Türkiye Türkçesi ile de benzerlik ve ortaklıklar gösterir.

Basit kelimelerden oluşmuş renk adlarından ahmer ~ ehmer, bayaz, ebyes, esmer, gırmızı, mavi, siyah ve zeferan Arapçadan; benefş, firuze, gülgez, gülgün (< gülgün), kebud, lâcivert, penbe, sefid, zerd gibi renkler Farsçadan Azerbaycan Türkçesine girmiştir. “Gece” manasına gelen Farsça şev kelimesinden türetilmiş şeve ve Farsça gül sözcüğünden türetilmiş gülgez de Farsça kökenlidir (Doğan 1995). Ağ ~ ak, boz, çal, g/kızıl, göy, kır, sarı gibi renk adları Türkçedir (Gülensoy 2007).

Azerbaycan Türkçesinde tabiata dayalı olarak oluşturulmuş nispet i’li renk adları Farsça + Farsça; Arapça + Farsça; Farsça + Arapça + Farsça; Farsça + Farsça + Arapça + Farsça; Farsça + Farsça + Farsça + Farsça ve Türkçe + Farsça + Farsça kuruluşunda olup, çok az bir kısmı da Fransızca kökenlidir.

Farsça + Farsça kaynaklı nispet i’li renk adları şunlardır: abî , badımcanı, barıtı, bönövşeyi ~ benövşeyi ~ benevşeyi, çehrayı ~ çehreyi, darçını, ergevanî, garpızı, gendûmî, gülü, hâkî, hâkisterî, hurmayı, narıncı, nilî, nohudu, poladı, püsteyi, turuncu, üstühanî, yasemeni, zervarı ~zervari, zireşkî (Hacaloğlu 1992, Altaylı 1994, Orucov vd. 2006).

Arapça + Farsça kuruluşundaki nispet i’li renk adları ise şunlardır: âsmanî ~ âsimani, belûtî, g/kehveyi ~ gahvaî, mercanı, mihâkî ~ mihekî, sumağı, suretî, telâî, yezidi, zeferanı, zeytunî, zümrüdü (Altaylı 1994, Orucov vd. 2006).

Şahbalûdî: Farsça + Arapça + Farsça, âbî âsmanî: Farsça + Farsça + Arapça + Farsça ve âbî yâhî ise Farsça + Farsça + Farsça + Farsça şeklinde oluşturulmuş nispet i’li renk adıdır.

Azerbaycan Türkçesine Fransızcadan üç adet nispet i’li renk adı girmiştir. Bunlar: Kremî, kremî kemreng ve portugâlî’dir (Altaylı 1994, Orucov 2006).

Göy âbî, Türkçe + Farsça + Farsça şeklinde oluşturulmuş olup buğdayı, demiri, gurşuni, gümüşü, kerpici, kızılı, samanı, sürmeyî ~ sürmeî gibi renk adları ise Türkçedir (Altaylı 1994, Orucov vd. 2006, Gülensoy 2007).

SONUÇ

Azerbaycan Türkçesinin söz varlığının küçük bir parçasını oluşturan renk adları ile ilgili olarak en önemli husus bazı renk adlarının tanımlarının mevcut sözlüklerde farklı olması ve sözlüklerde bu hususta bir birlik olmayışıdır. Bunu Sovyetler Birliğinin ilk yıllarında Azerbaycan’da daha çok tercüme dayalı sözlüklerin hazırlanmasına bağlayabiliriz (Karaman 2009: 692).

Türkiye Türkçesinden farklı olarak Azerbaycan Türkçesindeki renkler temelde benzerlik sıfatı yapısındadır ve tabiata dayalı olarak oluşturulmuştur. Türkiye Türkçesinde tabiata dayalı renk adlarının sayısı ortalama 360 olup bu rakam Azerbaycan Türkçesinde daha azdır (Küçük 2010: 186).

Güneybatı Oğuzcası grubundaki lehçeler arasında 1447 renge sahip Türkiye Türkçesini (Kaymaz 1997: 253) sırasıyla Azerbaycan, Türkmen ve Gagavuz Türkçeleri izler. Şüphesiz, Azerbaycan Türkçesinin söz varlığında yer alan renk adları ağızlar da dikkate alındığında zengin bir yapıya ve çeşitliliğe sahiptir. Türk lehçelerindeki renk adlarının ve genel olarak Türkçenin söz varlığının tespit edilmesi, Türk dünyasında kültürel bütünleşmenin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi açısından son derece önemli ve gereklidir.

KAYNAKÇA

- AKDOĞAN, Yaşar (1999). Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine Büyük Sözlük, İstanbul: Beşir Kitabevi.
- ALTAYLI, Seyfettin (1994). Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü, C I, II, İstanbul: MEB Yayınları.
- BATTAL, Aptullah (1997). İbni-Mühennâ Lûgati, Ankara: TDK Yayınları.
- DEVELİ, Hayati (1992). Azerbaycan Türkçesi Lûgati, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını.
- DOĞAN, Ahmet (1995). Osmanlıca Türkçe Sözlük, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ELEKBERLİ, Aziz (2009). Kerbi Azerbaycanın Dialektoloji Lûgati, Bakü: Azerbaycan Milli Elimler Akademiyası Folklor İnstitutu.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (Ed.) (2007). Türk Lehçeleri Grameri, Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÜLENSOY, Tuncer, (2007). Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, CI-II, Ankara: TDK Yayınları.
- HACALOĞLU, Recep Albayrak (1992). Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu, Güney Azeri Sahası Derleme Deneme Sözlüğü, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- HACIYEVA, Maarife, Şahin Köktürk, Mehebbet Paşayeva (1999). Azerbaycan Folklor ve Etnografya Sözlüğü, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- HACIYEVA, Maarife; Celal Tarakçı, Şahin Köktürk (1995). Azerbaycan Edebiyat Terimleri Sözlüğü, Samsun.
- KARAMAN, Erdal (2009). “Azerbaycan Sahası Sözlükleri”, Turkish Studies, International Periodical Fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/4 Summer, s. 692-715.
- KARŞILAŞTIRMALI TÜRK LEHÇELERİ SÖZLÜĞÜ, KILAVUZ KİTAP (1991). C I, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KAYMAZ, Zeki (1997). “Türkiye Türkçesi ve Ağızlarında Renk Bildiren Kelimelerin Kullanılışı ve Sistematiği”, TDAY, Belleten, Ankara: TDK Yayınları, s. 251-341.
- KÜÇÜK, Salim (2010). “Türk Lehçeleri Sözlüklerinde Somutlaştırma Yoluyla Yapılmış Renk Adları”, Gazi Türkiyat, Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, Journal Of Turkology Research, Sayı 7, Ankara, s. 155-196.
- ORUCOV, E., Abdullayev B., Rahimzade N. (2006). Azerbaycan Dilinin İzahlı Lûgeti, “Şerq-Qerb”, C. I-IV, Bakü: Azerbaycan Milli Elimler Akademiyası.

DOĞRUDAN ÖĞRETİM MODELİNE GÖRE HAZIRLANAN EĞİTİM UYGULAMALARININ OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARININ GEOMETRİK ŞEKİL ÖĞRENMELERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ¹

Oğuz Serdar KESİCİOĞLU²
Fatma ALİŞİNANOĞLU³

ÖZET

Araştırmada doğrudan öğretim yöntemiyle hazırlanan ve doğrudan öğretim yöntemine göre hazırlanan bilgisayar destekli eğitim uygulamalarının okul öncesi çocuklarının geometrik şekil kavramlarını öğrenmelerine etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 60-72 aylık 45 çocuk oluşturmuştur. Çalışma nicel bir araştırma olup iki deney ve bir kontrol grubundan oluşmaktadır. Deney ve kontrol gruplarında 15'er çocuk bulunmaktadır. Çocuklardan 15'i birinci deney grubunu, 15'i ikinci deney grubunu, 15'i ise kontrol grubunu oluşturmuştur. Araştırmanın verilerini toplamak için Aslan (2004) tarafından geliştirilen "Geometrik Şekilleri Tanıma Testi" kullanılmıştır. Araştırmada "ön test son teste dayalı deney ve kontrol gruplu" model kullanılmıştır. Uygulanan programlar sonrasında doğrudan öğretim yöntemiyle hazırlanan ve doğrudan öğretim modeline göre hazırlanan bilgisayar destekli eğitim uygulamaları lehine anlamlı farklılık bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Okul Öncesi Eğitim, Geometri, Doğrudan Öğretim.

A STUDY ON THE EFFECT OF EDUCATIONAL PRACTICES PREPARED IN PARALLEL WITH DIRECT INSTRUCTIONAL MODEL ON PRE-SCHOOL CHILDREN'S GEOMETRIC FIGURE LEARNING

ABSTRACT

In this research, it is aimed to analyze the impact on an instructional program designed with direct instruction method and of a computer assisted instructional program designed in accordance with this method on preschoolers' geometric figures concepts learning. 45 60-72-month children constitute the population of the research. 15 of these children constitute the first experimental group, and 15 of them constitute the second experimental group, while the other 15 constitute the control group. 'Geometric Figures Recognition Test' developed by Aslan (2004) was used as data collection tool in this research. With the aim of analyzing the impact on an instructional program designed with direct instruction method and of a computer assisted instructional program designed in accordance with this method on preschoolers' geometric figures concepts learning, 'a pretest-posttest model with experimental and control groups' was used. After the programs applied, there has been a significant difference in favour of the instructional program designed with direct instruction method and the computer assisted instructional program designed in accordance with this method.

Keywords: Preschool, geometry, direct instruction.

GİRİŞ

Okul öncesi dönemde geometri temel olarak kare, daire, kare ve üçgen olmak üzere 4 şekli kapsamaktadır (Clements, 1998; MEB, 2006). Ancak, öğretmenlerin sayı ve işlem gibi matematikle ilgili temel çalışmalara daha fazla önem vermeleri nedeniyle geometri ile ilgili çalışmalara yeterince yer verilmemektedir (Welter, 2001). Tarihsel süreç incelendiğinde Pestalozzi ve Frobel gibi önemli düşünürler geometriye büyük önem verdikleri görülmektedir. Pestalozzi neredeyse bütün programını geometri üzerine kurduğu, Frobel'inde geometriye merkezi bir rol verdiği bilinmektedir (Aslan, 2004). Okul öncesi dönemde bulunan çocukların daire şekline ilişkin en önemli yanılgılarının elips şekillerini daire olarak algılamak olduğu belirlenmiştir. Ancak genel olarak çocukların daire şeklini tam olarak tespit ettikleri belirlenmiştir (Clements ve Sarama, 2000). Çocukların bir karenin bir dikdörtgen olmadığı fikrinin beş yaşına kadar kare ve dikdörtgeni ayırt etmesi gerektiği belirtilmiştir (Hannibal, 1999, Clements, 1998). Okul öncesi dönem çocukların %60'

üçgenleri doğru olarak tespit etmektedirler. Diğer şekillere göre daha az başarılı olduğu belirlenmiştir. Aslan (2004) özellikle basıklığın üçgeni tanıma da önemli bir faktör olduğunu belirterek, şeklin basıklığının çocukların üçgeni doğru bilme oranını etkilediğini ortaya koymuştur. Benzer şekilde Clements ve ark (1999), çocukların üçgenin tepe noktasının olması gibi sabit düşüncelerini olduğunu belirterek, tepe noktasının konumu değiştirilen şekillerde yanılabilirliklerini söylemiştir. Okul öncesi dönemdeki çocukların dikdörtgeni doğru olarak tanıma oranları kare, daire ve üçgen şekline göre daha düşüktür. (Clements ve Sarama, 2000). Çocukların bir karenin bir dikdörtgen olmadığı fikrinin beş yaşına kadar kare ve dikdörtgeni ayırt etmesi gerektiği belirtilmiştir (Hannibal, 1999, Clements, 1998). Okul öncesi dönem çocukların %60' ı üçgenleri doğru olarak tespit etmektedirler. Diğer şekillere göre daha az başarılı olduğu belirlenmiştir. Aslan (2004) özellikle basıklığın üçgeni tanıma da önemli bir faktör olduğunu belirterek, şeklin basıklığının çocukların üçgeni doğru bilme oranını etkilediğini ortaya koymuştur. Benzer şekilde Clements ve ark (1999), çocukların

¹Makale birinci yazarın 01.12.2011 tarihinde Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde kabul edilen doktora tezinden uyarlanmıştır.

²Yrd.Doç.Dr., Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, kesiciogluserdar@gmail.com

³Prof.Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, alisanan@gazi.edu.tr

çocukların üçgenin tepe noktasının olması gibi sabit düşüncelerini olduğunu belirterek, tepe noktasının konumu değiştirilen şekillerde yanlılabildiklerini söylemiştir. Okul öncesi dönemdeki çocukların dikdörtgeni doğru olarak tanıma oranları kare, daire ve üçgen şekline göre daha düşüktür. Üçdört yaşındaki çocukların az bir kısmının dikdörtgenler veya üçgenler hakkında şekil veya fikir olarak herhangi bir bilgiye sahip olmadıkları belirlenmiştir (Clement ve Sarama, 2000). Kesicioğlu ve diğ. (2011) okul öncesi dönemde bulunan 123 çocuk ile yaptıkları araştırma sonucunda da çocukların daire şeklini %90 oranında, kare şeklini % 80 oranında üçgen şeklini %63 oranında, dikdörtgen şeklini ise %70 oranında doğru olarak bildiklerini belirlemişlerdir. Bu çalışmada çocukların geometrik şekil kavramlarını öğrenmeleri incelemek amacıyla bilgisayar destekli eğitimden de yararlanılmıştır. Bu nedenle okul öncesi dönemde bilgisayar destekli eğitim hakkında bilgi verilecektir.

Okul Öncesi Dönemde Bilgisayar Destekli Eğitim

Okul öncesi dönemde de teknolojinin kullanım oranı giderek artmaktadır. Okul öncesi öğretmenleri de bir çok teknolojik aracı kullanmaktadırlar. (Donuhue, 2003, Akt: Wortham, 2006). Bilgisayarlar çocukların benliklerini ve dil konuşma seviyelerini artırır. Çocukların sosyalleşmeleri ve liderlik özellikleri kazanmaları için fırsatlar verir (Gimbert ve Cristol, 2004, Haughland, 2000). Çocukların yapamama korkusu olmadan değişik çözümleri özgürce yapmalarına olanak sağlar (Arı ve Bayhan, 1999). Bilgisayarlar, çocukların düşünme süreçlerini aktif kılarak daha etkili öğrenmeye yardımcı olmakta ve soyut yaşantıların daha somut ve kişisel yaşantılar haline gelmesini sağlamaktadır. Eğitsel bilgisayar oyunları yaratıcı, karar verme yeteneği, hızlı düşünme gibi becerilerinin gelişimine katkı sağlayabilmektedir (Altun, 2000, Akt: Öztürk,2007). Bilgisayar destekli eğitim programları sayı, renk, şekil gibi bilişsel gelişimle ilgili kavramların somuttan soyuta doğru uzanan aşamalı ve tekrarlı eğitim stratejileri kullanılarak öğrenilmesinde olumlu bir etkiye sahiptir (Tanju ve Gönen, 2006).

Bilgisayar teknolojisinin okul öncesi eğitiminde kullanılmasında Piaget'in bilişsel gelişim teorisinden büyük oranda yararlanılmıştır. Örneğin, kaplumbağayı bir kare çizmesi için programlayan çocuk hayvanın belirli bir mesafe boyunca düz yürümesi, 90 derece dönmesi, sonra aynı hareketi üç kez daha tekrarlaması gerektiğini tahmin edecektir (Healy, 1999). Bilgisayarla geometri öğretiminin örneklelerinden biri Clements ve Sarama (2000) tarafından uygulanmıştır. Blok Oluşturma (Building Blocks) yazılımındaki bir aktivite çocukların geometri ile ilgili özel araçları kullanarak bilgisayarda resim çizmelerine imkân sağlamaktadır. Blok oluşturma (Building Blocks) yazılımında, çocuklar bir resim yapmak için kaymalar, çevirmeler ve dönme-ler gibi özel araçları kullanırlar. Bu resimler 'dönme' araç tuşunun kullanımını göstermektedir. Bu türden aktiviteler çocukların geometrik hareketlerin farkına varmalarına yardım eder. Okul öncesi dönemde bilgisayar destekli eğitimin ve geometrik şekil kavramının en iyi şekilde doğrudan öğretim modeli ile kazandırılacağı düşünülmektedir. Bu nedenle Doğrudan öğretim modeli hakkında bilgi verilmiştir.

Doğrudan Öğretim Modeli

Model, Siegfried Engelmann, Wes Becker ve Douglas Carnine tarafından 1960 yılının ortalarında geliştirilmiş (Russell, 2003; Miller, 2002) ve modelin dayandığı kuramsal temel, Engelmann ve Carnine tarafından 1981 yılında kaleme alınmış ve

1991 yılında yeniden yayınlanmıştır (Tuncer ve Altunay, 2006). Doğrudan öğretime, iki önemli kural rehberlik etmektedir. Bunlar, kısa zamanda, çok öğretim sunmak ve detayları kontrol altında tutmaktır (Engelmann ve diğ., 1988).

Doğrudan öğretim modeli ile "doğrudan öğretim" olarak adlandırılan uygulamaların birbiriyle karıştırılması doğrudan öğretim modeli hakkındaki birçok yanlış anlamının kaynağını oluşturmuştur. Bu iki uygulamanın farklı olduklarının anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Örneğin, bazı eğitimler doğrudan öğretimin, öğretmenin model olmasını da içeren herhangi bir sistematik öğretim uygulaması olduğunu düşünmektedir. Bazı eğitimler ise, basit bir şekilde beceri analizleri (örneğin, karmaşık becerileri içeren daha küçük alt basamaklara bölünmesi) uygulamalarının bir örneği olarak görmektedirler (Stein ve diğ., 1998). Doğrudan öğretim modelinde, kavram ve becerilerin stratejik olarak bütünleştirilmesini amaçlayan (sarmal) bir öğretim programı (Snider, 2004), farklı bilgi biçimlerinin (sözel bilgiler, kavramlar, kural ilişkileri, bilişsel stratejiler) öğretimi için ayrıntılı öğretim ve hata düzeltme formatları, kendine özgü stratejileri, sınıf düzenlemesi ve yönetimiyle ilgili kendine özgü uygulamaları bulunmakta ve öğrenci ilerlemelerine odaklanmaktadır (Tuncer ve Altunay, 2006). Doğrudan öğretim modeli, öğrencilerin hata yapma seviyesini en aza indirecek şekilde temel becerilerden ileri düzeyde kavramlara ve bilişsel becerilere doğru hareket etmektedir (Kraemer, ve diğ., 2001, Akt Russell, 2003).

Doğrudan öğretim modeli bilişsel becerilerin öğretimi üzerine odaklanmıştır (Tuncer ve Altunay, 2006). Doğrudan öğretim, okuma, matematik, hayat bilgisi gibi derslerin iyi düzenlenmiş içeriklerinin öğretiminde etkili bir yaklaşımdır (Rosenshine, 1982; Güzel, 1998). Doğrudan öğretim modeli, matematiği, karmaşık becerileri daha alt becerilere bölerek, önce bu alt becerileri öğretmeyi ve daha sonra öğretilen becerileri birleştirmeyi göstererek daha kolay öğretmeyi amaçlar (Carnina ve diğ., 1989). Doğrudan öğretim ile öğrenim gören öğrencilerin, aynı materyalleri kullanan fakat geleneksel öğrenim gören öğrencilere oranla %10 daha başarılı olduğu yani doğrudan öğretimin daha etkili olduğunu belirtilmiştir (Kelly ve diğ., 1990, Çelik, 2007). Doğrudan öğretim modelinde iyi desenlenmiş, etkili bir müfredatın başarı için temel alındığı görülmektedir (Thompson, 2001, Akt:Simonsen ve Gunter, 2001). Doğrudan öğretim modelinin etkililiği uzun döneme yayılan araştırmalarla desteklenmektedir (Snider ve Schumitsch, 2006). Tarihte yapılmış en geniş çaplı eğitim araştırması olan Follow Through projesinde, kontrol gruplarıyla karşılaştırıldığında, Doğrudan öğretim uygulamalarının, "temel beceriler, bilişsel-kavramsal ve duyuşsal" alanlarda istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar veren (Kinder, Kubina ve Marchand-Martella, 2005), temel beceriler, yüksek düzeyde düşünme (high order thinking) ve benlik saygısını arttıran en etkili sonuçları verdiği belirtilmektedir (Lindsay, 2008).

Bu araştırma okul öncesi çocukların geometrik becerilerinin bilgisayar destekli eğitim materyalleri aracılığıyla geliştirilebileceğini ortaya koymak ve doğrudan öğretim modelinin bilgisayar destekli eğitimle birlikte kullanılarak kullanma alanının geliştirilebileceği ortaya koymak açısından önem taşımaktadır. Ayrıca araştırma kavram öğretimi ile ilgili sistematik çalışmalardan biri olması ve iki farklı öğretim yöntemini karşılaştırması açısından önem taşıdığı görülmektedir. Yapılan alan yazın çalışmalarında okul öncesi dönemde kavram öğretiminde doğrudan öğretim ve kavram öğretiminin

etkililiğini ve verimliliğini karşılaştıran başka bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın öğretmenlere kavram öğretiminde izleyebilecekleri yöntemler, materyaller ve öğretimin planlanması anlamında katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışma kavram öğretiminde farklı yöntemlerin araştırılacağı başka çalışmalara ışık tutabilir. Bu bilgilerden hareketle bu araştırmada şu sorulara cevap aranmıştır:

1. **Deney 1** (Doğrudan Öğretim Modeli Kullanılan Grup) grubunun ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. **Deney 2** (Bilgisayar Destekli Doğrudan Öğretim Modeli Kullanılan Grup) grubunun ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
3. **Kontrol** grubunun ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
4. **Deney 1** (Doğrudan Öğretim Modeli Kullanılan Grup) grubunun son test ve kalıcılık testi puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
5. **Deney 2** (Bilgisayar Destekli Doğrudan Öğretim Modeli Kullanılan Grup) grubunun son test ve kalıcılık testi puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
6. **Kontrol** grubunun son test ve kalıcılık testi puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın evreni, örnekleme, çalışma grubu, yöntem ve modeli, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analizi ile eğitim programı hakkında bilgi verilmiştir.

Evren

Araştırmanın evrenini Ankara il merkezindeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bağımsız anaokullarına ve ilköğretim okullarının anasınıflarına devam eden 60-72 aylık çocuklar oluşturmaktadır.

Örneklem

Araştırmada evrenin tamamına ulaşmada zaman ve mali sorunlar yaşanacağından örneklem alınma yoluna gidilmiştir. Araştırmanın örneklemini 60-72 aylık 45 çocuk oluşturmuştur. Çocuklardan 15'i birinci deney grubunu, 15'i ikinci deney grubunu, 15'i ise kontrol grubunu oluşturmuştur. Roscoe (1975), deneysel araştırma için 10-20 arası bir örneklem genişliğinin başarılı bir araştırma yürütmek için yeterli olacağını belirtmiştir (Akt: Büyüköztürk, 2009). Deney ve kontrol gruplarının oluşturulmasında deneysel yöntemlerde denek oluşturmada kullanılan "Yansız Atama" yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde denekler deney ya da kontrol grubuna yansız bir şekilde atanır. Bu işlemin iki avantajı vardır. Birincisi ilgili değişkenlere ilişkin bir teoriyi gerektirmemesi, ikincisi denekleri atamadaki kişi yanlılığını önlemesidir (Büyüköztürk, 2001).

Çalışma Grubunun Belirlenmesinde Kullanılan Kriterler

Araştırmanın deney 1, deney 2 ve kontrol grubuna alınacak çocuklar için ölçüt puan hesaplanmıştır. Ön test sonucunda "Geometrik Şekil Tanıma Testi"nden 24 ve altı puan alan çocuklar yapılacak analize dahil edilmiştir. Ölçüt puanın belirlenmesinde orta değer (mid point) kullanılmıştır. 48 madde-lik, 0-1 şeklinde puanlanan bir testin orta değerinin hesaplanması $(48 \cdot 1) / 2$ şeklindedir (Green ve Salkins, 2008). Ancak bu

araştırma da tüm grupların eşit sayıda olmaları için ölçüt puan araştırmacı tarafından 34'e kadar çıkarılmıştır. Her üç grupta bulunan çocuklardan en düşük puan alan kırk beş çocuk örnekleme dahil edilmiştir.

Araştırma Yöntemi

Bu araştırmada deneysel yöntem kullanılmıştır. Deneysel yöntem, bir araştırmada değişkenleri ölçebilmek ve bu değişkenler arasındaki neden sonuç ilişkilerini belirlemek için kullanılmaktadır (Çepni, 2001). Deneysel araştırmalar bilimsel araştırma yöntemleri içinde en kesin bilgilere ulaşılabilen araştırmalardır (Büyüköztürk, 2009).

Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli, "ön test son teste dayalı deney ve kontrol grubu" deneysel bir çalışmadır. Bu modelde katılımcılar, uygulanan deneysel işlemde önce ve sonra bağımlı değişkenle ilgili olarak ölçülürler (Büyüköztürk, 2009). Bu çalışmada gruplar iki deney ve bir kontrol grubu desenine göre oluşturulmuştur. Deney ve kontrol grubundaki öğrencilere, ön test ve son test olarak, "Geometrik Şekilleri Tanıma Ölçeği" uygulanmıştır.

Veri Toplama Aracı

Geometrik Şekilleri Tanıma Testi

Araştırmanın verilerini toplamak için Aslan (2004) tarafından geliştirilen "Geometrik Şekilleri Tanıma Testi" kullanılmıştır. Geometrik Şekilleri Tanıma Testi üçgen, kare, daire ve dikdörtgen olmak üzere 4 boyuttan oluşmaktadır. Üçgen tanıma testinde 7 üçgen şekli ve 5 çeldirici, dikdörtgen tanıma testinde 5 dikdörtgen şekli ve 7 çeldirici olmak üzere 12 madde, kare tanıma testinde 4 kare şekli ve 8 çeldirici, daire tanıma testinde 5 daire şekli ve 7 çeldirici, olmak üzere toplamda 48 madde bulunmaktadır. Çocuklar doğru bildikleri şekiller için 1 puan, yanlış bildikleri her şekil için 0 puan alacaklardır. Çocuklar "Geometrik Şekilleri Tanıma Testi"nden en az "0", en fazla "48" puan alabileceklerdir.

Verilerin Toplanması

Eğitim Uygulamalarının ve Testlerin Uygulanması

Araştırmacı tarafından iki farklı gruba iki farklı eğitim programı uygulanmıştır. Doğrudan öğretim modeline göre hazırlanan uygulamalar 12 haftalık süre içerisinde uygulanmıştır. Araştırmacı haftada üç gün salı, çarşamba ve cuma öğleden önce uygulamıştır. Uygulamalar bizzat araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Doğrudan öğretim yöntemine göre hazırlanan bilgisayar destekli uygulamalar 12 haftalık süre içerisinde uygulanmıştır. Araştırmacı haftada üç gün Salı, Çarşamba ve Cuma öğleden sonra bir saat süresince uygulamıştır. Kontrol grubuna eğitim 12 haftalık süre içerisinde haftada üç gün Pazartesi, Salı ve Cuma öğleden sonra günde bir saat süresince kendi sınıf öğretmenleri tarafından verilmiştir.

Ön test-Son Test ve Kalıcılık Testlerin Uygulanması

Araştırmacı, öncelikle öğretmenlerle sohbet ederek onların uygulama ile ilgili kaygılarını gidermeye çalışmıştır. Öğretmenlere, bu çalışmanın amacının onların uygulamalarını, bilgi düzeylerini saptamak olmadığı; sadece çocukların geometrik şekil

kavramları puanlarını belirleyebilmek olduğu açıklanmıştır. Kontrol grubu, Deney 1 ve Deney 2 gruplarının ön testlerini almak için “Geometrik Şekilleri Tanıma Testi” kullanılmıştır. Araştırmaya başlamadan bir hafta önce bir hafta boyunca çalışma grubunda bulunan çocukların sınıflarına gidilerek onlarla sohbet edilmiş tanışılmıştır. Bu sayede araştırmaya başlandığında çocukların daha rahat olması sağlanmıştır. Deney 1, Deney 2 gruplarında ve kontrol grubunda ön test alınırken sınıf öğretmenlerinin sınıfta olmamaları sağlanmıştır. Bu sayede testteki şekilleri görüp bu şekillere ilişkin ek bilgi vermeleri engellenmiştir.

Uygulama bir çocuk için ortalama 15 ile 20 dakika arasında gerçekleşmiştir. Araştırmacı tarafından ön testler alındıktan sonra eğitim programları uygulanmıştır. Eğitimin tamamlanmasından sonra deney ve kontrol gruplarına ön-testlerin yapıldığı ortam ve koşullarda son test ve 4 hafta sonra kalıcılık testi olarak “Geometrik Şekilleri Tanıma Testi” uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma sorularını cevaplamak amacıyla toplanan verilerin analizinde kullanılan istatistikler aşağıda belirtilmiştir.

1. Araştırma problemlerine yanıt aramak için uygulanacak istatistiklerin belirlenmesi amacıyla her bir değişkenin normal dağılıp dağılmadığı Shapiro-Wilk testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarına göre değişkenler normale oldukça yakın dağılım göstermektedirler. Bu nedenle parametrik istatistiksel yöntemlerin kullanılmasına karar verilmiştir.

2. Araştırma problemlerinden ön test – son test ve son test – kalıcılık testi puanlarına ait karşılaştırmalar için ilişkili örneklem için t testi kullanılmıştır. İlişkili örneklem için t-testi, ilişkili iki örneklem ortalaması arasındaki farkın sıfırdan anlamlı bir şekilde farklı olup olmadığını test etmek için kullanılır. İlişkili örneklem için t-testi, ilişkili iki ölçüm yada puanların elde edildiği deneysel ve tarama çalışmalarında kullanılır (Büyüköztürk, 2009).

BULGULAR

Bu bölümde okul öncesi dönem çocukların geometrik şekil öğrenimine ilişkin uygulanan eğitim uygulamalarının bulguları verilmiştir.

Tablo 1. Deney1 (Doğrudan Öğretim Modeli Uygulanan Grup) Grubuna Ait Ön Test ve Son Test Puanlarına ait T Testi Sonuçları

Ölçüm	N	\bar{X}	S	Sd	T	P
Ön test	15	27.00	2.70	14	8.33	.000*
Son test	15	35.27	3.28			
P<0.05						

Deney1(Doğrudan Öğretim Modeli Uygulanan Grup) grubuna ait ön test puan ortalamasının ($X=27.00$), son test puan ortalamasının ise ($X=35.27$) olduğu görülmektedir. Ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu sonuç, yapılan deneysel işlem sonucunda öğrencilerin geometrik şekilleri tanıma düzeylerinde anlamlı bir artış olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 2 Deney2 (Bilgisayar Destekli Doğrudan Öğretim Modeli Uygulanan Grup) Grubuna Ait Ön Test ve Son Test Puanlarına ait T Testi Sonuçları

Ölçüm	N	\bar{X}	S	Sd	T	P
Ön test	15	25.80	2.73	14	10.30	.000*
Son test	15	38.67	4.17			
P<0.05						

Deney2 grubuna ait ön test puan ortalamasının ($X=25.80$), son test puan ortalamasının ise ($X=38.67$) olduğu görülmektedir. Ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu sonuç, yapılan deneysel işlem sonucunda öğrencilerin geometrik şekilleri tanıma düzeylerinde anlamlı bir artış olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 3. Kontrol Grubuna Ait Ön Test ve Son Test Puanlarına ait T Testi Sonuçları

Ölçüm	N	\bar{X}	S	Sd	T	P
Ön test	15	26.13	4.55	14	0.62	.543
Son test	15	25.67	4.50			

Kontrol grubuna ait ön test puan ortalamasının ($X=26.13$), son test puan ortalamasının ise ($X=25.67$) olduğu görülmektedir. Ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu sonuç, grupların zaman içerisindeki değişimlerini kontrol altına almak amacıyla oluşturulan kontrol grubunda geometrik şekilleri tanıma düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık olmadığı anlamına gelmektedir.

Tablo 4. Deney1 (Doğrudan Öğretim Modeli Uygulanan Grup) Grubuna Ait Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarına ait T Testi Sonuçları

Ölçüm	N	\bar{X}	S	Sd	T	P
Son test	15	35.27	3.28	14	2.00	.065
Kalıcılık	15	34.60	3.29			
P<0.05						

Deney1(Doğrudan Öğretim Modeli Uygulanan Grup) grubuna ait son test puan ortalamasının ($X=35.27$), kalıcılık testi puan ortalamasının ise ($X=34.60$) olduğu görülmektedir. Son test ile kalıcılık testi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durum, yapılan deneysel işlemin kalıcı olduğunu göstermektedir.

Tablo5. Deney 2 (Bilgisayar Destekli Doğrudan Öğretim Modeli Uygulanan Grup) Grubuna Ait Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarına ait T Testi Sonuçları

Ölçüm	N	\bar{X}	S	Sd	T	P
Son test	15	38.67	4.17	14	2.48	.026*
Kalıcılık	15	37.53	3.72			
P<0.05						

Deney2 (Bilgisayar Destekli Doğrudan Öğretim Modeli Uygulanan Grup) grubuna ait son test puan ortalamasının ($X=38.67$), kalıcılık testi puan ortalamasının ise ($X=37.53$) olduğu görülmektedir. Son test ile kalıcılık testi puanları arasında .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu durum,

yapılan deneysel işlemin kalıcılığında sorunlar olduğunu gösterebilmektedir. Ancak, ortalamalar incelendiğinde birbirine çok yakın ortalamaların elde edildiği görülmektedir. Bu durum ise istatistiksel olarak anlamlı çıkan farklılığın pratikte manidar olmadığını, dolayısıyla da yapılan deneysel işlemin kalıcı olduğunu göstermektedir.

Tablo 6. Kontrol Grubuna Ait Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarına ait T Testi Sonuçları

Ölçüm	N	X	S	Sd	T	P
Son test	15	25.67	4.50	14	2.48	.026*
Kalıcılık	15	24.53	3.94			
P<0.05						

Kontrol grubuna son son test puan ortalamasının ($X=25.67$), kalıcılık testi puan ortalamasının ise ($X=24.53$) olduğu görülmektedir. Son test ile kalıcılık testi puanları arasında .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçları incelendiğinde Deney1 (Doğrudan Öğretim Modeli Uygulanan Grup) grubuna ait ön test puan ortalamasının, son test puan ortalamasının ise olduğu görülmektedir. Bu sonuç, yapılan deneysel işlem sonucunda öğrencilerin geometrik şekilleri tanıma düzeylerinde anlamlı bir artış olduğu anlamına gelmektedir. Doğrudan öğretim modeli hazırlanan eğitim uygulamalarının çocukların geometrik şekil kavramlarını öğrenmede etkili olduğu söylenebilir. Deney 2 (Bilgisayar Destekli Doğrudan Öğretim Modeli Uygulanan Grup) incelendiğinde, Deney2 grubuna ait ön test puan ortalamasının, son test puan ortalamasının ise olduğu görülmektedir. Bu sonuç, yapılan deneysel işlem sonucunda çocukların geometrik şekilleri tanıma düzeylerinde anlamlı bir artış olduğu anlamına gelmektedir. Doğrudan öğretim modeli yöntemine göre hazırlanan bilgisayar destekli eğitim uygulamalarının çocukların geometrik şekil kavramlarını öğrenmede etkili olduğu söylenebilir. Kontrol grubuna ait ön test puan ortalamasının, son test puan ortalamasının ise olduğu görülmektedir. Ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu sonuç, grupların zaman içerisindeki değişimlerini kontrol altına almak amacıyla oluşturulan kontrol grubunda geometrik şekilleri tanıma düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık olmadığı anlamına gelmektedir.

Bu bilgiler bize geleneksel yöntemle uygulanan geometrik şekil öğretiminin yetersiz kaldığını göstermektedir. Benzer şekilde bilgisayar destekli eğitim matematik eğitimi alan çocukların uzaysal algı ve geometrik düşünme becerilerinde artış olduğu belirtilmiştir (Clements, 2002). Bu sonuçlar üzerinde doğrudan eğitim programlarında kullanılan materyallerin, program içeriğinin etkili olduğu söylenebilir. NCTM (2000)' de bu araştırmanın sonuçlarıyla paralellik gösteren bilgilere yer verdiği görülmektedir. Etkileşimli bilgisayar programlarının çocukların şekilleri öğrenmesinde zengin bir çevre oluşturduğu ve matematiği anlamaya yardımcı olduğunu belirtmiştir. Literatür incelendiğinde bilgisayarların grafik yetenekleri, geometrik düşüncenin oluşmasını kolaylaştırdığı belirtilmiştir (Bright, Usnick ve Williams, 1992; Clements, Battista ve Swaminathan, 1996). Geometrik becerilerin öğretiminde bilgisayar oyunlarının manipülatif nesnelere daha etkili olduğu belirtilmiştir (Sedighan ve Sedighan, 1996, Clements, 2007). Battista(2002)'

da, bilgisayar destekli programların çocukların geometrik şekil kavramlarını öğrenmede etkili olduğunu belirtmiştir.

Uygulanan ön testlerden alınan puanlar incelendiğinde çocukların geometrik şekilleri tanıma düzeylerinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Sonuçlar incelendiğinde çocukların geometrik şekilleri öğrenememelerinin bu dönemde normal olup olmadığı sorusu akla gelebilir fakat literatür incelendiğinde daireyi 4-6, kare ve dikdörtgeni 3-5 ve bir şeklin çocukların kenarların sayısını 5-6 yaşlarında öğrendikleri görülmektedir (Clements ve diğ, 1999; Clements ve Clements, 2009). Kontrol grubunun son test puan ortalamasının da artmadığını belirtmiştir. Kesicioğlu, Alisinoğlu ve Tuncer (2011) çalışmalarında okul öncesi dönem çocuklarının temel geometrik şekilleri ve çeldiricilerini tanıma bazı yanlışlara düştüklerini ortaya koymuşlardır. Hannibal (1999)' da okul öncesi dönem öğretmenlerinin basit geometrik şekilleri öğretmekte kullandıkları teknikleri geliştirmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca öğretmenlerin şekilleri ve onların özelliklerini açıklamak için materyaller geliştirmesi ve uygun bir çevre yapılandırması gerektiğini belirtilmiştir (NCTM, 2000:98). Hannibal ve Clements (2000)' in çalışmasında ise çeldiricilerin geometrik şekilleri sınıflamada çocuklara daha fazla yardımcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bilgisayar destekli eğitimin çocukların öğrenmesi üzerinde etkili sonuçlar doğurduğu bir çok araştırmada görülmektedir (Pekçağlıyan, 1990, Dere, 2000, Hitchcock ve Noan, 2000, Akkoyunlu ve Tuğrul, 2002, Sancak, 2003, Bali ve Boz, 2003, Alabay, 2006, Tanju ve Gönen, 2006). Ancak öğretmenlerin bu tekniği ne derece kullandıkları önemlidir. Literatür incelendiğinde okul öncesi dönem eğitimcilerinin bilgisayar destekli eğitimi fazla tercih etmedikleri görülmektedir. Araştırma sonuçları incelendiğinde doğrudan öğretim modeline göre hazırlanan her iki programında etkili sonuçlar verdiği görülmektedir. Özellikle doğrudan öğretim modelinde kullanılan olumlu ve olumsuz örnek çeşitliliğinin çocukların geometrik şekil kavramları üzerinde etkisinin olduğu düşünülmektedir. Doğrudan eğitim programının içeriği de bu basamaklarla paralellik göstermektedir. Bu bilgiler ışığında öneriler şu şekilde sıralanmıştır:

- Araştırma sonuçları incelendiğinde geometrik şekillerin öğretiminde doğrudan eğitim programının iyi sonuçlar verdiği görülmektedir. Bu nedenle geleneksel okul öncesi eğitimde kullanılan kavram eğitim yöntemlerinin içeriğinin gözden geçirilmesi, doğrudan öğretim modelinde kullanılan kavram öğretim yöntemlerinin model alınması önerilmektedir.
- Araştırma sonuçları incelendiğinde üç grup içinde son test ve kalıcılık puanlarının en yüksek olduğu grubun bilgisayar destekli eğitim alan grubun olduğu görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak bilgisayar ortamında kavram örneklerinin sınırsız çoğaltılabilmesi, daha etkili bir sunum yapılabilmesi, çocukların katılımlarının artması ve motivasyonlarının daha yüksek olması gösterilebilir. Bu nedenle bilgisayarların okul öncesi kurumlarda daha etkili kullanılması, bunun için de öğretmen ve ailelere eğitim verilmesi, üniversitelerdeki bilgisayar derslerinin de daha alana yönelik olarak düzenlenmesi önerilmektedir.
- Bu çalışma doğrudan eğitim modelinin geometrik şekil kavramının öğretimi açısından olumlu sonuçlar verdiğini ortaya koymuştur. Bu modelin diğer kavramların öğretimi üzerinde etkisinin incelenmesi önerilmektedir.
- Akademisyenler tarafından kavram öğretiminde kullanılan diğer modellerin de incelenerek karşılaştırılmalı bir çalışma yapılması ve okul öncesi eğitimde kullanılacak en iyi modelin ortaya konması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Akkoyunlu, B., Tuğrul, B. (2002). Okul öncesi çocukların ev yaşantısındaki teknolojik etkileşimlerinin bilgisayar okuryazarlığı becerileri üzerindeki etkisi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23:12-21.

Alabay, E. (2006). Altı yaş okul öncesi dönemi çocuklarına bilgisayar destekli matematiksel kavramların öğretimi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

Arı, M., Bayhan, P. (1999). Okul öncesi dönemde bilgisayar destekli eğitim. Epsilon Yayınları, İstanbul.

Aslan D.(2004). Anaokuluna devam eden 3-6 yaş grubu çocuklarının temel geometrik şekilleri tanımlarının ve şekil ayırt etmede kullandıkları kriterlerin incelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Bali, G., Boz, M. (2003). Okul öncesi öğretmenlerinin matematik öğretimi uygulamaları ile ilgili görüşleri. OMEP 2003 Dünya Konye Toplantısı ve Konferansı Bildirisi . Kuşadası. 5-11 Ekim 2003.

Battista, M. (1998). Shape makers: Developing geometric reasoning with the geometer's Sketchpad. Berkely, CA: Key Curriculum Press.

Battista, M.(2002). Learning geometry in a dynamic computer environment. Teaching Children Mathematics. 8 (6) : 333-339.

Bright, G., Usnick, V. E., Williams, S. (1992). Orientation of shapes in a video games. Paper Presented At The Meeting Of The Eastern Educational Research Association, Hilton Head, SC.

Büyüköztürk, Ş. (2001). Deneysel desenler. Pegem A Yayınları. Ankara

Carnine, D.W. (1980). Relationships between stimulus variation and the formation of misconceptions. Journal of Educational Research, 74(2): 106-110.

Carnine, D., Silbert, J., Stein, M. (1989). Direct instruction mathematics. Second Edition. Merrill Publishing Company

Clements, D. H., Battista, M. T., Sarama, J. & Swaminathan, S. (1996). Development of turn and turn measurement concepts in a computer-based instructional unit. Educational Studies in Mathematics, 30, 313-337.

Clements, D.H. (1998). Geometric and spatial thinking in young children. http://www.eric.ed.gov/ERICDocs/data/eric-docs2sql/content_storage_01/0000019_b/80_/15/f7/3c.pdf adresinden 4.12. 2009 tarihinde alınmıştır.

Clements, D.H. Swaminathan, S., Hannibal, M.A., Sarama, J. (1999). Young children's concepts of shape. Journal for Research in Mathematics Education. 30(2):192-212.

Clements, D.H., Sarama, J. (2000). Young children's ideas about geometric shapes. Teaching Children Mathematics, 6(8): 482-488.

Clements, D. H. (2002). Computers in early childhood mathematics. Contemporary Issues in Early Childhood, 3 (2): 160-181.

Clements, D. (2007). Teaching and learning geometry. a research companion to principles and standards for school mathematics (NCTM). (Third Printing). Kilpatrick, J., Martin, W.G., Shifter. (ED). Clements, Clements, D., Sarama, J. (2009). Learning and teaching early math. Learning Trajectories Approach. New York, Routledge

Clements, D. H., Sarama, J., Spitler, M. E., Lange, A.A., Wolfe, C.W. (2011). Mathematics learned by young children in an intervention based on learning trajectories. A large-scale

cluster randomized trial. Journal for Research in Mathematics Education. pp:127-167.

Çelik, S. (2007). Zihinsel yetersizlik gösteren çocuklara kavram öğretiminde doğrudan öğretim ve eş zamanlı ipuçyuyla öğretimin etkililik ve verimliliklerinin karşılaştırılması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eskişehir.

Çepni, S. (2001). Araştırma ve proje çalışmalarına giriş. Trabzon: Erol Ofset.

Dere, H. (2000). Okul Öncesi Eğitim kurumlarına devam eden 6 yaş çocuklarına bazı matematik kavramlarını kazandırmada yapılandırılmış ve geleneksel yöntemlerin karşılaştırılması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Donaldson, M.(1992). Human minds : An exploration. Penguin, London

Engelmann, S., Becker, W. C., Carnine, D., Gersten, R. (1988). The direct instruction follow through model: design and outcomes. Education and Treatment of Children, 11(4), 303-317.

Gimbert, B., Cristol, D. (2004). Teaching curriculum with technology: enhancing children's technological competence during early childhood. Early Childhood Education Journal, 31(3).

Ginsburg, H. P., Russell, R. L. (1981). Social class and racial influences on early mathematical thinking. Monographs of the society for research in child development, 46 (6), Serial No. 193.

Ginsburg, H.P., Choi, Y.E., Lopez, L. S., Netley, R., Chi, C.Y.(1997). Happy birthday to you: the early mathematical thinking of asian, south american, and U.S. children, In T. Nunes And P. Bryant (Eds). Learning And Teaching Mathematics. An International Perspective (Pp. 164-167). East Sussex, England: Psychology Pres.

Green, S.B., Salkind, N.J.(2008). Using spss for windows and macintosh, analyzing and understanding data (fifth edition). Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.

Güzel, R. (1998). Altı özel sınıflardaki öğrencilerin sesli okudukları öyküyü anlama becerisini kazanmalarında doğrudan öğretim yöntemiyle sunulan bireyselleştirilmiş okuduğunu anlama materyalinin etkililiği. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi.

Hannibal, M. A. Z (1999). Young children's developing understanding of geometric shapes. Teaching Children Mathematics. 5(6):353-355.

Hannibal, M. A. Z., Clements, D. (2000). Young children's understanding of basic geometric shapes. National Science Foundation. Grant No: ESI-8954644.

Haughland, S. (2000). Early childhood classrooms in the 21st century: using computers to maximize learning. Young Children, 55(1):12-18

Healy, J. M. (1999). Bağlantı Doğru mu? Bilgisayar Çocuklarımızın Zihnini Olumlu ve Olumsuz Yönde Nasıl Etkiler, Çev. Ahmet Gürsel, İstanbul: Boyner Holding Yayınları.

Hitchcock, C.H., Noonan, M.J.(2000). Computer-assisted instruction of early academic skills. Topics in Early Childhood Special Education, 20(3):145.

Kelly, B., Gersten, R., Carnine, D. (1990). Student error patterns as a functions of curriculum design: teaching fractions to remedial high school students with learning disabilities. Journal of Learning Disabilities, 23(1):23-29.

Kescioğlu, O.S., Alisanoğlu, F., Tuncer, A. T. (2011). Okul öncesi dönem çocukların geometrik şekilleri tanıma düzeylerinin incelenmesi. İlköğretim Online. 10(3):1093-1111.

Kinder, D., Kubina, R. and Marchand-Martella, N. E. (2005). Special education and direct instruction: an effective combina-

- tion. Journal of Direct Instruction, 5(1):1-36.
- Kraner, R.E. (1977). The acquisition age of quantitative concept of children from three to six years old. Journal of Experimental Education, 46(2):52-59.
- Lindsay, J. (2008). Direct instruction:the most successful teaching models. <http://www.jefflindsay.com/EducData.shtml> adresinden 15.07.2011 tarihinde alınmıştır.
- MEB. (2006). Milli eğitim bakanlığı okul öncesi eğitimi genel müdürlüğü. 36-72 aylık çocuklar için okul öncesi eğitim programı. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Miller, S. P. (2002). Validated practices for teaching students with diverse needs and abilities. Allyn and Bacon.
- NCTM, (2000). Principles and standards for school mathematics. Reston , VA : Author
- Öztürk, D. (2007). Bilgisayar oyunlarının çocukların bilişsel ve duyuşsal gelişimleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İZMİR.
- Özyürek, M. (2004). Bireyselleştirilmiş eğitim programı temelleri ve geliştirilmesi (I. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Pekçağlıyan, U. N. (1990). Anaokuluna giden 6 yaş grubu çocuklarda uygulanan klasik eğitim yöntemleri ile bilgisayar destekli eğitimin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bilim Uzmanlığı Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Prater, M. (1993). Teaching concepts: procedures for the design and delivery of instruction. Remedial And Special Education.14(5):51.
- Rosenshine, B. V. (1980). Skill hierarchies reading comprehension. Spiro,J.(ed.) Theoretical issues in reading comprehension. New Jersey: Lawrance Erlbaum Associates.
- Russell, R. (2003). How to achieve excellence? Direct Instruction News.
- Sancak, Ö. (2003). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 6 yaş çocuklarına sayı ve şekil kavramlarının kazandırılmasında bilgisayar destekli eğitim ile geleneksel eğitim yöntemlerinin karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi.Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Sedighan, K., Sedighan, A. (1996). Can educational computer games help educators learn about the psychology of learning mathematics in children? In Jakubowski, E., Watkins, D., Biske, H. (Eds). Proceedings of The 18 Th Annual Meetings Of The North America Chapter Of The International Group For the Psyhology Of Mathematics Education (Vol. 2, pp. 553-578). Columbus, OH: ERIC Clearinghouse For Science, Mathematics, And Environmental Education.
- Simonsen, F., Gunter, L. (2001). Best practices in spelling instruction: A research summary. Journal of Direct Instruction, 1(2): 97-105.
- Snider, V. E. (2004). A comparison of spiral versus strand curriculum. Journal of Direct Instruction, 4(1):29-39.
- Stein, M., Carnine, D. and Dixon, R. (1998). Direct instruction: integrating curriculum design and effective teaching practice. Intervention in School & Clinic, 33(4):227- 237.
- Tanju, E.H., Gönen, M. (2006). 4-5 yaş grubu zihinsel engelli çocuklara şekil kavramının kazandırılmasında bilgisayar destekli eğitimin etkisi. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi. 3(1-2), 81-92.
- Tennyson, R. (1974). Methodology for the sequencing of instances in classroom concept teaching. Educational Technology.14(4):45.
- Tuncer, T., Altunay, B. (2006). Doğrudan öğretim modelinde kavram öğretimi. Kök Yayıncılık, Ankara.
- Welter, D. (2001). The teaching of geometric shapes. Math modeling for teachers. <http://web.loras.edu/dwillis/welter.pdf> adresinden 16.8.2010 tarihinde alınmıştır.
- West, J., Denton., K., Reaney, L. (2001). The kindergarten year: findings from the early childhood longitudinal study , kindergarten class of 1998- 1999.2004,<http://nces.ed.gov/pubsearch7pubsinfo.asp?pubid=2002125>. Adresinden 02.03.2011 tarihinde alınmıştır.
- Wortham, S.C. (2006). Early childhood curriculum: Developmental Bases For Learning And Teaching. Pearson Press , Columbus, Ohio.

KAN KUSUP KIZILCIK ŞERBETİ İÇTİM DİYEN KADINLAR: AİLE İÇİ ŞİDDET ÜZERİNE GÖSTERGEBİLİMSEL BİR ÇALIŞMA

Ayşad GÜDEKLİ¹

ÖZET

Kadına şiddet yeryüzünde tüm toplumların ortak sorunu olarak göze çarpmaktadır. Bu şiddet dil, din, yaş, sosyal statü dinlemeden tüm kadınların hayatlarının bir dönemde karşılaşabileceği toplumsal bir zafiyettir. Bazen bir baba, bazen bir koca bazen de bir yabancı bu şiddetin baş aktörü olarak kendini gösterir. Kadın naiftir, kırılıgandır, öğretilmemiştir ona bununla nasıl baş edebileceği ama tembihlenmiştir de evde yaşananın evde kalacağı... Bu nedenle çalışmamızda toplumların ortak sorunu olan aile içi şiddet olgusu irdelenmiş ve bu bağlamda da susan kadınların suskunluklarına çektiği fotoğraflarla tercüman olmayı amaçlayan kadın fotoğraf sanatçısı Ümit Karalar'ın fotoğraf sergisinde yer alan obje kullanımlı üç adet fotoğraf, 20. yüzyıl dilbiliminin 'babası' olarak tanınan dilbilimci Ferdinand de Saussure'ün göstergebilim sistemi üzerinden yola çıkılarak çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler; Fotoğraf, Kadın, Şiddet, Göstergebilimsel Analiz.

WOMEN EXPOSED TO SEVERE VIOLENCE BUT REMAINING DULL SILENT: A SEMIOTICAL STUDY ON VIOLENCE WITHIN FAMILY

ABSTRACT

Violence to women stands out as common problem of all societies all over the world. This violence is a social weakness which all women face during a period in their lives regardless of language, religion, age and social status. Sometimes a father, sometimes a husband or a stranger could act as the leading actor of such violence. A woman is naive, fragile and not taught how to deal with that but is warned what happens in home stays inside... Therefore, notion of family violence, a common trouble of societies, has been examined in the study and in this respect, 3 photos, used as an object displayed in photograph expedition of Ümit Karalar, a photograph artist of women, aiming to interpret quietness of women through photos, were analyzed regarding semiotics of Ferdinand de Saussure, known as "father" of linguistics in the 20th century.

Key Words; Photograph, Women, Violence, Semiological Analysis.

GİRİŞ

Dünya genelinde yaygın olarak görülen kadına karşı şiddet olgusu, gerek kitle iletişim araçları vasıtasıyla gerek sivil toplum kuruluşlarının şiddete karşı başlattığı kampanyalarla gerekse hükümetlerin bunu toplumsal bir sorun olarak benimseyip önlemeye yönelik politikalar oluşturması ile her geçen gün daha fazla dikkat çekmektedir. Daha önceleri eğitim seviyesi düşük, yoksul ailelerin yaşadığı bir sorun olarak görülen aile içi şiddet, sanılanın aksine fakir-zengin, eğitilmiş-eğitimsiz ayrımı olmadan her eğitim seviyesinde, her gelir düzeyinde, her yaşta, her toplumda kısacası kadının var olduğu her ailede kadının maruz kaldığı sorundur. Yapılan çalışmalara göre dünyada her üç kadından biri hayatının bir döneminde fiziksel şiddete uğramakta, bu şiddet bazen kadınların ölümüyle sonuçlanmaktadır. Toplumun kanayan yarası olan kadına şiddete dikkat çekmek isteyen kadın fotoğraf sanatçısı Ümit Karalar, 50'ye yakın ünlü kadının desteği ile kadınların yaşadığı şiddetin psikolojik ve fiziksel boyutunu "Kadına Şiddete Hayır" konulu, "Sheddeath" başlıklı fotoğraf sergisi ile gözler önüne sermiştir. 5-23 Ocak 2011 tarihleri arasında ilk kez sergilenen çalışma daha sonraki aylarda İstanbul'un yanı sıra pek çok ilde de sergilenmiştir. Çalışmada ünlü isimlere yer verilerek kadına yönelik şiddete dikkat çekmede daha etkin olması amaçlanmıştır. Şiddete maruz kalmış kadınların karmaşık duygularının çok boyutluluğu ve derinliği, ne yapacağını bilemezliği, yaşadığı suçluluk, kızgınlık, güvensizlik, korku, yalnızlık, utanma gibi duygular (Kayır, 1996:94), fotoğraf makinasının kadrajından topluma yansıtılmaya çalışılmış ayrıca yapılan makyajla oluşturulan yaralar, morluk-

lar, yanıklar vb. vasıtasıyla şiddetin fiziksel açıdan neden olduğu tabloda gözler önüne serilmek istenmiştir.

Çalışmamızın konusu BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon'un da (WHO, 2013) "Tüm ülkeler, kültürler ve topluluklar için evrensel bir gerçek vardır: Kadına karşı şiddet asla kabul edilemez, affedilemez ve tolere edilemez." sözleri ile işaret ettiği kadına karşı şiddet kavramı, bu şiddetin en yaygın olduğu aile içi şiddetin boyutu ile bu sorunun çözüme ilişkin kamuoyu bilincinin oluşturulması için gerçekleştirilen projelerden biri olan "Kadına Şiddete Hayır" konulu, "Sheddeath" başlıklı fotoğraf sergisinin kadına yönelik şiddeti yansıtmada kullandığı dilsel ve görsel öğelerin göstergebilimsel açıdan incelenmesidir.

2.AİLE İÇİ ŞİDDET VE KADIN

İnsanlık tarihiyle başlayan şiddet olgusu, tarihsel süreç içerisinde çok farklı boyutlarda var olmuştur. Birçok toplumsal ve bireysel öğeyle beslenmesinden kaynaklanan karmaşık yapısı nedeniyle tanımlanması zorlaşan şiddet olgusu, duygusal, fiziksel, sözel, siyasal, cinsel ve daha birçok boyutta kendisini göstermektedir (Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 1995: xxi). En dar anlamıyla fiziksel ya da fiziksel olmayan biçimlerde fiziksel ve ruhsal acı ve zarar veren saldırgan davranış olarak tanımlanan şiddet (Yıldırım, 1998: 25) genel anlamda sadece öldürme, yaralama, tecavüz, dayak gibi fiziksel güç kullanımı ve hasarla sonuçlanan bir eylem değil, başta toplumsal cinsiyet rollerinin belirlendiği normlar olmak üzere yargılama ve baskı göstermeyi

¹Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Doktora Öğrencisi.

de içeren ve etkilerinin doğrudan gözlemlenemediği her türlü baskı mekanizmasıdır (Aktepe ve Tunç, 2012:786). Birden çok yüzü bulunan şiddet, bazen kaba kuvvet kullanma, yaralama, işkence bazen tecavüz, taciz bazen de psikolojik açıdan yıldırma, baskı, aşağılama yüzüyle hayatın her anında insanın var olduğu her ortamda yer alır.

Bu özelliğinden dolayı şiddet bireyin en güvende olması gereken yer olarak düşünülen aile ortamında da gerek çocuğa gerek eşe yönelik bir yaptırım, kişisel tatmin aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile içi şiddet genellikle aile içinde bir bireyin diğer bir aile bireyinin fiziksel saldırısına uğraması olarak tanımlanmaktadır (Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 1995:7). Genellikle şiddete uğrayan taraf kadınlar olmaktadır. “Kadına yönelik aile içi şiddet, kadınları baskılayan-bağımlı hale getiren, özgüvenlerini yok eden, benlik saygılarını azaltan, ailenin gelecek nesillere olumsuz modeller oluşturan, özellikle kadınların ve çocukların beden ve ruh sağlıklarını bozan, sosyal ve kültürel temelleri ağır basan ciddi bir halk sorunudur” (Tezcan, 2009:1).

Ailede eşler arasında görülen tüm “şiddet çemberleri” (İlkkaracan, 1996:25), aşağılama, bağırma, korkutma, ihmal etme, sevgi göstermeme, yetersiz duygusal ve fiziksel ilgisizliği içeren duygusal şiddet, eşin öz güvenini yok etmeyi amaçlayan ve çok etkin bir saldırı biçimi olan, küfür, hakaret, alay etme durumlarının varlığını içinde barındıran sözel şiddet, kadını parasız bırakma, parasını elinden alma, çalışmasına izin vermeme gibi ekonomik baskıları içeren ekonomik şiddet, zorla cinsel ilişkiye sokma başta olmak üzere ilişki sırasında zor kullanma, ters ilişkiye zorlama, fuhuşa zorlama gibi hem cinsel hem de fiziksel şiddetin birlikte var olduğu cinsel şiddet ile dövme, tekmeleme, ısırma, yakma gibi fiziksel zarar vermeyi amaçlayan ve Af Örgütü’nün hazırladığı “Yok Edilen Kadınlar” adlı raporda yer alan dünya ortalamasında her beş kadından birinin yaşadığı fiziksel şiddet olmak üzere beş gruba ayrılmaktadır. (www.biglook.com/haber/kadınlargunu/siddet.asp)

“Niçin insan başkasına zarar vermek ister, şiddete başvurur?” sorusuna yanıt arayan araştırmacıardan biri olan Wodarski, bireysel özelliklerin dışında kültürel özellikler, yetiştirilme tarzı, toplumsal yapıda erkeğin egemen olduğuna yönelik geleneksel düşüncelerin varlığı gibi etkenlerin belirleyici olduğu bir yapı içerisinde varlık bulan şiddet kavramı ve kullanımı üzerine araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmaları sonucunda evlilikte şiddete başvuran erkeğin ve şiddete maruz kalan kadının özelliklerini ortaya koymuştur. Şiddet uygulayan erkeklerin özellikleri (İçli, 1995: 13-14);

1. Saldırgan koca kavgacıdır ve her an patlamaya hazır bir biçimde, öfke yüklüdür.
2. “Erkeklik” rolüne ilişkin yetersizlik duyguları içerisindedir.
3. Olaylara aşırı tepki gösterir.
4. Çocukluğu araştırıldığında, ilgisiz büyütüldüğü ve ailesine, baba tarafından anneye ya da doğrudan kendisine yönelik saldırgan davranışların olduğu ortaya çıkmaktadır.

5. Evlilikte şiddete başvuran kocalar bu eylemlerinden kendilerini sorumlu tutmaz (Arıkan 1987:84).

6. Bu erkekler eşlerini döveceklerini, zaten toplumun kendisine bu hakkı verdiklerini düşünmektedirler (Arıkan 1987:84).

Evlilikte kocaları tarafından şiddete uğrayan kadınlar;

1. Duygusal açıdan katı bir aile ortamında pasif olmaya yöneltmişlerdir.
2. Sosyal açıdan oldukça yalnızdır: Şiddetin bütün evliliklerde var olduğuna inanmaktadır.
3. Saldırgan bireylere itaat etmesi, saldırgan davranışların sürdürülme olasılığını artırmaktadır.
4. Saldırgan kişinin bir gün değişeceğine dair ümidi hiç tükenmediği için, itaatkar olmaktan vazgeçmemektedir.
5. Cinsiyet rolü, aile ve ev yaşamında gelenekselcidir. Yapılan bir araştırmada aynı durum kızının başına gelirse sorusuna ‘o da sabretmeli’ diyenlerin oranı yarıya yakındır (yüzde 45,4) (İçli, 1995:29).
6. Oldukça ciddi psikolojik ve fizyolojik sorunları olması rağmen, kadın yaşadığı öfkeyi ve şiddeti inkar etme eğilimi taşır.
7. Kendisine yöneltilen saldırgan davranışlardan, kendisini sorumlu tutmaktadır. Böylelikle saldırgan davranışta bulunan kişiye ait sorumluluğu da üstlenmiş olur.

Yapılan bir araştırmada, zengin-orta-fakir olmak üzere farklı üç tabakadan 1070 evli kadına uygulanan anket sonucunda kadınların yüzde 52’si karşılaştıkları şiddetten kendilerini sorumlu tutmaktadır (İçli, 1995). Erkeğin şiddetten kendini sorumlu tutmaması, kaba bir ifadeyle “hak ettiği için şiddet uyguladım” şeklindeki düşüncesi ile kadının şiddete uğramasının kendisinin hatası ya da eksikliğinden kaynaklandığı düşüncesinin etkileşimi aile içi şiddette bir kısır döngüyü beraberinde getirmektedir. Konular değişse de senaryo değişmemektedir. Şiddet uygulanan bir kocanın şiddet uyguladıktan sonraki pişmanlık evresi, bu evrede kadının kendini sorumlu tutması ile bir süreliğine gelen güneşli günler ardından yeniden şiddete maruz kalan kadın. Çeşitli araştırmalara göre şiddetin kuşaktan kuşağa sorun çözme biçimi olarak aktarılması ve yaşam pratikleri içinde bunun pekişmesi ile şiddet davranışının devamının sağlandığı görülmektedir (Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 1995: 12).

Çocuklara yönelik şiddetle kadına yönelik şiddet pek çok araştırmacı tarafından farklı olarak ele alınsa da aslında birbirleriyle iç içe bir yapıdadır. Küçük yaşlarda kendisine, kardeşine ya da annesine yapılan şiddetle tanışan çocuk, şiddeti gerek içinde bulunduğu toplumsal yapının özellikleri ile gerekse kendi gözlemleri sonucu olarak normalleşmektedir. Sosyal Öğrenme Kuramı’nın savunucusu Albert Bandura’ya göre birçok davranış model alma yoluyla öğrenilir. Bu nedenle insanın şiddete eğilimi onun doğasından değil; gözlem, taklit ve benzer çevresel etmenlerden de kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla çocuğun rol model aldığı ebeveynleri vasıtasıyla şiddet olgusunu tanınması hayatının bir evresinde eşine ya da çocuğuna şiddet uygulama eğilimini beraberinde getirmektedir. “Konunun nirengi, aile içi şiddetin kanıksanmış olması ve aile içi şiddet maruz kalan kadınların, bu

²Kampanyaya Destek Veren Ünlüler; Ayçe Abana, Ayten Soykök, Bahar Yanılmaz, Begüm Birgören, Berceste Kitap, Bikem Karavus, Bihter Özdemir, Berrin Arısoy, Cansu Dağdelen, Ceren Erginsoy, Çiçek Dilligil, Deniz Çakır, Dilara Gülgeroğlu, Doğa Rutkay, Ebru Helvacıoğlu, Emel Çölgeçen, Emel Yalçın, Enise Ütük, Füsün Erbulak, Gökçe Bahadır, Gözde Kansu, Güneş Hayat, Hande Hızlan, Hilal Bedir, Hülya Karakaş, Jülide Kayaş, Latife Geçkin, Melek İçmeli, Meryem Yılmaz, Meyra, Mine Tüfekçioğlu, Münire Apaydın, Nazlı Ekinci, Nihal Güleç, Nilüfer Açıkalin, Perihan Kılıçcioğlu, Öykü Gürman, Özge Özder, Özgecan Ardic, ÖZGE ---Çeçen, Pelin Ermiş, Pınar Dura, Pınar Güleç, Rojda Demirer, Selen Uçar, Sennur Canpolat, Sinemis Candemir, Sevinç Erbulak, Seda Orhan, Şeyda Atas, Tuğçe Yaman, Tuğçe Güder, Ümide Aysu, Yeşim Kübra Kapan, Zeynep Beşerler, Zeyno Eracar, Zeynep Kaçar, Zeynep Leventoğlu, Zeynep Mansur.

durumdan kolay kolay yakınmalarınıdır” (Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 1995: 2). Çocuklara yönelik şiddet kadınlara uygulanan şiddet ile aynı çerçevede ele alındığında, her iki problemin de cinsel kimlik ve erkek otoritesine ilişkin çatışmalardan kaynakladığı yönünde çeşitli veriler elde edilmiştir (Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 1995:8).

Aile içinde kadının maruz kaldığı şiddet, dünyanın hemen her ülkesinde rastlanmasına karşın dışarıya az yansıtılan ya da yansıtılmayan bir olgudur. Aile içi şiddetin, önceleri genel bir kabulde, daha çok sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyi aşağı olan toplum katmanlarında yaygın olduğu varsayılmasına karşılık, son 20-30 yılda yapılan araştırmalar durumun hiç de varsayıldığı gibi olmadığını ortaya çıkarmıştır. Yapılan araştırmaların sonucunda varılan ortak kanı aile içi şiddetin “gelişmiş” “modern”, “kalkınmış”, toplumların da en önemli sorunları içerisinde yer almasıdır (İlkkaracan, 1996:22). Schwartz, Amerikan aile yaşamında görülen şiddetin çok yüksek boyutlarda olduğunu ve şiddete maruz kalan tarafın yüzde 95 oranında kadınlar olduğunu ulusal suç indekslerine göre saptamıştır. Öte yandan FBI bilgilerine göre her 18 saniyede bir kadın, kocası tarafından uygulanan fiziksel şiddete maruz kalmaktadır (Yıldırım, 1998:34). AB tarafından 2010 yılında yayınlanan “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet” başlıklı raporda Avrupalıların yüzde 78’inin aile içi şiddeti ortak bir sorun olarak kabul ettiği yer almaktadır. Levinson’un 90 ayrı toplumda gerçekleştirdiği araştırmaya göre bu toplumların yüzde 85’inde kadınlar kocalarının şiddetlerine maruz kalmaktadır (Vatandaş, 2003:21). Dünya Sağlık Örgütü tarafından yayınlanan 2013 raporuna göre; dünya genelinde kadınların yüzde 35’i eşinden cinsel ve/ya fiziksel ya da eşleri olmayan kişilerden cinsel şiddet görmüştür. Şiddetin diğer pek çok türü olduğu ve kadınların bu tür şiddetlere de maruz kaldığı düşünüldüğünde bu rakam dünya kadınlarının büyük bir bölümünün şiddete maruz kaldığını ortaya koymaktadır. Kadınların maruz kaldığı şiddetin dünya genelinde üçte biri sevgilisi veya eşi tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu oran bazı bölgelere de yüzde 38’e ulaşmaktadır. Kadınlara yönelik işlenen cinayetlerin yüzde 38’si yakın ilişki içinde olduğu erkekler tarafında gerçekleştirilmektedir (WHO, 2013).

Kadına yönelik şiddet 1970’li yıllardan önce daha çok yabancıardan veya uzak tanıdıkların saldırısı ve tecavüzüyle sınırlı görülmüş ve bir sorun olarak ele alınması feminist kadınların girişimi ile mümkün olmuştur. İlk kadın sığınma evi 1973 yılında Londra’da açılmış, bunu Almanya, Fransa ve 1990’lardan sonra sosyalist ülkelerde açılan kadın evleri izlemiştir. Öte yandan ilki 1975 yılında Meksiko City’de gerçekleşen Dünya Kadın Konferansları ile kadına yönelik şiddet konusunda önemli adımlar atılmıştır (Kocacık, 2004: 41-42).

BM kadına karşı şiddetin engellenmesi bildirisinde (1992), ister özel, ister toplumsal yaşamda olsun, tehdit, cebrin ya da keyfi olarak özgürlükten alı koymak da dahil olmak üzere kadına fiziksel, cinsel ya da psikolojik zarar ve acı veren ya da verebilecek, cinsiyete dayalı her türlü şiddet hareketi kadına şiddeti kapsamaktadır (Yıldırım, 1998:27). Kadına şiddet toplumsal ve özel olarak iki boyutta ele alınmaktadır.

Özel alanda şiddet diğer bir deyişle aile içi şiddetin genel ve değişmeyen üç özelliği mevcuttur (Vatandaş, 2003:19-20);

1. Aile içi şiddetin failleri ve mağdurları, evlilik veya evlilik yoluyla oluşan bir akrabalık ilişkisine sahiptirler. Bu açıdan şu

tespit son derece önemlidir: “Evlilik cüzdanı aynı zamanda aile içi şiddete izin veren lisans belgesi görevi görmektedir” (Kornblum ve Julian 1992:204).

2. Aile içi şiddetin failleri ve mağdurları ailenin, yuvanın, evin geleneksel örgüleriyle desteklenen mahremiyetini paylaşırlar. Bu nedenle sorunlar ve özellikle şiddet dışarıya duyurulmaz, bu konuda gizliliğe önem verilir. Aile içi şiddeti açığa çıkarmak veya incelemek son derece zordur. Halk arasında bir deyim vardır; kan kusup kızılıcık şurubu içtim demek. Tamda bu duruma örnektir. Aile içi şiddete maruz kalanların bu durumu dilendirmemesinin pek çok psikolojik nedeni olmakla birlikte en önemlilerinden biri aile içinde böyle şeylerin yaşanması normalleştirilmesidir. Bu nedenle de yapılan araştırmalar ve elde edilen veriler büyük bir dağın sadece görünen yüzünü oluşturmakta bu zihniyeti delip dağın arka yüzünü görmek her zaman pekte mümkün olamamaktadır.

3. Aile içi şiddetin fail ve mağdurları genellikle aynı evi paylaşırlar. Ancak ayrı yaşayan kardeşler, ayrı yaşayan sevgililer, eski eşler arasında ve ya evlerini terk etmiş babaların uyguladığı şiddet de bir zamanlar aynı evi paylaşıyor olmanın verdiği anlayış üzerine gerçekleşir.

Dünya’da 1970’li yıllarda ele alınan kadına şiddet sorunu Türkiye’de ise 1980’li yılların sonuna doğru ele alınmaya başlanmış olmakla birlikte bu alanda çok kapsamlı bilimsel araştırma yapılmamıştır. Aynı zamanda Türk toplumunun geleneksel yapısı nedeniyle çoğu kadının şiddet gördüğünü dile getirmemesi, yapılan araştırmalarda elde edilen verilerde ülke genelini yansıtabilecek gerçek rakamlara ulaşmasının önünde bir engel olmuştur. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu tarafından Türkiye’de aile içi şiddetin boyutları, nedenleri ve yaygınlığı üzerine yapılan çalışmada hem kırsal hem de kent nüfusundan oluşan toplam 4.287 kişinin katılımı ile anket uygulaması ve verilen cevaplara göre şartların durumu ile kadının görüşme isteğinin varlığıyla derinlemesine mülakat yapılmıştır. Yapılan çalışmada şu sonuçlara varılmıştır (Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 1995);

1. Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ile aile içi şiddet arasında ters yönlü bir ilişki bulunmakta, sosyo ekonomik durum düzeldikçe şiddet azalmaktadır.
2. Aile bireylerinden birinin alkol bağımlısı olması halinde şiddet eğilimi artmaktadır. Erkeklerin alkol bağımlılığı bu noktada belirleyicidir.
3. Aile içi şiddete maruz kalanın ekonomik gücü arttıkça şiddet azalmaktadır. Çalışan kadınların şiddet görme oranı çalışmayanlara göre daha düşüktür.
4. Aile içi şiddet kent ve kırsal bölgelerinde farklılaşmamaktadır.
5. Kültürümüze aile içi şiddeti önleyici unsurlar ön plana çıkmamakla birlikte erkeklerin aile içi şiddeti desteklerken kadınların da bunu onaylama düzeyi azımsanmayacak düzeydedir.

2009 yılında T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması Raporu’na göre; Ülke genelinde yapılan çalışmada, evlenmiş kadınların yüzde 39’unun fiziksel, yüzde 15’inin cinsel, yüzde 42’sinin fiziksel veya cinsel, yüzde 44’ünün duygusal şiddete eşleri ya da birlikte oldukları kişiler tarafından maruz bırakılmaktadır. Türkiye’de kadına yönelik fiziksel şiddet bu oranlarla dünya ortalamasının üzerindedir. Diğer yandan başka bir çarpıcı sonuç ise lise ve üzeri eğitim almış her on kadından üçü

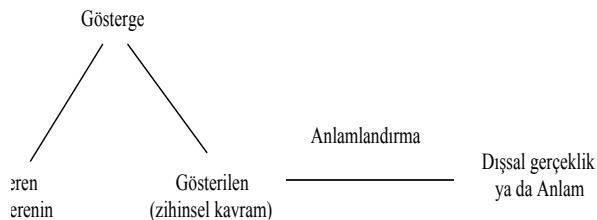
nün eşinden ya da birlikte olduğu kişilerden şiddet gördüğüdür.

2. AİLE İÇİ ŞİDDET VE KADIN

Dilimizde özellikle dilbilim (Fransızca linguistique) sözcüğü örnek alınarak üretilmiş olan göstergebilim (Fransızca sémiotique ya da sémiologie) terimi ilk başta “göstergeleri inceleyen bilim dalı” olarak tanımlanmıştır (Rifat, 1992:5). Göstergebilimin sözcük diziminde yer alan gösterge kavramı, Türk Dil Kurumu tarafından “bir şeyi belirtmeye yarayan şey” olarak tanımlanmaktadır. Fiske, göstergeyi kendisinden başka bir şeye gönderme yapan, duyularımızla kavrayabileceğimiz fiziksel bir şey olarak tanımlamakta ve bir şeyin gösterge olarak kabul edilebilmesinin kullanıcıların onu gösterge olarak kabul etmelerine bağlı olduğunu ileri sürmektedir (Fiske, 1996:63). Dolayısıyla göstergebilim sadece göstergelerin bilimsel olarak incelenmesinden ibaret olmamakla birlikte göstergelere yüklenen anlamları ve bu anlamların kullanıcılar tarafından anlamlandırılmasını kapsayan çok boyutlu bir süreçtir. Mehmet Rifat’a göre göstergebilim, “özellikle anlamları çözümleyen ve yeniden yapılandıran anlamlama göstergebilimi, öbür okuma yöntemlerine eklenen yeni bir okuma biçimi değil, okumanın, çözümlemenin koşulları ortasında ortaya atılmış, geliştirilmiş tutarlı, tümü kapsayıcı varsayımlar demeti’dir, varsayımlar ağı’dır.” (Rifat, 1992:14). Bu varsayımlar ağında gözle doğrudan görünenlerden çok ilişkiler ve bu ilişkiler sonucunda ortaya çıkan anlamlar göstergebilimin ilgi alanıdır. Wendy Leeds-Hurtwitz (1993:13) bu görüşü şu sözlerle öne sürmektedir: “Göstergebilim olgular, metinler ya da nesnelere arasındaki ilişkileri inceler tek başına anlamları ile ilgilenmez. Hiçbir olgu, metin ya da nesne evrende tek başına var olmaz; bu sebepten ötürü, içeriği olmayan bir çalışma gerçek anlamda bir çalışma olarak nitelendirilemez. Bir çalışmada benzer olgular, metinler ya da nesnelere bir araya gelerek oluşturduğu ilişkiler sistemi çalışma için gerekli olan içeriği oluşturur.” Bu nedenle göstergebilimci, anlamın teke tek öğelerinde ve benzer öğelerden değil, öğeler arasındaki farktan, ayırmadan, ayrılıktan doğduğunu ilke olarak kabul ederek, anlamları okuyabilmenin ilk yolunun bu ilişkiler içindeki ayırıcı farklılıkları gözlemlemek ve geçici bir yaklaşımla sınıflandırmak olduğuna inanır (Rifat, 1993: 12).

Tarihi eski çağlara dayanmakla birlikte modern anlamda göstergebilim dendiğinde akla gelen iki isim vardır. Göstergebilimin babası olarak nitelendirilebilecek bu isimlerden biri Avrupa’da göstergebilimin öncülüğünü yapan Saussure diğer ise ABD’de göstergebilimin öncülüğünü yapan Peirce’dir. Her ikisi de aynı dönemlerde birbirlerinden habersiz olarak göstergebilimi alanında çalışmışlar ve göstergebilimi farklı kurgulamışlardır. Bir dilbilimci olan Saussure, göstergebilimi daha çok dilsel göstergelerle ele almış, göstergenin gösterenle gösterilenin birleşiminden oluştuğunu (Atabek ve Atabek, 2007: 69) ve bu aralarındaki ikili ilişkinin rastlantısal, nedensiz ve yapay olduğunu belirtmektedir (Berger, 1993:16).

Şekil.1.Saussure’un anlam öğeleri:

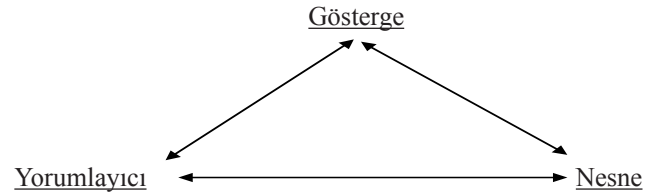
Kaynak: Fiske, s. 67

Kan Kusup Kızılık Şerbeti İçtim Diyen Kadınlar:

Aile İçi Şiddet Üzerine Göstergebilimsel Bir Çalışma (78 - 84)

Bir felsefeci olan Peirce ise “göstergelerin biçimsel öğretisi olan göstergebilim, mantığın bir başka adıdır.” sözleriyle göstergebilimde dilden çok mantığı ön plana çıkararak insanların nasıl düşündüğü ile ilgilenmiştir. (Aktaran Rifat, 1992:20) Peirce, Saussure’un gösteren ve gösterilen olarak iki bileşene ayırdığı göstergeyi üç bileşene ayırmıştır. Bunlardan en önemli üçlülüklerden biri nesnesiyle arasında benzerlik ilişkisi bulunan ikon (örneğin bir kişinin portresinin kendisine benzemesi), gösterileniyle doğrudan ilişkili gösterge belirti (yangının dumana sebep olması dolayısıyla dumanın yangının belirtisi olması) ve nesnesiyle arasında nedensizlik ilişkisi bulunan gösterge simge (örneğin bir ülkenin bayrağının o ülkeyi simgelemesi) (Atabek ve Atabek, 2007:70). Diğer bir üçlük ise bir şeyin yerine koyulabilme özelliğine sahip gösterge, hem gösterge hem de kullanıcının nesne ile ilgili deneyimi tarafından üretilen zihinsel kavram olan yorumlayıcı ve göstergenin göndermede bulunduğu nesnedir (Fiske, 1996:65). Pierce çalışmalarında gösterge nesne ilişkisini ön plana çıkarmıştır. Saussure ise Pierce’in aksine gösterge nesne arasındaki ilişkiyi arka plana iterek gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Şekil 1 ve Şekil 2’de görülüyor üzere Saussure’un gösterilen terimi ile Pierce’nin yorumlayıcı terimi benzerlik göstermektedir. Ancak Saussure gösteren-gösterilen ilişkisi için asla etki terimini kullanmaz: İlgisini asla kullanıcılar alanına yöneltmez (Fiske, 1996:75). Akerson (2005:68)’a göre Saussure ile Pierce’un söylediklerini harmanladığımızda şöyle bir görüş ortaya çıkar; “gösterge kendi içinde bir bütündür, bir biçimle içeriğin ortaklaşa oluşturduğu bir birimdir. Ancak, o belli bir biçimin hangi içerikle ilintili olduğunu bilirsek, göstergeyi, yani neyin kastedildiğini anlarız.”

Şekil 2. Pierce’nin Anlam Öğeleri:

Kaynak: Fiske, s. 64

Saussure ve Peirce tarafından temelleri atılan göstergebilim düşünceleri sonraki dönemlerde pek çok göstergebilim uygulamasını ortaya çıkarmıştır. Saussure’un düşünceleri Fransız düşün yaşamında son derece etkili olmuştur. Saussure’un düşüncelerini temel alarak kendi kuramını geliştirmeye çalışan isimlerden biri olan Hjelmslev, düz anlamlı diller/yan anlamlı diller (göstereni bir dil oluşturan diller) ve üstdiller (gösterileni bir dil oluşturan diller) ayrımı yapmıştır. Saussure’un göstergebilim anlayışını takip eden Fransız göstergebilimin en önemli temsilcisi olarak kabul edilen Ronald Barthes ise, pek çok eserinde dil dışı göstergeler sisteminden ancak dil aracılığıyla söz edilebileceğini vurgulayarak dilbilimini göstergebilimin altında ele alan Saussure’nün aksine göstergebilimin dilbilimin bir alt dalı olduğunu savunmuştur. Öte yandan Hjelmslev’in yan anlam/düz anlam ve üst diller ayrımını yeniden düzenleyerek göstergelerin düz anlamların yanında ayrı anlamları olan yan anlamlara da göndermede bulunduğunu savunmuştur (Atabek ve Atabek, 2007:70-72). Anlamlandırmayı iki düzey olarak kurgulayan Barthes’in birinci düzeyinde göstergenin ortak duyusal, aşikâr anlamına gönderme yapan düz anlam yer almaktadır. Saussure’un üzerinde çalıştığı düzey olan birinci düzey, göstergenin göstereni ve gösterileni arasındaki ilişkiyi ve gösterenin dışsal gerçeklikteki göstergesiyle ilişkisini betimlemektedir. İkinci düzey ise göstergenin, kullanıcıların duygularıyla ya da

heyecanları ve kültürel değerleriyle buluştuğunda meydana gelen etkileşimi betimleyen yan anlamda oluşmaktadır (Fiske, 1996:116). Yananlamın oluşması için, düzenlamdan bütünü kopuk olmaması, düz anlamdaki bazı niteliklere gönderme yapması gerekir (Akerson, 2005:120). Göstergeler çok anlamlı, kişiden kişiye değişen bir düzeyde olduğundan dolayı anlamlandırmada farklılığı yaratan yan anlamlardır ve ilk düzey göstereni yananlamın göstergesidir (Özer ve İmançer, 1999:10). Barthes, göstergelerin ikinci düzeyinde işleyişine ilişkin olarak ortaya koyduğu yollardan biri olan miti bir şey üzerinde düşünme, onu kavramsallaştırma ya da anlamının kültürel yolu olarak tanımlamıştır. Ona göre yan anlam gösterenin ikinci düzeyindeki anlam ise, mit de gösterilenin ikinci düzeydeki anlamıdır. Barthes miti, birbirleriyle ilişkili kavramlar zinciri olarak düşünür ve bir şey üzerinde düşünme, onu kavramsallaştırma ya da anlamının kültürel yolu olarak görür (Fiske, 1996: 118-119).

Rıfat'a (1993:9) göre anlam yalnızca gördüklerimiz, işittiklerimiz değildir. Açıkça söylenenin, yaşananın, gözlemlenenin "altında", "üstünde" ya da "yanında" bulunandır. Açık anlam ve gözükmeyen anlamların dilsel sistem içerisinde nasıl verildiği ile ilgilenen Saussure dizimsel (sentagmatik) ve dizisel (paradigmatik) olmak üzere iki yol belirlemiştir. Dizimsel ilişkiler, metinde diğer gösterenlerle birlikte sunulanlara göndermede bulunurken, paradigmatik ilişkiler metinde olmayan gösterenlere gönderme yapar (Atabek ve Atabek, 2007:76). Claude Lévi-Strauss bir metnin dizimsel çözümlemesinin metnin açık anlamını, dizisel çözümlemesinin ise metnin gözükmeyen anlamını verdiğini ileri sürer (Berger, 2007:27).

Düzenlam, yananlam ve mitlerin yanı sıra göstergebilimsel analizde anlamın iletiminde önemli bir yere sahip olan simgeler, eğretileme (metafor) ve düzdeğişmece (metonim) kavramlarında üzerinde durulmalıdır. Simge uzlaşmaya dayanan bir gösterge olup sembolik bir anlam ifade eder. Örneğin terazinin adaletin simgesi olması sembolik bir anlam taşır (Rıfat, 1996).

Fiske (1996:24) tarafından bilinmeyenlerin "anlamının" bilinmelerin "araçları" aracılığıyla ortaya konulması olarak tanımlanan eğretileme, iki şey arasındaki benzerliklerin kullanılmasıdır. Düzdeğişmece ise bir parçanın bütünü temsil etmesidir. Sonuç olarak "düzdeğişmeceler gerçekçi etki yaratmak için dizimsel olarak işlenirken, eğretilemeler imgesel ya da gerçeküstücü etki yaratmak için paradigmasal olarak çalışır" (Fiske, 1996:131).

4. YÖNTEM

Çalışma için Ümit Karalar'a ait "Kadına Şiddete Hayır" konulu fotoğraf sergisinde sergilenen fotoğraflardan kadına şiddetin fiziksel ve psikolojik yönünü temsil eden 3 adet fotoğraf kullanılmış olup, göstergebilim ve dilbilimci Saussure'a ait olan göstergebilim kavram ve anlatım tekniğine bağlı kalarak özgün bir analiz yöntemi uygulanmıştır.

Fotoğraf 1

Fotoğraf 2

4.1. Fotoğrafların

Görüntüsel Anlatımı:

Analize konu olan üç fotoğrafta şiddete maruz kalmış kadınların ortak özelliklerinden göze çarpan ilk unsur her üç görselde de modellerin objektif ile göz teması kurduğudur. Her üç fotoğrafta da sonradan bilgisayar ortamında bölgesel bir çalışma yapıldığı fark edilmektedir. Bu şekilde mesaj güçlendirmesi yapılmıştır. Fotoğrafların bir diğer dikkat çeken ortak özelliği ise beyaz kostümlerinin olmasıdır. Beyaz kadını temsil eder. Duruluk ve saflığın temsilcisidir. Burada fotoğraf sanatçısı Karalar bu detayı diğer tüm fotoğraflarında da işlemiştir. Yukarıda bahsedildiği üzere göz teması ayrıntısı ile amaçlanan, fotoğraflara bakanlarla empatiye davet etmektir. Çalışmaya konu olan bu üç fotoğrafın seçilmesindeki amaç her üç fotoğrafta da belirgin nesnelere bulunmasıdır. Öte yandan kadına şiddetin sadece fiziksel olmadığına dikkat çekmek için fiziksel şiddeti gösteren fotoğraflardan ziyade duygusal ve psikolojik boyutları ön plana çıkaran fotoğraflar tercih edilmiştir. Her üç model, kirli pütürlü bir duvara dayanmıştır. Buradan kadınların bir dayanağa, bir sığınmaya ihtiyacı olduğu anlamı çıkarılabilmektedir. Karalar, çekimlerini her model için aynı açıdan gerçekleştirmiştir. Kadınların çaresiz bakışlara bürünmüş olmaları, bunun yanında özellikle modellerin saçlarının bakımsız ve yıpranmış olduğu fark edilen diğer bir ortak detaydır. Bu proje için Karalar konuya ilişkin 50'yi aşkın fotoğraf çalışması gerçekleştirmiş olup, özellikle bu üç fotoğraf seçilmiştir. Esasa konu olan unsurlardan biride her üç fotoğrafta da nesne kullanımının olmasıdır. Bu nesnelere; silah, alkol ve gelinliktir. Bu üç mit de farklı toplumsal mesaj vermekte olup, sanatçı bu nesnelere şiddet algısını güçlendirmeyi hedeflenmiştir. Bu toplumsal odaklı projenin mimarı olan Karalar'ın kadına şiddete dikkat çekmeyi ve hedef kitleyi empatiye davet etmeyi amaçladığı da kaçınılmaz bir gerçektir. Öyle ki her üç fotoğrafta yüz halleri ve işlenen mimiklerle şiddete yeni uğramış imajı verilmek amaçlanmış ve aynı zamanda ruhsal yıkımın da gerçekleştiğine işaret edilmiştir. Bir başka detay ise sanatçı, modellerle onlara bakanları daha da yaklaştırıp ana temaya çekmek için özellikle silik bir arka fon ve dikkat çekmeyen düz beyaz kıyafetler kullanmıştır. Bu şekilde fotoğraflara bakanlar direk modelin yüzü ile baş başa kalmakta, bakanlara şiddeti ve vahameti hissettirmektedir. Haliyle otomatik olarak bir empati süreci başlamış olmaktadır. Modellerde fiziksel bir çöküntü olmakla birlikte duruşlarıyla da psikolojik bir sarsılma yaşandığı görülmektedir. Modellerin ruh hali ve gördükleri şiddeti daha fazla vurgulamak adına sanatçı yakın plan portre çekimine yönelmiştir.

Fotoğraf 3

4.2. Gösterge Çözümlemesi:

4.2.1. Fotoğraf 1.

GÖSTERGE	GÖSTEREN	GÖSTERİLEN
İnsan	Kadın	Çaresiz
Nesne	Silah	Ölüm, İntihar, Cinayet, Savunma
Nesne	Kıyafet	Beyaz, Saflık, Temizlik.
Yüzey	Duvar	Dayanma, Sığınma, Korunma ihtiyacı

5.SONUÇ:

Kadına şiddetin gündemde olduğu bir dönemde sosyal sorumluluk örneği göstererek bu konuyu sanatçı kimliği ile işleyen Karalar, “Sheddeath” isimli fotoğraf sergisinde 50’ye yakın ünlü kadınla çalışmış ve özel makyaj uygulamalarıyla şiddet yaşayan kadınların içinde buldukları durumları dile getirmeyi, çaresiz ve duygusal çöküntü hallerini çalışmasında gözler önüne sermeyi amaçlamıştır. Projeye destek veren üç ünlü isim olan; Ayten Soykok, Şennur Canpolat ve Rojda Demirer’e ait fotoğrafların göstergibilimsel analizi sonrasında ortaya farklı olgular çıkmıştır. Her üç fotoğrafta da diğer fotoğraflardaki gibi şiddet olgusu işlenmiş olup kadınlara şiddetin sadece fiziksel olarak değil; tabu, gelenek, psikolojik baskı olarak da yaşatıldığı görsellerden anlaşılmaktadır. Analizlerde de bahsedildiği üzere kadınların aile içinde yaşadıkları baskı ve şiddetin dışarıya yansımaları profesyonel makyözler tarafından modeller üzerinde icra edilmiştir. Karalar’ın çalışmasında, modellere bire bir gerçek şiddete maruz kalma görüntüsü verilerek de sert ve güçlü toplumsal mesajlar vermeyi hedeflemiş olduğu anlaşılmaktadır. Şiddet unsuru birbir işlenip toplumu bu konuya odaklamak istenilmiştir. Öte yandan görüntülerin etkileyiciliği takdire değer olmakla birlikte görüntülerin diğer taraftan toplumsal bir dezavantaja da dönüşebileceği gerçeği analiz sonrası tespit edilmiştir. Fotoğraflardaki imgeler, makyaj, yüz ifadeleri ve duruşlar izleyicilerin içlerinde şiddeti hissetmesini sağlamakla birlikte bazı kadınlar üzerinde ters etki yapabileceği riski de mevcuttur. Fotoğraf 1’de tehlikeli bir obje olan tabanca kullanılmıştır. Bu karede modelin bir cinayet mi işleyeceği yoksa kendine zarar mı vereceği anlaşılamamaktadır. Her iki durumun da toplumsal bir risk unsuru taşıdığı kesindir. Analize konu olan fotoğraflar ve risk unsurları Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1.: Toplumsal Risk Analizi

<u>GÖSTERGE</u>	<u>GÖSTEREN</u>	<u>GÖSTERİLEN</u>
Örnek	Model	Toplumsal Risk
Fotoğraf 1	Ayten Soykok	İntihar, Cinayet
Fotoğraf 2	Rojda Demirer	Alkol Bağımlılığı
Fotoğraf 3	Şennur Canpolat	Feminizm, Boşanma, Aile Planlaması

Fotoğraf 2’de ise alkol objesi yer almaktadır. Burada şiddet gören kadınların gördüğü ve nasıl bir mesaj aldığı önemlidir. Alkol bir sığınma bir kaçış bir çözüm müdür? Yoksa nefret edilmiş bıkmış bir araç mı? Projeye ünlülerin destek vermesi ve şiddeti resmeden profesyonel makyaj yapımı elbette ki kadına şiddete dikkat çektiği ve çalışmanın konuya ilişkin farkındalık yarattığı aşikârdır. Fakat görüntüler kadınların bilinçaltına negatif sinyaller gönderebilme olasılığı ve korku oluşturması kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında da Fotoğraf 3’de de gelinlikli kadının üzgün ve bedbaht hali evlilik hayali kuran kadınlarda endişe korku ve hayallerini ertelemeye de sebebiyet verebilme riski yüksektir. Fotoğrafların çekim açısı bakımından mesajın direkt alıcıya hitap etmesi ve durumun vahameti kadınlar arasında bir dayanışma ve meseleye sahip çıkma anlamında önem arz etmektedir. Oldukça iddialı bir projeye imza atan Karalar’ın çalışmasında şekilsel bir basitlik ve sadelik

Fotoğraf 1’de ilk dikkat çeken modelin sağ eliyle tuttuğu silahtır. Silahın varlığı kadının uğradığı şiddetten dolayı savunmaya geçmiş olması veyahut kadının şiddet görmesinden dolayı kendini kaybedip bir intikam ve karşı şiddete yönelmesi şeklinde açıklanabilir. Silahın eğik halde duruyor olması kadının aslında şiddete meyilli olmadığını ve iç dünyasında ruhsal bir savaş verdiğinin göstergesidir. Yüz hatlarında çaresizlik, yitkilik ve darp izlerinin olması görüntüde sona gelinmişliği temsil etmektedir. Modelin yaşlı gözlerle doğrudan objektife bakması bulunduğu durumdan kurtulma isteği ve yardımı simgelemektedir.

4.2.2. Fotoğraf 2.

<u>GÖSTERGE</u>	<u>GÖSTEREN</u>	<u>GÖSTERİLEN</u>
İnsan	Kadın	Tükenmişlik
Nesne	Alkol	Unutma, Çare, Güçsüzlük
Nesne	Kıyafet	Beyaz, Sıfık, Temizlik.
Yüzey	Duvar	Dayanma, Sığınma, Korunma ihtiyacı
İnsan/Durum/Olgü	Morluk	Şiddete maruz kalma

Fotoğraf 2’de modelin elinde bulunan alkol kutusu bulunduğu durumdan kurtulmak için başvuru nesneyi temsil etmektedir. Gördüğü şiddeti unutmak ve bedenini uyuşturmak için bu nesneye başvuran kadının güçsüz durumu sanatçı tarafından çalışılmıştır. Bununla birlikte elinde tuttuğu nesnenin bükülmüş olması yaşadığı şiddetin sinirini nesneden çıkarmaya yönelmesinin yanında sanatçı ezilip bükülmüş bir nesne kullanımı ile kadının çökmüş, tükenmiş bir hayatı olduğunu vurgulayarak bir metafor uygulamıştır. Model başını sol eline dayamış ve eliyle de saçlarını tutarak iç dünyasında bir çıkış yolu aramaktadır. Fotoğraf 1’de de olduğu gibi objektif ile göz teması kurmakta fakat alıcıya bir beklenti mesajı vermemektedir. Fotoğraf 2’de yer alan dizisel seçimlerin ardından alkol, kadın ve fiziksel darbin aynı kompozisyonda tek fotoğraf olarak dizimsel boyutta karşımıza çıkmakta, kadına uygulanan şiddetin yol açtığı psikolojik çöküşü yansıtmaktadır.

4.2.3. Fotoğraf 3.

<u>GÖSTERGE</u>	<u>GÖSTEREN</u>	<u>GÖSTERİLEN</u>
İnsan	Kadın, Gelin	Teslimiyet, Hayal Kırıklığı, Umutsuzluk
Nesne	Kırmızı Kurdele	Bekaret
Nesne	Gelinlik ve Duvak	Beyaz, Sıfık, Temizlik, Yeni Hayat
Nesne	Takı	Gerçekleşmiş Düğün

Fotoğraf 3’de ise sanatçı farklı bir konsept çalışması yaparak gelinlikli genç bir kız model kullanmıştır. Diğer alınan örneklerin aksine buradaki şiddet unsuru toplumsal ve psikolojiktir. Modelin üzerindeki bilezik, kolye gibi takıların varoluşundan da anlaşılacağı üzere kısa bir süre önce düğünün gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Her genç kızın hayali ve mutluluğu evlilikken aksine burada hüznü, umutsuz ve isteksiz bir kadın görülmektedir. Ailesi tarafından baskı yapılarak evlenmek zorunda bırakılmış olabileceği gibi evliliğin ilk anlarında kocası

(Arka fon: Duvar, Kostüm: Desensiz ve düz beyaz renk) kullanmasının yanında kan ve şiddet görüntüsü ile yüz ve bedendeki fiziksel ve ruhsal çöküntü de ünlü modeller tarafından başarıyla resmedilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akerson, F.E. (2005). Göstergebilime Giriş. İstanbul: Multilingual.
- Aktepe, S., ve Tunç, M.(2012). Üniversite Öğrencilerinin Şiddet Mağduru Kadın Algısı: Bir Niteliksel Araştırma. Şenol, D., Yıldız, S., Kıymaz, T. ve Kala, H.(Der.). Uluslararası Katılımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu Bildiri El Kitabı II içinde (s.s.785-797). Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği.
- Arıkan, Ç. (1987). Sosyal Hizmetler Açısından Şiddet ve Bir Türü Olarak Evlilikte Kadına Yönelik Şiddet. H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi, 5 (1), 75-97.
- Atabek, G.Ş, ve Atabek, Ü. (2007). Medya Metinlerini Çözümlemek: İçerik, Göstergebilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Berger, A.A. (1993). Kitle İletişiminde Çözümleme Yöntemleri. Murat Barkan (Çev). Eskişehir: A. Ü. Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları.
- Berger, J.(2007). Görme Biçimleri. Yurdanur Salman (Çev.). İstanbul: Metis.
- EU.(2010). Domestic Violence Against Women Report. Erişim Tarihi: 25.03.2014. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_344_en.pdf
- Fiske, J. (1996) İletişim Çalışmalarına Giriş. Süleyman İrvan (Çev). Ankara: Bilim Sanat.
- İçli, T.G. (1995). Ailede Kadına Karşı Şiddet ve Kadın Suçluluğu. Ankara: T.C. Devlet Bakanlığı Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- İlkkaracan, P. (1996). Sıcacık Yuva Masalı: Aile İçi Şiddet ve Cinsel Taciz. İstanbul: Metis.
- Kadın Statüleri Genel Müdürlüğü. (2009). Türkiye’de Aile İçi Şiddet Araştırması Özet Raporu, http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/mce/eski_site/Pdf/siddetarastirmaozetrapor.pdf.
- Kayır, G. (1996). Kadınlar ve Psikolojik Şiddet, Evdeki Terör/ Kadına Yönelik Şiddet. İstanbul: Mor Çatı Sığınma Vakfı.
- Kocacık, F. (2004). Aile İçi İlişkilerde Kadına Yönelik Şiddet: Türkiye’den Örnekler. Sivas:Cumhuriyet Üniversitesi.
- Kornblum ,W. ve Julian, J. (1992). Social Soruns. New Jersey: A Simon Schuster.
- Leedshurtwitz, W. (1993). Semiotics and Communication: Signs, Codes, Cultures. Hillsdale:Laurence Erlbaum.
- Özer, Z., İmançer, D. (1999). Göstergebilimsel Çözümleme. Sinemasal Dergisi, Bahar, 7-20.
- Rıfat, M. (1992). Göstergebilimin ABC’si. İstanbul: Simavi.
- Rıfat, M. (1993). Homo semioticusi. İstanbul: Yapı Kredi.
- Rıfat, M. (1996). Göstergebilimcinin Kitabı. İstanbul: Düzlem .
- Tezcan, S. (2009). Sunuş, Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet. Ankara: Kadın Sağlığı Genel Müdürlüğü.
- T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. (1995). Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları (Aralık 1993- Aralık 1994). Ankara: T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Vatandaş, C. (2003). Aile ve Şiddet: Türkiye’de Eşler Arası Şiddet, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- World Health Statistic. (2013). Yönetici Raporu. Erişim Tarihi: 25.03.2014. http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85241/1/WHO_RHR_HRP_13.06_eng.pdf.
- Yıldırım, A. (1998). Sıradan Şiddet: Kadına ve Çocuğa Yönelik Şiddetin Toplumsal Kaynakları. İstanbul: Boyut.

ORDU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ (OÜSBAD) /ISSN: 1309 - 9302

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından yayınlanan Sosyal Bilimler Araştırmalar Dergisi yayın hayatına 2010'da yılda iki sayı olarak başlamıştır. Dergi 2014 itibariyle Mart, Temmuz, Kasım olmak üzere yılda üç sayı olarak yayınlanacaktır. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, uluslararası hakemli ve çevrimiçi akademik bir dergidir.

Dergi; iktisat, işletme, maliye, sosyal politika, çalışma ilişkileri, siyaset bilimi, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, hukuk, davranış bilimleri, tarih, sanat tarihi, arkeoloji, Türk dili ve edebiyatı, eğitim bilimleri, tarih, coğrafya, iletişim bilimleri, sosyoloji, felsefe, antropoloji, sanat ve tasarım, yabancı diller ve edebiyatları, dil bilimlerinin üretilen Türkçe ve İngilizce çalışmaları ve araştırmaları yayınlamak üzere Türkiye'de bu alandaki birikime katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Dergiye; araştırma makaleleri, sosyal bilimler alanında farklı disiplinlerde üretilen kitapların ve bilimsel etkinliklerin değerlendirilmeleri, tartışma-derleme, çeviri ve kitap tanıtım-eleştiri türünden metinler yazım kurallarına uygun olmak koşuluyla gönderilebilir. Değerlendirilmek üzere dergiye gönderilen çalışmalar konusuna göre alandan iki hakemin değerlendirmesine sunulur. Kitap ve bilimsel etkinlikler ile ilgili yazılar hakem değerlendirme sürecine girmez. Gönderilen makalelerde fotoğraf, grafik, tablo ve harita gibi görsel malzemeye yer verilmişse, bunların ayrı bir dosya olarak başvuru CD'sine veya e-postaya eklenmesi gerekmektedir.

Yazıların Değerlendirilme Süreci

Dergiye gönderilen yazılar Yayın Kurulu tarafından biçim ve içerik açısından ön değerlendirmeden geçirilir. Kurulun onayladığı yazılar alanıyla ilgili iki hakemin değerlendirilmesine sunulur. Hakem değerlendirmesinin sonucunda iki hakemden de olumlu rapor alan yazılar yayımlanır. Hakem raporlarından biri olumlu diğeri olumsuz ise, yazı üçüncü bir hakeme gönderilir. Üçüncü hakem tarafından da olumsuz görüş bildirilen yazı yayımlanamaz. Hakemlere yazar adı gönderilmez ve hakemlerin isimleri gizli tutulur.

Hakem değerlendirmesi sonucu, varsa istenilen değişiklik ve düzeltmeler ile birlikte yazarlara bildirilir. Düzeltme ve değişiklik istenmesi durumunda yazarlar, yazı ile ilgili kararın kendilerine bildirilmesinden itibaren en geç 15 gün içerisinde yazıyı yaptıkları düzeltmelere ilişkin raporlarıyla birlikte düzeltilmiş olarak, düzenledikleri telif-devir sözleşmesi ile dergi iletişim adresine gönderirler. Yazarlar hakemlerin eleştiri ve düzeltmelerinde katılmadıkları hususlar varsa gerekçeleriyle birlikte itiraz etme hakkına sahiptirler. Düzeltmeler için yazara verilen sürenin aşılması durumunda yazı bir sonraki sayı için değerlendirmeye alınır. Yayınlanması kabul edilmeyen yazılar yazarlara iade edilmez.

Dergi Politikası

Dergiye gönderilen yazıların başka hiçbir yerde yayınlanmamış olması ya da yayın için değerlendirme aşamasında bulunmaması gerekmektedir. Yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu yazar(lar)ına aittir. Yayın için kabul edilen yazıların yayın hakkı, yayınlanan yazıların da her türlü telif hakkı dergiye aittir. Dergide yayınlanan yazılardan kaynak gösterilmeden alıntı

yapılamaz. Dergide yayımlanmak üzere kabul edilen yazılar, "Yayın Hakkı Telif Devri Sözleşmesi"nin yazarlar tarafından imzalanması ile dergide yayımlanmaya hak kazanır.

Yazı Teslim Kuralları

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisine gönderilen yazılar, referans sistemi, dipnot gösterme biçimi ve kaynakça düzenlenmesinde American Psychological Association (APA) stilinde hazırlanmalıdır.

Başlık: İçerik ile uyumlu olmalı, yazıların ve özetlerin üzerinde, sadece yazının başlığı bulunmalı, yazar adı yer almamalıdır. Ayrı bir kapak sayfasında yazarlar, isimlerini, tam ve açık kurum adreslerini, telefon ve faks numaralarını ve elektronik posta adreslerini bildirmelidirler. Bu bilgiler, hakemlere gönderilmeyecektir.

Öz: Gönderilen makalelerde 100 kelimeyi geçmeyen Türkçe ve İngilizce Öz (Abstract), en fazla beş anahtar kelime (hem İngilizce hem Türkçeleri) olmalıdır. Bir toplantıda tebliğ edilmiş ancak yayımlanmamış olan bildirilerde toplantının adı, tarihi ve yeri belirtilmelidir.

Ana metin: 10 punto ile 1.5 satır aralığında yazılıp, 6.000- 9.000 sözcük arasında olmalı ve Times New Roman yazı karakteri kullanılmalıdır. Sayfa kenarlarında 3'er cm boşluk bırakılmalı ve sayfalar numaralandırılmalıdır. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar koyu (kalın) değil eğik harflerle (italik) yazılmalıdır. Alıntılar tırnak içerisinde verilmeli, beş satırdan az alıntılar satır arasında, beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan 1.5 cm içeride blok halinde ve 1 satır aralığıyla 1 punto küçük yazılmalıdır. Bölüm başlıkları; yazı, giriş bölümüyle ikinci sayfadan başlamalı ve uygun bölümlere ayrılmalıdır.

Notasyon ve Kısaltmalar: ilgili bilim alanının standart notasyon ve kısaltmaları olmalı veya metin içinde ilk geçtiği yerde tanımlanmalıdır. Gerekli durumlarda, notasyon ve kısaltmalar Giriş bölümünde veya bu bölümü izleyen ayrı bir bölüm içinde verilebilir.

Sekiller ve Tablolar: tüm çizimler, haritalar, grafikler, fotoğraflar vb. şekil olarak değerlendirilmelidir. Şekiller, ardışık olarak numaralandırılmalıdır. Bunlara metin içinde "Şekil 1." şeklinde atıfta bulunulmalıdır. Her bir şekil için uygun bir başlık kullanılmalı ve başlık şeklin altına numarasıyla birlikte yazılmalıdır. Tablolar ardışık olarak numaralandırılmalıdır. Tablolara metin içinde numaralarıyla "Tablo 1." şeklinde atıfta bulunulmalıdır. Her bir tablo için uygun bir başlık kullanılmalı ve bu başlık tablonun üzerine numarasıyla birlikte yazılmalıdır.

Metin İçinde Başka Eserlere Yapılan Atıflar:

- Yazar soyadı, yıl ve sayfa kullanılarak "(Yazar, 1999, s.113)" şeklinde yapılmalıdır.
- İki yazarlı eserlerde iki yazarın soyadı "(Yazar ve Yazar, 2000, s.120)" şeklinde kullanılmalıdır.
- Daha çok yazarlı eserler, yalnızca ilk yazarın soyadı verilerek "Yazar vd." şeklinde ve yine benzer biçimde yıl ve sayfa numarası yazılarak kullanılmalıdır.

- İlk yazarı aynı olan eserlerde sıralamayı belirlemek için sırasıyla ikinci ve daha sonra gelen yazarların soyadları kullanılmalıdır.
- Tüm yazarları aynı olan eserler yılına göre eskiden yeniye doğru sıralanmalıdır.
- Tüm yazarları ve yılları aynı olan eserler ise yılın sonuna eklenen küçük harfler kullanılarak “1999a” ve “1999b” şeklinde birbirlerinden ayrılmalıdır.
- İlk yazarı ve yılı aynı olan üç ve daha fazla yazarlı eserler de aynı şekilde ayrılmalıdır.
- Metnin tümü, ara başlıklar dâhil, son notlar (endnote) hariç, iki satır aralıkla yazılır.
- Metinde paragraflar sola yaslı olarak başlatılır.
- Metin içinde kitap, dergi ve film, TV programı adları italik yazılır. Örneğin, Siyaset Meydanı programında (...). Ayrıca yeni veya teknik bir terim metin içinde ilk geçtiği anda italik yazılabilir, sonrasında italik yazılmaz. Örneğin, 1990’lardan sonra alımlama çalışmaları Türkiye’de de artış göstermiştir. İngilizcede yaygın olan ifadeler ve kısaltmaları italik yazmayınız. Örneğin, a priori, vis-a-vis vb... Metinde bir ifadeyi daha çok vurgulamak amacıyla italik yapmayınız.
- Sayıların kullanımı: Cümlelere başlarken sayısal ifadeler sözcük olarak verilir. Örneğin: Elli iki tezdin yirmisi (...) metin analizi üzerineydi, kalan 10 tanesi üretim süreçlerinin ekonomi politiği ile ilgiliydi.
- Bir ifadeyi aniden kesintiye uğratacak bir bilgi veriliyorsa, çift çizgi kullanılır. Örneğin: Bu iki katılımcı – biri ilk gruptan diğeri ikinci gruptan seçilmişlerdi- ayrı ayrı test edildiler.
- Metinde dipnotlar, ilgili olduğu sayfada numaralandırılarak verilir; metin sonuna konulmaz.
- Metinde sadece tek ek var ise Ek olarak italik başlıklandırılabilir ve metinde böyle yer alabilir. Birden çok ek var ise Ek A, Ek B biçiminde harflendirilerek sıralanabilir. Metin sonunda yer alan bu eklere başlıkları verilmelidir. Ana metinde etiketleri ile belirtilmelidir. Örneğin: Türkiye’de yapılmış haber konusundaki doktora tezlerinin ve master tezlerinin konu dağılımına bakıldığında (Ek A ve Ek B), 1990’lardan itibaren bunların çoğunun temsil, ideoloji ve söylem meselelerine odaklandığı görülmektedir.

Kaynakça

- Kaynakçada tüm yazarların soyadları ve diğer adlarının ilk harfleri yer almalıdır. Kaynaklar aşağıdaki örnekler uygun olarak yazılmalıdır.
- Kaynakçada aynı yazarın çok sayıda kaynağı varsa, kaynaklar eskiden yeni tarihe doğru sıralanarak yazılır. Aynı tarihli kaynaklarda harf ile sıralama yapılır. Örneğin: 2000a, 2000b.
- Dergilerin varsa DOI numaraları yazılır. Örneğin: Anderson, A. K. (2005). Affective Influences on the Attentional Dynamics Supporting Awareness. *Journal of Experimental Psychology: General*, 154, 258–281. doi:10.1037/0096-3445.134.2.258 Yoksa url numaraları yazılır. Örneğin Fe: Feminist eleştiri dergisi url’si. <http://cins.ankara.edu.tr/cansun.html>
- Klasik eserlerin (Marx, Freud gibi) özgün tarihleri biliniyorsa kaynağın sonunda şu şekilde verilir: (Özgün eser 1846 tarihlidir)
- Aynı soyadlı yazarlardan, yayını daha eski tarihli olsa bile adının ilk harfi alfabetik olarak önce gelen kaynakçada önce belirtilir. Örneğin: Köker, E. (1998). Politikanın İletişimi İletişimin Politikası, Ankara: Vadi. Köker, L. (2007). Hukuk Reformları Sürecinde Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu. İnsan Hakları Haberciliği, (der.) Sevdâ Alankuş, İstanbul: IPS Vakfı.
- Kitap ve raporların kaynakçada gösteriminde önce yayımlandığı yer ve sonra kitabevi, yayınevi adı, ‘kitabevi’, ‘yayınevi’, ‘yay.’ vb. ekler belirtilmeksizin verilir. Örneğin:

Ankara: İmge
London, UK:Routledge
İstanbul: Konrad Adenauer Vakfı.

Tek yazarlı kitap

Balı, S. (2012). Egzotik Opsiyonlar-İşleyiş ve Fiyatlamaya-MATLAB®Kodları ile. İstanbul: Çatı Kitapları.
Philip Kolker, R. (1999). Yalnızlık Sineması- Penn, Kubrick, Coppola, Scorsese, Spielberg, Altman. Ertan Yılmaz (Çev.). Ankara: Öteki.

Cok yazarlı kitap

Güneri Fırlar, B. ve Yeygel Çakır, S. (2004). Sanal Ortamda Bütünleşik Pazarlama İletişimi. İzmir: Ege Üniversitesi Basım Evi.

Atabek, N. ve Dağtaş, E. (1998). Kamuoyu ve İletişim.

Eskişehir: Anadolu Üni. Yay.

Editörlü kitap

Ata, B. (Ed.) (2008). Bilim, Teknoloji ve Sosyal Değişme.

Pegem Akademi Yayıncılık:Ankara.

Editörlü kitapta bölüm

Uluç, G., Yılmaz, M. ve Işıkdag, Ü. (2009). Blogs and Forums in a Presidential Election Process in Turkey. Fiordo, R. ve Dumova, T. (Ed.). Handbook of Research on Social Interaction Technologies and Collaboration Software: Concepts and Trends içinde (ss. 372-382). Hershey-New York: IGI Global Publications.

Sadece elektronik basılı kitap

O’Keefe, E. (n.d.). Egoism & thecnsts in Western values.

Erişim <http://www.onlineoriginals.com/showitem.asplitem I 135>

Kitabın elektronik versiyonu

Freud, S. (1953). The method of interpreting dreams: An analysis of a specimendream. J. Strachey (Ed. & Trans.), The standart edition of the complete psychological works of Sigmund Freud (Vol. 4, pp. 96-121).<http://books.google.com/books> (Özgün eser 1900 tarihli)

Shotton, M. A (1989). Computer addiction? A study of computer dependency [DX Reader version]. Retrieved from <http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index.asp>

Schiraldi, G. R. (2001). The post-traumaticstressdisordersourcebook: A guide to healing, recovery, and growth [Adobe Digital Editions version].doi: 1 0.1036/0071393722

Elektronik adresten yararlanılan kaynak

kaynağın erişilebileceği URL verilir.

URL: <http://www.bianet.org/bianet/toplum/119375-avatar-in-sozde-solculugu-uzerine>.

Elektronik makaleler

Varsa digital object identifier (DOI) numarası belirtilmelidir. Von Ledebur, S. C. (2007). Optimizing knowledge transfer by new employees in companies. Knowledge Management Research & Practice.

Advance online publication. doi: 1 0.1 057/palgrave.kmrp.8500141.

Elektronik gazete makaleleri

Çetin, Ö. (2010, 21 Ocak). Televizyon alışkanlıklarımız IPTV ile değişecek. www.hurriyet.com.tr.

Kitaptan çevrilmiş bölüm

Kaynakça:

Weber, M. (1958). The Protestan Ethic and The Spirit of Capitalism. T. Parsons (Çev.). New York: Charles Scribner’s Son. (İlk baskı. 1904-1905).

Metin İçindeyse: (Weber, 1904-1905/1958)

Rapor ve teknik makaleler

Gencil Bek, M. (1998). Mediscape Turkey 2000 (Report No. 2). Ankara: BAYAUM.

Dergiden tek yazarlı makale

Öksüz, O. (2007). Kamuoyu Oluşum Sürecinde Basın-Siyaset Etkileşiminin Etik Açısından Değerlendirilmesi: "Kıbrıs Müzakerelerinin Hürriyet Gazetesi'nde Sunumu". Selçuk İletişim Dergisi, 5(1), 66-81.

Dergiden çok yazarlı makale

Yılmaz, M., Işıkdag Ü., (2011). Reflections on the 2008 U.S. Presidential Election in the Turkish Blogosphere. International Journal of Interactive Communication Systems and Technologies, 1 (2), 68-71.

Elektronik dergiden makale

Conway, P. (2003). Truth and reconciliation: The road not taken in
Nambia. Online Journal of Peace and Conflict Resolution, 5 (1).

(varsa doi numarası, yoksa URL verilir. Örneğin; URL: http://www.trinstitute.org/ojpcr/5_1conway.htm

Kaynağa ait sayfanın adresi (URL) ya da varsa sadece doi numarası yeterlidir.

Yazarı belli olmayan editör yazısı

Editorial: "What is a disaster" and why does this question matter? [Editorial].

(2006). Journal of Contingencies and Crisis Management, 14, 1-2.

Yazarı belli olmayan gazete ve dergi yazıları için

The United States and the Americas: One History in Two Halves. (2003, 13 Aralık). Economist, 36.

Strong after chocks continues in California. (2003, 26 Aralık). New York Times [Ulusal Baskı.]. s.23.

Metin İçindeyse: (United States and the Americas, 2003) (Strongaftershock, 2003)

Tanıtım yazıları

Orr, H. A. (2003, 14 Ağustos). What's not in your genes? [Review of the book Nature via nurture: Genes, experience, and what makes us human]. New York Review of Books, 50, 38-40.

Basılmamış tezler, posterler, bildiriler

YÖK Tez Merkezi'nden indirilmiş ise URL adresi de künye bilgileri sonuna verilir.

Sarı, E. (2008). Kültür Kimlik ve Politika: Mardin'de Kültürlerarasılık. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ansiklopediler

Balkans: History. (1987). Encyclopaedia Britannica içinde (15. Baskı. Cilt. 14, s. 570-588). Chicago: Encyclopaedia Britannica.

Metin İçindeyse: (Balkans: History, 1987).

Sözlükler

Gerrymander. (2003). Merriam-Webster's collegiate dictionary (11.Baskı). Springfield, MA: Merriam-Webster's.

Metin İçindeyse: (Gerrymander, 2003).

Görüşme

Arroyo, Gloria Macapagal. (2003). A time for Prayer. Michael Schuman ile söyleşi. Time. 28 Temmuz 2003. Erişim Tarihi 13 Ocak 2004, <http://www.times.com/time/nation/article/0,8599,471205,00.html>

Televizyon programı

Kaynakça gösterimi: Long, T. (Yazar), ve Moore, S. D. (Yönetmen). (2002). Bart vs. Lisa vs. 3. Sınıf [Televizyon Dizisi]. B. Oakley ve J. Weinstein (Yapımcı), Simpsonlar içinde. Bölüm: 1403 F55079. Fox.

Metin İçinde gösterimi: (Simpsonlar, 2002)

Film

Huston, J. (Yönetmen/Senaryo Yazarı). (1941). Malta Şahini [Film]. U.S.: Warner.

Metin İçindeyse: (Malta Şahini, 1941)

Fotoğraf

Adams, Ansel. (1927). Monolith, the face of Half Dome, Yosemite National Park [Fotoğraf]. Art Institute, Chicago.

Metin İçindeyse: (Adams, 1927)

Yazıların Gönderilmesi

Belirtilen ilkelere uygun olarak hazırlanmış yazılar, internet üzerinden derginin web sayfasındaki makale gönderme sistemi kullanılarak elektronik ortama yüklenmelidir.

ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Cumhuriyet Yerleşkesi, Cumhuriyet Mah. P.K: 52200 Eğitim Fak.

Kat:1 Sosyal Bilimler Enstitüsü Merkez/ORDU/TÜRKİYE

Tel : 0452 234 50 10 / 1016 - Müdüriyet Özel Kalem 1776

Faks : (0452) 226 52 31

Mail : sbe@odu.edu.tr

Web : sbe.odu.edu.tr